VATANDAŞ İÇİN

MEDENÎ BİLGİLER

I

DEVLET MATBAASI, İSTANBUL, 1933

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Ülkü = İdeal = Mefkure = ulaşılması lazım gelen nokta

VATANDAŞ İÇİN
MEDENÎ BİLGİLER

SES-IŞIK
ESKİŞEHİR
KÜTÜPHANESİ

Levent Şahverdi Arşivi

Bu eser hakkında Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine yazılan ve Maarif Vekâletine havale olunan tezkere.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti
RİYASETİ
Kâtibi
Umumiliği

Başvekil İsmet Paşa Hz.ne

Vatan çocuklarını eyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik tahsil programları arasında yer alan yurt bilgisinin ehemmiyeti malumdur. Yurt bilgisi notları olarak muallim Afet Hanım tarafından şimdiye kadar neşredilen intihap, vergiler, askerlik ve vatandaş için medenî bilgiler kitaplarının lüzumlu kısımlarını bir araya getirerek ve(vatandaş için medenî bilgiler) kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere tertibini tavsiye ettim.

Devlet teşkilâtının, Türkiye Büyük Millet Meclisinin,Hükûmetin, Hususî idareler ve belediyelerin nasıl kurulup, nasıl iş - lediğini, Şirketler ve bankalarla eski kapitülasyonlar,siyasî fırkalar ve aile bahislerini ihtiva eden ve Recep Bey tarafından yeni yazılan kitap da aynı kitabın ikinci cildini teşkil eder.

Bu iki kitabın Maarif vekâletince tespit edilmiş olan mekteplerin muayyen sınıflarında okutulması muvafık olur. Ders prog - ramlarına ilâve edilmek üzere her iki kitabın fihristleri bağlı olarak takdim edilmiştir.

Her iki kitap hiç bir şey mukabilinde olmaksızın sahipleri tarafından Maarif vekâletine terkedilmiştir. Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat alâkadar oldum; bunların, yazılmalarında takip edilen maksatlara hizmet edecek kıymet ve mahiyette olduklarını bilhassa kaydederim.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu kitabın okutulacağı sınıfların yukarısına geçmiş olan talebeye de mekteplerini bitirmeden evvel programlara ilâve olarak okutulmasını çok faydalı bulurum. Bundan başka bu kitapların memlekette yurtdaşlara okutulması için revaç temin edilecek her tetbirin kıymetli olacağı kanaatında bulunuyorum.

Bu mülahazalarımı Hükûmetin takdirine ve Maarif Vekâletinin usulü dahilinde yapacağı tetkikat ve alacağı mukarrerata terkedi - yorum Efendim.

I8 - 9 -I93I

Reisicümhur

Gazi M. Kemal

Büyük Reisicümhur Hazretlerinin yüksek takdirlerine göre icabı ifa buyurulmak üzere Maarif vekâletine takdim

20.9.931 İsmet

YURT BİLGİSİ NOTLARINDAN

VATANDAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER

I. KİTAP

AFET

Musiki Muallim Mektebi Yurtbilgisi ve Tarih Muallimi

Millet — Devlet — Demokrasi — Devletin vatandaşa karşı vazifeleri — İş bölümü — Bağlılık — Çalışma — İntihap Vergi — Askerlik

1933

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

Levent Şahverdi Arşivi

Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesinin 27 / 6 / 1933 tarih ve 3113 numaralı emrile III. üncü defa olarak 25,000 nüsha tab'edilmiştir

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Sahife

IZAH 1-2

VATANDAŞ İÇİN MEDENÎ BİLGİLER NEDEN BAHSEDER 3-6

MİLLET 7-19

TÜRK MİLLETİNİN MÜTALEASI . . . 7
Türk milletinin teşekkülündeki âmiller. . . 7
Türk dili 8
Türk yurdu 8
Türklerin menşei, teşekkülleri tarzı 9
Ahlâk hakkında mütalea 10
Millî his 11
Medenî his 13
Diğer milletlerin teşekkülleri tarzı 14
Milletin umumî tarifi 16
Milliyet prensipi 18
Türk milliyetçiliği. 19

DEVLET 20-30

Hakimiyet 22

Levent Şahverdi Arşivi

Devletin hakimiyeti ve devlette hakimiyet . 22
DEVLET ŞEKİLLERİ 24
DEMOKRASİ PRENSİPİNİN MUHTEVİYATI 25
Demokrasi prensipinin tarihî inkişafı . . . 26
Demokrasi prensipinin bariz vasıfları . . . 29

CÜMHURİYET 31-48

Hükümdarlık, Oligarşi 32
TÜRK DEVLETİNİN ESAS TEŞKİLÂTI. . 34
TÜRKİYEDE CÜMHURİYET NASIL OLDU 36
DEMOKRASİYE MUHALİF ASRÎ CEREYANLAR. 45

İLK HAK, İLK VAZİFE 49-51

HAK İLE VAZİFENİN MÜNASEBETİ . . 49
Hak ve vazifeyi hukuk kaideleri tayin eder, devlet tatbik eder. 50
Müeyyideler 51
Bizzat ihkakı hak olamaz 51

VATANDAŞA KARŞI DEVLETIN VAZİFELERİ 52-61

Devletçilik 54

HÜRRİYET 62-100

Hürriyetin tarihî inkişafı 63
Ferdî hürriyet 65
İçtimaî ve medenî hürriyet 67
HÜRRİYETİN MUHTELİF ŞEKİLLERİ . . 70
HOŞ GÖRMEKLİK, TAASSUPSUZLUK . 75

Levent Şahverdi Arşivi

Efkârı Umumiye 80
Efkârı umumiyenin kendi kendine teşkilâtlanması 82
GAZETELER 85
CEMİYET TEŞKİLİ 87
TEDRİS HÜRRİYETİ 88
İHBAR VE ŞİKÂYET HAKKI 89
FERDÎ HAK VE SİYASÎ HAK 89
HÜRRİYETİN MUHAFAZA VE MÜEYYİDELERİ 91
ÖRFÎ İDARE 92
MÜSAVAT 95
İÇTİMAÎ YARDIM 97
İŞ BÖLÜMÜ 99

BAĞLILIK 101-104

ÇALIŞMA, MESLEK 105-112
MESLEK NASIL İNTİHAP OLUNUR VE YAPILIR 109

VATANDAŞIN DEVLETE KARŞI BAŞLICA VAZİFELERİ 113

INTIHAP 114-137
İNTİHAP HAKKINDA UMUMÎ BİLGİLER 114
Demokraside hükûmet tarzları 114
DOĞRUDAN HÜKÛMET 115
YARI DOĞRUDAN HÜKÛMET 117
Yarı doğrudan hükûmet şekilleri 117
Asıl manasile Referandum 118
Halkın «Veto» hakkı 118

Levent Şahverdi Arşivi

Halkın bizatihi teşebbüs hakkı 119
TEMSİLÎ HÜKÛMET 120
Mümessil ve memurlar. 121
Temsilî rejim 121
MÜNTEHİP HEYET 122
İntihap dairelerinin lüzumu 122
İntihap nedir 123
Ekseriyet prensipi. 124
NİSPÎ İNTİHAP 124
Nispî temsil 124
İNTİHAP HEM VAZİFE HEM DE HAKTIR 128
Mahdut rey 129
İki dereceli intihap 129
KADINLARIN İNTİHAP SALÂHİYETLERİ 130
İç bölümü fikri. 131
Muhtelif memleketlerde kadınla a tanınmış olan intihap hakları. 132

VERGI 138-165
Verginin tarifi 138
Vergi vatandaş için bir Vazifedir 138
VERGİNİN MEMBALARI 139
Vasıtasız vergiler 140
Vasıtalı vergiler 141
Vasıtasız vergilerin fayda ve mahzurları . . 142
Vasıtalı vergilerin fayda ve mahzurları. . . 143
VERGİ KAİDELERİ 145
TEK VERGİ VE ÇOK VERGİLER 149
TEVZİÎ VE TEK NİSPETLİ VERGİLER. . 152
Tevziî vergiler 152
Nispetli vergiler 153
Tek nispetli vergiler. 153
Arta vergiler 153

Levent Şahverdi Arşivi

VERGİLER HANGİ ŞEKİLDE OLMALIDIR 154
Nihaî fayda. 157
VERGİ VAZİFESİNİN EHEMMİYETİ VE TARİHÇESİ. 161

ASKERLİK VAZİFESİ 166-191
Asrî bir ordunun teşkilâtında neler vardır . 169
Kumandanlık 170
Kumanadanların umumî hassaları. 171
Hava filoları 173
Donanma. 173
Ordu kuvvet ve teşkilâtında iktisadî amiller. 174
ORDU HAYATI. 175
Orduların lüzumu 177
HARP İDARESİ VE SİYASET 182
ORDU MEKTEPTİR 187
Asker koşması (Manzume) 190
Yürüyüş (Manzume) 191

LAHIKA

İNTIHAP 195-208

TÜRKİYEDE MEB'US İNTİHABININ KANUNEN SURETİ CERYANI 195
Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü. 195
Meb'us intihap etmek hakkı ve intihap olunmak salâhiyeti 195
Kimler meb'us olamaz. 195
İntihap devresinin müddeti 196
İntihap devresinin temdidi imkânı 196
İntihap daireleri ve şubeler 196
E a defterleri 196

Levent Şahverdi Arşivi

Umumî intihabın başlangıç hazırlığı ve tarihi 196
Türkiyede elyevm intihap iki derecelidir . . 197
Kimler birinci müntehip olamaz 197
Fiilî hizmette bulunan asker ve jandarma mensuplarının istisnası 198
Teftiş heyetleri 198
Esas defterleri üzerinde tetkik ve tahkik yapılması ve müddeti 198
Esas defterinin asılması ve müddeti, ilânı ve müddeti, kaldırılması 199
Teftiş heyetine itiraz hakkı ve bu bapta yapılacak muamele 199
Bir intihap dairesinden kaç meb'us çıkacağının sureti tespiti 199
Müntehibisani intihabına tekaddüm eden muamele 200
Müntehibisanilerin intihabı 201
Nahiyelerde muvakkat intihap heyetleri . . 201
Müntehibisani intihabının tarzı icrası . . . 201
Kaza merkezlerinde yapılacak muamele . 202
Meb'us intihabatı 203
Asker ve jandarma mensuplarile merkezden mansup memurların ve belediye reislerinin bulundukları mevkilerden meb'us olabilmeleri şartları 204
Meb'us intihabı muamelesinin tarzı cereyanı 204
Vilâyet merkezinde yapılacak muamele . . 205
Meb'us olanlar, müsavi rey alanla 205
Birkaç daireden meb'us olanlar 205
Meb'usluk mazbatalarının tanzimi. 206
Kısmî intihap 206
CEZALAR 206

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Cümhuriyetinde elyevm cari intihap usulü muhtacı tadil midir. 207
Fırkanın lüzümu 208

VERGİ 209-272

TÜRKİYE CÜMHURİYETİNDE VERGİ SİSTEMİ 209
VASITASIZ VERGİLER 210
ARAZİ VERGİSİ 210
Vergiden istisna 211
Arazi vergisini kim verir 212
Mahsulü zarar gören arazinin vergisi. . . . 212
Mesaha ve kıymetlerin tahmini 213
İtiraz. 213
Basit tahrir 213
Vergilerin nispeti 214
Vergi nasıl ödenir 215
Hususî tadiller 215
HUSUSÎ ORMANLAR RÜSUMU 216
BİNA VERGİSİ 216
Bina vergileri hangi esaslar üzerinden alınır 216
Vergiden istisna 218
Mahvolan, istifade edilemiyen binalar . . . 220
Bina vergisi kimden alınır 220
Bina iratlarının tahmini ve verginin nispeti 220
Binaların iradını kimler tahmineder. . . . 221
İtiraz 222
Tahririn yeniden yapılması 222
HAYVANLAR VERGİSİ 223
Vergiden istisna 223
Hayvanlar vergisini kim verir 224
Vergiye tabi hayvanların tayini 224
Hayvanların nakli 225

Levent Şahverdi Arşivi

Hayvanlar vergisi miktarları 225
Verginin tahakkuku 226
Hayvanlar vergisinin ödenmesi. 226
KAZANÇ VERGİSİ. 226
Kazanç vergisine tabi kazançlar 227
Kazanç vergisinin müstesnaları. 228
Ruhsat veya unvan tezkeresi. 229
Kazançları için beyanname verenler . . . 229
Memurlar ve müstahdemler ve işcilerin vergisi 231
Resen tayin 231
Kazanç vergisi nispetleri 231
İtiraz 233
Verginin tediye zamanları 234
MADENLER RÜSUMU 234
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ 234
Vergiden istisnalar 235
Beyanname 236
'ntikal eden malların kıymetlerinin takdiri. 236
Verginin sureti hesabı 237
İtiraz 238
Verginin tediyesi 238
TAHSİL İŞLERİ 238
VASITASIZ VERGİLER TAHSİLÂTINDAN MAHALLÎ İDARELERE AİT HİSSELER. . 239
VASITALI VERGİLER. 241
GÜMRÜK RESİMLERİ 241
Umumî tarifede resim miktarları tayin edilirken 242
Tarifede tenzilât 242
Beyanname 242
Muayene 243
Tarife tatbikatında ihtilâf olursa 243
Tediye. 243
Resmin kaldırıldığı bazı ahval 243
İhracat. 244

Levent Şahverdi Arşivi

Cezalar. 244
Kaçakcılık hakkındaki hükümler 245
Muhafaza teşkilâtı 246
Arziye ve saire resmi 246
MUAMELE VERGİSİ 247
Vergiden istisnalar 248
Verginin nispeti 249
Vergi nasıl tahakkuk ettirilir. 249
İtiraz 250
Vergi nasıl ödenir 250
Ceza. 251
DAHİLÎ İSTİHLÂK VERGİSİ. 251
EĞLENCE VE HUSUSÎ İSTİHLÂK VERGİSİ 251
ŞEKER VE PETROL İSTİHLÂK VERGİSİ. 252
ELEKTİRİK VE HAVA GAZI İSTİHLÂK VERGİSİ. 253
OYUN ALETLERI RESMİ 254
KARA VE DENİZ AV VERGİLERİ . . . 254
NAKLİYAT VERGİSİ. 255
SEFİNELER RÜSUMU 255
DAMGA RESMİ. 256
TAPU HARÇ VE KAYDİYELERİ 257
MAHKEME HARÇLARI VE KAYDİYELERİ 257
HAYVAN SAĞLIK ZABITASI RESMİ . . 258
İNHİSARLAR 258
TÜTÜN VE SAİRE 259
TUZ. 259
İSPİRTO VE İSPİRTOLU İÇKİLER . . . 260
KİBRİT VE ÇAKMAK 261
RÖVELVER, FİŞEK, MEVADDI İNFİLÂKİYE VE AV SAÇMASI 262
DEVLET BÜTCESİNDEKİ SAİR VARİDAT 262
İKTİSADÎ BUHRAN VERGİLERİ 263
YOL VERGİSİ. 263

Levent Şahverdi Arşivi

Verginin hususiyetleri 263
Şosa ve köprüler kanununun yol vergisine dair esasları 264
Yol vergisinin tahsil ve taksimi. 265
MAHALLÎ İDARE VE BELEDİYE VERGİLERİ 267
Vilâyet büdcesi ve hususî muhasebe. . . . 267
Belediyenin varidatı 268

ASKERLIK 273-285

Askere girmeden evel ve girdikten sora askerlik muamelelerine dai kısa bilgiler 273
Askerlik çağı 273
Muvazzaflık müddeti. 273
Kısa hizmetli asker 274
İhtiyat zabitliği 274
Gönüllü askerlik 277
Askerlik çağının muhtelif devreleri, ve yoklama devreleri 277
Bedel verecekler 280
Muhacir ve mülteciler 281
Askere çağırma. 282
Terhis 283
İhtiyatların çağırılması. Hareket tarzı, gelmiyenlerin cezası 283
Askere gidenlerin muhtaç ailelerine yardım. 284
Cezalarına itiraz edecekler 284
İzinli ve tebdili havalı efrat.. 284
Yaşlarını değiştirenler 285
Saklılar 285
Hile ve desise kullananlar 285
Firar edenler 285
İNDEKS 287-302

Levent Şahverdi Arşivi

Millet işlerinde her ferdin zihni başlı başına faaliyette bulunmak lâzımdır.

Gazi M. Kemal

İZAH

İnsanlar, tanıdıkları, bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri şeylerle alâkadar olurlar.

Bu sebeple Yurtbilgisinin vatandaşlarda memleket sevgisini beslemek noktasından çok ehemmiyeti vardır. Yurtbilgisi notlarından; intihap, vergi, askerlik kısımlarını memleketimizin büyük zatlarının lûtufkâr yardımlarile birer kitap halinde toplamış ve Himayei Etfal Cemiyeti menfaatine ayrı ayrı bastırmıştım. Bunlardan sora vatandaş için Medenî Bilgiler ismi altındaki kitap ta ayni suretle bastırıldı. Bütün bunları herzaman değişen kanunlara ait tafsilâttan ayırarak bir araya topladım. Bu suretle esas mefhumlar bir cilt altına girdi. Alâkalı kanunlar hulâsası ayrıca lâhika olarak bastırılacak ve bunlarda değişiklik olunca lâhikalarda tadilât yapılacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu kitabın ikinci cildi olmak üzere devlet teşkilâtına ait esasları da vücuda getirmek istiyordum. Bunun için topladığım notları, uzun müddet devlet ve fırka işlerinde mühim vazifelerde çalışmış olan Kütahya Meb'usu Recep Beye verdim. Bana yardım etmesini rica ettim.

Bu suretle vücuda gelen eser kitabın ikinci cildi olarak kendi imzaları altında neşroluna cak bir mahiyet aldı.

Yurtbilgisi ve Tarih
Muallimi
Afet

Levent Şahverdi Arşivi

VATANDAŞ İÇİN MEDENÎ BİLGİLER NEDEN BAHSEDER?

Milletin kurduğu devletin millete, vatandaşlara karşı vazifeleri vardır; fakat devletin de mevcudiyeti, vatandaşlardan birtakım mükellefiyetler, vazifeler talep eder. O halde, devletin millete ve vatandaşların dahi devlete karşı mütekabil vazifeleri, hakları vardır. Devlet hayatını, fikrî ve iktisadî hayatı, müştereken yaşayan vatandaşların da aralarında birtakım münasebetleri ve biribirlerine karşı vazife, mecburiyet ve hakları vardır. İşte, vatandaşlara, gerek devlet ve hükûmetle ve gerek aralarındaki münasebete nazaran mevcut vazifeleri ve hakları ve umumiyetle devlet teşkilâtını öğreten bilgiler, "*Medenî Bilgiler*„ namı altında toplanmıştır.

Bu zözlerimi izah edeyim:

Millet, üzerinde yaşadığı yurdunu muhafaza etmek için ve bu yurtta emniyetle, huzurla çalışıp müreffeh ve rahat yaşamağı temin için devlet teşkil etmiştir, hükûmet teşkilâtı yap-

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır. Bu teşkilât; vatanın, yurdun, ağyar tecavüzünden masuniyetini temin eden orduyu, donanmayı, hava filosunu yapmakla muvazzaftır. Hükûmet; vatandaşların vatan dahilinde, vatanın kırlarında, sahralarında, dağlarında, ormanlarında emniyet ve huzurunu temin eden jandarma kuvvetlerini; kasabalarda, şehirlerde, jandarma ile beraber polis huvvetini; bütün vatanda, adliye kuvvetini vücuda getirmekle muvazzaftır ve bu kuvvetleri kanun dairesinde kullanmak hükûmetin salâhiyetidir, hakkıdır. Vatandaşların da kanunların icabına itaat etmeleri kendileri için vazifedir. Hükûmet; vatandaşların fikrî inkişafları için, mektepler, darülfünunlar, ilim müesseseleri yapmakla mükelleftir. Hükûmet; vatandaşların vatan toprağından, vatan madenlerinden, vatan ormanlarından, azamî istifadelerini temin için tedbirler, tertipler almakla mükelleftir. Hükûmet; vatandaşların çalışmaları neticesinde, ziraat, ticaret, sınaat sahalarındaki çalışmaları neticesinde meydana gelen muhassalanın kendileri için ve devlet için lüzumlu olan miktardan fazlasını diğer memleketlere çıkarıp, millet için ve devlet için lâzım olan paraya tahvil ederek nakletmeğe lüzumlu olan yolları, şimendiferleri, limanları, gemileri yapmakla mükelleftir. Hükûmet, devletin, milletin, yüksek ve şerefli mevcudiyet ve istiklâlini bütün dünya milletleri, devletleri

Levent Şahverdi Arşivi

nezdinde temsil etmek ve milleti, onun varlığını bütün dünya varlığı ile temas ve münasebette bulundurmak, dünyanın millet ve devlet mevcudiyetine karşı siyasî ve iktisadî alâkalarının müspet veya menfi noktai nazarlarını anlamak ve ona göre millî mevcudiyete istikamet, dikkat, faaliyet ve icabında hareket vermekle mükelleftir. Hükûmet bu ve buna mümasil vazifelerini ifa ve bunda muvaffak olabilmek için vatandaşların ona yardım etmesi icap eder. Fakat bu yardımla mükellef olan vatandaşların sıhhat ve tam afiyette bulunması lâzımdır. Bunun da temini yine hükûmete ait bir vazifedir. Hükûmetin vazifelerini ifada muvaffak olabilmesi için vatandaşlar devletin talebile asker olurlar, karada ordular, denizde donanmalar, havada tayyare filoları vücuda getirmek için şitap ederler. Bu, onların vazifesidir. Bütün bu teşkilât yalnız ve ancak para ile olur. Vatandaşlar bunun için muhtelif namlar altında hükûmete vergiler verir. Vatandaşlar, vatanda emniyet, huzur tesis eden ve vatandaşların medenî cihan indinde ve biribirleri karşısında haklıyı haksızı meydana çıkaran ittibaı lüzumlu kanunlara riayetle muvazzaftır. Vatandaşların aralarında, ticaret ve iktisadiyatın herhangi bir şubesindeki temaslarında biribirine karşı, bazan ayni zamanda hükûmete karşı deruhde edecekleri vazifeleri vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

En nihayet vatandaşların; bir milletin fertleri olmak itibarile millete, onun devlet ve hükûmetine ve mensup olduğu milletin medenî beşeriyetin bir ailesi olması noktai nazarından bütün insanlığa karşı birtakım vazifeleri vardır. Fakat ehemmiyetle nazarı dikkatinize koymalıyım ki; vatandaşın en büyük vazifesi, ayni zamanda en mukaddes hakkı, intihap hakkıdır. Devlet binasının temeli olan, Büyük Millet Meclisi halinde toplanan meb'usları, vatandaşlar intihap eder ve bu suretle devlet kurmakta haiz olduğu irade ve hakimiyetinin sahibi olduğunu gösterir.

Bundan başka vatandaşlar; köyden itibaren kasabalarda, şehirlerde mahallî idareleri kontrol eden heyetleri intihap eder. Vatandaşlar, bu intihap hakkını isabetle kullanabilmek için mütesanit bulunmaya mecbur olur. Bu mecburiyetten siyasî fırka birliği doğmuştur ve vatandaşlar, medenî hayat icabı olmak üzere birtakım fikrî ve iktisadî teşekküller de vücuda getirir. O halde devlet mekanizmasını ve bu mekanizma içinde vatandaşların vaziyetini bilmek lâzımdır.

Bu izahlardan anlaşılmak lâzımdır ki; vatandaşın, devletin esası ve bu mevcudiyetlerin, dünya ile alâkasının yegâne faili millettir.

O halde her şeyden evel milletin ne demek olduğunu bilmek lâzımdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük şeyleri yalnız büyük milletler yapar (1923).

Gazi M. Kemal

MİLLET

Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile biribirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyettir.

TÜRK MİLLETİNİN MÜTALEASI

Türkiye Cümhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.

Millet sözünden ne anlaşılır; ne anlaşılmak lâzımdır? Bunu anlatayım:

TÜRK MİLLETİNİN TEŞEKKÜLÜNDEKİ AMİLLER

Sözlerimin kolay anlaşılması için, yine Türk milletine bakacağım; çünkü, dünya yüzünde ondan daha büyük, ondan daha eski, ondan daha temiz bir millet yoktur ve bütün insanlar tarihinde görülmemiştir. Bugünkü Türk milletine bir resim tablosuna bakar gibi bakalım ve şimdiye kadar edindiğimiz bilgilerin yardımı ile düşünelim; bu tabloda neler görü-

Levent Şahverdi Arşivi

yorsak, bu tablo bize neler hatırlatıyorsa, onları, birer birer söyliyelim:

1. Türk milleti, halk idaresi olan cümhuriyetle idare olunur bir devlettir.

2. Türk Devleti lâiktir. Her reşit, dinini intihapta serbesttir.

TÜRK DİLİ

Türk milletinin dili, türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de, Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde, ahlâkının, an'anelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, elhasıl bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir; zihnidir.

TÜRK YURDU

Türk milleti Asyanın garbında ve Avrupanın şarkında olmak üzere kara ve deniz sınırlarile ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir yurtta yaşar. Onun adına, *Türkeli, Türk vatanı,* derler. Türk yurdu daha çok büyüktü. Yakin ve uzak zamanlar düşünülürse Türke yurtluk etmemiş bir kıt'a yoktur. Bütün dünyada, Asya, Avrupa, Afrika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu hakikatler eski ve hususile yeni tarih vesikaları ile malûmdur. Fakat bugünkü Türk milleti, varlığı için bugünkü yur-

Levent Şahverdi Arşivi

dundan memnundur. Çünkü; derin ve şanlı geçmişin; büyük, kudretli atalarının mukaddes miraslarını bu yurtta da muhafaza edebileceğinden, o mirasları, şimdiye kadar olduğundan çok fazla zenginleştirebileceğinden emindir.

Vatanımız, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasî sınırlarımız içindeki yurttur. Vatan hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir kütledir.

TÜRKLERİN MENŞEİ, TEŞEKKÜLLERİ TARZI

Türk milletinin her kişisi, birtakım farklarla ve fakat umumî surette biribirine benzer. Bazı yapılış farklarını ise tabiî bulmak lâzımdır. Çünkü, Mezopotamya, Mısır vadilerinden başlıyan malûm tarihten evel Ortaasya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan evel Orta İtalya, velhasıl Akdeniz sahillerine kadar yayılmış ve yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin tesiri altında, başka başka cinslerle binlerce sene yaşamış, kaynaşmış bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan cemiyetinin bugünkü çocuklarının tamamı tamamına biribirlerine benzemeleri mümkün müdür? Herzaman, heryerde küçük bir aile çocuklarının bile tamamen biribirine benzemeleri vaki değildir. Türk kavmini

Levent Şahverdi Arşivi

yalnız bir noktada, iklimi ayni dar bir mınta kada belirmiş zannetmek doğru değildir. Türk kavmi yukarda söylediğimiz gibi, çok büyük bir sahada vücut bulmuş ailelerin birleşerek Sop *(Klan)* ve Sop'ların birleşerek Boy *(Kabile)* ve Boy'ların birleşerek Öz *(Aşiret)* ve Özlerin de birleşerek siyasî bir cemiyet olan El *(Medine)* ve en nihayet El'lerin bir merkezde birleşmelerile büyük bir camia vücuda getirmiştir.

AHLÂK HAKKINDA MÜTALEA

Türklerin aşağı yukarı hep ahlâkları biribirine benzer. Bu yüksek ahlâk, hiçbir milletin ahlâkına benzemez.

Ahlâkın, millet teşkilinde yeri çok büyüktür, mühimdir. Bu ehemmiyeti iyice anlamak için, ahlâk hakkında birkaç söz söylemek fazla olmaz. Ahlâk dediğim zaman, ahlâk kitaplarında yazılı olan nasihatleri murat etmiyorum; zira Ahlâklılıktır diye yaptığımız işler ve yapmaktan sakındığımız işler; kitaplarda yazılı olan veya birtakım ahlâk hocalarının tavsiye ettikleri şeylerden daha eveldir ve o sözlerden, o nasihatlerden ayrı olarak, onlara asla kulak vermiyerek insanlar tarafından yapılmaktadır. İş, nazariyatın hâkimi, âmiridir. Ahlâk kaidelerinin nasıl yapılması lâzımgeleceği, ahlâklılık olduğu anlaşılan işler görüldükten, tecrübe edildikten sora anlaşılır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir iş, herneye ait olursa olsun insanın kuvvet kullanmasını, yorulmasını muciptir. İnsanlar, mecbur olmadıkça kendilerini yormak istemezler. Halbuki, bazı işler vardır ki, kendiliğinden insana, onu yapmak için derunî bir arzu, bir temayül ilham eder, o iş şayanı arzu olur. İşte ahlâkî işler, ayni zamanda hem mecburî ve hem de şayanı arzu olan işlerdir.

MİLLÎ HİS

Bir işin ahlâkî bir kıymeti olması, ayrı ayrı insanlardan daha ulvî bir membadan sadır olmasıdır.

O memba, cemiyettir; millettir.

Filhakika, ahlâkıyet, hususî fertlerden ayrı ve bunların fevkinde, ancak içtimaî, millî olabilir. Milletin içtimaî nizam ve sükûnu, hal ve istikbalde refahı, saadeti, selâmeti ve masuniyeti, medeniyette terakki ve tealisi için insanlardan, her hususta alâka, gayret, nefsin ferağatini ve icap ettiği zaman seve seve nefsinin fedasını talep eden millî ahlâktır. Mükemmel bir millette millî ahlâkıyet icapları, o millet efradı tarafından adeta muhakeme edilmeksizin vicdanî, hissî bir saikle yapılır. En büyük millî his, millî heyecan, işte budur.

Millet analarının, millet babalarının, millet hocalarının ve millet büyüklerinin; evde, mektepte, orduda, fabrikada, heryerde ve her işte millet çocuklarına, milletin her ferdine

Levent Şahverdi Arşivi

bıkmaksızın ve mütemadiyen verecekleri millî terbiyenin gayesi işte bu yüksek millî hissi sağlamlaştırmak olmalıdır.

Ahlâkın millî, içtimaî olduğunu söylemek ve maşerî vicdanın bir ifadesidir demek, ayni zamanda ahlâkın mukaddes sıfatını da tanımaktır. Ahlâk mukaddestir; çünkü, ayni kıymette eşi yoktur ve başka hiçbir nevi kıymetle ölçülmez.

Ahlâk mukaddestir; çünkü, en büyük ahlâkî şeniyet sahibi bir faile racidir. O fail, yalnız ve ancak cemiyettir. Ondan başka bir fail yoktur. Ülûhiyette, timsalî bir şekilde düşünülmüş cemiyet dahi mündemiçtir. Çünkü, vicdanlarımız üzerinde müessir olan ruhî hayat cemiyetin efradı arasındaki amel ve aksülâmellerden teşekkül eder. Filhakika cemiyet, kesif bir fikrî ve ahlâkî faaliyet mihrakıdır.

Din birliğinin de bir millet teşkilinde müessir olduğunu söyliyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz.

Türkler islâm dinini kabul etmeden evel de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sora, bu din, ne Arapların ne ayni dinde bulunan Acemlerin ve ne de sairenin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine tesir etmedi. Bilâkis, Türk milletinin millî bağlarını gevşetti; millî hislerini, millî heyecanını uyuş-

Levent Şahverdi Arşivi

turdu. Bu pek tabiî idi. Çünkü Muhammedin kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde, şamil bir ümmet siyaseti idi.

MEDENÎ HİS Türk milleti, millî hissi; insanî hisle yanyana düşünmekten zevkalır. Vicdanında millî hissin yanında insanî hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir. Çünkü Türk milleti bilir ki; bugün medeniyetin şehrahında müstakil ve fakat kendilerile muvazi yürüdüğü umum medenî milletlerle mütekabil insanî ve medenî münasebet, elbette inkişafımıza devam için lâzımdır ve yine malûmdur ki; Türk milleti, her medenî millet gibi, mazinin bütün devirlerinde keşiflerile, ihtiralarile medeniyet âlemine hizmet etmiş insanların, milletlerin kıymetini takdir ve hatıralarını hürmetle muhafaza eder. Türk milleti, insaniyet âleminin samimî bir ailesidir.

*
* *

Bütün bu söylediklerimizi kısa bir çerçeve içine sokmak istersek, şöyle diyebiliriz:

Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabiî ve tarihî vakıalar şunlardır:

a) Siyasî varlıkta birlik.

b) Dil birliği.

c) Yurt birliği.

Levent Şahverdi Arşivi

d) Irk ve menşe birliği.
e) Tarihî karabet.
f) Ahlâkî karabet.

DİĞER MİLLETLERİN TEŞEKKÜLLERİ TARZI

Türk milletinin teşekkülünde mevcut olan bu şartların hepsi birden diğer milletlerde yok gibidir. Daha umumî bir tarif yapabilmek için diyelim ki; bir cemiyete millet diyebilmek için bu şartlar, ayni zamanda kâmilen veya kısmen, bir arada bulunmak lâzımdır. Bütün milletler tamamen ayni şartlar altında teşekkül etmemiş olduklarına göre Türk milletinde yaptığımız gibi, diğer her millet ayrı olarak mütalea edilmedikçe, milliyet fikrini umumî ve fennî olarak tarif etmek güçtür. Çünkü tespit ettiğimiz şartlar, insanların millet halinde teşekkülüne umumiyetle yardım etmişlerdir. Fakat, bu tarzı teşekkülden başka, adeta bu şartların tesirini kale aldırmıyan millet teşekkülleri de vardır. Meselâ: İngilizler ile Şimalî Amerikalılar ayni dili konuştukları halde ayrı ayrı milletlerdir.

Cenubî Amerikada beyaz ırkla kırmızı derili insanlar dirsek dirseğe yaşayan Amerikalılardır.

Bugün büyük asrî milletlerden olan Fransızların, İngilizlerin, muhtelif ırkların tesalübü neticesi olduğu malûmdur. Millet teşkilinde toprağın ehemmiyetini büsbütün reddedenler

Levent Şahverdi Arşivi

vardır. Bu fikirde bulunanlar, toprak sadece çalışma ve uğraşma sahasıdır diyorlar.

Şimdi bu noktaya dikkat edelim:

Fransızlarla İngilizler arasındaki muharebeler her iki millette milliyet rabıtalarını kuvvetlendirdi. Alman milliyeti, Napoleona karşı muharebelerden; İspanya milliyeti, Mağribilerle mücadelelerden doğdu. Eski küçük yunan hükûmetleri İranlılara mukabele için birleştikten sora yunan milliyeti başlar. Türklerin her şeye rağmen bütün devirlerde millet tesanüt ve rabıtalarının mahfuz kalması, hemen mütemadi muharebe halinde bulunmasındandır. Son inkılâp senelerinde birliğin husulünde kuvvetin ve muharebe halinde bulunmanın tesiri mühimdir.

Bu malûmata göre, muharebe kavimlerin birleşmesinde en kuvvetli bir amildir.

*
* *

Millet neye derler? sualine bugünkü, asrî telâkkilere mutabık fennî bir tarif yapabilmek için yürüttüğümüz münakaşayı kâfi görelim. Onun üzerinde bir lâhza durup düşünelim; bugün Türk Cümhuriyetini kurmuş olan Türk milletini mütalea ederken bulduğumuz şartları, tekrar gözden geçirelim:

a) Siyasî varlığımızın haricinde, başka ellerde, başka siyasî zümrelerle, istiyerek veya

Levent Şahverdi Arşivi

istemiyerek teşriki mukadderat etmiş, bizimle dil, ırk, menşe birliğine malik ve hatta yakın uzak tarih ve ahlâk yakınlığı görülen Türk cemaatleri vardır. Tarihin bir hâdisesinin neticesi olan bu hal, Türk milleti için elim bir hatıradır, fakat Türk milletinin tarihen ve ilmen teşekkülündeki asaleti, tesanüdü asla haleldar edemez.

b) Bugünkü Türk milleti siyasî ve içtimaî camiası içinde kendilerine kürtlük fikri, çerkeslik fikri ve hatta lâzlık fikri veya boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış tevsimler, birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden maada hiçbir millet ferdi üzerinde teellümden başka bir tesir hâsıl etmemiştir. Çünkü, bu millet efradı da umum Türk camiası gibi ayni müşterek maziye, tarihe, ahlâka, hukuka sahip bulunuyorlar.

c) Bugün içimizde bulunan hıristiyan, musevî vatandaşlar, mukadderat ve talilerini Türk milliyetine vicdanî arzularile raptettikten sora kendilerine yan gözle yabancı nazarile bakılmak, medenî Türk milletinin asil ahlâkından beklenebilir mi?

MİLLETİN UMUMÎ TARİFİ

Bundan sora, müşterek millî fikrin, ahlâkın, hissin, heyecanın hatıra ve an'anelerinin millet efradında meydana gelmesini ve kökleşmesini

Levent Şahverdi Arşivi

temin eden müşterek mazinin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin, milletlerin teşekkülünde en mühim amiller olduğunu bir defa daha kaydettikten sora millet hakkında, ikinci derece unsurları kale almıyarak mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek bir tarifi biz de alalım:

a) *Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan;*

b) *Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimî olan;*

c) *Ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir.*

Bu tarif tetkik olunursa bir milleti teşkil eden insanların rabıtalarındaki kıymet, kuvvet ve vicdan hürriyetile insanî hisse gösterilen riayet, kendiliğinden anlaşılır;

Filhakika, maziden müşterek zafer ve yeis mirası;

İstikbalde tahakkuk ettirilecek ayni program;

Beraber sevişmiş olmak, beraber ayni ümitleri beslemiş olmak;

Bunlar elbette bugünün medenî zihniyetinde diğer her türlü şartların fevkinde mana ve şümul alır.

Levent Şahverdi Arşivi

§ Bir millet teşekkül ettikten sora, efradının devlet hayatında, iktisadî ve fikrî hayatta müştereken çalışmak sayesinde vücuda gelen millî harsta (kültür) şüphesiz milletin her ferdinin çalışma hissesi, iştiraki, hakkı vardır. Buna nazaran *bir harstan olan insanlardan mürekkep cemiyete millet denir,* dersek milletin en kısa tarifini yapmış oluruz.

Bundan evel tespit ettiğimiz tariften mülhem olarak diyebiliriz ki; milliyet meselesi ferdî ve müşterek hürriyet meselesidir.

O halde meseleyi prensip halinde ifade edelim.

MİLLİYET PRENSİPİ

Bir milletin, diğer milletlere nispetle tabiî veya müktesep hususî karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara muvazi inkişafa sai bulunması keyfiyetine milliyet prensipi denir.

Bu prensipe göre, her fert ve her millet kendi hakkında hüsnüniyet, topraklarına bizzat kayıtsız tesahup talep etmek hakkına ve hürriyetine maliktir.

Bu düstur, bize hangi milletlerin hür, hangilerinin hürriyetinden şu veya bu şekilde mahrum olduklarını, yani millet namını taşımağa lâyık olmadıklarını kolaylıkla gösterir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilmeli ki, millî benliğini bilmiyen milletler, başka milletlerin şikârıdır (1923).

Gazi M. Kemal

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Türk milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimaî heyetinin hususî seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir devletin istinat ettiği esaslar «İstiklâli tam» ve «Bilâkayt ve şart hakimiyeti milliye» den ibarettir (1923).

Gazi M. Kemal

DEVLET

Milletin, ne olduğunu izah ederken, demiştim ki; Türk milleti, halk idaresi olan cümhuriyetle idare olunur bir devlettir.

Şimdi, devlet ne demektir, bunu izah ve ifade edelim.

Devlet dediğimiz zaman, her şeyden evel bir insan cemiyeti, bir millet mevcudiyeti anlaşılır.

Bundan sora, bu insan cemiyetinin coğrafî hudutlarla çevrilen bir mıntakada yerleşmiş olduğu görülür. Yine millet bahsinde demiştim ki; Türk milleti, Asyanın garbında ve Avrupanın şarkında olmak üzere kara ve deniz sınırlarile ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir yurtta yaşar. Onun adına *Türkeli* derler.

Milliyet meselesinin ferdî ve müşterek hür-

Levent Şahverdi Arşivi

riyet meselesi olduğunu biliyoruz. Yani: bir millet teşkil eden fertlerin o millet içinde, her nevi hürriyeti; yaşamak hürriyeti, çalışmak hürriyeti, fikir ve vicdan hürriyeti emniyet altında bulunmak lâzımdır.

Kezalik bir milletin heyeti umumiyesinin her nevi hürriyeti, yani kendi topraklarında, haricin hiçbir müdahale ve tahdidi olmaksızın hür ve müstakil yaşaması ve çalışması lâzımdır. İşte, devlet, gerek fertlerin hürriyetini temin için millet üzerinde bir nüfuza ve gerek millet ve memleketin istiklâlini muhafaza edebilmek için kendine has bir nüfuz ve kuvvete malik olmalıdır.

O halde devlet: Muayyen mıntakada yerleşmiş ve kendine has bir kuvvete sahip olan efradın mecmu heyetinden ibaret bir mevcudiyettir. Devletin haiz olduğu kuvveti ifade ederken, bu kuvveti kendine has diye tavsif ediyoruz. Filhakika devleti teşkil eden milletin sinesinde nüfuz icra eden kuvvet, ferden hiç kimse tarafından verilmiş değildir. O, bir siyasî nüfuzdur ki; devlet mefhumunda bizatihi mevcuttur ve devlet, onu halk üzerinde tatbik etmek ve milleti haricen diğer milletlere karşı müdafaa eylemek salâhiyetine maliktir.

Bu siyasî nüfuz ve kudrete «*irade*, veya *hakimiyet*» denir.

Levent Şahverdi Arşivi

HAKİMİYET

Mademki, devlet bir iradeye, bir hakimiyete maliktir, onu ifade ve infaz için birtakım vasıtalara muhtaçtır. Bu vasıtaları ihtiva eden devlet teşkilâtında millet meclisi ve hükûmet teşkilâtı esastır.

Asrımızda, bu esasî olan teşkilâtın istinat ettiği an'ane haline gelmiş, birtakım esasî prensipler vardır.

a) *Demokrasi prensipi, halkçılık:* Bu prensipe nazaran, irade ve hakimiyet, milletin umumuna aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi prensipi, hakimiyeti milliye şekline inkılâp etmiştir.

b) *Temsilî hükûmet prensipi:* Bu prensip, millî hakimiyetin tatbik ve icrasını tanzim eder.

c) *Devletin teşkilâtı esasiyesini tespit eden kanunun, diğer kanunlara tefevvuku prensipi:* Bu prensip, asrî teşkilâtı esasiyede, kanuniyetin ve adlî istikrarın müvellididir.

Bu saydığımız prensipler (a, b, c) demokrasi prensipinin binası gibi görülür. Filhakika demokrasi prensipi, amelî kıymetini ancak bu saydığımız prensipler sayesinde iktisap eder.

DEVLETİN HAKİMİYETİ VE DEVLETTE HAKİMİYET

Devlette hakimiyetin mevcudiyeti iki esasî mesele tevlit eder:

I. Hakimiyet neden ibarettir? Hakimiyette ne vardır? Hudutları nedir? Hakimiyete istinaden hangi fiiller hukukan yapılabilir?

Levent Şahverdi Arşivi

Bu, devletin hakimiyeti meselesidir. Bu meselede devlet dahilî mesnedinden, milletten ayrı olarak mücerret tasavvur olunuyor ve bu suretle siyasî kuvvetinin tabiat ve hudutları tayin ve tespit olunmak isteniyor.

Devletin siyasî kuvveti, sinesinde mevcut fertlerin ve cemiyetlerin, mevcudiyeti dolayısile tahdit olunmuştur; ne derece tahdit olunmuştur? Bunu, hukuku amme tayin eder.

Devletin diğer devletlerin ve kendi teşkilâtına dahil olmıyan diğer eşhasın, mevcudiyeti dolayısile hakimiyetinin derecesini de hukuku düvel gösterir. Binaenaleyh, devletin hakimiyeti meselesi, tam manasile, bir hukuku esasiye meselesi değildir.

II. Hakimiyet meselesinin meydana koyduğu ikinci esasî mesele, devlette, devlet içinde hakimiyet meselesidir. Bu doğrudan doğruya hukuku esasiyeye taallûk eder.

Hukuku ammenin ve hukuku düvelin hudutlarını tayin ettiği hakimiyet, kime aittir?

Şunu söylemek lâzımdır ki; devlet, bir hukukî mefhumdur. Hakikatte idare edenler hakimiyeti istimal ederler. O halde, devlette idare edenler kimler olmalıdır? Siyasî kuvvetin meşru olabilmesi için, devletin, mücerret hakimiyeti, filen kime tevdi olunmalıdır? İşte bu suallere cevap veren, demokrasi prensipidir.

mefhum

Levent Şahverdi Arşivi

DEVLET ŞEKİLLERİ

Tarihin ve hukukun tetkiki, bize hakimiyetin başlıca üç muhtelif tarzda kullanıldığını göstermektedir.

I. Hükümdarlık (monarşi) — Hakimiyet, «kıral, imparator, şah, padişah, prens, emîr» gibi muhtelif unvanlar alabilen hükümdara, yalnız bir şahsa munhasırdır. Hakimiyeti tatbik eden devletin bütün memurları, yalnız bir adam namına hareket ederler.

Devletin son iradesini, yalnız hükümdar izhar eder.

Hükümdar, yalnız başına, devleti sevk ve idare eder ve her şeyi o emrederse öyle bir devletin hükûmetine, *hükûmeti mutlaka* denir. Böyle bir devlette hükümdar "devlet benim,, der; muharebe ilân eder, sulh akteder, kanunlar yapar, vergiler koyar, memleketin varidatını istediği gibi sarfeder, hulâsa memleket onun malikânesidir.

Eğer hükümdar, kanunları hazırlıyan, millet vekillerinden mürekkep bir meclis kabul etmişse, o zaman *meşrutî hükûmet* olur. Bu şekil hükûmette dahi, nihayet, yine her şey, hükümdarın son sözüne bağlıdır. Hükûmeti meşrutada hükümdarlar bir vatandaşa bir hükûmet teşkil ettirir; memleketi onunla idare eder. İngiltere, Belçika, İtalya meşrutî hükûmetlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

II. Oligarşi — Bu tarz hükûmette hakimiyet birkaç kişinin, birkaç ailenin veya bir sınıf halkın elindedir. Aristokrasi, oligarşinin başka bir şeklidir; bunda da hakimiyet, zadegânın elindedir.

III. Demokrasi (halkçılık) — Demokrasi esasına müstenit hükûmetlerde, hakimiyet, halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensipi, hakimiyetin millette olduğunu, başka yerde olmıyacağını iltizam eder. Bu suretle demokrasi prensipi, siyasî kuvvetin, hakimiyetin, menşeine ve meşruiyetine temas etmektedir.

Demokrasinin tam ve en bariz hükûmet şekli *cümhuriyet* tir.

DEMOKRASİ PRENSİPİNİN MUHTEVİYATI

Demokrasi esası, bugün asrî teşkilâtı esasiyenin umumî farikası gibi görünmektedir.

Hükümdarlık ve oligarşi, artık zamanı geçmiş arızî şekillerden başka bir mahiyette telâkki edilemezler. Gerçi, henüz başlarında hükümdarlar bulunan devletler vardır. Fakat bunların hemen hepsi, demokrasi prensipini kabul etmektedir. Artık hakimiyetin sahibi olduğunu iddia cesaretinde bulunabilecek hükümdar enderdir.

Bir milletin, amelî olarak, demokrasi prensipini ilân etmesi, o millet ekseriyetinin içtimaî kuvvetinin bir neticesidir. Millet, kâfi derece

Levent Şahverdi Arşivi

kuvvetli olunca, kuvvet ve kudreti eline alır. Bu hâdise bazan ihtilâl ile ve bazan da hükümdarla muslihane bir anlaşma ile husul bulur.

Artık bugün, demokrasi fikri daima yükselen bir denizi andırmaktadır.

Yirminci asır, birçok müstebit hükûmetlerin bu denizde boğulduğunu görmüştür. Rus Çarlığı, Osmanlı Padişahlığı ve hilâfeti, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları bunların başlıcalarındandır.

Bundan başka, demokrasi ile idare olunan Portekiz gibi mutedil hükümdarlıkların, demokrasinin daha bariz bir şekilde tatbikını tazammun eden cümhuriyet muvacehesinde silindiği görüldü.

En nihayet, bugün, İngiltere, Belçika gibi büyük eski demokrasilerin, daha bariz ve daha iyi tanzim olunmuş bir demokrasinin tahakkuk ettirilmesi yolunda, çalıştıkları görülmektedir.

Demokrasi fikri, asrî teşkilâtı esasiyenin bir farikası olduğu halde, fikir çok eskidir.

Demokrasi fikrinin muhteviyatı ve manası hakkında lâyıkıyle tenevvür için onun kısaca tarihini hatırlatmak faideli olur.

DEMOKRASİ PRENSİPİNİN TARİHÎ İNKİŞAFI

Bundan en aşağı 7000 sene evel, Mezopotamyada, ilk beşeriyetin medeniyetlerinden birini kuran Sumer, Elam ve Akat kavimlerinde demokrasi prensipi tatbik olunmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Filhakika, bu Türk kavimler, müttehit bir cümhuriyet teşkil etmişlerdir. Bundan sora, Atina ve Isparta gibi yunan şehirleri, bir nevi demokrasi ile idare olunurlardı.

Roma dahi demokrasi hayatı yaşamıştır.

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarile, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmelerile demokrasi fikrine nekadar merbut olduklarını göstermişlerdir. Son tarih devirlerinde, Türklerin teşkil ettikleri devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu usulden ayrılarak müstebit olmuşlardır.

Kıralların ve padişahların istibdadına, dinler mesnet olmuştur. Kırallar, halifeler, padişahlar etraflarını alan papazlar, hocalar tarafından yapılmış teşviklerle, ilâhî hukuka istinat etmişlerdir. Hakimiyet, bu hükümdarlara Allah tarafından verilmiş olduğu nazariyesi uydurulmuştur. Buna göre, hükümdar, ancak Allaha karşı mes'uldür. Kudret ve hakimiyetinin hududu yalnız din kitaplarında aranabilir. İlâhî hukuka müstenit bir mutlakıyet kaidesi önünde, demokrasi prensipinin, ilk aldığı vaziyet mütevazıdır. O, evvelâ hükümdarı devirmeğe değil, onun yalnız kuvvetlerini tahdide, mutlakıyeti kaldırmağa çalıştı. Bu çalışma 400-500 sene evelinden başlar. Evvelâ, kuvvetin milletten geldiği ve kuvvet gayrimuktedir bir ele düşerse onun istirdat edilebileceği, bu kuvve-

Levent Şahverdi Arşivi

tin milletin vekillerinden mürekkep meclis tarafından kullanılması lâzımgeleceği ifade olundu.

On altıncı asırda demokrasi prensipi, hükümdarların nüfuzunu kırmak için, siyasî mücadele vasıtası olarak kullanıldı.

Bu mücadelelerde en nihayet ortaya atılan fikirler şunlardan ibaretti: Kuvvet millete aittir. Onu kanun dairesinde bir hükümdara vermiştir. Bazı ahvalde geri alabilir.

On sekizinci asırda idi ki; demokrasi fikri, mukavemet olunamaz bir kuvvet ve cereyan aldı.

Demokrasi prensipi, hakimiyeti milliye prensipi şekline girdi ve hukuku esasiyeye geçti. Artık, milletle hükümdar arasında mukavele fikri kayboldu. Ortaya hakimiyet tecezzi ve ferağ edilemez fikri çıktı.

Bu fikri şöyle izah ettiler: Hakimiyet, fertlerin iradesi fevkinde, fertlerin teşkil ettikleri milletin müşterek şahsiyetine raci, umumî, maşerî iradedir. Binaenaleyh hakimiyet birdir, cüzülere ayrılamaz ve hakimiyetin ifade ettiği maşerî irade, onun sahibi olan müşterek şahsiyet, millet tarafından, hiçbir vakit, başkasına devir ve ferağ edilemez.

Levent Şahverdi Arşivi

DEMOKRASİ PRENSİPİNİN BARİZ VASIFLARI

Demokrasi prensipi: Hakimiyeti istimal eden vasıta ne olursa olsun, esas olarak, milletin hakimiyete sahip olmasını ve sahip kalmasını icap ettirir.

Bu noktayı, birkaç kelime ile izah edelim:

a) Demokrasi esas itibarile siyasî mahiyettedir.

Demokrasi, bir içtimaî muavenet veya bir iktisadî teşkilât sistemi değildir. Demokrasi maddî refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye vatandaşların, siyasî hürriyet ihtiyacını uyutmayı istihdaf eder.

Bizim bildiğimiz demokrasi, bilhassa *siyasî* dir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasî hürriyeti temin etmektir.

b) Demokrasinin birinci hassasile müşterek ikinci bir hassası daha vardır. O da şudur: Demokrasi, *fikrî* dir; bir kafa meselesidir. Her halde, bir mide meselesi değildir. Hükûmet prensipi de, bir adalet muhabbetini ve ahlâk fikrini icap ettirir.

Demokrasi, memleket aşkıdır, ayni zamanda babalık ve analıktır.

c) Demokrasi, esasında *ferdî* dir; bu vasıf vatandaşın hakimiyete, insan sıfatile, iştirak etmesiledir.

Levent Şahverdi Arşivi

d) En nihayet, demokrasi, *müsavatperver* dir; bu vasıf, demokrasinin, ferdî olması vasfının zarurî bir neticesidir. Şüphesiz bütün fertler ayni siyasî hakları haiz olmaktadırlar. Demokrasinin bu ferdî ve müsavatperver vasıflarından, umumî ve müsavi rey prensipi çıkar.

Levent Şahverdi Arşivi

CÜMHURİYET

Demokrasinin, bütün manasile, ideali, milletin heyeti umumiyesinin, ayni zamanda, idare eden vaziyette bulunabilmesini, hiç olmazsa, devletin son iradesini, yalnız milletin ifade ve izhar etmesini ister. Maatteessüf, milletlerin, kesreti nüfusu, fikrî terbiye dereceleri, idealin tatbikında; büsbütün idealden mahrumiyeti mucip olabilecek ihtiyatsızlıklardan içtinabı muciptir. Binaenaleyh, demokrasi prensipinin en asrî ve mantıkî tatbikını temin eden hükûmet şekli, cümhuriyettir.

Cümhuriyette son söz, millet tarafından müntehap meclistedir. Millet namına her türlü kanunları o yapar. Hükûmete itimat eder ve onu ıskat eder. Millet, vekillerinden memnun olmazsa, (muayyen zamanlar nihayetinde) başkalarını intihap eder. Millet, hakimiyetini, devlet idaresine iştirakini, ancak, zamanında reyini kullanmakla temin eder. Cümhuriyette hükûmet herhangi bir usulde, mahdut bir

Levent Şahverdi Arşivi

zaman için müntehap bir Reisicümhura tevdi olunur. Başvekili o gösterir, hükûmet heyetini teşkil edecek vekilleri, başvekil meb'uslardan intihap eder.

Cümhuriyet, millet vekillerinden mürekkep meclisi ve mahdut zaman için müntehap devlet reisile, hakimiyeti milliyenin mahfuziyetini en iyi zamindir. Cümhuriyette, meclis ve Reisicümhur ve hükûmet, halkın hürriyetini, emniyetini ve rahatını düşünmek ve temine çalışmaktan başka bir şey yapamazlar.

Çünkü bunlar, bilirler ki, kendilerini iktidar ve salâhiyet mevkiine, muayyen bir zaman için, getiren irade ve hakimiyetin sahibi olan millettir; ve yine bunlar bilirler ki, iktidar mevkiine, saltanat sürmek için değil, millete hizmet için getirilmişlerdir. Millete karşı vaziyet ve vazifelerini suiistimal eyledikleri takdirde, şu veya bu tarzda, millî iradenin, kendi haklarında dahi tecellisine maruz kalabilirler. Millet tarafından, millet namına, devleti idareye mezun kılınanlar için, icabında millete hesap vermek mecburiyeti, lâübalilik ve keyfî hareketle telif kabul edemez.

HUKUMDARLIK, OLİGARŞİ

Başlarında hâlâ, Allahın vekili, gölgesi sıfatını muhafaza etmekte bulunan hükümdarlar bulundurmakla beraber, hakimiyetini kazanmış milletler olduğundan bahsetmiştik. Filhakika, bu milletle-

Levent Şahverdi Arşivi

rin mensup oldukları devletler, milletin intihap ettiği vekillerin teşkil ettikleri meclislere maliktir. Milletin hakimiyetini bu meclisler temsil eder, hükümdar devleti temsil eder. Hükûmet teşkil eden vatandaş, nazârî olarak hükümdar tarafından intihap olunur. Fakat, hakikatte, hükûmet reisi, milletin itimat ettiği kuvvetli, siyasî fırkaların liderleridir; bunların teşkil ettikleri hükûmetler, millet ve memleketi idare ederler ve meclise karşı mes'uldürler. Bu izah ettiğimiz hükûmetler temsilîdirler, ve demokrasi prensipi caridir. Fakat, bunlar tam manasile demokrat hükûmetler değildir.

Devletlerin şekilleri yekdiğerine nazaran, bazı farklarla çok değişir. Bununla beraber cümlesi devlet şekilleri bahsinde mütalea ettiğimiz şekillere irca olunabilir. *Hükümdarlık, oligarşi, halk cümhuriyeti.*

Kendine hususî bir din izafe eden (teokratik) devlet te vardır. Rus Çarlığı ile Osmanlı Saltanatı böyle idiler. Çar kilisenin reisi, sultanlar da halife unvanını takınmışlardı.

Kezalik dini siyasetten ayırmış lâik hükûmetler vardır: Amerika, Fransa, Türkiye Cümhuriyetleri gibi.

Hükümdarlıklarda, devlet riyaseti makamına veraset tarikile gelinir.

Kuvvetinin ve salâhiyetinin Allahtan geldiğini ve yalnız ona karşı, ahıreıte, hesap vere-

Levent Şahverdi Arşivi

bileceğini farzeden ve devleti, memleketi mevrus bir malikâne kabul eyliyen bir hükümdar, her türlü kayitten kendini vareste görür. Böyle bir idarede, milletin benliği, hürriyeti mevzubahs dahi olamaz. Binaenaleyh, salâhiyeti mahdut dahi olsa hükümdarlık şekli demokrasiye, hakimiyeti milliye prensipine mutabık değildir. Hükûmetin, mahdut insanların, sınıfların, elinde bulunması dahi millet mevcudiyetinin asla kabul edemiyeceği bir keyfiyettir. Bütün milletin ekseriyetle, devlet idaresine iştirakine mâni olan bu «oligarşi» usulü de bir zümrenin, kendi menfaatlerini temin için umum millete ait hakimiyeti, gaspından başka bir şey değildir.

TÜRK DEVLETİNİN ESAS TEŞKİLÂTI

Türkiye Cümhuriyetinin Teşkilâtı Esasiye Kanunu, en asrî hakimiyeti milliye esaslarını, hükümlerini ihtiva eder. Birkaç maddesini, daima hatırda tutmak için burada aynen tekrar edelim:

a) «Hakimiyet, bilâkaydü şart milletindir.»

b) «TürkiyeBüyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakikî mümessili olup, millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder.»

c) «Teşri salâhiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.»

Levent Şahverdi Arşivi

Bizim telâkkimize göre siyasî kuvvet, millî irade ve hakimiyet, milletin vahdet halindeki müşterek şahsiyetine aittir, birdir, taksim ve tefrik ve ferağ olunamaz. Millette olduğu gibi, onun mümessili olan tek mecliste mütemerkizdir. Yani taksimi kuva nazariyesi bizim için esas değildir. Buna nazaran:

Türk milletinin idare şekli vahdeti kuva esasına müstenit olan bugünkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde Büyük Millet Meclisi, millet namına hakimiyet hakkını kullanır; Reisicümhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hakimiyet birdir, kayıtsız şartsız milletindir. Devlet teşekküllerinin en muvafığı budur. Yalnız vazifeler şu suretle gördürülür:

d) «Meclis teşriî salâhiyetini bizzat istimal eder.»

e) «Meclis, icra salâhiyetini, kendi tarafından müntehap Reisicümhur ve onun tayin edeceği bir İcra Vekilleri Heyeti marifetile istimal eder. Meclis, hükûmeti hervakit murakabe ve ıskat edebilir.»

f) «Hakkı kaza millet namına, usulü ve kanunu dairesinde müstakil mehakim tarafından istimal olunur.»

Levent Şahverdi Arşivi

Hakimiyeti milliye öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, tacidarlar mahvolur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmağa mahkûmdur (1924).

Gazi M. Kemal

TÜRKİYEDE CÜMHURİYET NASIL OLDU?

Harbi Umuminin nihayetine kadar hiçbir fert, hiçbir siyasî teşekkül, Türkiyede *cümhuriyet* idaresi tesisini, ciddî olarak, düşünememiş ve buna teşebbüs etmemiştir. Millet ve memleketi saran ve her an vücudunun bir parçasını koparan azîm badireler karşısında, bazı fikirlerde husule gelen intibahın tevlit ettiği ıslahat teşebbüsü pek sathî ve pek esassız idi. Bunlar, bazı ricalin tebdili, idarî sahada bazı yenilikler kabul ettirilmesi ve ekseriya Avrupa devletlerini memnun etmek vahime-

Levent Şahverdi Arşivi

sini tatmin gibi, tesiri mahdut metalip derecesini geçmiyordu. 1877 Kanunu Esasisile padişahın, efkârı aldatmak için ilân ve kabulüne mecbur olduğu meşrutiyet ise, bir sene sora kaldırılmıştır. Bundan sora, otuz sene padişahlığın zalim pençeleri milleti daha kuvvetli olarak, sarmıştır. Bu koyu istibdat ve işkence devrinde, millet, kasten, etrafını ve kendini görmiyecek kadar kesif bir karanlık içinde tutulmuştur. Bu devrin, memlekete yaptığı fenalıklar sayılmakla bitmez. Padişah, yalnız taç ve tahtını ve şahsını muhafaza vasıtalarını kuvvetlendirmekten başka bir şey yapamamıştır. Millet, memleket, kâmilen ihmal olunmuştur. Halbuki, bu zaman zarfında, bizden ayrılarak müstakil hükûmetler teşkil eden komşu milletler mütemadiyen çalışmışlar ve kuvvetlenmişlerdir. Mütemadiyen ilerliyen medenî âlem yanında ise, Türk milleti, cebren ve kahren aşağı bir derecede tutulmuştur. Abdülhamit idaresi 1877 den 1922 senesine kadar geçirilen bütün millî felâketlerin ya doğrudan doğruya sebebi veya başlıca hazırlayıcısıdır.

1908 inkılâbı ise 1877 meşrutiyetini iade ile iktifa etmiştir. Bütün zulüm ve istibdadın, bütün fenalıkların membaı olan hanedan, ipka olunmuştur. Meşrutiyet idaresi, memleket idaresinde, vatan iktisadiyatında, bilhassa demokrasi sahasında da şayanı zikir bir eser bırak-

1908
1877

Levent Şahverdi Arşivi

mamıştır. Harbi Umumiye girişimizde ve harbin idaresinde meşrutiyet hükûmeti, ecnebi politikasına alet olmuş ve Türk milletinin hayatî menfaatlerini ihmal etmiştir.

Harbi Umumî, Türk milletinin pek büyük kahramanlıklarına ve fedakârlıklarına rağmen, dahil olduğumuz heyeti ittifakıyenin mağlûbiyetile neticelendiği zaman vaziyet pek feci olmuştur.

Millet ve memleketi, Harbi Umumiye sevkedenler, hayatları endişesine düşerek memleketten kaçtılar. Padişah ise, meclisi dağıtarak istibdadı iade etti. Resikâra, fikrini terviç edebilecek ve düşmanlara karşı ise millet ve memleketin hassasiyetini uyuşturabilecek adamlar getirdi.

Muhasım devletler, İstanbulu ve Adana, Urfa, Maraş, Ayıntap, Antalya, Konya, Samsun, Merzifon gibi memleketin mühim parçalarını ordularile işgal ettiler. Yunanlılar da müttefiklerin teşvikile İzmire çıktılar.

Yunanlılar, bu işgal esnasında pek çok fecayi irtikâp ettiler. Buna rağmen padişah ve hükûmeti, Yunanlılara mukavemet edilmemesini millete emrediyordu.

Bundan başka hıristiyan unsurlar da, her suretle devletin bir an evvel çökmesine çalıştılar. Maddeten ve manen tecavüz halinde bulunan muhasım devletlerin devlet ve milleti

Levent Şahverdi Arşivi

imha ve taksime karar verdikleri muhakkaktı. Halife ve padişah ise hayat ve tahtını teminden başka bir şey düşünmüyordu. Vaziyetin dehşet ve vahameti karşısında heryerde, birtakım zevat mukabil halâs çareleri düşünmeğe başladılar. Bunlar Osmanlı Devletinin izmihlâlini muhakkak görüyorlar ve mıntakavî bazı halâs çareleri arıyorlardı. Bütün memleketi, İngiltere himayesinde veya Amerika mandası altında, muhafaza etmek fikir ve kanaatinde ısrar edenler de vardı.

Millet ise, başsız, zulmet ve müphemiyet içinde, padişahın hıyanetinden haberdar olmaksızın tecelliyata muntazır bir vaziyette idi.

Bu sıralarda Anadoluya geçen Mustafa Kemal ise büsbütün başka bir karar ve kanaatte idi (19 Mayıs, 1919).

Mustafa Kemal, Türkün haysiyet ve izzeti nefis ve kabiliyetinin pek yüksek olduğu, Türk milletinin tam bir istikbale lâyık bulunduğu kanaatinde idi. Türk milleti şu veya bu devlete esir olmaktansa ölsün evlâdır içtihadında idi. Mustafa Kemal bütün felâketlerin nereden geldiğini herkesten iyi anlamıştı. Herkesin ümitsizlik içinde yüzdüğü karanlık mütareke zamanında, hakimiyeti milliyeye müstenit ve *bilâkaydü şart müstakil* yeni bir Türk Devleti kurmak kararını vermişti. Mütareke zamanında İstanbulda düşündüğü bu kararı Ana-

Levent Şahverdi Arşivi

doluya çıkar çıkmaz tatbika başladı. Osmanlı Hanedanı saltanatını ve medeniyet muvazenesinde manasızlığı meydanda olan hilâfeti, idameye çalışmak Türk milletine karşı en büyük fenalıktı. Bunu takdir eden Mustafa Kemal Türk milletini bu çürümüş insanlardan kurtarmak kararını verdi ve kurtardı.

Bu kararının tatbiki kolay olmamıştır. Bu kararın bütün icabat ve zaruriyatını ilk gününde ifade etmiyerek evvelâ milletin hissiyat ve efkârını ihzar ve kademe kademe yürütüyerek hedefe vâsıl oldu.

Erzurum ve Sivas Kongreleriile, milleti maruz kaldığı tehlike hakkında tenvir ve hariçî ve dahilî düşmanlara karşı millî mücadeleye davet etti ve pişüva oldu.

Başta padişah olduğu halde bu düşmanlar da boş durmadılar. Milleti, ifsada çalıştılar, memleketin her tarafında isyan çıkardılar.

Mustafa Kemalin sevk ve idaresinde millet, mücadelede ilerledikçe onlar da hıyanetlerini arttırdılar. Padişah ve halife, Türkleri Türklerle esaret altına almağa teşebbüs etti ve Anadoluya asker gönderdi. Diğer taraftan, İtilâf devletleri de resmen İstanbulu işgal ettiler. Artık açıktan açığa vaziyet almak icap ediyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal, salâhiyeti fevkalâdeyi haiz Büyük Millet Meclisi ni 23 Nisan 1920 de Ankarada içtimaa davet etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemali kendine reis intihap etti. Bu andan itibaren bugünkü Cümhuriyet Hükûmetimizin esası olan Millî Hükûmet, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti* filen teessüs etmişti (23 Nisan. 1920). Artık, millet Büyük Mustafa Kemalin dahiyane idaresinde millî mücadeleye bütün varlığı ile sarılmıştı. Padişah, düşmanlar ve Yunanlılar da faaliyetlerini arttırdılar. Yunanlıları ileri harekete teşvik ettiler.

Bu zamanlarda, millî ordu henüz teşekkül halinde olduğundan Yunanlılar kolaylıkla Balıkesir, Bursa, Uşak ve Aydını işgal ettiler. Düşmanların bu kolay muvaffakıyeti dahilde ve hariçte ve bizzat Meclis içinde teşettütler uyandırdı. Memleketin birçok yerinde yeniden isyan başgösterdi. Millî ordu hararetle takviye olundu.

Yunanlıların bundan sora müteaddit taarruzları, İsmet Paşa kumandasındaki ordumuz tarafından tart ve tevkif olundu (1921). Millî ordumuzun bu muzafferiyetleri, milletin kendine ve Büyük Reisine olan itimadını arttırdı.

Yunanlılar son bir defa daha taarruz ederek Ankara Yakınlarına, Sakaryaya geldiler. O zaman B. M. Meclisince, Başkumandan intihap olunan Mustafa Kemal, bizzat cepheye gitti. 22 gün ve gece devam eden Sakarya meydan muharebesinde düşman tardolundu. Bu, büyük

Levent Şahverdi Arşivi

muvaffakıyet neticesindedir ki, millet, Mustafa Kemale *Gazi* unvanını verdi (19 Eylûl, 1921).

Bundan sora, Yunanlıları memleketten kâmilen tardetmek icap ediyordu. Hazırlıktan sora bizzat Gazinin Başkumandanlığı altında Yunanlılara taarruz edildi (26 Ağustos, 1922). Yunan ordusu kâmilen mahvedildi. İzmir ve Trakya dahil olduğu halde bütün vatan, haricî düşmanlardan temizlendi. Saltanat ve hanedan, milletin azîm fedakârlıkla kazandığı muzafferiyetlerden sora yine tahtlarında kalmak ve sefahet ve cehaletlerile milleti yeniden felâkete atmak istiyorlardı. Davet edildiğimiz sulh konferansına padişahın hükûmeti sıfatile birtakım murahhaslar iştirak ettirmek cür'etinde bulunan adamlar oldu. Artık bir şekilden ibaret kalan saltanatı ilga etmek zamanı gelmişti Millet Meclisi, bu kararı aldı. Diğer taraftan ise son osmanlı padişahı, düşmanların himayesine iltica ve bir düşman gemisile memleketten kaçıyordu.

Lozanda, milleti esir yapmak istiyen «Sevr Muahedesi» yerine, Türk milletinin şeref ve haysiyetile mütenasip bir sulh aktolundu (24 Temmuz, 1923), İsmet Paşanın, muharebe cephesinde olduğu kadar, sulh müzakeresinde de büyük hizmetleri görüldü.

Türk milleti artık filen istiklâlini bizzat eline almış ve bunu bütün cihana tanıttırmıştı. Millî Hükûmet ilk teşekkülünden itibaren demokratik

Levent Şahverdi Arşivi

bir hükûmet idi. Bu şekil, cümhuriyetten başka bir şekil olamazdı. Artık cümhuriyeti resmen ilân etmek icap ediyordu. Çünkü aksi mucibi zâf oluyordu. 29 Teşrinievel 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi, Gazinin, bir teklifi üzerine cümhuriyeti kanun ile kabul ve ilân etti. Türkiye Cümhuriyetinin ilk Reisi, Gazi intihap edildi.

Bu andan itibaren milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükûmetinin yeni ismile medeniyet âlemine daha çok kolaylıkla göstermeye muvaffak olmuştur.

Gazi, cümhuriyet ilânına kadar, Büyük Millet Meclisinden daha büyük bir makam olmadığını telkinde ısrar etti; saltanat ve hilâfet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğunu gösterdi. Devlet reisliğinden, bahsetmeksizin onun vazifesini de filen görüyordu. Diğer taraftan cümhuriyetin resmen ilânından sora da İstanbulda ipka edilmiş olan halife boş durmuyurdu. Hükûmet ve millet işlerine fuzulî olarak karışmaya çalışıyordu. En nihayet dinen ve siyaseten hiçbir mana ve hikmeti mevcudiyeti kalmamış olan hilâfetin İstanbulda bulunması cümhuriyetin istiklâline sarih bir tecavüz olduğu takdir edildi. Osmanlı hanedanının Türk milleti başına sardığı bu son belâ da Millet Meclisinin bir kararile Türk hudutları haricine atıldı.

Cümhuriyet, son asırlarda büyük medenî

Levent Şahverdi Arşivi

milletlerin hesapsız ıstırap ve kandan sora vardıkları en sağlam devlet şeklidir.

Cümhuriyet, son dört yüz senelik idareler içinde beşeriyetin çırpına çırpına bulduğu son çaredir. Cümhuriyet, baştanbaşa dahilî ve haricî düşmanlar elinde esir kalmış Türk vatanını kurtarmış ve milletin hayat, istiklâl ve namusunu temin etmiş tecrübe edilmiş bir halk idaresidir. Cümhuriyet, Türk milletinin halde ve istikbalde iyiliğini, umranını, selâmetini koruyacak başlıca vasıtadır. Şimdi bu münasebetle, hep beraber Gazinin Türk Gençliğine hitabesini tekrar edelim:

« Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardanberi çekilen musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk Gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen Türk istiklâlini Türk Cümhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir, istikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek istiyecek dahilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cümhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiye-

Levent Şahverdi Arşivi

ceksin. Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cümhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada, emsali görülmemiş bir galibiyetin müimessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir, bütün bu şeraitten daha elim, daha vahim olmak üzere memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emellerile tevhit edebilirler. Millet, fakru zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir. Ey Türk İstikbalinin Evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cümhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur.»

DEMOKRASİYE MUHALİF ASRÎ CEREYANLAR

Bizim devlet teşkilâtımızda, esas prensiplerimizi teşkil eden demokrasinin evsafı farikasını tarif ettik. Demokrasinin bu mefhumu, bazı nazariyelerin hücumuna maruz bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

I. Bolşevik nazariyesi.
II. İhtilâlci siyasî sendikalizm nazariyesi.
III. Menfaatlerin temsili nazariyesi.

Bu nazariyelerin, demokrasi nazariyemize hücumda nekadar haksız olduklarını izah edelim:

I. Bolşevik nazariyesinin, Rusyada tatbik olunan şekline bakalım; bütün rus milleti içinden, amele, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir ekalliyet, iktisadî esaslara müstenit komünist partisi namı altında birleşerek, bir diktatörlük vücuda getirmişlerdir. Gayelerinde, millî değildirler. Şahsî hürriyet ve müsavat tanımazlar. Halk hakimiyetine riayetleri yoktur. Dahilde ekseriyeti, cebir ve tazyik ile, noktai nazarlarına itaate mecbur tutarlar; hariçte, propaganda ve ihtilâl teşkilâtı ile bütün dünya milletlerine, kendi prensiplerini teşmile çalışırlar.

Halbuki, hükûmet teşkilinden gaye, evvelâ ferdî hürriyetin teminidir. Bolşevik tarzı hükûmetinde istibdat mahiyeti görülmektedir. Bir cemiyeti, bir kısım insanların noktai nazarlarının, zorla, esiri ve zebunu yaşatmak şekline tabiî ve makul bir hükûmet sistemi nazarile bakılamaz.

II. İhtilâlci, siyasî sendikalizm nazariyatçıları da, her türlü siyasî teşekkülleri yalnız, kendi menfaatleri lehine yaptırmak ve nihayet

Levent Şahverdi Arşivi

siyasî kuvvet ve hakimiyeti ellerine geçirmek istiyen işçi gruplardır. Bunlar, maksatlarını zorla istihsal fırsatına intizar ederken, zaman zaman, umumî grevler yaparak, hükûmet adamları üzerinde müessir oluyorlar ve bazı işleri kendi lehlerine hallettiriyorlar; yavaş yavaş, mevcudiyetlerini ihsas ediyorlar. Bunlar, İngiltere, Fransa ve Almanyada tesirlerini göstermektedirler. Almanyada bu nazariyatçıları, az çok, tatmin için, millet meclisi yanında, iktisadî mahiyette ve fakat istişarî olmak üzere, azası onlardan olan bir meclis yapmışlardır. Bizde Âli İktisat Meclisi vardır. Fakat, bu, herhangi bir tazyik üzerine değil, doğrudan doğruya hükûmetin faydalı görmesinden istişarî mahiyette, vücuda getirdiği bir heyettir.

III. Menfaatlerin temsili nazariyesi; muhtelif meslek ve san'at ve iş adamları, cemiyet içinde, ayrı ayrı birer zümre, birer küçük cemiyet halinde düşünülürse, herbir zümrenin biribirinden farklı menfaatleri vardır. Binaenaleyh, diyorlar ki; her hususî menfaat sahibi gruplar, ayrı ayrı, mecliste kendilerini temsil etmelidirler. Bu takdirde, intihap, millet efradı tarafından değil, gruplar tarafından ve grupların haiz olduğu menfaat derecesinde vukubulacaktır. Mecliste, bu gruplardan birkaçı birleşip, iktidar mevkiine geçince, yalnız kendi menfaatleri lehine çalışacaklardır. Buna kim mâni olacaktır?

Levent Şahverdi Arşivi

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, biz bu ve bundan evelki nazariyeleri memleket ve milletimiz için muvafık görmüyoruz. Biz, memleket halkı fertlerinin ve muhtelif sınıf mensuplarının yekdiğerine yardımlarını ayni kıymet ve mahiyette görürüz; hepsinin menfaatlerinin ayni derecede ve ayni müsavatperverlik hissile teminine çalışmak isteriz. Bu tarz, milletin umumî refahı, devlet bünyesinin kuvvetlenmesi için daha muvafık olduğu kanaatindeyiz. Bizim nazarımızda çiftçi, çoban, amele, tüccar, san'atkâr, doktor velhasıl herhangi bir içtimaî müessesede faal bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti müsavidir. Devlete, bu telâkki ile azamî faydalı olmak ve milletin emniyet ve iradesini, mahalline sarfedebilmek bizce, bizim anladığımız manada, halk hükûmet idaresi ile mümkün olur.

nafi = en fazla faydalı

istiçarî =

ekallyet = azlık

ihsas = duyurmak

Levent Şahverdi Arşivi

İLK HAK, İLK VAZİFE

VE

HAK İLE VAZİFENİN MÜNASEBETİ

Hakların en birincisi, *yaşamak* hakkıdır. Diğer bütün haklar ve bu haklara mukabil vazifeler, hep yaşamak hakkına dayanır. Bugünkü hukuk, insanları, herkim olursa olsun, herhangi memlekette bulunursa bulunsun, yaşamak hakkına malik sayar. Şüphe yok, bir insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin *yaşamak hakkına riayet* etmek vazifesile bağlar. Bu fikri daha açık ifade edelim: Bir insanın hakkı, diğer bir insan için vazife olur ve yine bir insanın vazifesi de diğer insanın hakkı demektir. Hak, salâhiyet dediğimiz zaman hemen ayni şeyleri anladığımız gibi vazife, mecburiyet, mükellefiyet, vecibe, borç ta biribirinden ayrılmıyan şeylerdir. Anlıyoruz ki, hakkın bulunduğu yerde vazife ve vazifenin bulunduğu yerde hak vardır. Yani, her insan ayni zamanda hem kendine ait birtakım haklara sa-

Levent Şahverdi Arşivi

hiptir, hem de başkalarına ait hakların kendine tahmil ettiği birtakım vazifelere sahiptir.

Insanlar, içtimaî hayatta haklardan ve vazifelerden örülmüş bir şebeke içinde tasavvur olunabilir. İnsanlar, insan kaldıkça bu şebekeden çıkamazlar.

Şunu da bilmelidir ki, bu söylediğimiz esas, insaniyetin tarihine nispetle yenidir ve hatta denilebilir ki, bu esas istenildiği derecede tam, kat'î, mutlak olarak bütün insaniyetin ruhuna henüz girmemiştir.

HAK VE VAZİFEYİ HUKUK KAİDELERİ TAYİN EDER, DEVLET TATBİK EDER

Tabiaten her insan, içinde yaşadığı cemiyette hayatın en mes'ut, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan kendisinden zayıf olanları hiçe sayar. Bunun neticesi, huzur, sükûn, emniyet ve intizam içinde yaşamak imkânsızlığıdır. Işte insanlar arasında, kavga yerine biribirine yardım, karşılıklı hürmet, intizam koyan, herkese haklarını ve vazifelerini tanıtan hukuk kaideleri ve bunların müstakar bir surette tatbikıdır. Bu iş ancak, devlet teşkilâtının ve kuvvetinin bulunması sayesinde kabildir. Devlet, herkesin haklarını ve vazifelerini tayin eder; hiç kimse tayin edilen hudut haricinde bir hak iddia edemez. Bunun gibi, kendisi de fazla hiçbir vazife ile mükellef tutulamaz.

tahmil = yüklemek
mükellef = mecbur

Levent Şahverdi Arşivi

MÜEYYİDELER

Devlet kanunlara riayetsizlik edenlere karşı, o riayetsizlikten zarar görenlerin şikâyetleri üzerinde müeyyideler tatbik eder.

Müeyyideler, derece derecedir. Ihtardan idama kadar giden hukuk müeyyideleri ve ahlâkî müeyyideler vardır. Hukukî vazifelerin müeyyidesi devlet kuvvetidir. Ahlâkî vazifelerin müeyyidesi ise efkârı umumiyedir.

BİZZAT İHKAKI HAK OLAMAZ

Birtakım hakların ihlâli halinde ve birtakım vazifelerin ihmali halinde bütün içtimaî heyet zarara uğrayabilir. Diğer birtakım haklar vardır ki, bunların ihlâli yalnız ferdi zarara sokar. Bu saydığımız her iki halde de ihlâl olunan hakkı yerine getiren, devlettir, devletin mahkemeleri, icra memurları, jandarmalarıdır. Hiçbir kimse, bizzat ihkakı hak edemez.

Devletin vatandaşa karşı ve vatandaşın devlete karşı vazifeleri ve hakları bahislerinde hak ve vazifeye dair lüzumu kadar tafsilât görülecektir.

Müeyyide =
ihlâl = bozulmak

Levent Şahverdi Arşivi

VATANDAŞA KARŞI DEVLETİN VAZİFELERİ

Derslerimizin başlangıcında, milletin kurduğu devletin ve hükûmet teşkilâtının, vatandaşlara karşı, mükellef olduğu vazifeleri ve salâhiyetleri, umumî olarak saymıştık. Bu vazifelerin mahiyetleri tetkik olunursa, şöyle bir sıra yapılabilir:

a) Memleket içinde, asayişi ve adaleti tesis ve idame ederek, vatandaşların, her nevi hürriyetlerini masun bulundurmak;

b) Haricî siyaset ve diğer milletlerle münasebetleri iyi idare ederek ve dahilde her nevi müdafaa kuvvetlerini, daima hazır bulundurarak milletin istiklâlini emin ve mahfuz bulundurmak, ve bu uğurda başka çare kalmazsa milletin hukukunu silâhla müdafaa etmek.

Bu iki nevi vazife, devletin en esaslı vazifelerindendir. Denilebilir ki, devlet teşkilinden maksat bu iki vezifenin ifasını temin etmektir. Çünkü bu vazifeler, vatandaşların fert olarak

Levent Şahverdi Arşivi

yapmağa muktedir olamıyacakları işlerdir. Hatta, vatandaşların bu vazifeleri, kısmen dahi, yapmağa kalkışmaları caiz değildir. Zira, o zaman anarşi olur, devlet kalmaz. Meselâ, bir vatandaş, kendi kendine, bir ecnebi devletle siyasî bir temas ve münasebette bulunamaz.

Bir vatandaş, memleket müdafaasında başına toplıyabileceği birtakım kimselerle başlıbaşına, harekete mezun değildir.

Bir vatandaş, kendi hürriyet ve hakkını, kendi maddî kuvvetine dayanarak temine kalkışamaz.

Bu hususlar, fertlerin kuvvet ve teşebbüslerile değil, milletin iradesini haiz olan devletin kudret ve nüfuzu ile temin olunabilir.

Bu iki nevi vazifelerden başka devletin alâkadar olduğunu işaret ettiğimiz vazifeleri de, başladığımız sıra içinde söyliyelim:

c) Yollar, demiryolları v. s. gibi nafıa işleri;

d) Maarif işleri;

e) Sıhhiye işleri;

f) İçtimaî muavenet işleri;

g) Ziraat, ticaret, zanaata ait iktisadî işler.

Bu son söylediğimiz işleri, devletin yapmaması, fertlere terketmesi lâzımgeldiği iddiasında bulunanlar vardır. Bu nazariyeyi tasvip ve takip edenlere «*ferdiyetçi*» derler.

Milletin umumî ve müşterek menfaatlerine ait siyasî, fikrî işlerde olduğu gibi iktisadî her

Levent Şahverdi Arşivi

nevi işlerin dahi, fertlere bırakılmayıp devlet tarafından yapılması daha muvafık olacağı nazariyesini müdafaa eden *« devletçiler »* de vardır.

Biz, devletimizce tatbikı münasip olan prensipi, tespit için «ferdiyetçi» ve « devletçi » lerin istinat ettikleri noktaları ve bir de, demokrasinin bariz vasıflarını, göz önünde tutarak, kısa bir muhakeme yapalım:

Malûmdur ki, Türkiye Cümhuriyeti, demokrasi esasına müstenit bir devlettir. Demokrasi ise, esas itibarile, siyasî mahiyettedir, *fikridir; ferdîdir; müsavatperverdir.*

Demokrasinin, bu esas noktalarına göre, vatandaşın siyasî hürriyet ve mesaisini temin etmek; vatandaşın ilmî, içtimaî, san'at, ahlâk gibi fikrî sahalarda inkişafını temin ile alâkadar olmak; ve vatandaşın, millî hakimiyete usulü dairesinde iştirak hakkını ve bütün vatandaşların ayni siyasî hakları haiz olmalarını temin eylemekten ibaret olan noktalar, devletin, vatandaşa karşı başlıca vazifelerinin hududunu gösteren işaretlerdir.

O halde, demokrasi esasına müstenit bir devlet, içtimaî muavenet sistemi, veyahut bir iktisadî teşkilât sistemi değildir. Bunun için bu sahalara ait işlere, devletin karışmaması, bütün bu mahiyetteki işleri fertlere veya fertlerden mürekkep şirketlere bırakması müm-

Levent Şahverdi Arşivi

kündür. Bu imkânın derecesini anlamak için, devletin, millete ve memlekete karşı ifasına mecbur olduğu esaslı vazifelerinin ikinci derecede görülen vazifelerle münasebet ve irtibatlarını düşünmek lâzımdır.

Devlet, asayişi temin etmek için, memleketi müdafaa etmek için sıhhati yerinde, gürbüz ve anlayışları, millî hisleri, vatan muhabbetleri yüksek vatandaşlar ister.

Devlet, dahilde ve hariçte millet işlerini gördürecek yüksek kabiliyetli vatandaşlara muhtaçtır.

Devlet, bütün vatandaşların, devletin kanunlarını anlayıp onlara riayet lüzumunu takdir etmelerini, memleketin asayişi ve müdafaası için ehemmiyetli görür.

Devlet, umum vatandaşların, herhangi zanaat ve meslekte, zamanımız terakkilerinin icap ettirdiği derecede muvaffak olmasile alâkadardır.

Bu sebeplerledir ki, vatandaşların tahsili, terbiyesi, sıhhatile alâkadar olmak mecburiyetindedir.

Devlet, memleketin asayiş ve müdafaası için yollarla, demiryolları ile, telgrafla, telefonla, memleketin hayvanları ile, her türlü nakliye vasıtaları ile, milletin umumî servetile yakından alâkadardır. Memleket idaresinde ve müdafaasında, bu saydıklarımız, toptan, tüfekten, her nevi silâhtan daha mühimdir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilhassa para, her türlü vasıtanın üstünde bir mevcudiyet silâhıdır.

Bu saydığımız sahalardaki işlerden iktisadî olanlar, doğrudan doğruya, devletin zarurî vazifelerinden görünmemekle beraber, o vazifelerin ifasında, müessirdirler. Bu sahalardaki işleri, fertlere veya şirketlere tamamen bırakabilmek için bu işlerin, devlet müdahalesi ve muaveneti olmadığı halde, devleti esasî vazifelerini ifada müşkülâta uğratmıyacağına emin olmak lâzımdır.

Görülüyor ki, iktisadî ve bazı içtimaî işler, bir taraftan fertlerin menfaatleri ile alâkadardır. Bunun içindir ki ferdiyetçiler, bu işlere devletin karışmasını şahsî hürriyete tecavüz gibi görürler. Fakat bu işler içinde, dolayısile bütün milletin müşterek menfaatine temas ve taallûk eden noktalar da vardır. Bu sebeple, devletçilerin haklı oldukları noktaları, kabul etmek muvafık olur.

Hususî menfaat, ekseriya, umumî menfaatle, tezat halinde bulunur.

Bir de, hususî menfaatler, en nihayet, rekabete istinat eder. Halbuki, yalnız bununla iktisadî nizam tesis olunamaz. Bu zanda bulunanlar, kendilerini, bir serap karşısında, aldatılmağa terkedenlerdir.

Fertler, şirketler, devlet teşkilâtına nazaran zayıftırlar, serbest rekabetin, içtimaî mahzurları

Levent Şahverdi Arşivi

da vardır; zayıflarla kuvvetlileri müsabakada karşı karşıya bırakmak gibi... ve nihayet fertler bazı büyük, müşterek menfaatleri tatmine muktedir olamazlar.

Bu gibi işlerde, fertlerin tesisine imkân bulamıyacakları geniş ve kuvvetli teşkilât icap edebilir; yahut bu gibi işlerde, fertler kâfi menfaat elde edemiyecekleri için o işlerden vazgeçerler.

Halbuki, o işler, milletçe hayatî bir ehemmiyeti haiz olur ve devlet onu yapmak mecburiyetinde bulunur. Her halde milletlerde, hürriyet ve medeniyet inkişaf ettiği nispette devletin vazifeleri ve mes'uliyetleri çoğalır: Hayat çoğaldığı nispette vasıta da çoğalır, çok vasıta, çok ve büyük kuvvetle idare olunur, kuvvet çoğaldıkça kaideler de çoğalır. Bir cemiyetin vasıta ve kaidesi ise devlettir.

Bundan başka devletin, ferde nazaran hırsı başka mahiyettedir. O, umumun müşterek menfaatini ve terakkisini düşünür. Fertleri hususî menfaat hırsından, ne dereceye kadar uzaklaştırmak mümkün olacağı düşünülmeğe değer.

Her halde, devletin, siyasî ve fikrî hususlarda olduğu gibi, bazı iktisadî işlerde de nâzımlığını, prensip olarak, kabul etmek caiz görülmelidir. Bu takdirde, karşı karşıya kalınacak müşkülât şudur: Devlet ile ferdin karşılıklı faaliyet sahalarını ayırmak...

Levent Şahverdi Arşivi

Devletin, bu husustaki faaliyet hududunu çizmek ve bu hususta istinat edeceği kaideleri tespit etmek, diğer taraftan vatandaşın ferdî teşebbüs ve faaliyet hürriyetini tahdit etmemiş olmak, devleti idareye salâhiyettar kılınanların düşünüp tayin etmesi lâzımgelen meselelerdir.

Prensip olarak, devlet, ferdin yerine kaim olmamalıdır. Fakat, «ferdin inkişafı için umumî şartları göz önünde bulundurmalıdır.» Bir de, ferdin şahsî faaliyeti, iktisadî terakkinin esas membaı olarak kalmalıdır. Fertlerin inkişafına mâni olmamak, onların her noktai nazardan olduğu gibi, bilhassa iktisadî sahadaki hürriyet ve teşebbüsleri önünde, devlet kendi faaliyeti ile bir mâni vücuda getirmemek, demokrasi prensipinin mühim esasıdır.

O halde, diyebiliriz ki, «ferdiyet inkişafının, mâni karşısında kalmıya başladığı nokta, devlet faaliyetinin hududunu teşkil eder.» Buna nazaran, «umumiyetle, zaman ve mekânda, daimî bir hususî vasıf gösteren, iktisadî bir işi, devlet üzerine alabilir.» Meselâ, bir iş ki büyük ve muntazam bir idareyi icap ettirir ve hususî fertler elinde inhisara duçar olmak tehlikesini gösterir veyahut umumî bir ihtiyaca tekabül eder, o işi, devlet, üzerine alabilir. Madenlerin, ormanların, kanalların, demiryollarının, deniz seyrisefer şirketlerinin devlet tarafından idaresi ve para ihraç eden bankaların

Levent Şahverdi Arşivi

millileştirilmesi, kezalik su, gaz, elektrik ve sai reye ait işlerin mahallî idareler tarafından yapılması, yukarda izah ettiğimiz neviden işlerdir.

Bu izah ettiğimiz manada ve telâkkide, devletçilik, bilhassa içtimaî, ahlâkî ve millîdir. Millî servetin tevziinde daha mükemmel bir adalet ve emek sarfedenlerin daha yüksek refahı, millî birliğin muhafazası için şarttır. Bu şartı, daima, göz önünde tutmak, millî birliğin mümessili olan devletin mühim vazifesidir.

Umumî menfaate hizmet eden umumî müesseselerin çoğaltılması, devletin ehemmiyetle göz önünde tutacağı bir meseledir. Bu sayede, sırf menfaatperest faaliyetler tahdit olunur. Bu hal, vatandaşlar arasında ahlâkî tesanüdün inkişafına yardım eden mühim bir amildir.

Memlekette her nevi istihsalin ziyadeleşmesi için, ferdî teşebbüsün devletçe elzem olduğunu ehemmiyetle kaydettikten sora, beyan etmeliyiz ki, «devlet ve fert biribirine muarız değil, biribirinin mütemmimidir.»

Devlet ve fert dediğimiz zaman bu kelimelerin mücerret manasını değil, yegâne hakikat olan «içtimaî insan», yani cemiyet içinde yaşayan fertleri murat ediyoruz. İşte bu içtimaî insanın, iki türlü menfaati vardır. Bu menfaatlerden bir kısmı şahsîdir, diğer kısmı müşterektir. Cemiyetin hayatını muhafaza eden, bu müşterek menfaatlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

Iyice düşünülürse, bu iki nevi menfaat biribirine muadildir. Çünkü, içtimaî insanın hayatı için her iki menfaat ayni derecede lüzumludur. Buna nazaran, bizce devlet ve fert kelimeleri, umumî veya hususî menfaatlerden biri düşünüldüğüne göre ve fakat her iki halde de *içtimaî insanı* ifade ve izah eden iki tabirdir. Yani, demek istiyoruz ki, yalnız başına fert ve fertlerden mücerret devlet düşünmüyoruz. Devlet, fertlerin teşkil ettiği millî cemaatin göze görünen şeklidir. Ancak, fert emeğinin gelirini, devlet te, içtimaî inkişaftan hâsıl olan geliri almak mecburiyetindedir.

Bu mülâhazaların, bizim halimize, daha yakından, alâkasını düşünelim:

Cümhuriyetimiz henüz çok gençtir. Maziden kendine miras kalan bütün hayatî işler, zamanın mecburiyetlerini tatmin edecek derecede değildir. Siyasî ve fikrî hayatta olduğu gibi iktisadî işlerde de, fertlerin teşebbüsleri neticesini beklemek doğru olamaz. Mühim ve büyük işleri, ancak milletin umum servetine ve devletin bütün teşkilât ve kuvvetine istinat ederek, millî hakimiyetin tatbik ve icrasını tanzim ile muvazzaf olan hükûmetin mümkün olduğu kadar üzerine alıp başarması tercih olunmalıdır.

Diğer bazı devletlerin ikinci derecede görebileceği ve fertlerin teşebbüslerine bırakılmasında beis olmıyan işlerden birçoğu, bizim için,

Levent Şahverdi Arşivi

hayatîdir, ve birinci derecede mühim devlet vazifeleri arasında sayılmalıdır.

Türkiye Cümhuriyetini idare edenlerin, demokrasi esasından ayrılmamakla beraber «devletçilik» prensipine uygun yürümeleri, bugün içinde bulunduğumuz hallere, şartlara ve mecburiyetlere uygun olur.

Bizim takibini muvafık gördüğümüz «devletçilik» prensipi, bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takip eden ve hususî ve ferdî, iktisadî teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmıyan sosyalizm prensipine müstenit kollektivizm, komünizm gibi bir sistem değildir.

Hulâsa, bizim takip ettiğimiz devletçilik, ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde —bilhassa iktisadî sahada— devleti filen alâkadar etmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

HÜRRİYET

Demiştik ki, devlet, vatandaşların her nevi hürriyetini masun bulundurur. Şimdi hürriyetin ne olduğunu anlıyalım:

Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini mutlak olarak yapabilmesidir.

Bu tarif, hürriyet kelimesinin en geniş manasıdır. İnsanlar, bu manada, hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü, malûmdur ki, insan tabiatin mahlûkudur. Tabiatin kendisi dahi, mutlak hür değildir; kâinatın kanunlarına tâbidir. Bu sebeple insan ilk önce, tabiat içinde, tabiatin kanunlarına, şartlarına, sebeplerine, amillerine bağlıdır. Meselâ, dünyaya gelmek veya gelmemek, insanın elinde olmamıştır ve değildir. İnsan, dünyaya geldikten sora da, daha ilk andan, tabiatin ve birçok mahlûkların zebunudur. Himaye edilmeğe, beslenmeğe, bakılmağa, büyütülmeğe muhtaçtır.

Levent Şahverdi Arşivi

HÜRRİYETİN TARİHÎ İNKİŞAFI

İptidaî insanların, tabiatin her şeyinden, gökgürültüsünden, karanlıktan, taşan bir nehirden ve vahşi hayvanlardan ve hatta biribirlerinden korktuklarını biliyoruz. İlk his ve düşüncesi korku olan insanın her düşünce ve dileğini mutlak surette yapmağa kalkışmış olması düşünülemez.

İptidaî insan kümelerinde, ata korkusu ve nihayet, büyük kabile ve kavimlerde, ata korkusu yerine kaim olan Allah korkusu, insanların kafalarında ve hareketlerinde hesapsız memnular yaratmıştır. Memnular ve hurafeler üzerine kurulan birçok âdetler ve an'aneler, insanları düşünce ve harekette çok bağlamıştır. O kadar ki, şahsî düşünce ve hareket serbestisi gibi bir hak mefhumu malûm olmamıştır.

Cemaatlerin başına geçebilen adamlar, cemaati Allah namına idare ederlerdi. Her türlü hak ve salâhiyet onlarda idi. Ferdin hakkı, hürriyeti, mevzubahs değildi.

Buraya kadar olan mütaleamızı, şöyle bir neticeye bağlıyabiliriz: İnsan, evvelâ tabiatin esiri idi; sora, buna, semadan kuvvet ve salâhiyet alan birtakım adamlara esir olmak zammoldu. İnsan cemiyetleri büyüdükçe ve devlet haline geldikçe, fertler üzerindeki sıklet o kadar çoğaldı. Devletin başında bulunan adamın hakkı, hudutsuz, kayıtsız, şartsız mut-

Levent Şahverdi Arşivi

lak bir kudret olarak kabul ediliyordu. Devletin şekli imparatorluk veyahut cümhuriyet olsun, bunun ehemmiyeti azdı; ferdin, şahsî bir hakkı yoktu. Eski zamanlarda insanların, yapabildikleri medeniyetlerinin en yüksek devirlerinde, vaziyet böyle idi. Ferdin hakkı, hükümdarın menfaatine olarak, ilâhî hak içindeydi. Bu hakka istinat ederek, hükümdar, tebaasının hürriyetine istediği gibi tasarruf edebilirdi; bu, ferdin hakkına tecavüz sayılmazdı.

Hükümdarın kudreti için dinlerden çıkan huduttan başka bir hudut tanımıyordu. Hükümdarın yapmaması lâzımgelen şey, Allahın menettiği şey olacaktı.

İnsanlar, fikrî inkişafta ilerledikçe, kendi menşelerini daha açık düşünmeğe başladılar; yavaş yavaş onun büyüklüğünü daha iyi anlamağa ve takdir etmeğe muktedir oldular.

Tabiatin, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça tabiatin çocuğu olan insan kendinin de büyüklüğünü ve haysiyetini anlamağa başladı.

Işte, insanlar, bu idrak derecesine yükseldikten soradır ki «tabiatin, insanda yarattığı bütün kabiliyetler, faaliyetlerini serbest olarak yapmak ve serbest olarak inkişaf etmek lâzımdır; bu lüzum tabiîdir; tabiatin verdiği haktır», fikrine vardılar.

Artık bundan sora fert ile hükümdar ve

Levent Şahverdi Arşivi

devlet arasında, hak davası ve hak mücadelesi başlar. Bu mücadele devletlerin dahilî inkişaflarının tarihidir.

On altıncı asırda, ileri sürülen fikirler şöyle idi: Hükümdar, emirlerile, kanunlarile ilâhî hakkı olduğu gibi tabiî hakkı da bozamaz. Tabiî hak dahi, Allah tarafından tesis olunmuş gibi kabul edilmek lâzımdır. Hareket noktası, bu fikir kaldıkça, hükümdar kudreti hududunun temelini, ülûhiyet fikri ve ilâhî irade teşkil etti. Çünkü, tabiî haklar da, ayni temele bağlanmıştı. Hükümdar, bu hududa riayet ediyor idise, bu riayeti dinî bir vazife telâkki ettiğindendi, yoksa ferdin, hükümdara karşı istekte bulunabileceği hiçbir hak tanınmış değildi. Ferdî haklar nazariyesi, tabiî hak fikri, ülûhiyet fikri temelinden semadan koparılarak arz üzerine indirildikten sora, meydana çıkabilmiştir.

FERDÎ HÜRRİYET

Ferdî haklar nazariyesinin temeli şöyle kuruldu: *Her türlü hakkın menşei, ferttir. Çünkü, şe'nî hür ve mes'ul olan mahlûk yalnız insandır.*

Buna nazaran, ferdin, yalnız, tabiî hak ve ahlâkî mes'uliyet ile mukayyet olan mutlak istiklâli bütün medenî teşekküllerden evel, ilk hal olarak, azimet noktası gibi kabul olunuyor. Fakat, diğer taraftan, insanların, içtimaî

Levent Şahverdi Arşivi

ve siyasî teşekküller halinde bulunması da tabii ve lüzumludur.

Bu teşekküller ise, kısmen zarurî, mukadder kanunlar ahkâmına göre tekâmül eder. Bu mukadderatın mevcudiyeti nispetinde ve zekânın bu mukadderatın seyrini ve istikametini takdir edebildiği nispette, insanların hürriyet ve iradeleri, bu mukadderata mutavaat mecburiyetindedir. Insanlar, hareketlerini, bu mukadderatın seyir ve istikametine uydurmak zaruretindedir. Bu mecburiyet ve zaruret hali, hakikatte, içtinabı kabil olmıyan bir neticeyi daha mükemmel ve daha ahenkli yapmaktadır. Tabiatin ve tarihin mahsulü olan bir milletin fertleri, daima bu hakikatle, karşı karşıya bulunur, ve ona hürmet eder. Böyle bir milletin kurduğu devletin dahi temeli ve gayesi ferdî hak olur.

Ferdin birinci hakkı, tabiî kabiliyetlerini, serbestçe, inkişaf ettirebilmesidir. Bu inkişafı temin için ise, en iyi vasıta, ferde, diğerin muadil hakkını ızrar etmeksizin, tehlike ve zarar kendine ait olmak üzere, ona kendi kendini istediği gibi sevk ve idare etmeğe müsaade etmektir.

İşte bu serbest inkişafı temin etmek, ferdî hakların teşkil ettiği muhtelif hürriyetlerin tamam gayesidir. Bu haklara hürmet etmiyen siyasî cemiyet esaslı vazifesinde kusur etmiş

Levent Şahverdi Arşivi

olur, ve devlet mevcudiyetinin hikmetini ve manasını kaybeder.

İÇTİMAI VE MEDENÎ HÜRRİYET

Asrî demokraside, ferdî hürriyetler, hususî bir kıymet ve ehemmiyet almıştır; artık ferdî hürri yetlere devletin ve hiç kimsenin müdahalesi mevzubahs değildir. Ancak bu kadar yüksek ve kıymetli olan ferdî hürriyetin medenî ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin mutlak surette düşünülebilen manasile anlaşılmaz. Mevzubahs olan hürriyet, içtimaî ve medenî insan hürriyetidir. Bu sebeple, ferdî hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurulmak lâzımdır. Anlaşılıyor ki, ferdî hürriyet mutlak olamaz. Diğerin hak ve hürriyeti ve milletin müşterek menfaati ferdî hürriyeti tahdit eder. Ferdî hürriyeti tahdit, devletin de adeta esası ve vazifesidir. Çünkü, devlet ferdî hürriyeti temin eden bir teşkilât olmakla beraber, ayni zamanda, bütün hususî faaliyetleri, umumî ve millî maksatlar için, birleştirmekle mükelleftir. "*Hürriyet başkasına muzır olmıyacak her türlü tasarrufatta bulunmaktır*„ [1] denildiği zaman vatandaş hürriyetinin, yalnız bunun gaye olduğu, devletin bu

[1] Teşkilâtı Esasiye Kanunu, madde: 68.

Levent Şahverdi Arşivi

gayeyi temin için bir vasıta telâkki edildiği ifade edilmiş olur. Fakat, bu vasıtadır ki, milletin, umumî menfaat ve gayesini muhafaza edecektir. O halde, ferdî hürriyete hudut olarak *başkalarının hürriyet hududunu* [1] gösterirken ferdî hürriyetin, milletin umumî menfaatinin icap ettirdiği dereceden daha fazla tahdit edilmiyeceği kabul edilmiş oluyor. Bu fikir basittir; fakat tatbikı çok güçtür. Çünkü, ferdî hürriyet derecesi, devlet faaliyetini zâfa düşürmemek lâzımdır. Devletsiz bir cemiyet, veyahut zayıf bir devlet hayatının neticesi, herkesin herkese karşı mücadelesidir. Bu mücadele ekseriyetin hürriyetini boğmıyacak surette, tadil olunmak lâzımdır.

Bu tadil keyfiyeti, ferdin mes'uliyetine, teşebbüsüne ve inkişafına halel verecek dereceye götürülmemelidir.

Vatandaşların teşebbüs ve mes'uliyet hisleri nekadar inkişaf ederse, devlet için o kadar iyidir.

Ferdî hürriyetin, nekadarından ferağat edilmesi lâzımgeleceği, içinde bulunulan zamana ve memlekete göre değişir. Müstesna zamanlar, müstesna tedbirler icap ettirebilir. Bir de hürriyetin suiistimali, hürriyetin muvakkat, lâkin geniş mikyasta tahdidini icap ettirebilir. Bütün bu tedbirleri ve tahditleri tanımak lüzumu,

[1] T. E. M. 68.

Levent Şahverdi Arşivi

devlet fikri ve mefhumunu ifade eder. Bu hususlardaki tedbirlerin şiddetini ve hudutların genişliğini ölçmek büyük bir san'attir. Devlet san'ati işte budur. Bu san'atte isabetin derecesi hürriyetlerin hudutlarını çizen kanunda görülebilir.

Çünkü, «*bu hudut ancak kanun marifetile tespit ve tayin edilir*» [1]; her halde, vatandaşların, umumî hürriyet ve saadeti için fertlerden, ancak devlet için zarurî olan bir kısım hürriyetlerinin bırakılması istenebilir.

Türk milletinin tarihini göz önüne getirelim; hemen daha düne kadar altında ezildiği istibdat, esaret ve zulmün kara, kanlı pençesini hisseder gibi olmamak mümkün değildir.

Türk, istibdat ve esaret zincirlerini parçalıyabilmek için dahilî ve haricî düşmanlar karşısında hayatını ortaya attı; çok kanlı ve tehlikeli mücadelelere girdi; sayısız fedakârlıklara katlandı; muvaffak oldu ancak ondan sora hürriyetine sahip oldu. Bu sebeple hürriyet Türkün hayatıdır.

Artık Türkiyede «*her Türk hür doğar, hür yaşar*» [2].

Türkün bugünkü millî ve siyasî terbiyesi ve yüksek kıymeti onun gayesini ve vaziyetini tespit etmiştir.

---

[1] T. E. M. 68.
[2] T. E. M. 68.

Levent Şahverdi Arşivi

Netice :

Türkler, demokrat, hür ve mes'ul vatandaşlardır. Türk Cümhuriyetinin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir. Türk, ferdî hürriyetinden ve menfaatlerinden Teşkilâtı Esasiye Kanununda tayin olunduğu kadarını cümhuriyete bırakmıştır. Cümhuriyet, ferdin, ona bıraktığı bu kısım hürriyeti, ferdin ve Türk milletinin dahilde hürriyetini ve harice karşı istiklâlini temin için kullanır.

HÜRRİYETİN MUHTELİF ŞEKİLLERİ

Bir milletin harsı yükseldikçe, ferdî hürriyetin tatbikat sahaları genişler ve çoğalır. Meselâ iptidaî bir insanla, medenî bir insanın hürriyet ihtiyaçları ayni değildir. Insan cemiyetleri medenileştikçe, türlü şekilde, biribirinden ayrı ve müstakil ferdî hürriyetler meydana çıkar. Bu hürriyetler mahiyet ve tabiatlerine göre iki grupa ayrılır :

I. Ferdin maddî menfaatlerine tekabül eden hürriyetler.

II. Ferdin fikrî hayatındaki hürriyet hakları.

I inci grup içinde sayabileceğimiz hürriyetlerin başlıcaları şunlardır :

1) Şahsî hürriyet;

Levent Şahverdi Arşivi

2) Meskenin taarruzdan masuniyeti;

3) Ferdî mülkiyet;

4) Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyetleridir.

1 — *Kelimenin dar manasile, şahsî hürriyettir.* Yani, serbestçe gitmek, gelmek, millî topraklarda kalmak yahut oradan çıkmak hakkına malik olmaktır (seyahat ve ikamet hak ve hürriyeti) . Bununla beraber keyfî tevkiflerden, keyfî hapisten, keyfî cezadan masun olmak emniyetidir. Şahsın hürriyeti insanlığın zarurî icabıdır.

2 — *Meskenin taarruzdan masuniyetidir.* Bu hak şahsî emniyetin mabadi ve temadisidir. İnsan, evinin sahibidir ve oraya ancak istediğini sokar. Bir insanın evine, hükûmetin müdahalesi, yalnız, kanunun tayin ettiği hallerde ve surette olabilir.

3 — *Ferdî mülkiyettir.* Bir insanın, emeği mahsulü olan her şeye sahip olması, devletin müdahale edemiyeceği yüksek haklardandır. İnsan, namuskârane sahibi olduğu mal ve mülküne istediği gibi tasarruf eder, satabilir, satmıyabilir, istediğine verebilir, onları dilediği gibi kullanabilir. Eski zamanlarda böyle değildi, aksi idi, insanları muvafakatleri olmadığı halde, ailelerile oturdukları yerle beraber satabilirlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Ferdî mülkiyet hakkını yegâne tahdit eden, umumî menfaatler için istimlâktir. Bununla beraber, hükûmetin, belediyelerin, mahallî idarelerin, ne gibi lüzum ve mecburiyetlerle ve ne usul ve şekilde istimlâk edebilecekleri istimlâk kanunlarile tayin olunmuştur.

Fikir ve kalem mahsulü olan her eser dahi sahibinin hakkıdır. Bu hak, «*Hakkı Telif Kanunu*» ile müeyyettir.

4 — *Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyetidir.* İnsan hayatını kazanmak için, istediği işte, meslekte ve san'atte çalışabilir, bu hususta serbesttir. Ancak bu hürriyet umumun iyiliği için makul olarak, birtakım kanunî kayitler ve şartlara bağlıdır. Meselâ, bir sütçü, bir ekmekçi, birtakım sıhhî nizamlara riayete mecburdur.

Bir tüccar, yabancı memleketlerden getirdiği malları, gümrük vermeden memlekete sokamaz.

Herkes, memlekette, istediği gibi, muallimlik, avukatlık, doktorluk yapamaz, bunun için kanunen birtakım evsafı haiz olması lâzımdır.

Bunlardan başka, devletin, siyasî veyahut umumun menfaat ve emniyeti maksadile inhisar altında bulundurduğu işleri başkaları yapamaz. Müskirat ve tütün gibi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bütün bu mânilerle beraber insan için daima kâfi bir *çalışma ve iktisat hürriyeti* vardır.

II inci grupa dahil olan hürriyetler, daha çok, doğrudan doğruya ferdin fikrî hayatındaki hürriyet haklarıdır. Bunlardan başlıcaları:

1) Vicdan hürriyeti;
2) İçtima hürriyeti;
3) Matbuat hürriyeti;
4) Cemiyet teşkili hürriyeti;
5) Tedris hürriyeti.

1 — *Vicdan hürriyeti*, her fert, istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasî bir fikre malik olmak, mensup olduğu bir dinin icaplarını yapmak, veya yapmamak hak ve hürriyetine maliktir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hâkim olunamaz.

Vicdan hürriyeti mutlak ve taarruz edilmez, ferdin tabiî haklarının en mühimlerinden tanınmalıdır.

Medeniyetin geri olduğu cehalet devirlerinde, fikir ve vicdan hürriyeti, tahakküm ve tazyik altında idi. İnsanlık bundan çok zarar görmüştür. Bilhassa, din muhafızlığı kisvesine bürünenlerin, hakikati düşünebilenler, söyliyebilenler hakkında reva gördükleri zulüm ve

Levent Şahverdi Arşivi

işkenceler, insanlık tarihinde daima kirli faci-alar olarak kalacaktır.

Türkiye Cümhuriyetinde, her reşit dinini intihapta hür olduğu gibi, muayyen bir dinin merasimi de serbesttir; yani *ayin hürriyeti* ma-sundur. Tabiatile, ayinler asayiş ve umumî adaba mugayir olamaz, siyasî nümayiş şeklin-de de yapılamaz. Mazide çok görülmüş olan bu gibi hallere, artık, Türkiye Cümhuriyeti asla tahammül edemez.

Bir de, Türkiye Cümhuriyeti dahilinde bilû-mum tekkeler ve zaviyeler ve türbeler kanun-la kapatılmışlardır. Tarikatler lâğvolunmuştur. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, halifelik, falcılık, büyücülük, türbedarlık v. s. memnudur. Çün-kü bunlar irtica membaları ve cehalet dam-galarıdır. Türk milleti böyle müesseselere ve onların mensuplarına tahammül edemezdi ve etmedi.

Lâiklik — Türk Cümhuriyetinin resmî dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, ni-zamlar ilmin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre ya-pılır ve tatbik edilir. Din telâkkisi vicdanî olduğundan, cümhuriyet, din fikirlerini dev-let ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tut-mayı milletimizin muasır terakkisinde başlıca muvaffakıyet amili görür.

Levent Şahverdi Arşivi

HOŞ GÖRMEKLİK, TAASSUPSUZLUK (TOLERANCE)

Türkiyede hiçbir kimse fikirlerini zorla başkalarına kabul ettirmeğe kalkışamaz ve böyle bir şeye müsaade edilmez. Artık samimî mutekitler, derin iman sahipleri, hürriyetin icaplarını öğrenmiş görünüyorlar. Bütün bunlarla beraber, din hürriyetine, umumiyetle vicdan hürriyetine karşı, taassupzuzluk hâsıl olmuş mudur?

Bunu anlıyabilmek için, taassupsuzluğun ne olduğunu tetkik edelim; çünkü, bu kelimenin delâlet ettiği manayı, zihniyeti, herkes kendine göre anlamağa çok meyillidir. Dinî hürriyeti bir hak telâkki etmiyen, acaba kalmadı mı?

Vicdan hürriyetinin, ruhun, Allahın âli nüfuzu altında, dinî hayatı idare için malik olduğu, haktan ibaret olduğunu bellemiş olanlar, acaba bugün nasıl düşünmektedirler? Bu gibiler, kendisi gibi, düşünmiyenlere içlerinden olsun kızmıyorlar mı?

Bu saydığımız zihniyette bulunduğuna ihtimal verilen kimselere, hür düşünceliler, acaba, bir teessür hissile, bir esefle bakmıyorlar mı?

Levent Şahverdi Arşivi

Bu saydığımız gibi, muhtelif inanışlı kimseler, biribirlerine, kin, nefret besliyorlarsa, biribirlerini hor görüyorlarsa, ve hatta sadece biribirlerine acıyorlarsa, bu gibi kimselerde taassupsuzluk yoktur; bunlar mutaassıptırlar.

Taassupsuzluk o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdani inanışlarına karşı, hiçbir kin duymaz; bilâkis hürmet eder. Hiç olmazsa, başkalarının, kendininkine uymıyan inanışlarını bilememezlikten, duymamazlıktan gelir.

Taassupsuzluk budur. Fakat, hakikati söylemek lâzımgelirse diyebiliriz ki, hürriyeti hürriyet için sevenler, taassupsuzluk kelimesinin ne demek olduğunu anlıyanlar, bütün dünyada pek azdır. Heryerde umumî olarak cari olan taassuptur. Heryerde görülebilen sulh manzarasının temeli, taassup ile hür fikrin, biribirine karşı kin ve nefreti üstündedir; temelin devrilmemesi, kin ve nefret zeminindeki muvazeneyi tutan fazla kuvvet sayesindedir.

Bu söylediklerimizden şu netice çıkar ki, aramızda, hürriyet hailelerinin zail olduğuna, bizim gibi düşünen ve hissedenlerle birlikte yaşadığımıza hüküm vermek müşküldür. O halde görülen, taassupsuzluk değil, zâfın dermansız bıraktığı taassuptur.

Şüphesiz, fikirlerin, itikatların başka başka olmasından, şikâyet etmemek lâzımdır. Çünkü,

Levent Şahverdi Arşivi

bütün fikirler ve itikatlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alâmetidir. Öyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, hakikî hürriyetçiler, taassupsuzluğun umumî bir huy olmasını temenni ederler. Fakat, hatta hüsnüniyetle dahi olsa taassup hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler. Çünkü, hüsnüniyetle, hiçbir zaman, hiçbir şeyi tamir edememişlerdir. İnsanların, ruhun selâmeti için yakıldıklarını biliyoruz. Her halde bunu yapan engizisyon papazları, hüsnüniyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından bahsederlerdi; belki de cidden bu sözlerinde samimî idiler. Fakat, bir hamakati yahut bir hıyaneti iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir; en nihayet bu bir isim değiştirmek meselesidir.

İşte bu sebepledir ki, hoş görmekliği aldırmamazlık, derecesine götürmemek mühimdir.

Gerçi hür olmak herkesin hakkıdır ve bunun için, hakikî hürriyetçiler, hürriyetçi olmıyanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Fakat, bunların hiçbir zaman elleri, ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun vaziyetine razı olacakları asla kabul olunmamalıdır.

Unutmamalıdır ki, bazı insanlar istikbali, mazinin arasından görmekte musırdırlar. Bunlar, alâkamızı kestiğimiz an'anelere karşı behemehal, sadakatin iadesini isterler. Bu gibi insanlar, kendi itikat ettiği gibi, itikat etmiyen

Levent Şahverdi Arşivi

kimseleri istedikleri gibi, ezemezlerse, kendilerini cenderede hissederler.

Her halde, taassupsuzluğun arzu edildiği gibi, umumileşmesi, huy haline gelmesi fikrî terbiyenin yüksek olmasına bağlıdır.

2 — *İçtima hürriyeti ve* 3 — *Matbuat hürriyeti dir.* Bu iki hürriyet, ayni prensipten çıkar. O prensip, insanların, fikirlerini, serbest söylemek ve neşretmek hakkıdır.

Vatandaşlar, kendi talim ve terbiyeleri için ve umumun menfaatleri noktasından, fikirlerini teati etmelidirler. Düşündüklerini istedikleri gibi söyliyebilmelidirler.

En büyük hakikatler ve telâkkiler fikirlerin, serbest ortaya konması ve teati edilmesi ile meydana çıkar ve yükselir.

İçtima, insanların beraber düşünüp konuşmak veyahut, birinin sözlerini dinlemek maksadile, muvakkat olarak bir araya gelmeleridir.

İçtima hürriyeti, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz mucibince fertlerin tabiî haklarındandır, fakat, *içtimaatı umumiye,* kanunu dairesinde vukubulur. Çünkü, asayişi ve içtimaî ve siyasî nizamı muhafaza ile mükellef olan hükûmetin icap eden tedbirleri alabilmesi için, içtimaın günü ve yeri hakkında, vaktile usulü dairesinde haberdar edilmesi lâzımdır.

İçtima, insanların, bir şeyi beraber görmek için toplaşmalarından, veyahut, insanların müş-

Levent Şahverdi Arşivi

terek hareket için daimî bir surette birleşmeleri halinden ayırt edilmelidir.

İçtima, isimle ve şahsî bir davet üzerine olan hususî toplanma da değildir. Memleketin huzur ve sükûnunu bozacak surette ve yerlerde toplanmak, tabiatile memnudur.

İçtima hürriyeti, matbuat hürriyetinden eskidir. Fakat, *matbuat hürriyeti,* matbaanın ve gazeteciliğin terakkisi sayesinde, daha büyük bir ehemmiyet kazanmıştır.

Matbuat hürriyeti, vatandaşların, gündelik veya vakit vakit çıkan gazetelere, risalelere yazacağı yazılar veya yapacağı resimler vasıtasile ve neşredeceği kitaplarla fikrini serbestçe tamim etmesidir. Tiyatro, sinema ve gramofon, radyo, telgraf ta fikirlerin neşri ve tamimi için çok mühim ve müessir vasıtalardır. Bir insanın herhangi bir mahalde söylediği sözler orada bulunanlara munhasır kalır, tesiri anî ve mahduttur. Fakat bu sözler radyo ile söylenirse, bütün dünya işitebilir. Telgraf ta fikirlerin neşrinde en seri vasıtadır. Fakat söz bir gramofon plâğına geçerse, bilhassa, bir gazeteye, bir kitaba geçerse, fikir tespit edilmiş olur, bütün dünyada okunur; tabiatile gelecek nesillere intikal eder. Herhangi bir levhaya hakolunan resim ve yazılar, kezalik yapılan heykeller de delâlet ettikleri fikirleri yaşatan eserlerdir.

Muhtelif vasıtalarla tespit olunan ve seri

Levent Şahverdi Arşivi

bir surette neşrolunan fikirler, bütün insanlığın terakkisine ve tarihe büyük hizmet ifa eder.

EFKÂRI UMUMİYE

Millî hakimiyet esasına müstenit temsilî bir hükûmette efkârı umumiye büyük bir rol oynar. Matbuat ve içtima hürriyetleri olmadan ve umuma ait işler hakkında geniş bir tenkit sahası bırakılmadan efkârı umumiye vazifesini ifa edemez. Millî hakimiyet ve temsilî hükûmet fikrinin yayılması ve yükselmesi ancak efkârı umumiyenin faaliyeti ile mümkündür.

Hükûmetin fikri, memleketin fikrini temsil etmelidir. Hükûmet, memleketin fikrini anlıyabilmek için bu fikrin tezahür etmesine vesile olan vasıtalara malik olmalıdır. Gerçi hükûmet, intihap zamanlarında milletin fikirlerine vâkıf olur; intihap olunan meclisler dahi milletin fikrini temsil ederler. Fakat intihap zamanları milletin izhar ettiği fikirler, sabit kalmaz. Bu sebeple, meclislerin bu fikirleri temsil edebilmesi çok zaman devam etmez. *Efkârı umumiye, milletin içinden taşan bir müteneevvi fikirler denizidir.* O denizde muhtelif cereyanlar, muhtelif münakaşa dalgaları vücuda getirir. Efkârı umumiye, ruhî bir âlemdir. Orada cereyan eden fikir mücadelesi, dikkatli gözlerden gizli kalmaz. Eski demokrasilerde bu fikir mücadelesi bütün vatandaşların hergün bir arada toplanarak

Levent Şahverdi Arşivi

vücuda getirdikleri içtimalarda vukubuluyordu. Bugün vatandaşların adetçe çokluğu ve medenî hayatın vatandaşlara tahmil ettiği yevmî işler, onların maddeten ve hergün bir arada toplanmalarına imkân bırakmamıştır.

Bu sebeple efkârı umumiye ideal bir âlem olmuştur ki, bu âlemde umuma ait işlerin tenkidi şu mahiyetleri gösterir:

a) Tenkit ve münakaşa tamamen hürdür. Bu hürriyet, herkes tarafından, hiç kimsenin tesiri olmadan, kendi kendine kullanılır. Hükûmeti ve meclisi dikkatli bulunduran tenkit hürriyetidir.

b) Efkârı umumiyenin tenkit hürriyeti, başlıca birçok neşriyat ile olur.

Neşriyat, suiistimallere mâni olur ve hükûmet vasıtalarını, vazifelerini doğru yapmağa mecbur eder. Neşriyat en müessir kontrol vasıtalarındandır. Bu noktada tenkidin kolay ve fakat yapmanın, güç olduğu hakikati unutulmamak lâzımdır. Onun için:

c) Umumun iyiliği fikri, her türlü tenkitlere ve münakaşalara daima hâkim ve esas tutulmalıdır. İltizam olunan fikirler, umumun iyiliği namına ortaya atılmalıdır. Bu fikir, hareket noktası olunca tenkit ve münakaşa devletin de iyiliği namına yapılmış ve vatandaşların içtimaî ve siyasî terbiyelerini yükseltmeğe hizmet etmiş olur.

Levent Şahverdi Arşivi

d) Umuma ait işleri tenkit hürriyeti, hükûmet ile millet arasında bir anlaşma zemini vücuda getirir. Hükûmet neşriyat vasıtasile efkârı umumiyeyi anlar ve icabında lüzumlu olan vesikalarla onu tenvir eder. Hükûmetin milleti ve milletin hükûmeti anlaması bunların tek vücut olmalarını ve kalmalarını temin eder.

EFKARI UMUMİYENİN KENDİ KENDİNE TEŞKİLÂTLANMASI

Hükûmet, tavır ve hareketini tanzim için, efkârı umumiyeye ehemmiyet verince, efkârı umumiye teşkilâtlanır. Efkârı umumiyenin daima, istifade olunabilecek, hazır bir halde bulunabilmesi, onun bir teşkilâta malik olmasile mümkündür. Bu teşkilât, serbest tenkit ve münakaşa sahasıdır. Bu saha daima açık olmalı ve daima mütenevvi fikirlerle beslenmelidir. Bu ise, matbuatın gayreti ve menfaati umumiyenin hergün yeniden yeniye münakaşa edilmesile olur. Efkârı umumiyenin cari olduğu bir memlekette, gazeteler intişar etmese ahali şaşkın ve çılgın bir hale gelir. Bahsettiğimiz bu fikir teşkilâtında, şu hususiyetler görülür:

a) Fikir teşkilâtı, bir ekalliyetin veyahut birtakım güzide insanların mahsulüdür. Şüphesiz halk kütlesi, bu teşkilâta iştirak eder. Fakat başka şeylerde olduğu gibi, bunda da halk kütlesinin rolü faal değildir. Gerçi halk, neşriyatı aksettirir, fikirlere taraftar toplar,

Levent Şahverdi Arşivi

fakat fikirleri ortaya atan ve neşriyatın merkezlerini teşkil eden halk değildir.

b) Muasır fikir teşkilâtnda, hakikatte iki seçme zümrenin faaliyeti vardır. Bu sınıflardan biri, *matbuat teşebbüslerini vücuda getiren ve idare edenlerdir.*

Matbuat, fikirleri ortaya atmak ve neşretmek için lâzım vasıtalardır. Siyasî fikirleri de imal eden matbuattır. Matbuat teşebbüsleri, gazeteler, mecmualar ve kitap tabıları ile olur.

Matbuatın siyasî fikirler imalindeki rolü, daha çok, başka mahiyettedir. Çünkü siyasî fikirleri ortaya atan, daima, siyasî gruplar ve zümreler gibi fikir cemiyetleridir. Yoksa halk kütlesi içinde, kendiliğinden meydana çıkmaz.

c) İyice bilinmek lâzımdır ki, gazeteler, mektep kitapları değildir. Aşağı insanların para ile yaptırdıkları matbuat mücadeleleri vardır. En adi yalanları işaada matbuatın kullanıldığı vakidir. Matbuat ve fikir hürriyetinin maruz kaldığı başka tehlikeler de vardır. Matbuatın ve hatta fikir cemiyetlerinin, millî hükûmetin tesirinden kurtularak, siyasî veya iktisadî gizli maksatlara alet olmasından korkulur. Matbuatın para ile satınalınabilmesi, beynelmilel yüksek para âleminin matbuat üzerinde gizli tesiri veyahut sadece ecnebi devletlerin tahsisatı mesturelerinin tesiri, işte

Levent Şahverdi Arşivi

bunların efkârı umumiyeyi iğfal ve tağlit etmesinden bihakkın korkulur. Fakat, hürriyetten çıkacak bu fenalıklar asla çaresiz değildir. Evvelâ, matbuat serbestisine meşru bir hudut çizilir. Saniyen, gazeteler, hususî bir teşkilât yaparak, bununla kendi üzerlerinde ahlâkî bir tesir icra ederler. İlk zamanlarda bir kazanç işinden başka bir şey olmıyan gazetecilik, içtimaî bir müessese haline gelebilir. Bundan başka, halkın fikrî ve siyasî terbiyesi de bir teminattır. Halk, müteaddit gazeteleri okumağa ve onları biribirlerile kontrol etmeğe ve gazetecilik yalanlarına inanmamağa alışırlar. Bütün bunların fevkinde, her şeyin açık olması sayesinde, hüsnüniyetin inkişaf edeceğini ve hayatî meseleler üzerinde hüsnüniyet sahibi insanların daima ekseriyeti teşkil edeceklerini kabul etmek muvafık olur. Çünkü, *herzaman dünyanın yarısını ve bir zaman dünyanın hepsini aldatmak mümkündür. Fakat, bütün dünyayı herzaman aldatmak mümkün değildir.* Tecrübe göstermiştir ki, her şeyi söylemekten insanları menetmek asla mümkün değildir. Fakat, millî terbiye ve büyük manevî kuvvetlere karşı hükûmetin münasip tarzı hareketi sayesinde, isyankâr fikirlerin intişarına müsaade etmiyecek içtimaî bir muhit yaratmak mümkündür. Fakat, her halde, her şeyin söylenmesine müsaade etmek ve bunun karşı-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

sında söyliyenlerin fiile geçmesine intizaren tedbir almakla iktifa etmek te manasızdır. Bütün halkın, fiile geçtiği gün, onları tevkif edecek kuvvet yoktur. Tıbbî bir hıfzıssıhha olduğu gibi, içtimaî bir hıfzıssıhha da vardır. Her ikisi ayni prensipe istinat eder. Maddî mikropları yoketmek mümkün olmadığı gibi, manevî mikropları da yoketmek mümkün değildir. Fakat, şahsın vücudunda, cismanî bir sıhhat yaratmak mümkün olduğu gibi, içtimaî bünyede de manevî bir sıhhat yaratmak ve bu suretle bir mukavemet zemini hazırlamak mümkündür.

GAZETELER

Türkiye Cümhuriyetinde, gazete çıkarmak, kitap neşretmek, matbaa açmak için riayet olunması lâzımgelen merasim, Matbuat Kanunu ve Matbaalar Kanununda tespit olunmuştur. Muzır neşriyat ve şahıslara tecavüz halinde yapılacak muamele, bu kanunlarda ve Ceza Kanununda yazılıdır.

Bu hususta, bizce söylenecek sözler, şöyle hulâsa edilebilir: Matbuatın, umumî hayatta ve cümhuriyetin terakkiyat ve tekâmülâtında haiz olduğu vazifeler yüksektir. Matbuatın, tam ve vâsi hürriyeti hüsnüistimal etmesi hususunun nazik olduğu kayde şayandır. Her türlü

Levent Şahverdi Arşivi

kanunî kayitlerden evel, bir kalem sahibi, il-me, ihtiyaca ve kendi siyasî telâkkilerine oldu-ğu kadar vatandaşların haklarına ve memleke-tin — her türlü hususî telâkkilerin fevkinde olan — yüksek menfaatlerine de dikkat ve hür-met etmek manevî mecburiyetindedir. Bu mecburiyettir ki, umumî intizamı temin edebi-lir. Maahaza, matbuat serbestisinden meydana gelecek fenalıkları, ortadan kaldıracak müessir vasıta, asla mazide olduğu gibi matbuat hürri-yetini bağlıyan bağlar değildir. Bilâkis, matbu-at hürriyetinden tevellüt edecek mahzurların iza-le vasıtası, yine binnefis matbuat hürriyetidir.

4 — *Cemiyet teşkili hürriyeti;*

5 — *Tedris hürriyetidir.*

Cemiyet, müteaddit şahıslar tarafından ma-lûmatlarını veya mesailerini daimî surette bir-leştirmek maksadile teşkil edilen heyettir.

Himayei Etfal, Hilâli Ahmer Cemiyetleri, Tayyare Cemiyeti, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Kadınlar Birliği gibi. Kulüpler dahi cemiyetler kabîlindendir.

Tedris; bir kimsenin, kendi ilmini başkala-rına öğretmesidir. Buradaki tedristen maksat, aile içinde yapılan tedris ve tederrüs değildir. Bir müessese açarak, umumî tedrisatta bulun-maktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Cemiyet ve tedris hürriyetleri, diğer ferdî hürriyetlerden farklıdır. Çünkü bunlar, müşterek bir faaliyetin daimî tatbikatını icap ettirir. Bu sebeple, yalnız ferdî haklar gibi mütalea olunamazlar.

CEMİYET TEŞKİLİ

Cemiyetler, bir taraftan içtimaî heyeti takviye eder; fakat bir taraftan da, teşekkül eden cemiyetler, devlet içinde başlıbaşına birer teşkilât ve birer kuvvet olacaklarından, devlet için tehlikeli de olabilirler. Bu sebeple, cemiyet teşkili, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda, fertlerin tabiî haklarından tanınmış olmakla beraber, ayrıca bir kanunla kayitlenmiştir. Cemiyetler Kanununa göre:

a) Cemiyet teessüsünü müteakıp, behemehal hükûmete, usulü dairesinde bildirilmek lâzımdır.

b) Mevcut kanunlara, umumî adaba mugayir, gayrımeşru bir esasa veya devletin istiklâlini, hükûmetin şeklini bozmak ve muhtelif unsurları biribirinden ayırmak maksatlarile cemiyetler teşkil edilemez.

c) Kavmiyet ve cinsiyet, esas ve unvanlar ile siyasî cemiyetler teşkili memnudur.

d) Cemiyet azasının on sekiz yaşına dahil olmuş bulunması şarttır.

Levent Şahverdi Arşivi

e) Hafi cemiyetler teşkili kat'iyyen memnudur

f) Cemiyetlerin toplandıkları yerde her nevi silâh memnudur. Yalnız kulüplerde, zabıtanın malûmatı altında meç talimine ve atıcılığa mahsus silâhlardan lüzumu kadar bulunabilir.

TEDRİS HÜRRİYETİ

Tedrise gelince, bu da çok mühim ve naziktir. Devlet, vatandaşların tahsil ve terbiyesile çok alâkadardır. Bir defa ilk tedrisatı mecburî tutar ve umumiyetle tedrisat hükûmetin nezareti altında ve onun programları dairesinde olur. Çünkü, tedris hürriyeti, mahiyeti itibarile muhtelittir. Bir taraftan, ferdî hürriyetin icabıdır, fakat müşterek teşkilâta dayanır. Onun için tedrisin kanunla hususî bir nizam altına alınması lâzımdır. Teşkilâtı Esasiyede buna dair olan madde şudur: «Hükûmetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.»

Tevhidi Tedrisat Kanununa göre, «Türkiye dahilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.»

Yalnız Harbiye Mektebine menşe olan askerî liseler, Millî Müdafaa Vekâletine bırakılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

İHBAR VE ŞİKÂYET HAKKI

«Türkler, gerek şahıslarına, gerek ammeye müteallik olarak kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden veya müçtemian ihbar ve şikâyette bulunabilirler. Şahsa ait olarak vukubulan müracaatin neticesi müsted'iye tahriren tebliğ olunmak mecburîdir [1].»

Bu şikâyet hakkı, zikrolunduğu gibi bir haksızlığa karşı şikâyet mahiyetinde olursa, ferdî hak olur. Fakat, kanunlardan şikâyet ve kanunların tebdiline ait teklif mahiyetinde olursa, bu cihet vatandaşın siyasî teşebbüsü demek olur ki, bunun şekil ve hududu kanunla muayyendir.

«Kanun teklif etmek hakkı, Meclis azasına ve İcra Vekilleri Heyetine aittir [2].»

Bunun haricinde siyasî meramını göstermek istiyen vatandaş, kitap yazarak ve matbuattan istifade ederek arzusunu tatmin eder. Efkâr-ı umumiyeye riayetkâr olan hükûmetler veya meclisler bunları nazarı dikkate alır.

* * *

FERDÎ HAK VE SİYASÎ HAK

Ferdî hak, siyasî hak demek değildir. —

[1] T. E. M. 82
[2] T. E. M. 15.

Levent Şahverdi Arşivi

Ferdî haklara, medenî haklar, yahut, amme veya cemaat hakları gibi isimler verenler olmuştur. İsim ne olursa olsun, ferdî haklar, siyasî haklar dediğimiz şeylerden başkadır.

Siyasî haklar, vatandaşların hükûmete iştirakini temin eden haklardır; bunun en açık ve belli misali siyasî intihaptır.

Siyasî haklardan, ancak kanunun bu hakları kendilerine verdiği vatandaşlar istifade edebilir.

Siyasî haklar, cins, yaş ve kabiliyet farkı olmaksızın milletin her ferdine verilmemiştir[1].

Ferdî haklar ise, prensip olarak, cinsleri, sinleri ve kabiliyetleri ne olursa olsun, milleti teşkil eden her ferde aittir. Bu hakların bir kısmı dahi, gördüğümüz veçhile birtakım kayitlere tâbidir; bunun sebebi ikidir:

I. Bu haklar tatbiklerinde siyasî bir faaliyet teşkil edebilirler; bu faaliyet hükûmete bilvasıta iştirake varır. Matbuat hürriyeti, cemiyet teşkili hürriyeti, içtima hürriyeti ve hatta müstakbel vatandaşlar yetiştiren tedris hürriyeti gibi.

II. Ferdî hürriyetini henüz filen kullanmıya muktedir olmıyanların himayesi mevzubahs olur. Meselâ, çalışma hürriyeti bazı hallerde tahdit olunur.

[1] T. E. M. 10.

Levent Şahverdi Arşivi

HÜRRİYETİN MUHAFAZA VE MÜEYYİDELERİ

Asrî teşkilâtı esasiye kanunlarında, ferdî haklar ve vatandaşın siyasî hakları tespit olunmuştur. Fakat bu hakların, filen kullanılması için, onların nasıl kullanılacağını ve hudutlarını tanzim eden kanunlar da lâzımdır. Böyle olmazsa, Teşkilâtı Esasiye Kanununda temin olunan haklar, kullanılmaz birer vait halinde kalır. Bu sebeple hakların kullanılmasını tanzim etmek elzem bir kaidedir.

Teşkilâtı Esasiye Kanunu ve bu kanun muhteviyatı hükümlerinin tatbiklerini tanzim eden kanunlar, vatandaşların tabiî ve siyasî hak ve hürriyetlerinin müeyyideleridir. Fakat, asıl müeyyide, hükûmettir. Vatandaş hürriyeti tanıyan, ona hürmet eden, onun temin ve muhafazasını en birinci vazife bilen siyasî idare ise, tabiatile, demokrasi esasına müstenit cümhuriyettir. Eski devirde, hürriyetlerin muhafazası gibi bir mesele mevzubahs değildi; çünkü hürriyet yoktu.

Biliyoruz ki, bir devletin temeli, ülûhiyet fikrine, ilâhî idareye dayandıkça, o devlette her hak, Allahın vekilinde ve peygamberin halifesindedir; ferdin hakkı mevzubahs değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

ÖRFÎ İDARE

Hürriyeti ve onun hududunu izah etmiştik. Bu münasebetle demiştik ki, müstesna zamanlar, müstesna tedbirler icap ettirebilir. Bir de hürriyetin suiistimali, hürriyetin muvakkat, lâkin geniş mikyasta tahdidini icap ettirebilir. Şimdi bu husustaki tedbirlerden bahsedelim: Bellibaşlı kanunî tedbirlerden biri *örfî idaredir.*

Örfî idare, şahıs ve ikametgâh masuniyetlerinin, matbuat, müraselât, cemiyet, şirket hürriyetlerinin muvakkat bir zaman için kayıt altına alınması, veyahut talik edilmesi demektir. Örfî idare, korku ve dehşete müstenit ve ciheti askerive tarafından ifa olunur bir idaredir. Böyle bir idarenin tesisine ancak şu gibi hallerde mecburiyet hâsıl olabilir:

1 — Harp halinde veya harbi icap ettirecek bir vaziyet hudusunda;

2 — İsyan zuhûrunda;

3 — Vatan ve cümhuriyet aleyhinde kuvvetli ve filî teşebbüsler vukuunu teyit eden kat'î emareler görüldüğü zaman.

Örfî idare İcra Vekilleri Heyeti tarafından ve müddeti bir ayı geçmemek üzere bütün memlekette veya yalnız bir mıntakada veya bir yerde ilân olunabilir. Fakat, keyfiyet he-

Levent Şahverdi Arşivi

men Meclisin tasdikine arzolunur. Meclis, *örfî idare* müddetini, icabında tezyit veya tenkis edebilir.

Meclis toplu değilse derhal toplanmağa davet olunur. Her halde, örfî idarenin fazla uzatılması Meclisin kararına bağlıdır.

Örfî idare mıntakası ve bu mıntaka içinde tatbik olunacak hükümler ve muamelelerin nasıl olacağı ve bir harp halinde masuniyet ve hürriyetlerin nasıl takyit ve talik olunacağı kanunla tespit olunur.

Bizde cari olan örfî idare kararnamesi ve zeyillerinin bazı maddelerini kaydedelim :

1 — Örfî idare altına alınan bir şehir ve kaza veya vilâyetin hududunu teşkil eden mevkilerin isimleri sureti mahsusada ilân kılınacaktır.

2 — Örfî idarenin ilân olunmasile beraber, Teşkilâtı Esasiye Kanununun ve sair mülkiye kanun ve nizamnamelerinin, işbu örfî idare kararnamesine muhalif olan maddelerinin hükümleri, örfî idare devam ettikçe muvakkaten tatil olunacaktır.

3 — Devletin dahilî ve haricî emniyetini ihlâl edecek cürümlerin ve kabahatlerin asıl failleri ve zimethal olanlar ne sıfat ve haysiyette bulunursa bulunsun, divanıharp huzurunda muhakeme edilecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

4 — Askerî idare:

a) Lüzum görülen şahısların gece ve gündüz meskenlerini aramağa;

b) Şüpheli ve sabıkalı güruhundan olanları başka yerlere uzaklaştırmağa;

c) Ahalinin silâhlarını ve cepanesini toplamağa;

d) Heyecanı mucip neşriyatta bulunan gazeteleri derhal tatil etmeğe ve her türlü cemiyetleri menetmeğe mezundur.

e) Örfî idare mıntakasında bir veya lüzumu kadar divanıharpler bulunur.

Hıyaneti Vataniye Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri Kanunu gibi kanunlar dahi cümhuriyetin masuniyeti için, fevkalâde tedbirler sırasında sayılır.

Hıyaneti Vataniye Kanununa göre, Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın, kavlen veya tahriren veya filen kast ile muhalefette bulunanlar veya ifsatlar yapan veya neşriyatta bulunan kimseler vatan haini addolunur. Dini veya dinî mukaddesatı alet ittihaz ederek cümhuriyeti bozmak veya ahali arasında fesat ve nifak çıkarmağa herne suretle olursa olsun çalışanlar da vatan hainidirler, bunlar asılırlar.

İstiklâl Mahkemeleri Kanununun da mühim maddeleri şunlardır:

1 — İcra Vekilleri Heyetince gösterilecek

Levent Şahverdi Arşivi

lüzum üzerine ve Büyük Millet Meclisince ekseriyeti mutlaka ile verilecek karar üzerine, icap eden mahallerde, İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunur.

2 — Bu mahkemeler, Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlakası ve gizli rey ile kendi azası meyanından müntehap bir reis ve iki aza ve bir müddeiumumiden teşekkül eder. Bir ihtiyat aza ve icabında bir müddeiumumî muavini de intihap olunur.

3 — İstiklâl mahkemelerinin vazifeleri şunlardır:

a) Askerden kaçanları ve bu kaçmağa sebebiyet verenleri ve bunları tutmakta gevşeklik gösterenleri;

b) Hıyaneti vataniye cürümlerini yapanları;

c) Askerî ve siyasî casusluk edenleri ve saireyi muhakeme etmektir.

Bu gibi kanunlar, tabiatile herzaman tatbik olunmazlar. Onların tatbikı ancak, başka tedbirlerle önüne geçilemiyecek büyük tehlikeler karşısında kalındığı zaman zarurî olarak tatbik olunur.

MÜSAVAT

Teşkilâtı Esasiyeden:

Altmış dokuzuncu madde — Türkler kanun nazarında müsavi ve bilâistisna kanuna riayet-

Levent Şahverdi Arşivi

le mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur.

Seksen üçüncü madde — Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celp ve sevkolunamaz.

Doksan ikinci madde — Hukuku siyasiyeyi haiz her Türk ehliyet ve istihkakına göre devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkını haizdir.

Müsavattan maksat, kanun önünde müsavattır, yani vatandaşların kanunî haklarda müsaviliğidir. Yoksa maddî hayat şartlarında müsavat değildir.

Rusya müstesna olmak üzere bütün dünyada, her fert, menfaat ve zararı kendine ait olmak üzere hayatını tanzim eder. Yalnız her ferde, faaliyetinde ayni kanunî vasıtalar, haklar verilir. Eski idarelerde mevcut olan sınıf farklarından doğan engeller kaldırılır. Fakat, ferdî hürriyet ve ferdî mes'uliyeti bozan, iktisadî bir müsavat, bugünkü içtimaî nizamı bozar:

Müsavat prensipi aşağıdaki neticeleri doğurmuştur.

I. İçtimaî müsavat, yani aileye müstenit bütün sınıf ve derece farkları kaldırılmalıdır.

Bir aile çocuklarını mirastan müsavi surette müstefit etmelidir. Bu müsavat, aristokrasinin teşekkülüne mânidir.

Levent Şahverdi Arşivi

II. Siyasî haklarda ve bilhassa intihap hakkında müsavat.

III. Adlî işlerde müsavat, herkes için ayni cürümlere ayni cezalar verilmelidir.

IV. Vergi hususunda müsavat, mükellefiyetlerin, bütün vatandaşlar arasında, kudretleri nispetinde tevziini icap ettirir.

V. Vazife ve memuriyetlerin herkese, kabiliyet farkından başka bir fark gözetilmeksizin, açık bulunması.

VI. Askerî hizmet hususunda müsavat.

Bu saydığımız müsavatlar, din, ırk farkları gözetilmeksizin, Türk vatandaşlara müsavi olarak tatbik olunmak lâzımdır.

Fertler arasında mevcut olması lâzımgelen bu müsavat, kuvvet ve tefevvukun ve amiriyetin devlet eline geçmesini icap ettirir. Siyasî adamların ve memurların filen bu amiriyeti kullanmaları, bu müsavatı bozmaz. Zira bunlar amiriyeti, yalnız vazifelerinin ifası için kullanırlar.

İÇTİMAÎ YARDIM

Demokrasi, vatandaşa hayatını tahakkuk ettirmek ve her türlü ferdî ve içtimaî vazifelerinin ifası hürriyetini ve imkânını bırakır. Fa-

Levent Şahverdi Arşivi

kat, diğer cihetten, hastalar, zayıflar, sakatlar gibi hürriyetlerinden tamamen istifade edemiyen bir kısım vatandaşlara da bir hayat temin etmek mecburiyetindedir. Bu gibi vazifeleri, *içtimai yardım* teşkilâtı görür.

İçtimaî yardım teşkilâtı pek lüzumludur. Bu teşkilât, heryerde çok inkişaf etmiştir. Bu hizmet, bazan devlet tarafından bir elden idare olunur, bazan da mahallî idarelere bırakılır. En ziyade bu ikinci şekil taammüm ediyor.

Bu teşkilât, muhtaçlara meccanen doktor ve ilâç temin eder. Fakir ihtiyarlara, sakatlara ve gayrikabili tedavi hastalara, loğusa kadınlara, efradı çok ailelere, memedeki çocuklara yardım eder. Bunlara, lüzumuna göre, ya meskenlerinde bakılır, yahut umumî bir müesseseye naklolunurlar.

Yapılacak yardımın şekli ve derecesi, imkân nispetinde idare tarafından tespit olunur. Yoksa muhtaçlar, her düşündüklerini istiyemezler.

Resmî içtimaî yardım teşkilâtı ihtiyaca kâfi gelemez. Hilâli Ahmer, Himayei Etfal, fakirlere bakar cemiyetleri gibi ayni mahiyetteki hususî müesseseler de yardım ederler.

Devlet tarafından hastaneler açılması ve bunlara, mahallî idarenin kararile bazılarının parasız olarak kabulü «içtimaî yardım» teşkilâtının gördüğü hizmetlerdendir.

Bundan maada, memur ve müstahdemle-

Levent Şahverdi Arşivi

rin, amele ve köylülerin tekaüt sandıkları ve kaza ve vefat halleri için sigorta kasaları gibi içtimaî bakım teşkilâtı da vardır. Birçok devletlerde, ihtiyarlık, işsizlik ve vefat gibi hallere karşı, herkes için «içtimaî sigorta» tatbik olunmaktadır.

İŞ BÖLÜMÜ

İnsanların, maddî, fikrî birtakım ihtiyaçları vardır; içtimaî bir heyetin de müşterek ihtiyaçları vardır. Herkes, şahsî ihtiyaçlarını, tek başına temin edemez. Cemiyet azasından herbiri bir iş, bir şey yapar. Bütün bu işler ve şeyler her insanın ve cemiyetin ihtiyaçlarını temin eder.

Demek oluyor ki, bir cemiyetin ve onun azasının işleri, fertleri arasında bölünmüştür.

Buna iş bölümü derler.

İş bölümü, medeniyetin her safhasında görülmüştür.

İptidaî kavimlerde, esaslı olarak işler, kadınla erkek arasında bölünmüştü.

Erkek, av gibi hayvanî gıdaları, kadın da meyva toplamak, ziraat etmek gibi nebatî gıdaları tedarik etmek işlerini yaparlardı. İşlerin böyle bölünmüş olması, kadınla erkeğin, istidatlarına göre değildi.

İptidaî insan zümrelerinde, şu türlü de, bir

Levent Şahverdi Arşivi

iş bölümü oldu; meselâ bazı aşiretler, yalnız çöm-lekçilik ederlerdi; bazıları, yalnız silâh yaparlardı.

Esnaf heyetleri devrinde, iş bölümü ziyadeleşti. Çünkü her esnaf heyeti, bir iş görür. Bazan ayni san'at, birçok şubelere ayrılır; marangozluk, doğramacılık, gibi... Hatta, bir san'at şubesine ait işler, ayrı ayrı adamlara gördürülür; meselâ, odun, evvelâ oduncular sora bıçkıcılar sora kerestecilerden geçer.

Bugünkü büyük sanayi devrinde ise, iş bölümü çok ileri gitmiştir; her memlekette, binlerce faaliyet şubesi vardır.

İş bölümü, maddî işlerde olduğu gibi, fikrî, siyasî, idarî işlerde de çoğalmıştır; meselâ, ilim, herbiri bir mevzu ve usule malik birçok kısımlara ayrılır. Bir adamın bir ilmi tamamen kavramasına imkân kalmadı.

İş bölümünü inkişaf ettiren sebepler, nüfus çokluğudur. San'at ve mesleklerin çokluğu ve bunların ayrı ayrı fertler tarafından yapılması, yeni iş bölümü sayesinde hayat şartları tahammül edilir bir halde tutulabilmektedir. Ayni zamanda, büyük mütehassısların, yetişmesi, ihtiralar, terakkiler hep bu sayede olmaktadır.

İş bölümü, insanlar arasında mevcut olan tabiî ve tarihî bağlara, yeni birçok kuvvetli bağlar ilâve etmiştir. Bu yeni bağlar, insanlara biribirlerinin eksiklerini tamamlatan, yalnız bugünü değil, yarını da temine çalışan bağlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

BAĞLILIK *(Solidarité)*

İNSANLAR BİRİBİRİNE BAGLIDIR

«İlim, cemiyetlerin büyüklüğüniin sırrını, insanlara açmıştır; bu sır, insanların biribirine olan bağlarıdır.»

Bütün insanlar, bir içtimaî vücudun azalarıdır ve bu sebeple biribirine bağlıdır. Bu karşılıklı bağ, herkesi diğerinin mes'uliyetine de karıştırır. Bir de, insanlar, ölülerin harsî varisleri olduklarından aralarındaki bağlar, herzamana ve mekâna şamildir.

Bu bağlar, tabiîdir, içtimaîdir ve iktisadîdir.

Tabiî ve içtimaî bağın bize öğrettiği şudur: Bilhassa, iş bölümü ve harsî varislik yüzünden herkes malik olduğu şeyin ve hatta kendi şahsî varlığının en büyük kısmını atalara ve bir zamanda yaşadığı insanlara *borçludur.*

Eğer böyle ise, yani, eğer heryerde, insanın insana karşı bir borcu varsa, bütün borçlar gibi bunun da ödenmesi lâzımdır.

Bu borçlar, kimin tarafından ödenmelidir?

— İnsanlar arasındaki tabiî ve içtimaî bağdan istifade ederek servet kazananlar tarafından!

Levent Şahverdi Arşivi

Çünkü eğer gelmiş geçmiş, ismi bilinmiyen binlerce, bağlı insanlar olmasaydı, zaten bu servet olmazdı.

Kime ödemeli? — Tabiî ve içtimaî bağdan istifade yerine zarar görenlere! Gerçi bu alacaklıların şahsan bilinmelerine imkân yoktur. Fakat, bunların mümessilleri vardır; devlet veyahut birçok içtimaî yardım müesseseleri...

Nasıl ödemeli? — Bir defa, devlete vergi, bilhassa artar vergi olarak ve sora bağ ve yardım müesseselerine verilebilir.

Bu söylediklerimizden, insanların biribirine bağlı ve biribirinin yardımcısı oldukları halde mazinin ve halin nimetlerinden hepsinin ayni derece istifade edememiş ve edememekte oldukları anlaşılıyor. Bu müsavatsızlığı gidermek için bir kısım insanlardan diğer bir kısım insanlar için, adeta tazminat isteniyor.

§ Bu farklı istifadenin başlıca sebebi, şüphesizdir ki, insanların, muhtelif vasıflar ve kabiliyetler yüzünden biribirlerine benzememeleridir.

Bu noktada şöyle bir nazariye söylenmektedir. Tekâmülün gayesi insanları biribirine benzetmektir; dünya birliğe doğru yürümektedir; insanlar arasında sınıf, derece, ahlâk, elbise, dil, ölçü farkı gittikçe azalmaktadır. Tarih, yaşamak kavgasının, ırk, din, hars, terbiye yabancıları arasında olduğunu gösterir. Birliğe doğru da yürüyüş demektir.

Bağılılık hakkında, bir fikir edinmeğe, en

Levent Şahverdi Arşivi

müsait olan düşünüş ve görüş bu son mütalea olabilir.

Fakat, birer fikir olarak aldığımız bağlılık nazariyeleri icaplarını, tatbiklerde, *içtimaî teminler* adı altında toplamak kabildir.

Bu içtimaî teminlere devlet sosiyalistliğine yaklaşarak varılabilir. Bu yol, kanun yoludur.

Meselâ :

1 — İş kanunu.

2 — Şehirlerin ve atelyelerin sağlık koruma kanunu.

3 — Sari hastalıklara karşı koruma kanunu.

4 — Amelenin ihtiyarlığı ve kazalara karşı sigorta kanunu.

5 — Hasta ve ihtiyar yoksullara mecburî yardım kanunu.

6 — Çiftçi sandıkları kanunu.

7 — Yardım cemiyetleri kurulması kanunu.

8 — Ucuz evler yapılması kanunu.

9 — Mektep çocukları için mekteplerde bakkallar kanunu.

Bütün bu gibi cemiyetlere devlet bütçesinden yardım.

Bu ve buna benzer hususları temin için kanunlar yapılır ve tatbik olunur. Bu suretle, bağlılık nazariyesi içtimaî tedbirlerle temin edilmiş olur.

Bağlılığın saydığımız şekilde tedbirleri çoktur; fakat bu tatbikler tikri, heryerde tevec-

Levent Şahverdi Arşivi

cüh görmüş değildir; çok tenkitlere de uğramaktadır. Bilhassa, bağlılık nazariyesinin tatbiklerini, ferdin mes'uliyet duygusunu zayıflatan veyahut yokeden bir hareket görenler vardır. Diyorlar ki, aczimizi, kusurumuzu, ayıplarımızı cemiyetin üstüne atmak ferdî mes'uliyeti kaldırmaktır. Halbuki, ahlâk kanununun temeli ferdî mes'uliyettir.

Bu tenkitler, zorla ve hukukî bir şekilde içtimaî borç fikrini bir yana bıraktırmağa kâfi gelebilir. Bağlılığın ahlâka esas teşkil edeceği de sağlam bir iddia olmıyabilir. Fakat, bağlılığın amelî olarak, şunları öğrettiği de görülmektedir:

1 — Başkasına olan bir iyilik bize de iyiliktir; başkasına olan kötülük bize de kötülüktür. Bu sebeple iyiliği sevmek ve kötülükten kaçınmak lâzımdır.

2 — Yaptığımız işler, etrafımızda sevinçler veya acılar halinde akisler uyandırır, bu hal bize vicdan vazifeleri duyurur.

3 — Bağlılık, bizi başkaları için müsamahakâr yapar. Çünkü, başkalarının kusurlarında bizim de istemiyerek ekseriya beraber suçlu olduğumuzu gösterir.

Hulâsa, bağlılık, «*herkes kendi için*» yerine, «*herkes, herkes için*» düşüncesini koyar. Bu düşünce, içtimaîdir, millîdir, geniş ve yüksek manasile insanîdir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yalnız tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak. Servet ve onun neticei tabiiyesi olan refah ve saadet yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır (1923).

Gazi M. Kemal

ÇALIŞMA — MESLEK

Çalışma, ferdî ve içtimaî bir mecburiyettir.

I. *Maddî servetin lüzumu:*

Maddî servet:

a) İnsanın şahsı için lâzımdır; çünkü, insanın cismanî ihtiyaçları vardır; bunlar temin olunmadıkça insan, yaşayamaz. İnsanın fikrî, ahlâkî ihtiyaçları da vardır; bunlar, temin olunmadıkça, insanlık ve ahlâk istiklâli muhafaza edilemez, insan gibi yaşanamaz; insanın maneviyeti kararır.

b) Servet, aile ve devlet noktasından da lâzımdır; çünkü, yarından emin olmıyan bir insan, bir aile kurmayı düşünemez; yahut yaşama vasıtalarından mahrum aileler kurulur. Yaşama vasıtaları olmıyan ailelerden, teşekkül eden bir devletin varlığı da sağlam olmaz.

İnsan maddî, fikrî, içtimaî hayat vasıtala-

Levent Şahverdi Arşivi

rından mahrum, zaruretler içinde kalırsa hayatta ümitsizliğe düşer; gözlerini istikbale çevirmeksizin yaşar. Tetkik ve tetebbü için vakit bulamaz. Kendisinde fikir hayatı durur. Hayat, onun için bir esaret olur. İradesinden dahi geçmeğe mecbur olabilir. Anlaşılıyor ki, insanın servet edinmesi lâzımdır. İnsanın servet edinebilmesi için çalışması mecburîdir. Fakat, insan, yalnız hürriyet vasıtası olarak servete sahip olmalıdır. Yoksa servete esir olmak için değil... Şüphesiz, herkes ayni sıhhat, ayni mizaç ve kabiliyette değildir. Fakat, herkes ayni hayat kanununa tâbidir. Çalışmadan hiçbir şey kazanılmaz. Herkes, muayyen bir şekil ve hudut dahilinde, bir cihetten kabiliyetinin, kuvvetinin, menşe ve muhitinin tesiri altındadır, diğer cihetten de ihtiyaçlarının zebunudur. İşte insan, bu zıt şartlar içinde faydalı bir netice elde etmeğe çalışmak mecburiyetindedir. Faydalı bir neticeden bahsediyoruz, evet, çünkü, neticesiz uğraşmak, çalışma sayılmaz. Hiçbir şey yapmamak veyahut neticesiz, manasız şeyler yapmak, çalışma kanununa karşı büyük kabahattir.

II. *Her şeyi kazanmak lâzımdır.*

Kazanmanın yolları hangileridir?

Tip olarak en iptidaî, çıplak ve her şeyden mahrum bir insan alalım. Bu türlü bir insan için, mirastan bahsedemeyiz. Zira, aldığımız misal, ailesiz, sabit mesleksiz, iptidaî bir insan-

Levent Şahverdi Arşivi

dır. Bu noktada, kazanmanın tabiî kanunlarını arıyacak olursak, yalnız tek bir esas görülür. Çalışmak.. Bundan başka çare yoktur. İnsan, tabiî olarak, şahsına sahiptir; bu hassa, insanı bütün dünyaya sahip kılabilir. Yani, insan zekâsı, san'ati, iradesi sayesinde, bütün unsurları inkıyadı altına alabilir. Bu, bize çalışmanın yüksek kıymetini, ahlâkî vasfını ve her şeyden mukaddes olan bir hakkı, çalışmak hakkını gösterir.

Çalışma, insanların cismanî kuvvetlerini inkişaf ettirir ve içtimaî hayat için elzem olan şeyleri temin eder. Çalışmaksızın, fikrî inkişaf ve ahlâkî tekemmül de mümkün değildir.

«Tembellik, bütün fenalıkların anasıdır.»

III. *Çalışmak bir mücazat değildir.*

Bir cezadan, bir sıkıntıdan kaçar gibi çalışmaktan kaçınmak çok fena ve tedbirsizce bir harekettir. Çalışmak, haddi zatinde, zahmetli değildir. Yalnız, tutulan iş ile, şahsın kabiliyetleri ve zevkleri arasında uygunluk olmalıdır.

Çalışmak ilk sıkıntılara ve ilk hevessizliklere, galebe çalındıktan sora, en büyük bir zevktir. Çalışmayı ceza saymak, onun güzelliğini ve iyiliklerini tanımamak, tabiate karşı haksızlık olur.

İnsan, çalıştığı işin eli altında veyahut kafasının içinde eserini büyümekte ve yükselmekte gördüğü zaman ne büyük zevk duyar. Bu eser, ister çiftçinin hasadı, ister mimarın

Levent Şahverdi Arşivi

evi veyahut heykeltraşın heykeli, ister bir âlimin veya bir san'atkârın keşfi, kitabı olsun, zevk birdir. Zevk, bütün zahmetleri, saban arkasında dökülen terleri, san'atkârın, müteffekkirin bazan pek elemli olan yorgunluklarını derhal unutturur.

IV. *Çalışmak içtimaî bir vazifedir.*

İnsan çalışır, fakat, işini, ancak cemiyet sayesinde tekemmül ettirebilir, faydalı, kıymetli bir hale koyabilir. Ancak cemiyet sayesindedir ki, şahsile her işçi arasında daimî bir mübadele teessüs eder.

Yapılan işin, kimseye faydası yok ise onun için çalışmak semeresiz bir meşgale kalır. Binaenaleyh, cemiyete faydalı bir iş yapmak lâzımdır; bu hal, çalışmayı içtimaî bir vazife hükmüne koyar.

Çalışmak umumî kanundur; irat sahipleri, zenginler dahi, bu kanundan hariç kalamazlar; mevcut servetini millî servetin ziyadeleşmesine yardım edecek surette kullanmalıdır. Bir zengin bedenî çalışmadan vareste kalabilir; fakat, bu takdirde, faaliyetini fikir meşguliyetine tevcih etmelidir.

Türk milletinin istiklâli bugünkü evlâtlarının isabeti nazarı ve yorulmak istidadında olmıyan, çalışmak azmile, büyük ve parlak olacaktır (1927).

Gazi M. Kemal

Levent Şahverdi Arşivi

MESLEK NASIL İNTİHAP OLUNUR VE YAPILIR

I. *Meslek intihabı:* Her zoraki çalışma sert ve ağır gelir. İnsanın çalışmaktan hoşlanması ve zevklenmesi için mesleğini kabiliyetlerine uygun ve kuvveti ile mütenasip olarak intihap etmiş olması lâzımdır. Binaenaleyh, gençlikte en mühim mesele, meslek intihabıdır. Şahsî saadet ve ayni zamanda içtimaî menfaat buna tâbidir. Herkes, kabiliyetile mütenasip mevkide bulunmalıdır. Ekseriya bir genç, o vazifenin müşkülâtile mütenasip bir surette kuvvetlerini temin edememiş ise ifrat derecede ve faydasız mesaiye mecbur olur. Ya hiç muvaffak olamaz veya aşağı bir derecede kalır ve kendinden de memnun olmaz. Bundan fazla olarak, başkasının daha iyi işgal edeceği bir mevkii tutmakla haksızlık etmiş olur. Gençler kıskançlıktan ve başkalarının elde ettikleri parlak neticeler hayalinden sakınmalıdırlar. İhtiyatkârlık ve içtimaî vazife kaygusu bunu icap ettirir.

Biri, zabit üniformasının, sırmaları hoşuna gittiği için asker olmak ister, bir diğeri de, bir muharririn veya bir ressamın kazandığı servet ve şöhret gözlerini kamaştırdığından zekâ ve tahsilini nazarı dikkate almadan muharrir veya san'atkâr olmak isterse, bu gibi hareketle-

Levent Şahverdi Arşivi

rin neticesi ekseriya sukutu hayaldir. Diğer bir noktai nazardan bu gibiler, içtimaî heyet için kaybolmuş kuvvetlerdir; bunlar, daha iyi idare olunsalardı, kendilerinin hayatı temin edilmiş ve beşeriyetin saadeti arttırılmış olurdu. Her halde makul ve doğru olan şudur: Herkes kendi istidadına göre bir iş tutmalıdır. İnsanın kıymeti her işte belli olur. İşini iyi yapanın bulunduğu vaziyet ne olursa olsun o, iyi bir adam olabilir.

İnsan, kendine göre bir mesleğe girmeyip te diğerine girmekle hürriyetini tahdit ve zannolunduğundan fazla istikbalini yanlış tespit eder. Zira, sapılan bir yol kolayca terkolunamaz; her mesleğin icapları, âdetleri ve itikatları vardır. Bunlara, insan bizzarure tâbi olur.

II. *Meslek faziletleri:* Her meslek, bazı kabiliyetler ve hususî vasıflar ister. Bu, şüphesizdir. Fakat bazı müşterek faziletler vardır ki, bunlar ayni zamanda, şahsın muvaffakıyeti ve kendisine mevdu işlerin iyi gitmesi için lâzımdır. En aşağı dereceden, en yukarıya kadar umumî şartlar aynidir:

Mafevklere karşı, *ihtimam, doğruluk, hürmet;* madunlara karşı, *hayırhahlık ve umumiyetle kabul edilen işte hususî gayret, istikamet, ketumiyet..* Bu gibi faziletler olmaksızın, ne arkadaşlar arasında iyi münasebetler olur ve ne de iş muvaffak olur. Meslek vazifesi, yalnız

Levent Şahverdi Arşivi

şahsın muvaffakıyet ve emniyetini değil, belki daha ziyade cemaatin refahını alâkadar eder.

Vatan, bütün evlâtlarının çalışması ile ve yardımı ile yaşar ve bundan başka cemiyetin mekanizmasında faydasız hiçbir parça yoktur. Devleti idare eden nazırla, vatanın refahına, elinin işile yardım eden san'atkâr arasında, yalnız küçük bir fark vardır; o da şudur: Birinin vazifesi diğerininkinden daha mühimdir. Fakat, her ikisinde de, iyi yapılmak şartile, ahlâkî kıymet aynidir.

Binaenaleyh, herkes, kendisine isabet eden işten memnun olmalıdır. Mesleği ne olursa olsun, bir fayda tevlit edecek ve bir vazife görecektir. İnsan, vazifesini cesaret, cür'et, sadakat ve namuskârlıkla yapınca, elinden geleni yapmış olur. Ayni zamanda, bu vazifeyi, diğerlerine karşı hasetsiz yapmalıdır.

Yolunda. yalnız olmıyacaksın; orada, ayni hedefi takip eden başkaları ile beraber yürüyeceksin, bu hayat müsabakasında, diğerleri, kabiliyetleri itibarile, sizi geçebilirler. Bir muvaffakıyet, elinizden kaçabilir. Bundan dolayı, onlara kızmayınız ve elinizden geleni yapmışsanız, kendi kendinize de kızmayınız. Asıl mühim olan gayrettir. İnsanın elinde olan ve onu memnun eden ancak gayrettir.

III. *Teşebbüs fikri*: Bir tembellik veyahut ahlâk gevşekliği, ekseriya insanı, ecda-

Levent Şahverdi Arşivi

dının yaşadıkları aynî işte ve aynî noktada tevkif eder. «Babam, büyükbabam böyle yaptılar. Ben niçin başka türlü yapayım» derler. Nesilden nesle haricî hayatın umumî şartları değişir. Yeni şartlara uymıyan ve an'anede ısrar eden, münferit kalmağa, zayıf düşmeğe, harabiye ve ölüme mahkûmdur. Bugün iddia olunamaz ki, bir tenezzüh seyahati için, yavaş giden eski bir araba, yolun güzelliklerinden istifadeye müsait iyi bir nakliye vasıtasıdır.

Bir işte, ekspres trenile giden bir râkiple müsabaka mevzuu bahsolunca araba ile gitmek geç kalmak için en emin bir vasıtadır. Her şey böyledir.

Her şeyde en iyi ve insanın kendi kuvvetile mütenasip olanı aranmalıdır. İnsan, cür'et edebilmeli ve tehlikeyi göze alabilmelidir. İnsan yeni bir teşebbüste hususî bir zevk duyar; kuvvetini ve değerini anlar. O zaman, kendi kendini daha iyi takdir eder ve başkalarına daha iyi takdir ettirir.

Zafer "Zafer benimdir,, diyebilenin, muvaffakıyet "Muvaffak olacağım,, diye başlayanın ve "Muvaffak oldum,, diyebilenindir. (1925)

Gazi M. Kemal

Levent Şahverdi Arşivi

VATANDAŞIN DEVLETE KARŞI BAŞLICA VAZİFELERİ

Vatandaşın devlete karşı başlıca üç mühim vazifesi vardır:

İntihap etmek, vergi vermek ve askerlik yapmak.

Bu vazifelerden birincisinin bir vazife olduğu kadar, mukaddes bir hak dahi olduğunu kitabımızın başlangıcında söylemiştik. Filhakika vatandaş bu hak sayesinde millî hakimiyetini kullanmış olur. Bu hakkın ayni zamanda vazife olması ise, yapılmasının zarurî olmasındandır. İntihap vazife olarak yapılmadığı takdirde devletin aslî bünyesi teşekkül edemez.

Demokrasi icabı tatbik edilmemiş olur.

Vergi ve askerlik vazifelerinin dahi devlet mevcudiyeti için ifası zarurî vazifeler olduğu meydandadır. Bu üç vazifeyi birer birer izah edelim.

Levent Şahverdi Arşivi

İNTİHAP

İNTİHAP HAKKINDA UMUMÎ BİLGİLER

Intihap hakkında sarih bir fikir verebilmek için daha evel esaslı görülebilen bazı noktaların kısaca izahı lâzımdır.

Demokraside üç tarz hükûmet vardır.

DEMOKRASİ-DE HÜKÛMET TARZLARI

I. Doğrudan hükûmet;
II. Yarı doğrudan hükûmet;
III. Temsilî hükûmet.

I. Vatandaşların hepsi birden devletin muhtelif vazifelerini bizzat ifa ederek doğrudan doğruya millî iradeyi gösterirler.

II. Millet, bir mümessiller heyeti tesis eder. Fakat, en mühim meseleler hakkında son kararın verilmesini kendine bırakır. Mümessiller, bu gibi meseleleri hazırlarlar ve milletin tasdikine arzederler; meselenin kat'î halli millet tarafından tespit olunur: *Referendum* yahut

Levent Şahverdi Arşivi

yarı temsilî hükûmet. Ammenin tasdikine müracaat usulü *referendum* ile ammenin reylerine müracaat usulü *(Plébicite)* biribirinden gayet vazıh bir surette farklıdır. Birincisi doğrudan doğruya hükûmetin kısmen tatbikıdır. Halbuki ikincisi, temsilî bir hükûmet tesisine mütemayildir.

III. Bir de temsilî hükûmet vardır.

I

DOĞRUDAN HÜKÛMET

DOĞRUDAN HÜKÛMET

a) Doğrudan hükûmet mazinin bir hatırasıdır. Mazide dahi bu tarz hükûmet demokrasinin bütün icapları dairesinde tatbik olunmuş değildir.

b) Bu hükûmet sistemi zamanımızda hemen heryerde terkolunmuştur. Yalnız İsviçrenin bazı küçük kantonlarında caridir.

Bu küçük kantonlarda müntehap meclis yoktur. Her sene, vatandaşlar, muayyen zamanda, hava güzelse açıkta, bir meydanlıkta veya bir çayırlıkta; hava güzel değilse kapalı bir yerde toplanırlar ve doğrudan doğruya hükûmetin idaresini ellerine alırlar. Bu toplanmağa «*memleket meclisi*» yahut «*millî meclis*» adı verilir. Gündelik işler, bu meclis tarafından intihap olunan memurlara bırakılır. Bunların ba-

Levent Şahverdi Arşivi

şında bir nevi reisicümhur demek olan bir «*memleket reisi*» vardır. Görülüyor ki, bu küçük kantonlarda her vatandaş ayni zamanda meb'ustur. Memleket meclisine «*memleket reisi*» riyaset eder. Bu mecliste vatandaşlar, halkın menfaatine ait bütün işleri tanzim ederler; bütçeyi ve kanunları tasdik ederler, muhtelif hükûmet memurlarını intihap ederler.

Memleket reisinin daveti üzerine fevkalâde toplanmalar da olur. Meclisin açılması, kapanması, hatta mecliste oturulması birtakım eski ve dinî merasime tâbidir. Bu meclislerin mahiyeti tetkik olunursa, görülür ki bunlar sade ve iptidaî müesseselerdir.

Bu tarz demokrasi idaresinde, zahiren millî idarenin kuvvetli olduğu görülmekte ise de, hakikatte idare edenler, vatandaşlar değil, intihap olunan vekillerdir.

Görüldüğü gibi, bu tarz demokrasi idaresi, ancak ahalisi az olan küçük bir mıntakada mümkün olabilir. Büyüklüğü ziyade, ahalisi çok olan memleketlerde mümkün değildir.

Bundan başka, bugün devlet hizmetleri o kadar çok ve güçtür ki bu vazifelerin alelıtlak toplanacak vatandaşlar tarafından hal ve ifa edilmeleri, hem mümkün değildir ve hem de caiz değildir. Hulâsa, doğrudan hükûmet tarzı demokrasi prensipine nazarî olarak en uygun görülmekle beraber bu tarzın bu-

Levent Şahverdi Arşivi

günkü büyük ve mütekâmil devletlerde tatbikine imkân yoktur.

II

YARI DOĞRUDAN HÜKÛMET

SEMI — DIRECT

YARI DOĞRUDAN HÜKÛMET

Doğrudan hükûmet ile temsilî hükûmet arasında mürekkep bir sistem mevki alır. İstikbalin tatbika hazırladığı bu sistem, yarı doğrudan hükûmet yahut *referendum* sistemidir. Bu sistemde, müntehap meclisler, kanunları halkın tasdikine talikan hazırlarlar. Derhal söylemeliyiz ki referendum, demokrasi mefkûresinin esaslı unsurudur. Hali hazırda, demokrat memleketlerde, bu hükûmet şekli lehinde birtakım fikir cereyanları başlamıştır.

İsviçre ve Amerikanın birleşmiş hükûmetlerinden bazıları bu hükûmet usulünü çoktan kabul etmişlerdir. Bilhassa, Umumî Harpten sora, bu sistemin tatbikleri genişlemiştir.

Yarı doğrudan hükûmet üç şekilde tezahür eder:

YARI DOĞRUDAN HÜKÛMET ŞEKİLLERİ

1. Asıl manasile referendum.
2. Halkın ret *(Veto)* hakkı.
3. Halkın bizatihi teşebbüs hakkı.

Levent Şahverdi Arşivi

ASIL MANASİLE REFERENDUM

I. Asıl manasile referendum: Hükûmet, referendum sisteminde olursa, meclis kanunu tam temsilî hükûmet sisteminde olduğu gibi hazırlar, fakat bu kanunun, hukukan tam ve mecburî olabilmesi halk tarafından kabul edilmesinden soradır. Bunun için meclisçe kabul edilen kanun lâyihası vatandaşların tasdikine arzolunur. Vatandaşlar tarafından *evet* veya *hayır* suretinde kabul veya reddolunur.

Referendum tatbikatta büyük başkalıklar gösterir.

HALKIN "VETO" HAKKI

II. Halkın *veto* hakkı: Müntehap meclisler bir kanun yapar ve onu kendisi tasdik eder. Eğer vatandaşlardan bir kısmı muayyen bir müddet zarfında, bu kanun hakkında, referendum talep ederse, bu takdirde referendum yapılır. Bu suretle halk o kanunu reddetmek hakkını muhafaza etmiş olur. Asıl manasile referendumda, kanunun tam olması için halkın tasdikı lâzımdır. Halkın *veto* hakkı demek, halkın kanunları daima tasdik etmesi lâzım değil demektir, ve muayyen bir müddet geçtikten sora *veto* hakkı mevzubahs dahi olmaz.

Bu fikri başka suretle ifade edelim. Asıl manasile referendumda kanun ancak halkın resmen tasdikından sora mevcut olur. *Veto*

Levent Şahverdi Arşivi

hakkının mevcudiyetine, halk, muayyen bir müddet zarfında resmen ademi muvafakatini göstermediği takdirde kanun mevcuttur. Bundan anlaşılıyor ki, halkın *veto* hakkına malik olması, asıl referenduma nazaran daha hafif yarı temsilî bir hükûmet şeklidir.

HALKIN BİZATİHİ TEŞEBBÜS HAKKI

III. Halka bizatihi teşebbüs hakkı veren sistemde referendumdan daha fazla bir şey vardır. Referendumda meclis halkın resmî mesaisi, müşareketi olmadan kanun yapamaz. Fakat, meclis, lüzumzlu olan herhangi bir kanunu yapmıyabilir. Çünkü, hukukan bu hususta bir mecburiyeti yoktur. İşte halkın bizatihi teşebbüs hakkı, meclisi muayyen bir madde hakkında kanun yapmağa mecbur eden bir vasıtadır. Bu halde, bir kanun lâyihasının muayyen adette vatandaşlar tarafından imza edilmiş olması müntehap meclisin o kanunu müzakere etmeğe hukukan mecbur olması için kâfidir.

Halkın teşebbüs hakkı umumiyetle referendumla tamam olur: Halk teşebbüsünden meydana çıkan kanun lâyihası mecliste münakaşa ve kabul olunduktan sora kanuniyet kespedebilmesi için referenduma arzolunmak lâzımdır. Görülüyor ki, muhtelif yarı temsilî hükûmet şekilleri arasında sıkı bir tedahül vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Teşebbüs iki türlü olur:

1) Lâyiha halinde teşebbüs.

Madde madde yazılmış bir kanun lâyihasının millet tarafından meclise arzedilmesidir.

2) Takrir halinde teşebbüs.

Bunda, halk, meclisten muayyen bir madde hakkında bir kanun lâyihası hazırlamasını ve münakaşa ve kabul etmesini bir takrir ile talep eder.

Lâyiha halinde teşebbüs, teknik malûmat ve mesaiye bağlı olduğu için, bu tarzı teşebbüs bizatihi teşebbüs hakkının suiistimaline mânidir.

Yarı temsilî hükûmet sisteminde, demokrasi lehine mühim faideler vardır. Fakat, bu sistemin tatbikatında mühim mahzurlar da sayılabilir.

Bu sistemin tatbikında nazarı dikkate alınacak en mühim nokta milletin siyasî ve içtimaî terbiye ve tekâmül derecesidir.

III

TEMSILÎ HÜKÛMET

TEMSİLI HUKÛMET

Biliyoruz ki, devlet, milletin kendisidir. Milleti, idare edenler devlet değildir. Çünkü irade millettindir. Ancak, milletle idare edenler arasında hukukî münasebetler vardır. Bu münasebetten

Levent Şahverdi Arşivi

temsil fikri meydana çıkar. Temsil fikrini şöyle de ifade edebiliriz:

Millet, asıldır. Millet işlerini idare edenler, onun mümessilleri olabilir. Bu mümessiller, millet nam ve hesabına devlet işlerini görürler. Millet devletin işlerine muhtelif tarzlarda iştirak eder. Bilhassa, mümessilleri intihap eder.

Mümessil kimlerdir?

MÜMESSİL VE MEMURLAR

Devlet uzuvlarından, kendiliğinden hareket salâhiyetine malik olan ve bu sıfatla devlet işlerini gören kimseler mümessil sıfatını haizdirler. Devlet müessesesini teşkil eden bunlardır: Devlet reisi, vekiller, teşriî meclisler gibi, kendi kendine icra kararı vermek salâhiyetine malik olmayan ve ancak aldığı emri tatbik eden kimseler *memur* durlar.

İşte millet mümessillerinden teşekkül eden hükûmete *temsilî hükûmet* denir.

Temsilî hükûmetten bahsederken temsilî rejimin de ne olduğunu iyice anlamak lâzımdır. Temsilî rejim mefhumu ile temsilî hükûmet arasında şu fark vardır:

TEMSİLÎ REJİM

Temsilî rejim tatbik olunan bir devlette, devlet reisi ve hükûmet ve teşriî meclisler kâmilen milletin intihap ettiği mümessillerden teşekkül eder. Halbuki sadece temsilî hükûmet denildiği

Levent Şahverdi Arşivi

zaman, bunda millet emniyet ve kontrol fikrile, mümessiller intihap eder. Fakat, devletin başında veraset tarikı ile gelmiş bir hükümdar da bulunabilir: İngilterede olduğu gibi. Orada millet yalnız iki meclisten birini intihap eder. Başlarında da kıral vardır.

Temsilî rejime tamamen mutabık temsilî bir devlette idare edenlerin hepsi müntehap mümessildir. Cümhuriyet idareleri böyledir.

MÜNTEHİP HEYET

MÜNTEHİP HEYET

Millet mümessillerini doğrudan doğruya veya vasıta ile intihap eden müntehip heyettir. Bu noktada millet ile müntehip heyeti biribirine karıştırmamak mühimdir. Bir fert müntehip heyet azasından olmadığı halde milletin azası ve vatandaş olabilir.

Demokrasi ve temsilî rejimler müntehip heyetin terkibi ve bu heyete ait vazifeler noktai nazarından değişir.

İNTİHAP DAİRELERİNİN LÜZUMU

Millî hakimiyetin tamamile meydana çıkması için bütün milletin bir müntehip heyet ve bütün memleketin bir intihap dairesi addolunması iktıza eder. Ancak milyonlarca müntehibe malik olan memleketlerde buna imkân kalmamıştır. Bunun için intihaplarda mem-

Levent Şahverdi Arşivi

leket intihap dairelerine ayrılır; her dairenin müntehipleri birer heyet teşkil eder.

*
* *

İNTİHAP NEDİR

Demiştik ki millet, bilhassa, mümessillerini intihap eder. Şimdi intihap nedir ve nasıl olur? bunu izah edelim: *Doğrudan doğruya hükûmetin* tatbikı halinde, vatandaşlar, devlet işlerini bizzat görürler. Fakat, buna imkân olmayınca vatandaşlar, devlet işlerini gördürmek için, kendi içlerinden birtakım kimseleri seçip ayırmak lâzımdır. İşte bu işe intihap denir.

İntihap, oldukça karışık birtakım ruhî amillerin mevcudiyetini ve müşareketini kabul eder.

İntihap, ilk önce bir insan kütlesinde, müşterek bir arzunun mümkün olduğunu kabul eder. Hakikaten müşterek fikirlerin yardımı olmaksızın dünyada hiçbir intihap mümkün olamaz.

İntihap, müşterek arzunun icrasını, bir yahut müteaddit mümessillere nakletmek imkânına istinat eder, yani, esas olarak, intihap olunanın, intihap eden namına hareket ettiği nazarı dikkate alınabilir.

İntihaplarda şahıstan ziyade milletin menfaatine en uygun prensip ve programları tatbik edecekleri seçmek mühimdir. Bu hususta he-

Levent Şahverdi Arşivi

men hemen umum vatandaşlar delâlete muh-taçtırlar. Bu delâleti siyasî fırkalar yapar [1].

Türkiye Cümhuriyetinde vatandaşların inti-hap ile teşkil ettiği müesseseler: Büyük Millet Meclisi, vilâvet umumî meclisleri ve belediye meclisleri, mahalle ve köy muhtarları ve ihti-yar meclisleridir.

EKSERİYET PRENSİPİ

Bir de, intihap, ekseriyet pren-sipine inanmağı talep eder. Ek-seriyet prensipi, daha kuvvetli bir grupun daha az kuvvetli bir grupa karşı arzusunu tatbik etmek hakkına malik olmasını ister.

Bu prensip, intihap meselesinde başlıca mü-nakaşa zemini teşkil etmektedir. Bu prensipe göre en büyük kuvvet, en büyük cebir kudre-tinden başka bir mana ifade etmiyor diyenler ve bu manada musavatsızlık ve adaletsizlik gö-renler vardır.

NİSPÎ İNTİHAP

NİSPÎ TEMSİL

İntihapta adalet ve müsavatı te-min etmek için düşünülen ve bazı memleketlerde tatbik olunan *nispî temsil* usulüdür.

Ekseriyet sistemine göre intihap olunacak meb'usların kâffesi, en kuvvetli olan ve bu se-

[1] Fırkalar hakkında ikinci kitaba müracaat.

Levent Şahverdi Arşivi

beple en çok rey kazanan fırkanın namzetleri olur. Bu fırkanın bütün reyleri kazanması zarurî değildir. Bu fırka, tek başına mecliste bütün milleti temsil eder.

Nispî temsil sistemi ise her fırkaya malik olduğu aza adedile mütenasip, bir temsil hissesi temin etmek ister.

Bu iki sistemin, ekseriyet ve nispî sistemlerinin şümulüne dair bir fikir vermek için, bir misal söyliyelim:

Farzedelim bir intihap dairesinde 7000 müntehip vardır ve bunlar 7 meb'us intihap edeceklerdir. Faraza bu 7000 müntehip 3 fırkaya ayrılmıştır: A, B, C.

A	fırkası	3501	rey	kazansın
B	»	2499	»	»
C	»	1000	»	»

Ekseriyet prensipine göre, reylerden en çoğunu kazanmış olan «A» fırkası yalnız kendisi 7 meb'usa malik olacaktır. «B» ve «C» fırkaları meb'us çıkaramazlar. Yani, A, 3501 rey, 7 meb'usa malik olduğu halde B, 2499 + C, 1000 = 3499 rey hiçbir meb'usa malik olamıyor. Görülüyor ki, «A» partisi bir rey fazlaya malik olmakla diğer iki fırkanın kazandığı bütün reyler sıfır oluyor.

Nispî temsile nazaran şöyle olabilir:

Yarıdan fazla müntehibe malik olan «A» fırkası meb'usların yarısından biraz fazlasına

Levent Şahverdi Arşivi

malik olur. Farzedelim 7 meb'ustan 4 üne; «B» fırkası ki, müntehiplerin 2/7 sini temsil ediyor, 2 sine; «C» fırkası 1/7 müntehip temsil ettiğinden 7 meb'ustan birine malik olur.

Bu suretle her partide, her müntehibin amelî olarak reyinin kıymeti hissolunur derecede müsavidir. Şüphesiz, buradaki müsavat tamamile riyazî değil, takribîdir.

Nispî temsilin haklı ve kuvvetli olduğunu izah ve ispat için birçok deliller gösterirler.

Bu sistemin müşküllerinden ve mahzurlarından bahsedenler de vardır.

Her halde nispî temsil ve nispî intihap sistemi tenkitten masun, mükemmel bir sistem değildir.

Nispî temsilin başlıca mahzurları şunlardır:

Nispî temsil, mecliste, ehemmiyetsiz birtakım gruplar doğurur. Bu vaziyet müstakir bir ekseriyetin teşkilini meneder. Meclisi iktidarsızlık içine gömer. Hükûmet buhranlarını ziyadeleştirir. İtalya bu sistem yüzünden 1919 danberi gördüğü fenalıklardan ıstırap çekiyordu. Nihayet 1924 te bu sistemi terketti. Bu mahzurlara karşı nispî temsil sistemi lehinde en son yapılan müdafaa şudur:

Bir memlekette, medenî ve siyasî terbiyesi yüksek, şuurlu ve kuvvetli partiler teessüs etmişse nispî temsil sisteminin tatbikında mahzur yoktur.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu müdafaanın yanında şunu da nazarı dikkate koymalıdır ki, yanlış fikir ve içtihatlara imale edilmiş insanlardan mürekkep zümrelerin behemehal, mecliste faaliyetini temine çalışmak milletin menfaatine hizmet sayılmaz. Zikredilen iddiaya rağmen dünyanın bu sistemi tatbik eden en demokrat memleketlerinde, buhranların sık ve çok olduğu görülmektedir. Her halde intihap sistemleri, az çok farkla, içtimaî mücadelelerden ibarettir. Cemaat içinde yaşamak, tabiati icabı olan insan şahsî kabiliyetlerinin inkişafı için lüzumlu olan umumî menfaatlerin müdafaasında, kendini içtimaî mücadeleye kabiliyetli bir hale getirmeğe mecburdur. Yüksek içtimaî heyetlerde, mücadele, fikir mücadelesi halinde olur; vatandaş arzusunu gösterir; fakat ekseriyetin göstereceği arzunun muteber olacağını da bilir. İntihap, ancak, tamam inkişaf etmiş, intizam sahibi cemiyetlerde görülür.

Bizde, intihap, memleketin muhtelif intihap dairelerinde teşekkül eden ekseriyetlerin arzu ve iradelerile tespit olunur. Fakat hukuk noktai nazarından bu dairelerin hiçbir kıymeti yoktur. Meb'uslar umum milletin vekilleridir, umum memleketten vekâlet alan da meclisin umumî heyetidir.

Levent Şahverdi Arşivi

İNTİHAP HEM VAZİFE VE HEM DE HAKTIR

İNTİHAP HEM VAZİFE VE HEM DE HAKTIR

İntihabın esaslı ciheti, vatandaşın intihapta reyini kullanması hakkıdır. Bu hak, kanunun muteber gördüğü bir fikri ifade ve beyan kabiliyetidir. İntihap, *millî hakimiyet prensipinin fiilen tatbiki* olduğundan buna iştirakin her vatandaş için hakkolduğu meydandadır. Diğer taraftan, vatandaşlar, *müşterek menfaat ve tallerine karar verirken hep beraber dikkatli olmak mecburiyetindedirler.* Bu noktai nazar, intihabı, vatandaşlar için bir *vazife* hükmüne koyar. Bu takdirde, intihap vazifesi, onu icraya kabiliyetli olduğuna hükmedilenlere raci olmak lâzımgelir. Görülüyor ki intihabın hem hak ve hem de vazife telâkki olunmasından biribirine muarız iki nazariye çıkıyor.

İntihabın hakkolduğu nazariyesi, millî hakimiyetin ifadesidir; millî hakimiyet, istisnasız vatandaşların umumî heyetindedir. Buna binaen — sabiler ve delilerden başka — bütün vatandaşlar *erkek* ve *kadın* intihpta rey vermek hakkına maliktir. Çünkü, milletin her ferdi, kendi mevcudiyeti kadar esaslı bir hakka maliktir. Millî hakimiyetin cinsiyet farkı gözetmeksizin, milletin bütün azasına ait olduğunda elbette şüpheye mahal yoktur. Bunda şüp-

Levent Şahverdi Arşivi

he edenler demokrasi ve millî hakimiyetin ne olduğunu anlamaktan âciz olan kimselerdir; asıl intihap hakkına kabiliyeti, liyakati, olmıyacak olan bu gibilerdir.

İntihap hakkının bütün vatandaşlarca tatbikına, kanunen hiçbir mâni bulunmamak lâzımdır. Millî hakimiyet, cemiyetin yalnız bir kısmının lehine parçalanamaz.

İntihabın bir vazife olduğu nazariyesi taraftarı olanlar da, intihabın umum millete ait bir hak olduğunu kabul ederler. Fakat, şu noktai nazarı ileri sürerler: Millet, umumî menfaatte kimlerin faal olması icap edeceğini tayin hakkına maliktir. İşte bu suretle intihap hakkını bir vazife yapan nazariyeye vâsıl oluyorlar ve vazifenin en iyi ifa edeceklere tahmilinden bahsediyorlar. Vergi verenleri, rey sahibi yapmak *(mahdut rey)* ve intihapta asıl müntehip olan vatandaşların doğrudan doğruya reylerine müracaat olunmayıp vatandaşlara ikinci müntehip diye birtakım kimseleri intihap ettirdikten sora onlar vasıtasile, meb'us intihabını *(iki dereceli intihap)* yapmak hep bu nazariyenin doğurduğu sakatlıklardır.

MAHDUT REY

İKİ DERECELİ İNTİHAP

Bu iki nazariye, biribirini nefyeden mahiyetlerini muhafaza ettikçe yanlıştır. Fakat, on-

Levent Şahverdi Arşivi

ları makul ve mantıkî bir surette birleştirmek mümkündür. Şöyle ki:

Bir içtimaî heyetin her azasının, cemaatteki mevcudiyeti sebebile, intihap hakkını kullanarak, içtimaî arzusunu izhar ve ifadeye kabiliyeti vardır. Fakat, bu hakkı kullanacaklar hakkında, içtimaî nizamın mahfuziyeti noktai nazarından bazı ihtiyatlardan sarfınazar edilemez. Bu ihtiyatlar zamana ve memleketlere göre değişir. Her memleketin müntehipleri muhtelif olmakla beraber, millî hakimiyet kanunlarına uymıyacak hiçbir şey yoktur. Ancak, ihtiyatlı olmak behanesile intihap hakkını lüzumsuz darlaştırmamak lâzımdır.

KADINLARIN İNTİHAP SALÂHİYETLERİ

KADINLARIN İNTİHAP SALÂHİYETLERİ

Umumî harptenberi, ekserî memleketler, kadınların intihap salâhiyetini kabul etmiştir. Kadınlara siyasî hakların icrasına iştiraki reddeden memleketler, ancak Fransa, İtalya, İspanya gibi lâtin memleketleridir. Amerikada, İngilterede, Şimalî Avrupa memleketlerinde kadınlar intihap salâhiyetlerini tatbik etmektedirler.

Kadının siyasî ehliyetsizliğine mantıkî hiçbir sebep yoktur. Bu husustaki tereddüt ve menfi zihniyet mazinin içtimaî bir halinin can çekişen bir hatırasıdır. Hatırasından bahsetti-

Levent Şahverdi Arşivi

ğim zihniyet, papaz zihniyetidir. Sen Pol diyor ki: "Erkeğe vesayada bulunmağı ve ona karşı nüfuz ihraz etmeği kadına müsaade etmem. Kadın, sakit kalmalıdır. Zira Âdem iptida ve Havva bilâhare tekevvün etmiştir.» İnsanların menşeinin cahili olan bu havari unutuyor ki erkeklere ilk nasihati, ilk terbiyeyi veren ve onun üzerinde ilk analık nüfuz ve tesirini tesis eden *kadın*dır.

Lâtin memleketlerinde, kadınlık hakkında devam edegelen bu telâkki artık bugünkü cemiyetlerin ahlâkî ve iktisadî hallerine tevafuk etmemektedir. İslâm memleketlerinden bahsetmiyorum; sebebi Türkiye Cümhuriyetinden başka, dünya yüzünde ya tam manasile müstakil müslüman devlet yoktur, yahut mevcut olanlarda tam manasile demokrasi yoktur.

İŞ BOLÜMÜ FİKRİ

Kadınları siyasî haktan mahrum etmek lüzumunu, kadınla erkek arasında, iş bölümü kaidesinin bir neticesi gibi gösterenler vardır. Halbuki, iş bölümü fikri, ne kadınlara ve ne de erkeklere ifa edemiyecekleri vazifeler tevdi olunmamalıdır neticesini meydana koyar. Halbuki, kadının umumî ve siyasî vazifeleri ifaya ehliyeti olmadığını ispata imkân yoktur, çünkü aksi filen sabit olmuştur.

Kadın, bugün, istenilsin istenilmesin, umumî ve iktisadî hayata samimî bir surette karış-

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır. Kadın, bugün, tezgâhlarda, fabrikada, büyük mağazalarda, ticaretanelerde, bilcümle umumî hizmetlerde çalışmaktadır. Rusyada, en faal sınıflarda, filen askerlik vazifesi de yapmaktadır. Amerika mekteplerinde, genç kızlar silâh talimleri ile iştigal ederek askerlik vazifesine hazırlanmaktadırlar.

Kadınların, daha uzun müddet, sabiler, eblehler, mecnunlar arasında sayılamıyacağının söylendiği günden bugüne kadar yarım asırdan fazla zaman geçmiştir.

İngilterede, «*Süfrajet*» lerin senelerce teşebbüs ettikleri gayetşiddetli mücadelelerin mucip olduğu hadiseleri teşhir edecek değilim; fakat yalnız hatırlatmak isterim ki, kadınların siyasî haklarını tanımak için, ayni hâdiselerin görülmesine, demokrasinin ihtiyacı yoktur.

İngilterede, 1920 de yapılan bir kanun, «kadınlık dolayısile her türlü ademi ehliyetin hazfedildiğini» tasdik etmiştir. Şimdi, ingiliz kadınları, kazaî vazifeler dahil olduğu halde her türlü vazifeleri yapmaktadırlar.

Şimalî Avrupa memleketlerinin kâffesi, bugün kadınlara rey hakkı vermiştir.

Finlandiyada, 1906 danberi, 24 yaşında bulunan erkek ve kadın bilcümle Finlandiyalılar intihap etmek hakkını haizdirler. Finlândiya kadınları siyasî hayata pek faal bir surette iştirak etmektedirler. 1908 de mecliste 25 kadın aza vardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Norveçte, 1907 denberi 25 yaşında bulunan her Norveçli kadın, rey vermek hakkına maliktir.

Danimarkada, 1915 tenberi 25 yaşında bulunan her erkek ve her kadın, intihap hakkına maliktir.

İsveçte 1919 danberi 25 yaşında kadınlar intihap hakkına maliktirler.

Almanyada, bugün kadınlar intihap etmek ve intihap olunmak hakkına maliktirler. Yeni Alman Kanunu Esasisinin 109 uncu maddesinde şu vardır; «Bilcümle Almanlar, kanun muvacehesinde müsavidirler. Erkekler ve kadınlar esas itibarile ayni medenî haklara ve vecibelere maliktirler.»

Yeni Avusturya Cümhuriyetinde dahi kadınlara intihap etmek ve intihap olunmak hakkı verilmiştir.

Polonyada, 1921 denberi 20 yaşını ikmal etmiş kadınlara intihap hakkı verilmiştir.

Çekoslovakyada, 1920 Kanunu Esasisi kadına intihap etmek ve intihap olunmak hakkını vermiştir.

Şimalî Amerika Birleşmiş Cümhuriyetlerinden kadının intihap hakkını ilk tanıyan «Viyomink» Devleti olmuştur. «Viyomink» Devleti bu tecrübesinden fevkalâde memnun ve müftehir olmuştur; hatta dünyanın her tarafındaki parlâmentolara, 1894 te bir teklif göndermek

Levent Şahverdi Arşivi

lüzumunu hissetmiştir. Bu teklif şu suretle başlıyordu: «Müstebit bir kanunlar heyetine ihtiyaç hissetmeksizin, hiç kimseye bir zarar iras eylemeksizin kadınların reyleri memleketten cinayetleri, fakrı ve şerri def'e hadim olmuştur.»

Bundan sora Amerika cümhuriyetleri biribirini takiben kâmilen ayni esası kabul etmiştir. 1920 de neşrolunan kanunu esaside «kadınlık ve erkeklik dolayısile intihap hakkı hiç kimseye reddedilmiyecektir» metni neşir ve ilân edilmiştir. Bu metin mucibince 20 milyon kadın intihap hakkını ihraz etmiş ve 1920 de reisicümhur intihaplarına iştirak eylemişlerdir.

Cenubî ve Garbî Avustralyada daha 1902 de kadınların intihap etmek ve intihap olunmak hakkı mevcut idi.

Cenubî «Nuvel Gal» de 1902 de ve «Tasmani» de 1903 te ve «Kuvinslant» ta 1905 te kadınların intihap etmek ve intihap olunmak salâhiyeti kabul olunmuştur.

Hukuku amme mütehassısları Avustralyada kadınların intihap etmek ve olunmak haklarının kullanılması yüzünden mes'ut neticeler husule geldiğini müşahede etmekte müttefiktirler. Birçok müşahedeler arasında bilhassa kadınların mecliste mevcudiyetleri parlâmentonun *ahlâk* seviyesini dahi yükselttiği beyan edilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Bu yaptığımız kısa teşhirden kolaylıkla anlaşılmaktadır ki, kadınlara intihap etmek ve intihap olunmak hakkının kabul ve tasdikı lehine olan umumî hareket çok kuvvetlidir. Kadınlar, bu haklarını, istensin istenmesin behemehal alacaklardır. Bugün muhtelif memleketlerde 160,000,000 kadın, meb'us, nazır, elçi olmak hakkını haiz bulunuyor. Bunu da söylemeliyiz ki kadınlara intihap hakkı verilmekle bütün kadınların evini barkını bırakıp fırka mücadelelerine başlıyacğını farzetmek doğru değildir.

Kadınlığın siyasî ideali olan bu hakka malik olmağı istiyen kadınların içtimaî ve siyasî fikir ve terbiyede hergün daha ziyade yükselmeğe çalışmaları, lâzım olduğu da unutulmamalıdır. Kadınlar, ancak siyasî terbiyeye malik oldukları zaman hakikî hür olduklarını hissedebilirler. Ancak bu takdirde evlâtlarına hürriyetin kutsiyetini telkin edebilirler.

Türk tarihinin en eski safhaları tetkik olunursa devleti temsil eden yalnız devlet reisi olmayıp onunla beraber hatununun da bu temsilde müşterek olduğuna dair vesikaların az olmadığı görülür. Türk milletinin evel ve ahir umumî hayatı göz önüne getirilirse kadınları erkeklerin yaptıkları, yapabilecekleri, işlerin en ağırlarında dahi faaliyette görürüz. Tarlada, ormanda, sürüde, pazarda, heryerde ve

Levent Şahverdi Arşivi

her işte erkeklerle yanyana ve bazan onlardan daha fazla çalışmaktadırlar. Mütemadi seferler ve meydan muharebeleri içinde yüzen Attilâ ordularının erkekleri kadınlarından ayrı mı muharebe ediyorlardı? Kadınlar da erkeklerle beraber ayni sefer ve ayni muharebe müşkül-lerini iktiham etmiyor muydu? *Orlean* Meydan Muharebesinde, kadınlar erkekler, ayni kahra-manlığın, müşterek uzuvları halinde biribirinin yardımcısı olmadılar mı?

Türk kadınının kabiliyeti, ehliyeti ve mem-leket işlerile alâka ve iştigalini ispat eder mi-saller bilhassa kurtuluş mücadelesinde az mıdır?

Hulâsa, kadın intihap etmek ve intihap olunmak hakkını ihraz etmelidir.

Çünkü, demokrasinin mantığı bunu icap ettirir;

Çünkü, kadının müdafaa edeceği menfaat-ler vardır;

Çünkü, kadının cemiyete ifa edeceği vazife-ler vardır;

Çünkü, kadının siyasî haklarını tatbik et-mesi kendisi için faydalıdır.

§ Demokrasi prensipi şunları icap ettirir:

Aklı başında her fert şahsiyetini, muhafa-za ve temin edebilmek için, bir siyasî iktidar-la mücehhez olmalıdır. Kadın insandır ve aklı başındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

§ Millet efradı biribirile istişare etmelidir; kadın milletin azasındandır.

Cümhuriyetimizin politika rejimi müsavat prensipine dayanır. İntihap sandığı önünde rey vermekte en ümmî ile bir devlet adamı müsavidir. Kadın *niçin* bu müsavattan hariç tutulsun?

Umumî hizmetlerin hüsnü idaresinde erkeklerin olduğu kadar kadınların da menfaatleri vardır. Kadınların müdafaa edecekleri iktisadî menfaatleri vardır. Kadınların içtimaî heyetin teşkilâtı hakkında bildirecekleri fikirleri vardır. Kadında adalet hissi vardır. Kadın muktesittir, sulhperverdir. Millî sây ve gayrette kadının hissesini hor görmek hakkı kimseye verilmemiştir.

Türk kadınının belediye intihaplarına iştirak hakkının tanınması; teşriî meclise aza intihap etmek ve intihap olunmak hakkının da yakın zamanda tasdik ve tatbik olunacağına şüphesiz mes'ut bir mukaddimedir. Türk tarihinin bu devrine kadar, Türk kadınına, çoktan elyak olduğu bu siyasî hakkını vermek tabiatile mazinin istibdat idarelerinden beklenmezdi; fakat demokrat Türk Cümhuriyetinin bu hususta hahi, faziletli şiarının yüksek eserini görmek elbette, lüzumundan fazla gecikmiyecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

VERGİ HAKKINDA UMUMÎ BİLGİLER

VERGİNİN TARİFİ

VERGİ nedir? Şimdiye kadar iktisatçılar ve maliyeciler, verginin tarifinde birleşmemişlerdir. Çünkü bu tarifin, muhtelif maliye ve iktisat usullerinin esası olmasını arzu etmişlerdir.

Sade ve umumî bir hâdiseyi beyan etmekle iktifa etmemişlerdir. Biz, bu hususta münakaşalı zemine girmekten çekinerek şu kısa tarifi yapacağız:

Vergi, devletin millet ve memlekete karşı ifasına mecbur olduğu vazifelerini yapabilmesi için icap eden masraflara ferdin iştirak hissesidir.

Vergi, memlekette emlâk sahibi olan, yahut sadece, memlekette oturan ve hatta memleketten gelip geçen ecnebilerden de alınır.

VERGİ, VATANDAŞ İÇİN BİR VAZİFEDİR

Fakat, «devletin umumî masraflarına halkın iştiraki [1]» olan vergi, esas itibarile vatandaşın devlete karşı mukaddes borcudur. Bu vazi-

[1] T. E. M. 84.

Levent Şahverdi Arşivi

feden hiçbir vatandaş vareste olamaz. Vergi, devlete hizmetinin mukabili verilen bir ücret değildir. Vergi, yalnız asayiş ve emniyeti muhafaza etmesi için devlete ödenen bir sigorta ücreti de değildir. Vergiyi bu manalarda düşünmek, bilhassa, demokrasi esasına müstenit bir devletin mahiyeti ve vazifesi hakkında yanlış bir fikre malik olmak demektir. Bu, hükûmete bir jandarma veya bir sigorta şirketi nazarile bakmak demektir. Malûmdur ki, devlet bizzat millettir, vatandaşların vergi namı altında verdiği paralar devlet tarafından milletin siyasî, fikrî ve iktisadî sahalarda terakkisi, tekâmülü ve refahı için sarfolunur. Devletçe yapılan masraflar sayesinde memlekette vücuda gelen umran ve medenî vasıtalar ve müesseseler, şüphesiz bütün vatandaşların maddî ve manevî menfaat ve saadetlerini yükseltir. İşte, bu sebeplerledir ki, vergi, umum vatandaşlar için ifası lâzım bir vazifedir.

VERGİLERİN MEMBALARI

Muhtelif şekil ve mahiyet gösteren vergi membaları üzerine konulan vergiler, başlıca iki grupa ve her grup iki nev'e irca olunabilir.

I. a) Menkul veya gayrimenkul servetler üzerine veya bu membalardan gelen irat üzerine konulan vergiler: san'at, meslek ve ticarî ve sınaî teşebbüslerin temettüleri ve sâyin

Levent Şahverdi Arşivi

ücretleri üzerine konulan vergiler, birinci grupun birinci nev'ini teşkil ederler.

b) Gayrimenkul servetlerin içtimaî sebepler ve amiller yüzünden fazlalaşan kıymetleri ve piyango gibi talih eseri olan servetler ve hibe, teberru, veraset yollarile intikal eden servetler üzerine konulan vergiler, bu grupun ikinci nev'ini teşkil ederler.

II. İkinci grupta:

a) Servetin tedavülüne ait muameleler üzerine konulan kaydiye, damga pulu ve saire gibi vergiler birinci nev'i,

b) Umumiyetle istihlâk üzerine konulan vergiler, gümrükler, muamele vergileri, hususî istihlâk vergileri, inhisarlar ikinci nev'i vücuda getirirler.

Birinci gruptaki vergiler ile ikinci gruptaki vergiler arasında teknik farkı şudur:

VASITASIZ VERGİLER

Birinci grup vergilerde, mükellefin muayyen ve bir dereceye kadar sabit ve müstakir olan servet veya irat vaziyetleri verginin membaı veya matrahıdır. Servet veya irat bu grupta, menşeinde, bulunduğu mahalde mükellef olur; yani, irat membaı olan meslek, san'at veya ticareti, bir dereceye kadar sabit kalan ve isim ve liste ile muayyen olan mükellef şahıslara tevcih edilebilen vergilerdir. Bu vergi, mecmu heyetile *vasıtasız vergiler* sınıfını vücu-

Levent Şahverdi Arşivi

da getirir. Bu vergiler irat yahut sermaye üzerine konulabilir. Yahut, ferdin vergi kabiliyetini daha yakından takip için irat, üzerine konulduktan sora, sermaye üzerine de mütemmim bir vergi konulur. İrat üzerine konulan vergiler de, ya her nevi irat için ayrı ayrı usullerle müteaddit irat vergileri halinde olur; yahut bir ferdin muhtelif membalardan gelen iradı toplanarak yekûnu üzerine bir umumî irat vergisi şeklinde tesis olunur. Bunların hepsi, içtimaî heyetin bünyesine, millî seciyeye ve iktisadî şartlara göre sistem farklarını vücuda getirir. Vergiye tâbi iradın miktarı doğru addedilen bazı karine ve haricî alâmetlere göre tespit olunur; yahut beyanname ve idarî tahkikat usulile tebeyyün ettirilir, veyahut muayyen bir yekûn, idarî birlikler arasında derece, derece mükelleflere vâsıl olmak üzere tevzi olunarak cibayet olunur.

VASITALI VERGİLER

Ikinci grup vergiler, servet ve iradın muayyen, sabit vaziyetleri yerine, onların hareket ve tedavülünü takip eder. Vergiye tâbi işler ve muameleler vukuuna tâbi olurlar. Bu vergilerin tahakkuk ve cibayetleri, birinci grupta olduğu gibi muayyen zaman, mevsim ve devrelere sığmaz, taksitlere raptolunamaz, vukuunda derhal ve toptan cibayet olunur. Mükelleflerin kimler olduğu evelce malûm olmadığı için, isme muhar-

Levent Şahverdi Arşivi

rer listeler, defterler tanzimine mahal yoktur. Hazine ile mükellef arasında bir tebliğ ve tebellûğ nev'inden muhabereler, münasebetler cereyan etmez. Bu vergilerin mevzuunu teşkil eden işler ve muameleler veya istihlâklerin birini icra eden her şahıs bu vergilerle mükellef olur. Bu grupa ait vergiler de *vasıtalı vergiler* dir.

Gerek birinci grupa, gerek ikinci grupa dahil ve aralarında esaslı farklar olan vergilerin herbirine ait, iktisadî ve malî, vasıflar ve mülâhazalar çoktur. Biz, yalnız bu iki grup vergilere ait umumî ve müşterek vasıfları ifade ettik.

Devletin vergi sisteminde, *vasıtasız* ve *vasıtalı* vergilerin her ikisine de muayyen nispet dahilinde, yer verilmek münasip olur; hatta, denilebilir ki, mümkün olduğu kadar âdil ve mümkün olduğu kadar devletin ihtiyaçlarını temine kâfi bir vergi sistemi vücuda getirmek lâzımdır.

VASITASIZ VERGİLERİN FAYDALARI VE MAHZURLARI

Faydalar:

1) Vasıtasız vergiler, adalet esas ve kaideleri icaplarına daha uygun ve daha müsaittir. Bu sınıf vergilerde iyi ve muntazam bir malî idare, ferdin kudret ve kabiliyetini azamî derecede meydana çıkarmak imkânına maliktir. Çünkü her mükellef ferdin, servet ve irat vaziyetlerini ayrı, ayrı tetkik ederek meydana çıkarmak bu vergilerin bünyesi icabıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

2) Vasıtasız vergiler, devletin en sağlam, buhranlardan en az müteessir olan en kuvvetli irat membalarını teşkil ederler. Her hal ve vaziyet dahilinde devlet, bu membalardan nekadar varidat alacağını aşağı yukarı bilir.

3) Vasıtasız vergiler, Cibayet noktai nazarından tasarruf kaidesine daha uygun addolunurlar. Bunların cibayet masraflarının varidat yekûnuna nispeti, vasıtalı vergilerdeki nispetten çok azdır. Bu faydalara mukabil, vasıtasız vergiler için mahzur telâkki olunan cihetler de vardır.

Mahzurlar:

1) Bu vergilerin varidatı kısa zamanlar zarfında bir dereceye kadar sabit kalır. Umumî servette husule gelen terakkileri yakından takip etmezler. Tarifelerine zam yapılmadıkça varidatında kendiliğinden mühim tezayüt görülmez.

2) İsimlerinden de anlaşıldığı veçhile vasıtasız vergiler, mükellefe kendini en ziyade hissettiren vergilerdir. Halbuki vergi, mümkün olduğu kadar mükellefe hissettirilmeksizin toplanmak, vergiciliğin amelî kaidelerinden biridir.

VASITALI VERGİLERİN FAYDA VE MAHZURLARI

Vasıtalı vergilerde vasıtasız vergilerin tamamen aksi olan fayda ve mahzurlar vardır:

Mahzurlar:

1) Bu vergilerin mükellefleri muayyen fertler olmadığından adalet icabatı ile alâkaları

Levent Şahverdi Arşivi

yoktur. Bu vergilerin, bilhassa istihlâk vergileri kısmı, tatbikatta adalet icaplarına tamamen zıt neticeler vermektedir. İstihlâk vergileri, ekseriyetle zarurî ihtiyaçlardan olan eşya üzerine mevzudur, tuz ve şeker gibi. Bu maddelerden fakir kimselerin istihlâki umumî istihlâkin en büyük kısmını teşkil eder. Demek oluyor ki bu membadan alınan varidat daha ziyade fakir sınıflara yükletilmiş olur. Bu vergiler irat ile mütenasip olmak şöyle dursun, irat ile makûsen mütenasip bir netice verirler. Halbuki vergilerde adaletin kısaca ifadesi, herkesin iradı derecesinde vergi vermesidir.

2) Vasıtalı vergilerin hasılatında sebat ve istikrar azdır. Buhranlardan, fevkalâde ahvalden çok ve çabuk müteessir olurlar. Bir harp, bir abluka, bir memleketin gümrük varidatını sıfıra indirebilir. Böyle zamanlarda halk istihlâklerini mümkün olduğu kadar azaltmağa çalışacağından diğer istihlâk ve muameleler vergileri de ehemmiyetli surette azalır, iktisadî faaliyet gevşer, iktisadî durgunluk bu membaları süratle rahnedar eder. Bu mahzurlara mukabil, bu nevi vergilerin de esaslı fayda ve iyilikleri vardır.

Faydaları:

1) Bir kere, bu vergiler, vasıtasız vergilerden ziyade umumiyet ve şamiliyet vasıflarına maliktirler. Yani bu vergilerde, herkesi ve her

Levent Şahverdi Arşivi

VARİDAT ve MASRAFLAR TABLOSU

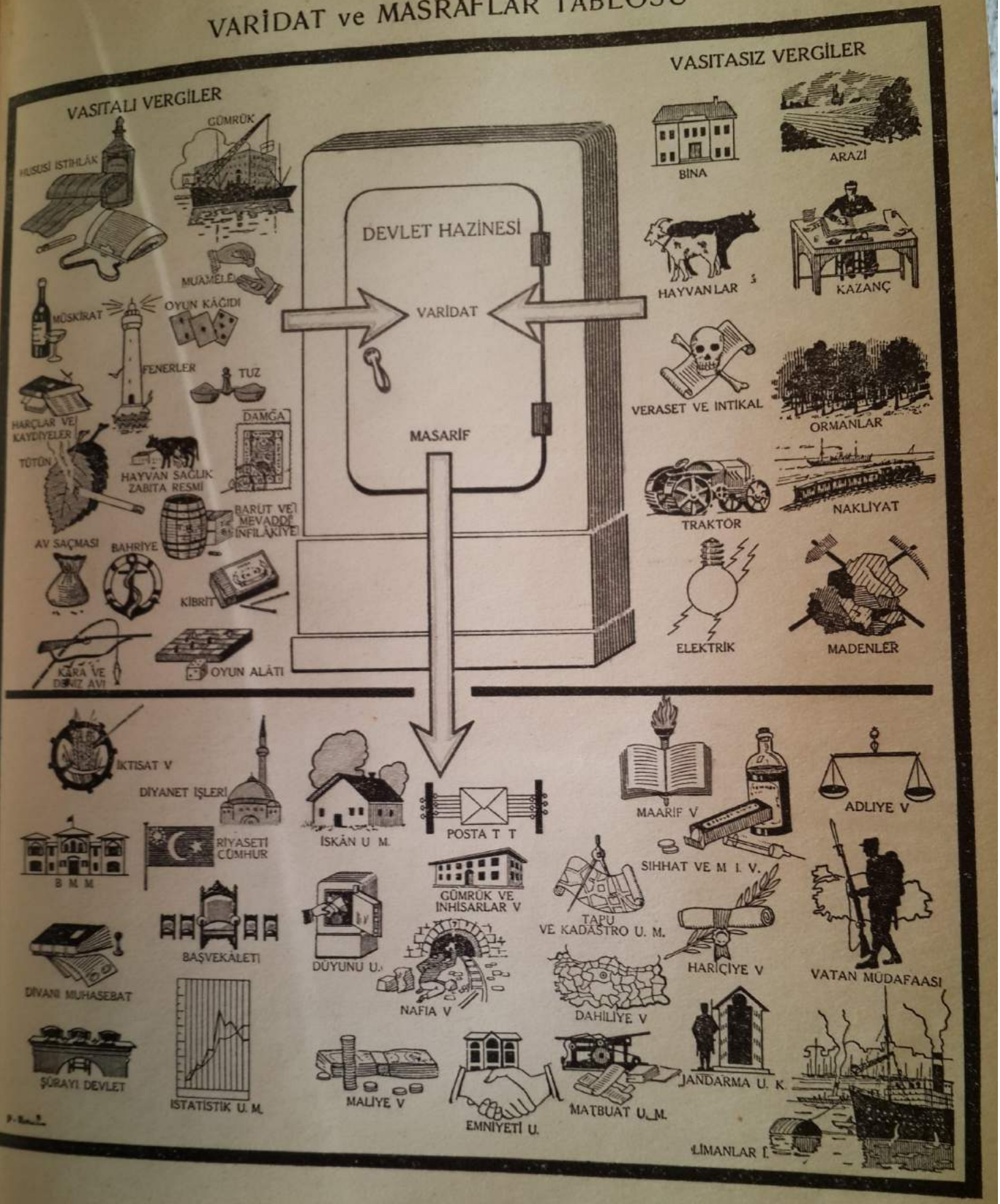

Levent Şahverdi Arşivi

sınıf halkı vergi borcuna iştirak ettirmek hassası vardır. Zengin, fakir her sınıf halk bu vergilere tâbi muameleleri ve istihlâkleri icra mecburiyetinde olduklarından vergiden kaçamazlar ; halbuki vasıtasız vergilerde mükellefiyet, bu vergilerin matrahlarını teşkil eden servet veya irada sahip olanlara maksur kalır.

2) Diğer taraftan, vasıtalı vergiler, millî servet ve iradın tezayüt ve terakkisini yakından ve süratle takip ederler. Hatta bu takip, servet ve irattaki tereffü nispetinden daha yüksek bir nispette olur. Her yeni servet istihsal edilince, birçok muamelelere vücut verir, birçok defa elden ele tedavül eder ve birçok defa vasıtalı vergilere matrah teşkil eder. İktisadî haller ve sebepler neticesi olarak eşya fiatlerinde hâsıl olan yükselme, kendiliğinden bu vergilerin tarifelerinde bir tebdil yapmaksızın hasılatı arttırır. Bu vergiler, haiz oldukları elâstikiyet ve umumiyet hassaları sayesinde, hazineye en çok varidat membaları teşkil ederler.

VERGİ KAİDELERİ

Vergilerin konulmasında mümkün olduğu kadar, memleketin içtimaî ve iktisadî şartlarına uyabilmek için zaman ve mekân ile değişmiyen birtakım umumî esaslar ve mütearifeler vardır. Bu esas kaideleri, mütearifeleri en vazıh ve toplu şekilde ifade eden ingiliz iktisatçıla-

Levent Şahverdi Arşivi

rından «*Adam Smıt*» tir. Adam Smit, bu kaideleri dörde irca ediyor:

BİRİNCİ KAIDE — *Adalet* kaidesidir. Adam Smit bu kaideyi şöyle ifade ediyor: «Bir devletin tebaasından herbiri umumî hizmetler masraflarına kabil olduğu derecede vergi vermek kudreti ile mütenasip olarak, yani iradı nispetinde iştirak etmelidir.» Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Adam Smit, vergide adalet icaplarını verginin mütenasip olmasında görmüştür. Ferdin vergi vermek kudretine esas olmak üzere kabul ettiği ölçü, mükellefin iradıdır. Şu halde irat üzerine ve mütenasip şekilde konulmuş vergiler, bu müellife göre adalet kaidesine en uygun vergilerdir. Vergilerde adaletin icaplarını bu esastan farklı ve başka şekil ve nispetlerde aramak mümkündür ve arayan müellifler, iktisatçılar da vardır. Bu meseleye ait münakaşalar birçok vergi meselelerinde ve bilhassa *tek nispetli ve artar vergiler* meselesinde ehemmiyetle ve şiddetle mevzubahs olmaktadır. Halbuki bir esas, bir kaide, mütearife olarak kabul olunabilmek için onun doğruluğu münakaşasız kabul olunmalıdır. Böyle olduğuna göre Adam Smitin bu kaidesini, bir mütearife diye kabul edemeyiz. Bu halde, bu kaideden mütearife olarak kalan yegâne cihet, telâkkiye göre değişen, mutlak bir adalet mefhumudur. Vergiler, nasıl olursa adalete muvafık olur? sualine

Levent Şahverdi Arşivi

verilecek cevap: Ammenin vicdanı, vergilerde adaleti nasıl anlıyorsa bu anlayışa uygun vergiler adalete muvafıktır, demekten başka çare yoktur. Şu halde ıslahçıların, maliyecilerin vazifesi amme vicdanının adalet hakkındaki telâkkisini kavrayarak ona göre hareket etmektir.

İKİNCİ KAİDE — *Muayyeniyet* kaidesidir. Bu kaide şöyle ifade olunabilir: Vergi keyfî ve indî olmamalıdır. Verginin ne üzerine konulduğu ve nispeti, tarhı usulü, tahsil zamanları, itiraz ve müracaat hakları, mercileri hepsi evelce mükellefçe malûm olmalıdır. Her mükellef ne için, hangi irat ve membaı sebebile vergi verdiğini ve nekadar vergi vermesi lâzımgeleceğini hesap edebilmelidir. Velhasıl vergi memurunun veya heyetinin zatî takdirine bırakılmamalıdır [1].

ÜÇÜNCÜ KAİDE — *Kolaylık* kaidesidir. Bunun icapları verginin mükellef için en az müşkül ika edecek şekilde tarh ve cibayet edilmesidir. Vergi borcunun ifa ve tediyesinde mükellefe azamî kolaylıklar gösterilmelidir. Bu kolaylıktan yalnız halk değil, hükûmet te pek çok istifade eder.

DÖRDÜNCÜ KAİDE — *Tasarruf ve iktisat* kaidesidir. Adam Smitin bu fikri şöyle ifade edilmiştir:

---

[1] T. E. M. 84, 85

Levent Şahverdi Arşivi

verilecek cevap: Ammenin vicdanı, vergilerde adaleti nasıl anlıyorsa bu anlayışa uygun vergiler adalete muvafıktır, demekten başka çare yoktur. Şu halde ıslahçıların, maliyecilerin vazifesi amme vicdanının adalet hakkındaki telâkkisini kavrayarak ona göre hareket etmektir.

İKİNCİ KAİDE — *Muayyeniyet* kaidesidir. Bu kaide şöyle ifade olunabilir: Vergi keyfî ve indî olmamalıdır. Verginin ne üzerine konulduğu ve nispeti, tarhı usulü, tahsil zamanları, itiraz ve müracaat hakları, mercileri hepsi evelce mükellefçe malûm olmalıdır. Her mükellef ne için, hangi irat ve membaı sebebile vergi verdiğini ve nekadar vergi vermesi lâzımgeleceğini hesap edebilmelidir. Velhasıl vergi memurunun veya heyetinin zatî takdirine bırakılmamalıdır [1].

ÜÇÜNCÜ KAİDE — *Kolaylık* kaidesidir. Bunun icapları verginin mükellef için en az müşkül ika edecek şekilde tarh ve cibayet edilmesidir. Vergi borcunun ifa ve tediyesinde mükellefe azamî kolaylıklar gösterilmelidir. Bu kolaylıktan yalnız halk değil, hükûmet te pek çok istifade eder.

DÖRDÜNCÜ KAİDE — *Tasarruf ve iktisat* kaidesidir. Adam Smitin bu fikri şöyle ifade edilmiştir:

---

[1] T. E. M. 84, 85

Levent Şahverdi Arşivi

Vergi öyle olmalıdır ki, bu sebeple halkın cebinden çıkan para ile hazineye giren miktar arasındaki fark mümkün olduğu kadar az olmalıdır. Yani verginin tahsil ve cibayet masrafları asgarî haddi geçmemelidir. Bir vergi ki, halkın cebinden çıkardığı paranın mühim bir miktarını devlet, o verginin tahakkukuna, tahsil ve cibayetine sarfetmek mecburiyetindedir, o vergiler bu tasarruf ve iktisat kaidesine muhalif vergilerdir.

Umumî bir esas olarak nazarı itibara alınacak diğer bir kaide daha vardır ki, o da vergilerin umumî ve şamil ve yeknesak olmalarıdır. Vergi, mümkün olduğu kadar millet efradının hepsini mükellefiyet altına almalıdır. Muayyen sınıflar, muayyen memba sahiplerine maksur kalmamalıdır. Ayni vergi, bütün mükelleflere, ayni şekil ve usul dairesinde tatbik olunmalıdır. Çünkü şekil ve usul farkları, çok defa ayni derecede servet ve irada malik olanların mükellefiyetlerini muhtelif derece ve nispetlere irca edebilir. Meselâ irat veya kazanç vergisinin bir kısım mükelleflere beyanname ve tahkikat usulüne göre, diğer bir kısım mükelleflere karine ve haricî alâmet usulüne göre tatbik olunması yüzünden iratları müsavi olan mükellefler, birbirinden çok farklı vergi vermiş olurlar.

Şekillerin bazan esas kadar tesiri vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

TEK VERGİ VE ÇOK VERGİLER

Devletler ötedenberi millet fertlerini müsait her vesile ve fırsatta mükellef etmek siyasetini takip etmişlerdir. Bu sebeple vergi sistemleri gayet mütenevvi vergilerden mürekkep bir hale getirilmiştir. Bu vergi sistemleri devletle mükellef fertler arasında birçok müşküllere ve eziyetlere sebep olmuştur. İşte devlet tekliflerini muayyen bir vergiye irca etmek fikirleri denilebilir ki bu müşküllerden doğmuştur. Tek vergi fikir ve teşebbüsleri iptida 18 inci asır içinde meydana çıkmıştır.

Tek vergi esasını muayyen bir kanaat ve bir iktisadî mesleğin tabiî neticesi olmak üzere ortaya atanlar ve müdafaa edenlere (fiziyokratlar) göre her türlü servetin ve safi iradın membaı topraktır, ziraattir. Ziraatten başka safi irat veren bir memba yoktur. Bütün vergiler nihayet toprağa, ziraate rücu eder. Bundan dolayı servetin tedavülü esnasındaki muhtelif safhalar üzerine, mütenevvi vergiler koymaktansa doğrudan doğruya arazi üzerine bir vergi koymak kâfidir.

19 uncu asrın ortasından itibaren bazı müellifler tek vergi fikrini başka mülâhazalarla müdafaa etmeğe başlamışlardır. Bunlara göre bu tek vergi sermaye üzerine konulmalıdır. Tek verginin son muasır şeklini arazide sosyalistlik fikir ve iddialarında buluruz. Deniliyor

Levent Şahverdi Arşivi

ki, arazinin miktarı tabiî olarak mahduttur; nüfusu çoğalmış, iktisatça terakki etmiş memleketlerde arazinin kıymetleri sahiplerinin hiçbir dahli ve tesiri olmaksızın fevkalâde yükselmiştir. Bu yükselen kıymetleri, arazi sahiplerinin elinde bırakmayıp bir vergi ile devlete almak lâzımdır. Bu yükselen kıymetler o kadar ziyadedir ki, bunlar üzerine münasip derecede konulacak vergi, devletin ihtiyaçlarını temin eder, başka vergilere hacet kalmaz. Görülüyor ki, bu fikirler devletin vergi sistemini bir vergiye irca suretile ıslah ederek muhtaç olduğu varidatı, en az müşkül ve meşekkatle temin etmekten ziyade, tek vergiyi başka gaye ve maksatların istihsaline hadim vasıta olarak kullanmağa müteveccihtir.

Taraftarlarının iddiasına göre, tek vergi sistemi birçok faydaları camidir; tek verginin tatbikı basittir, masrafsızdır ve tek vergide adaleti temin kolaydır. Muhtelif vergilere matrah olan mükellefin muhtelif kabiliyet membalarını aramak, bulmak, ölçmek yerine yalnız bir tahkik membaı ve ölçü ikame edilmiş olur ki hakikati, hakikî kudreti bulmak ihtimali o kadar çoğalmış olur. Bu ve bunun gibi daha birtakım mülâhazalarla tek vergi şekli müdafaa olunmaktadır.

Zahiren pek doğru gibi görünen bu faydalara rağmen *tek vergi* sistemi, şimdiye kadar

Levent Şahverdi Arşivi

yalnız taraftarlarının tasavvurlarında kalmıştır. Hiçbir memleketin malî hayatında tatbik sahası bulunmamıştır. Çünkü vergilerde esas ve hâkim olan kaideler *tek vergi* sisteminin tahakkukuna mânidir. Bir millet fertlerinin herbirini kudretleri derecesinde umumî hizmetler masraflarına iştirak ettirmek neticesini temin edecek tek membaın, devletlerin bugünkü masraflarına tahammülü mümkün değildir. Tek verginin adalete daha uygun olacağı ileriye sürülüyor. Vergi tatbiklerini tahlil edince bu iddianın da hakikate uymadığı görülür. Devletin tahkik vasıtaları, teşkilâtı nekadar mükemmel olursa olsun vergi membalarında yine birçok hatalar kalır. Tahkik edilen memba bir olursa vukua getirilen hataların neticesini tashih edecek hiçbir vasıta yoktur. Tahkikat muhtelif membalar üzerinde yapılınca bu hataların bir kısmı zait, bir kısmı nakıs cihetinde olmak üzere vukubulur. Bir fert, bir irat membaından dolayı fazla mükellef edilmişse diğer irat membaına ait mükellefiyet noksanı, bu hatayı tashihe hizmet eder. Muhtelif membaları üzerinden ferdin vasatî mükellefiyeti, kudretine, kabiliyetine daha uygun çıkar. Vergilerde, esas kaideleri mucibince adaleti, umumiyeti ve ayni zamanda devletin ihtiyaçlarını temin için millet fertlerinin başlıca irat membalarına ayrı ayrı müracaat zarurîdir. Diğer taraftan devletin fert-

Levent Şahverdi Arşivi

ler ile olan malî münasebetlerinde, her iki tarafın sıkıntı ve müşküllerini mümkün olduğu kadar azaitmak için, vergileri, esaslı fayda ve netice beklenmiyen ikinci derecede membalara kadar çoğaltmamalı ve türlüleştirmemeli, belli-başlı membalara hasretmelidir. Bugünkü malî tekâmüllerin vardığı şekil budur. *Tek vergi* sistemi yerine, başlıca vergilerden mürekkep *çok vergi* sistemi kabul olunmalıdır.

TEVZİÎ VE TEK NİSPETLİ VERGİLER

Vergilerin servet ve irat membalarına tarhı ve tevzii başlıca iki şekilde tasavvur ve tatbik olunur.

TEVZİÎ VERGİLER

Birincisi, devletin her membadan temin etmek istediği muayyen bir varidat yekûnu, idarî birlikler arasında derece derece taksim edilerek nihayet her mahallin hissesine isabet eden miktar, o mahalde bulunan irat ve servet sahipleri arasında, kendilerini daha yakından temsil eden mahallî heyetler tarafından tevzi olunur. Bu şeklin neticesi her mahal mükelleflerinin ayni memba üzerinden ayrı ayrı nispetlerde vergi vermesidir. Fakat devletin alacağı hasılat, sabit ve kat'îdir. Bu şekil vergilere, *tevzîî vergiler* namı verilir. Bu nevi vergiler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

NİSPETLİ VERGİLER İkincisi, mükellef nerede olursa olsun, vergisi malik olduğu servet veya iradın yüzde muayyen bir kısmından ibarettir. Bu şekil vergilere de *nispetli vergiler* ismi verilmiştir. Buna *tarifeli vergiler* de denilebilir. Bu tarife ve nispet dahi iki şekil gösterir.

a) Vergi, ya tek nispetli olur,

b) Yahut artar tarifeli bulunur. Tek nispetli vergiler şimdiye kadar *mütenasip vergiler*, artar vergiler de *müterakki vergiler* ıstılahlarile ifade edilmekte idi.

TEK NİSPETLI VERGİLER Verginin miktarı, iradın miktarile mepsuten mütenasip olur; diğer bir ifade ile, irat arttıkça alınan verginin nispeti değişmez vergilerdir. Meselâ, 100 lira irattan 5 lira, 500 liradan 25 ve 1000 liradan 50 ve 10,000 liradan 500 lira vergi alırsak tek nispetli bir vergi almış oluruz. Her irat derecesinde alınan verginin yüzdesi 5 tir.

ARTAR VERGİLER İradın miktarı yükseldikçe verginin miktarı nispeten daha ziyade yükselerek giden ve verginin irada nispetle yüzdesi artan vergilerdir. Meselâ 100 liradan 5 lira, 500 liradan 40 lira, 1000 liradan 120 lira ve 10,000 liradan 1500 lira alınırsa artar vergi konulmuş olur. Çünkü bu şekilde 100 liradan alınan verginin yüzdesi 5, 500 li-

Levent Şahverdi Arşivi

radan 8, 1000 liradan 12 ve 10,000 liradan 15 nispetinde vergi alınmış olur. Buna nazaran, verginin nispet silsilesi: 5, 8, 12, 15 olmak üzere artarak devam ediyor. Halbuki, birinci şekilde, verginin nispeti daima 5 olmak üzere sabit kalmaktadır.

VERGILER HANGI ŞEKİLDE OLMALIDIR?

Tek nispetli ve artar vergilerin ne demek olduğunu bu misallerle anladıktan sora karşılaşacağımız mesele şudur: Vergiler, hangi şekilde olmalıdır? Bu şekillerden hangisi vergilerin adalete muvafık olmasını daha ziyade temin eder? sorgularının cevabıdır. Bilinmelidir ki vergi meselelerinde bunun kadar münakaşayı ve herkesin görüş değişikliğini mucip olmuş bir mesele yoktur. Her iki şeklin, tek nispetli vergilerin ve artar vergilerin hararetli taraftarları vardır.

Tek nispetli vergi taraftarlarının mütalea ve iddialarına göre, vergiler, her türlü keyfî ve indî muamelelerden masun olmak için yeknesak ve şe'nî olmalıdırlar. Bu gaye, ancak tek nispetli vergi şeklinde elde edilebilir. Verginin nispeti bir kere tayin edildikten sora artık mükellef kim olursa olsun, hangi sınıftan bulunursa bulunsun, ondan istenecek vergi değişmez. Şahsına göre, şu veya bu yolda mua-

Levent Şahverdi Arşivi

mele tatbikine imkân kalmaz. Bu suretle vergiler, sınıflar menfaatlerinin temsil olunduğu, siyasî ve teşriî heyetlerin elinde, sınıf mücadelelerinin icra vasıtası olarak kullanılmaktan kurtulmuş olurlar. Vergilerde bundan başka suretle adalet temini kabil değildir. Herkes, iradile mütenasip olarak vergi hissesini ödemekle adalet dairesinde, borcunu ödemiş olur. Bu suretle herkese karşı ayni şekilde müsavi muamele yapılmış olur.

Artar vergi taraftarlarının mütalealarına göre, vergilerin tek nispetli olmamalarını icap ettiren birçok ilmî, iktisadî esaslar ve mülâhazalar vardır. Şunu ilâve edelim ki, artar vergi taraftarlarının hepsi ayni meslek, ayni içtihat ve kanaata sahip olanlardan değildir. Bunların içinde sosiyalistlik gayelerinin tahakkukuna hizmet eden kuvvetli bir vasıta olmak itibarile vergilerin *artar* şekline taraftar olanlar vardır. Vergilerin tamamen tek nispetli olmamalarını esas olarak kabul ettikleri halde tatbikatta bazı vergilerin artar şeklinde olmasını haklı ve lüzumlu görenler de vardır. Bunlar, artar şekli, tadil edici bir tedbir mahiyetinde görürler. Vasıtalı vergilerin neticeleri vergi kudreti ile tamamen makûs olarak meydana çıkar; bunu ıslah maksadile, vasıtasız vergilerde artar tarifeler tatbikını lüzumlu addederler.

Sosiyalistlik ile alâkalı olmıyan bazılarına

Levent Şahverdi Arşivi

göre içtimaî heyet içinde, servet hususunda, mevcut farkların, müsavatsızlıkların, tabiî ve iktisadî sebepler ve amillerden başka, sebep ve amilleri vardır. Bu sebep ve amillerden bazıları doğrudan doğruya, devletin icralarından ve hareketlerinden doğarlar. Harpler gibi, gümrük siyasetleri gibi, devlet icraları ve faaliyetleri servette müsavatsızlığın çoğalmasına sebep olur. Bu sebeplerin neticelerini tashih lüzumunu artar vergiler temin eder. Bu mülâhazayı artar vergilerin isabet ve meşruiyetine, delil olarak gösterenler ve onu müdafaa edenler de vardır.

Artar vergiyi doğrudan doğruya adaletin icabı olarak, kabul ve iddia edenler, vergilerde kabiliyet ve kudret esasını yeni bir tarzda anlıyanlardır. Bu yeni anlayışa göre, vergilerde adalet, fedakârlıkça müsavat ile hâsıl olur. Herkesin iradile mütenasip bir vergi vermesile, istihsal olunan adalet zahirî bir adalettir. İradile mütenasip vergi veren mükelleflerin, hissettikleri fedakârlığın derecesi müsavi değildir. 500 lira iradı olan bir adamın, verdiği 10 lira vergiden duyduğu fedakârlık, iradı 5000 lira olan mükellefin mütenasiben verdiği 100 liradan, hissettiği fedakârlığına müsavi olamaz. Ondan çok ağır ve büyüktür. Bu iki mükellef, vergiden dolayı ayni fedakârlığı, ayni zahmet ve meşakkati hissettiği zamandır ki, müsavi muamele yapılmış, adalet tatbik olunmuş olur.

Levent Şahverdi Arşivi

NİHAÎ FAYDA

Eşyanın kıymetleri hakkında bugün iktisat ilminin, en doğru olmak üzere kabul ettiği «nihaî fayda» *(utilité finale)* nazariyesi de bu fikri teyit etmektedir. Insanların ihtiyaçları şiddetleri gittikçe azalan bir silsile teşkil eder. Bu ihtiyaç silsilesinin birinci haddi, yemek ve içmek, ihtiyacı ise, giymek, meskende oturmak, okumak, nihayete kadar diğer ihtiyaçlar, şiddet sırasile biribirini takip ederler. Bu ihtiyaçların tatmin ve istifasına yarayan serveti de, kısım kısım bu ihtiyaçların karşısına koyalım. Yemek ve içmek ihtiyacının karşısındaki, servet kısmının, faydası en çoktur. Cünkü, bununla temin edeceği ihtiyacın tesir ve şiddeti en çoktur. İkinci ihtiyacın karşısındaki kısmın faydası birinci kısımdan azdır. Çünkü, bununla, tesir ve şiddeti ikinci derecede olan ihtiyacını tatmin edecektir. Bu suretle her kısım servet kendinden sora gelen kısımdan daha ziyade faydalıdır. Bir adamın elindeki servetin en son kısmı, ihtiyaç silsilesinin en sonuncusunu tatmin edecektir ve faydası o sonuncu ihtiyacın şiddet ve tesirine göredir. İşte *«eşyanın kıymetini, nihaî faydası tayin eder»*, nazariyesinin manası budur. Bir adamın elindeki servetin bir kısmı alınsa, zayi olsa veya mahvolsa duyacağı mahrumiyet sonuncu ihtiyacının tatmin edilememesinden doğacak mahrumiyet ve azaptır. Şimdi bu esası vergiye tatbik edelim.

Levent Şahverdi Arşivi

100 lira iradı olandan 5 lira vergi aldık. Bu mükellefin fedakârlığı, 100 liranın son 5 lirasile temin edeceği ihtiyacının yapılamamasından doğan mahrumiyet ve fedakârlıktır. O, beş lira elinden alınmasaydı bir ihtiyacını daha temine filen muktedir olacaktı. Şu halde, verginin doğurduğu mahrumiyet, vergi olarak verilen miktarın temin edeceği ihtiyacın feda olunmasıdır. 100 lirası olandan alınan beş lira ile o adama, feda ettirilen ihtiyaç veya ihtiyaçların şiddeti 1000 lirası olandan, mütenasiben alınan 50 lira ile, 1000 lira irat sahibine feda ettirilen ihtiyaç veya ihtiyaçların şiddeti müsavi değildir. Bu fikri umumî bir tarzda ifade edersek: fakir, vergi olarak verdiği, zarurî ve şiddetli ihtiyaçlarından; zengin, vergisini, ikinci derecede ve zarurî olmayan ihtiyaçlarından fedakârlık ederek ödemektedir.

Artan vergiye muarız olanlar zannettirmek istemişlerdir ki, artan vergi şekli, bir defa kabul ve tatbik edildikten sora, bu şeklin mahiyeti icabı olarak, yüksek servet ve irat derecelerinde, verginin nispeti, yüzde 50, yüzde 80 ve hatta yüzde 100 gibi fertlerin servet ve iradını kısmen veya tamamen, zabıt ve musadere neticelerine kadar varacaktır. Hakikatte, vergilerin artar nispetli şekilde tatbik olunan nevilerinde, böyle bir netice şimdiye kadar hiç bir memlekette vukua gelmemiştir. Tatbikler,

Levent Şahverdi Arşivi

bu yoldaki endişeleri bir dereceye kadar teskin etmiştir. Sınıflar mücadelelerinde iktidar mevkiinde bulunan fırkaların, bu vasıtayı, silâh olarak kullanmaları da bir vahimeden ibaret kalmıştır. Vergi vazetmek salâhiyetini zamanımızda munhasıran, elinde tutan siyasî ve teşriî heyetlerin böyle bir cereyana kapıldıklarına dair misal göstermek pek güçtür. Eğer, siyaset icabı, böyle bir cereyan takip edilecekse, bunun için, artar nispetli vergiler vasıtasına müracaate, hiçbir mecburiyet ve lüzum yoktur. Ayni maksadın tek nispetli vergi şekillerile de, ayni derecede takip edilmesi mümkündür.

Yalnız, şunu kabul etmek iktıza eder ki, artar vergilerin ilmî esasları, nekadar kuvvetli olursa olsun, tatbikatta, fedakârlık müsavatını, riyazî kat'iyetle ifade edecek bir artma nispeti tayin etmek, gayrimümkündür. Artar şekli, birçok suret ve nispetlerde mezç ve terkip etmek mümkündür. Muhtelif memleketlerin, bugünkü tatbikatı da bu tenevvüün bariz misalleridir. İngilterede, Almanyada, Fransada ve diğer Avrupa memleketlerinde cari olan, artar vergilerin nispet ve şekilleri, o memleketlerin, kendilerine mahsus tenevvüleri ifade etmektedir. Şurası muhakkaktır ki, servet ve irat üzerine, bu şekilde mevzu vergiler, servet ve iradın bir artma derecesinden sora, vergi şeklini değiştirerek, «tek nispetli» şekli almağa mah-

Levent Şahverdi Arşivi

kûmdur. Bu değişiklik, zannolunduğu gibi, bir hadden itibaren, servet ve iradın yüksek dereceleri hakkında, artar esasını yürütmekteki imkânsızlıktan doğan zarurî bir tenakus, bir ricat değildir. Bilâkis artar nispetin bir derecesinden sora, yeknesak bir hale inkılâp etmesi, o dereceye kadar artmağa esas olan ilmî mülâhazaların ve *nihaî fayda* nazariyesinin icabatındandır. Çünkü, servetin yüksek derecelerinin, bir haddinden sora her kısmının faydası arasında, bir müsavat hâsıl olduğundan, o kısımların, sahiplerinin elinden alınmasile husule gelecek fedakârlık ve mahrumiyetin derecesi yekûnu servet farklarile alâkalı olmaz. Bu farklar hissolunmaz neticeler vermeğe başlar.

Vergi noktai nazarından, milyonlar sahipleri arasındaki farklar, milyarlar sahipleri arasındaki farklarla, binler, hatta yüz binler sahipleri arasındaki farklar, ayni ehemmiyeti haiz değildir.

Fertlerin şahsî ihtiyaçları, şiddet noktai nazarından azalarak giden bir silsile teşkil ettiği gibi, devlet ihtiyaçları da ayni mahiyette bir silsile teşkil eder. Devletin de zarurî, hayatî ihtiyaçları ve ziynet ve ihtişam nev'inden ikinci derecede ihtiyaçları vardır. Fertleri zarurî ihtiyaçlarından mahrumiyete davet eden vergilerin, devlet ihtiyaç silsilesinden zarurî olanlara tahsis edilmesi düşünülmelidir. Devletin

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ikinci derecedeki hizmetlerini ve fertleri ikinci derecedeki ihtiyaçlarından mahrum bırakan fedakârlıklarile temin etmek lâzımdır. Bu noktai nazardan yürütülen mütaleaların tabiî neticesi de artar vergi şekline vâsıl olur.

VERGİ VAZİFESİNİN EHEMMİYETİ VE TARİHÇESİ

Devlet hizmetlerinin masrafları, o devlet vatandaşları için, bugün hakikî bir borç, malî bir vazife halini almıştır. Filhakika fert için, siyasî ve müşterek varlığın bugünkü icaplarını, ihtiyaçlarını, şahsî ihtiyaçların fevkinde, hiç olmazsa onlarla bir derecede tutmak zarureti, millî vicdanın müşterek hisleri haline gelmiştir. Bugünkü medeniyet içinde yaşayan fertler müşterek varlığı kendi şahsî varlığından hariç, ondan ayrı değil, bilâkis onu şahsî varlığı ile tamamen kaynaşmış bir halde görmektedir. Medenî fertler için, cemiyet, devlet, adeta teneffüs ettiği hava, içtiği su gibi şahsî varlığın aslî unsurları arasına girmiştir. Fertlerin bu telâkkileri, amme vicdanının bu tekâmülü medeniyet merhalesinin son safhalarıdır. İptidaî cemiyet ve devletlerde fertlerin malî mükellefiyet hakkında hemen hiçbir duyguları yoktu. O zamanlarda, devletin şahsiyeti, hükümdarın şahsında mündemiç idi. Ferdin hükümdara karşı mükellefiyetleri, hürmet ve itaatin istilzam

Levent Şahverdi Arşivi

ettiği ihtiyarî muavenet ve yardımlardan ibaret idi. Mecburî bir mükellefiyet fikrini, ifade edecek, ne bir amme vicdanı vücut bulmuştu, ne de fertler böyle bir mecburiyetin kendilerine teveccüh ettiğinden haberdar idiler. İçtimaî hayatın tesanüdü iptidaî bir halde idi. Kurunu Vusta devletlerinde, feodalite sistemlerinde dahi, devlet vazifelerinin ifası, derebeylerin, kıralların, hükümdarların şahsî malikâneleri addolunan emlâk ve arazi ve sairenin varidatı ile temin olunurdu. Ancak müstesna ve fevkalâde haller ve ihtiyaçlar için halk mümessillerini toplıyarak onlardan istisnaî varidat ve naktî muavenetler istenirdi. Son asırlara kadar, vergiler, devletin istisnaî varidat membaı addolunurdu. Ancak millî devletlerin teşekküle başlamasından soradır ki vergiler devletin daimî irat membaları meyanına girmiştir. Hâlâ bugün bazı devletlerin malî hayatlarında izleri bulunan hazinei hassa menabii, kırallık ve hanedan aidatı, eski devirlerin bakıyeleridir.

Millî şuur, millî devlet mefhumu, içtimaî hayatta, terakki ve tekâmül ettikçe, bugün malî mükellefiyet namı altında zikrettiğimiz vergi mükellefiyeti müşterek hayatı temsil eden devlet için bir hak, vatandaş için bir borç, bir vazife olmuştur. Eski devirlerin malî mükellefiyetlerine verilmiş olan isimler dahi, bunların vatandaşa terettüp eden bir borç olarak

Levent Şahverdi Arşivi

telâkki edilmediklerini gösterir. Vergiler, adeta efradın hediye ve muavenetleri gibi telâkki olunduğu devirler geçildikten soradır ki, cemiyet ve devletlerde de halktan mecburî olarak alınan paralar çok zaman daha, bu mecburiyeti ifade etmiyen unvan ve isimlerle yadolunmağa devam edilmiştir.

Muavenet manasına olan *(Supside, Aide)* kelimeleri, o zamanlar her memlekette cari olan vergilere söyleniyordu. Fransızcada bir şeye iştirak ve muavenet manasına olan *(Contribution)* kelimesi de bilûmum vasıtasız vergiler manasına hâlâ kullanılmaktadır. Efradın, servet ve iradını ölçerek, tespit ederek muayyen bir kısmını vergi namı altında alırken, devlet, kendine ait bir hakkı istifa eden vaziyettedir.

Denilebilir ki fertlerin servet ve iradından devlet hakkının derecesini tayin eden hak sahibinin kendisidir. Filiyat ta böyledir. Fakat, haddi zatinde, devletin hak derecesini tayin eden şey, müşterek hayatın ihtiyaçlarına ait, zarurî masraflardır. Bundan fazla bir şey istemek, devlet için, hak derecesi haricine çıkmaktır. Senelik varidat, masrafları geçtiği zaman, derhal vergilerin tenkis olunması alelâde münasip bir malî muamele değil, hakkın icabı olan bir harekettir.

Hulâsa, fert, müşterek varlığını nekadar

Levent Şahverdi Arşivi

şahsî varlığile, fikren ve hissen mezcetmiş ve biribirinden ayrılmaz bir hale koymuş ise, müşterek varlığın zaruret ve mecburiyetine, külfetlerine, o kadar kolaylıkla, o kadar haz ve memnuniyetle tahammül eder. Denilebilir ki, içtimaî hayat hakkındaki bu hissin, bu bağın derecesi, ferdin medeniyet derecesini, terakki ve tekâmül derecesini en kuvvetli ölçecek miyardır. Efradı, bu his, bu fikirlerle meşbu olan bir içtimaî heyet içinde, bittabi ahlâk, seciye, o kadar yüksek ve büyük olur.

Bugün fert, hotkâmlığını tatmin için, elindeki servet ve iradını, seve seve sarfedebilir. Yakın aile efradının ihtiyaçları için de, ayni veçhile hareket edebilirler. Devlet ihtiyaçları için kendine müracaat edildiği zaman, ayni hissi beslemiyorsa, bunun sebebi, henüz müşterek varlığı şahsî varlığından hariç ve ondan ayrı ve hatta menfaatleri biribirine zıt olarak telâkki etmesindendir. Bu hal, o ferdin noksanını, iptidailiğini, tesanüt fikirlerinin kendisinde henüz inkişaf etmediğini gösterir. Bu hal, diğer bir şey daha ifade eder ki, o da, devletin ferde müşterek varlığın bütün nimetlerini ve onun şahsî varlıkla olan alâka ve bağlarını lâyık olduğu veçhile hissettirmemiş olmasıdır. Görülüyor ki, fertlerin, malî sahadaki vazife ve mecburiyetlerinin kutsiyetlerini anlamasında, devlet, icralarının ammenin vicdanına tevafuk

Levent Şahverdi Arşivi

derecesi, büyük ehemmiyeti haizdir. Fert, şahsî varlığı ile yakından alâkasını, pek güzel hissettiği umumî hizmetler masraflarını kudret ve takati dairesinde, daima memnuniyetle karşılamağa çok müstaittir.

Levent Şahverdi Arşivi

ASKERLİK VAZİFESİ

Vatandaşlar askerlik vazifesini, orduda ve donanmada ve bir de hava kuvvetlerinde (hava filosunda) yaparlar.

İnsanlar, henüz esaslı olarak şehirlerde oturmadıkları ve muayyen topraklara bağlanmadıkları en eski zamanlarda, insan cemaatleri, bir yerden diğer yere ailelerile, bütün vasıtalarile göç ederlerdi. Bu halde yaşıyan kavimler, gerek bir yerde otururken ve gerek hareket halinde bulunurken kendilerini muhafaza için veya diğer bir kavmin üzerine atılırken hep birlikte silâh kullanırlardı. Cemaatin her ferdi silâhlı idi.

İşte fertleri silâhlı olan bu cemaatler, ayni nizam altında ve bir başa tâbi bir ordu halinde bulunurlardı. Böyle bir cemaatin her ferdi askerdi, ve bütün ömrünce askerlik vazifesi yapıyordu. Bu devirde insanlar, hemen daimî surette hayatın icabına tâbi olarak harp ile meşgul idiler. Zaruret ve ihtiyaçları böyle icap

Levent Şahverdi Arşivi

ettiriyordu. Her türlü maişetlerini ve hayatlarını temin için, havası daha iyi, toprağı daha mümbit yerler ararlardı. Bu sebeple bir mıntakadan diğerine geçerlerdi, orada tesadüf ettiklerile mücadeleye, muharebeye mecbur olurlardı.

İnsanlar toprağa bağlandıktan, kasabalar, şehirler ve hükûmetler teşekkül ettikten sora ziraat, san'at, ticaret hayatına geçtikleri zaman bu işlerle uğraşan insanların kâmilen ellerinde silâh, hazır bulunmalarına imkân kalmadı. Halbuki, kendilerini ve topraklarını muhafaza ve mevcudiyetleri ve menfaatleri için birtakım maksatları, icabında, zorla elde etmek zarureti vardı. İşte bu vazifeyi görmek için, cemaatin bir kısım insanlarının silâhlı bir heyet, bir *ordu* halinde bulunması icap etti. Bu suretle başlıbaşına bir sınıf, *askerlik sınıfı* ortaya çıktı. Bu sınıf sayesinde umumî heyetin, medenî sahalarda emniyetle çalışıp terakki ve inkişaf etmesi mümkün oldu.

Bu devirde ordu, harp zamanında ve millet fertlerinin bir kısmından vücuda gelirdi. Bunun için kanunlar yapıldı. Bir harp olduğu zaman kanunun lüzum gösterdiği insanlar silâhlarını kapar, toplanır ve muharebeye giderlerdi; daimî ordular yoktu. Bu zamandaki silâhlar ve muharebe usulleri çok basit idi. Uzunboylu talim ve terbiyeye lüzum görülmüyordu. Fakat, barut icat olundu, silâhlar mükemmelleşti, mu-

Levent Şahverdi Arşivi

harebe usulleri güçleşti; bundan sora, hergün çalışarak muharebeye hazırlanmak lâzımgeldi. Bunun üzerine, daimî ordular yapıldı. Fen ilerledikçe, silâhlar da ziyadeleşti, tekâmül etti.

Muharebe zamanı ve bilhassa hazarda bütün milleti silâh altına almak, milletin umumî ve iktisadî faaliyetini sekteye uğratır; bu sebeple millet fertlerinin, muayyen bir yaşta olanları, hazarda daimî orduyu vücuda getirir; ve askerlik talimleri ve terbiyesile meşgul olur, ve diğer muayyen yaşta bulunan vatandaşlar da seter olacağı zamanlar silâh altına çağrılır. Her halde harbe giden vatandaşlardan başka memleket içinde de vatandaşlar kalmalıdır ki, devletin umumî hayatını tutmak, orduyu yaşatmak ve idame etmek mümkün olsun. Fakat, icabında bütün milletin vatan ve istiklâl uğrunda silâha sarılması esas olarak kabul olunmak lâzımdır. Bunun için, bütün vatandaşların askerlik vazifesini yaparak askerlik talim ve terbiyesini öğrenmesi lâzımdır.

Hem bu lüzumu temin etmek ve hem de milletin iktisadî faaliyetine halel getirmemek için askerlik müddetleri mümkün olduğu kadar azaltılmıştır. Fakat zamanımızda askerlik maddî, fikrî o kadar çok kabiliyet istemektedir ki, hazarda silâh altında geçirilecek az zamanda bunların elde edilmesi güçtür. Bunun için, vatandaşların henüz mekteplerde iken askerlik

Levent Şahverdi Arşivi

hizmetini kolaylaştıracak birtakım şeyleri öğrenmeleri, idman etmeleri lâzımdır. *Millî his, vatan muhabbeti* ve devlet fikri ise vatandaşların ana kucağından, aile ocağından başlıyarak alacakları en esaslı terbiye ve bilgilerdir.

ASRÎ BİR ORDUNUN TEŞKİLÂTINDA NELER VARDIR

Orduda, aslî sınıf piyadedir, piyadesiz muharebe yapılamaz, çünkü piyade taarruz eder, kazanır ve kazandığını muhafaza da edebilir; halbuki, makinalı silâhlar, motörlü vasıtalar, tanklar v. s. bu vazifelerin ikisini birden yalnız başına, piyadesiz yapamazlar.

Bununla beraber, piyade, süvarisiz, topçusuz ve sair silâhlar ve vasıtalar olmaksızın bir ordu vücuda getiremez.

Ordu, sevk ve idare noktasından ve bir de muharebe noktasından küçük, büyük birtakım birliklere ayrılır. Bu birlikleri sırasile sayalım: Takımlardan mürekkep *bölük*, bölüklerden mürekkep *tabur*, taburlardan mürekkep *alay*.

Süvari, topçu ve sair sınıflarda da ayni birlikler vardır.

Piyade, süvari, topçu v. s. ile yardımcı sınıflardan teşkil olunan birlik, *fırka* dır. Ondan sora *kolordu* gelir, üç fırkalıdır; icabında daha fazla fırkalı da olur. En büyük birlik *ordu* dur.

Bir memleketin kuvvetine ve muharebe cephelerinin adet ve vaziyetlerine göre ordular teşkil olunur. Her birliğin kumandanı

Levent Şahverdi Arşivi

vardır: bölük kumandanı, tabur kumandanı, alay kumandanı v. s... Bütün seferî orduları idare eden kumandana BAŞKUMANDAN denir.

Fırka ve ondan daha büyük birliklerin erkânıharbiyeleri vardır; ordunun teşkili, talim ve terbiyesi ve harp işlerile uğraşır.

Ordunun levazım ve teçhizatını, Millî Müdafaa Vekâleti hazırlar.

Hazarda, başkumandanlığı Reisicümhur temsil eder. Fakat, filen başkumandanlık vazifesini Reisicumhura niyabeten Büyük Erkânıharbiye Reisi ifa eder.

Hazarda, ordu kumandanları da, ordu müfettişi namını alırlar.

KUMANDANLIK

Kumandanlık pek mühimdir. Bir ordu, hakikî bir kumandanın emri altında, kendinden büyük kuvvetleri mağlûp edebilir. Ayni ordu herhangi bir kumandanın emri altında sebepsiz mağlûp olabilir. Mağlûp bir ordu, muktedir bir kumandanın emri altında muzaffer ve galip olabilir. Büyük kumandanlar, pek çok defa tahakküm altına geçmiş ve inkıraza yüztutmuş milletlerin harp kuvvetlerine yeniden bir revnak vermeğe muvaffak olmuşlardır. Ekseriya bir büyük kumandanın ölmesile veya ordu üzerinden çekilmesile milletlerin askerî şerefinin dahi yavaş yavaş zail olduğu görülmüştür.

Levent Şahverdi Arşivi

Mükemmel bir kumandanı vücuda getiren şey mükemmel ahlâktır.

KUMANDANLARIN UMUMÎ HASSALARI

Kumandan olan zat, tehlike zamanlarında askerleri kendi iradesine muvafık surette idareye mecburdur; bu cihetle insanlara beğenilmekten ziyade onlara emir ve hükmetmeğe meyyal bir hilkat ve tabiate maliktir. Başkalarına emir ve hükmetmek *metanet* sahibi olmaya bağlıdır. Metanetle yapılan bir iddia veya teklif nadiren itiraza duçar olur. Insanlar, arkasından gidecekleri adamın hakikaten kendilerine âmir olmasını isterler; ancak bu takdirde, kendi selâmetleri için emniyet duyabilirler.

Kavi bir metanet için *nefse emniyet* şarttır.

Mes'uliyeti deruhde etmek cesaret ve hevesi kumandana en çok lâzım olan bir hassadır; bu, pek nadirdir. Birçok insanlar, mes'uliyeti başkalarına raci bildikleri zaman düşünmeden en fena tehlikelere atılırlar; mes'uliyet kendilerine yükletildiği anda müteredddit ve çekingen olurlar. Çünkü, mes'uliyeti deruhde etmek, felâketli zamanlarda kabahatlı olmak demektir.

Mes'uliyetten korkmak kalbin gizli bir halidir. Halbuki, bir kumandan ancak mes'uliyeti deruhde etmek cesareti sayesinde büyük işler görebilir. Çünkü, tecrübe veya malûmat noksanını tamamlıyacak muavinler daima bulunabilir. Mes'uliyeti deruhde etmek cesarati ku-

Levent Şahverdi Arşivi

mandana bir asalet veren yüksek kalplilikten doğar. Bu haslet mütekebbir olmamak şartile, kumandanı herkese faik kılar.

Kumandan olan zatın insan tanıması lâzımdır. Çünkü, ordu cansız bir alet değildir. İnsanların kıymetleri, mizaçlarına ve hislerine göre değişir.

Cesaret ve şecaat, her askere lâzımdır, Fakat kumandan büyük adamlara mahsus hilkî ve nadir bir cesarete malik bulunmalıdır. Bu nevi cesaretin sahibi, onun mevcudiyetinden haberdar olmaz; ölümden korkmamak hali kendisinde o kadar tabiîdir ki en şiddetli bir tehlike zamanında herkes az çok bir şaşkınlıkla iş gördüğü halde onun fikrinde daha zıyade kuvvet ve icat iktidarı hâsıl olduğu istiğrapla görülür. Bir insanın nasıl cesaretsiz olabileceğine taaccüp eden bir asker, arkadaşları arasında mümtaz olur.

Kumandan olanlar için daha birçok güzel huylar sayılabilir. Fakat, büyük kumandanlara birtakım kusurlar da atfolunur. Meselâ: *Merhametsizlik.*

Yüz binlerce insanın dövüştüğü muharebe meydanları her nevi felâket ve sefalet yeri olabilir. Ortalık cesetlerle dolar, kan deryası haline gelir; böyle manzaralar karşısında herhangi bir insan rikkat ve merhamete gelir, ürker. Burada da kumandanı koruyacak, hususî

Levent Şahverdi Arşivi

hassadır. Buna merhametsizlik diyorlar. Halbuki, bu, lüzumlu bir salâbettir.

Bir kumandanda bulunması lâzım hassalar göz önüne getirilince, her millette büyük kumandanların nadir olarak yetiştiğinin sebebi kolay anlaşılır.

Vatandaş bilmelidir ki ordu nekadar mühim ise onun başına geçirilecek olan millî başkumandan dahi muvaffakıyet için, en aşağı o kadar mühimdir.

HAVA FİLOLARI Tayyarelerden teşekkül eden hava filoları, ordu teşkilâtında olduğu gibi birliklerden mürekkeptir. Tayyarelerde, makinalı tüfek, her cins bombalar kullanılır. Tayyare filolarının ehemmiyetleri çoktur. Vatandaşlar, tayyare filolarında muhtelif hizmetler görürler. Fakat pilot ve rasıt olarak hizmet için ayrıca ve hususî olarak yetiştirilmek lâzımdır.

DONANMA Donanma deniz kuvvetleridir: Zırhlılar, kruvazörler, torpito muhripleri, torpitolar ve torpil kullanan denizaltı gemileri gibi muhtelif cins gemilerden teşekkül eder; esaslı silâhı büyük toplardır, deniz tayyareleri ve bunlar için de hususî gemiler vardır.

Gerek hava filoları, gerek donanma, Büyük Erkânıharbiyenin emrindedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bugün kara, deniz ve hava kuvvetleri hepsi birden ordu mefhumu içinde düşünülebilir.

ORDU KUVVET VE TEŞKİLATINDA İKTİSADÎ AMİLLER

Ordunun iaşesi ve bundan başka fennin ve san'atlerin her türlü terakkilerine uygun olarak yapılan silâhlar ve muharebe malzeme ve vasıtaları, memleketin iktisadiyatile alâkadardır. Ordunun saydığımız ihtiyaçlarını memleket içinde hazırlamak esas olmalıdır; herzaman, ordunun, muhtaç olduğu silâh, mühimmat ve sairesini hariçten satınalarak temin etmek mümkün olmayabilir.

Fennî vasıtalara malik olmıyan bir ordu ile fennî vasıtalara malik olan ordulara karşı muharebe etmek imkânı hemen kalmamıştır. Bu sebeple ordu teşkilinde asrî vasıtalar ve silâhlar behemehal nazarı dikkate alınmalıdır. Bu bir mecburiyettir. Memleketin iktisat ve san'at vaziyeti nekadar müsait ise muharebede o kadar muvaffak olunur. Binaenaleyh harp yalnız cephelerde muharebe eden askerlerin faaliyeti demek değildir. Bir memlekette, bütün vatandaşların her türlü çalışma ve faaliyeti demektir. Hazar zamanında da bu umumî faaliyetin müşterek hedefe tevcihi mühimdir. Müşterek hedef, istiklâlin masuniyetini temindir.

Levent Şahverdi Arşivi

ORDU HAYATI

Ordunun hususî hayatı vardır. Orada tamamen belli olmuş esaslar ve şartlar içinde yaşanır. Bu şartlardan mühimlerini sayalım:

a) Askerlik vazifesini yapmakta, istekle ölüme hazır bulunmak askerliğin en ciddî alâmetidir. Umumî olarak hayat fedakârlığı her insana terettüp edebilir. Fakat bu, nihayet manevî bir vazife olarak düşünülür. Askerlikten başka hiçbir iş yoktur ki öldürmek ve dolayısile de ölmeğe razı ve hazır bulunmak vazifenin aslını ve mevzuunu teşkil etsin. Hakikî harp san'ati, hasmı yoketmek gayesini takip eder. Bu böyle olunca harp san'ati sahipleri, kendilerinin yokedilmesini göze almış olmak lâzımdır. Bu telâkkidir ki, askere bir hususilik, ciddilik, yükseklik, kutsilik verir.

b) Ordu, ayni maksada çalışan birçok insanların birliğidir. Bu insanların biribirine karşı bağları vardır. Bu bağa *arkadaşlık* denir. Büyük küçük, madun mafevk, her askerin biribirine karşı arkadaşlık vazifeleri vardır. Meselâ:

Levent Şahverdi Arşivi

Mafevkler madunlara bakarlar, onları yetiştirirler. Madunlar dahi mafevklere bilerek ve istiyerek *itaat* ederler. Umumiyetle, biribirlerine muhabbet ve itimat, arkadaşlığın en büyük iki icabıdır.

c) Emretmek ve itaat etmek ordunun mühim farikalarıdır. Bunların ikisi de güçtür. Ancak bu güçlük, nekadar akıl ve anlayışla emredilir ve nekadar bilgi ve itimatla itaat edilirse o kadar kolaylaşır. İnsanları bir maksat için birleştirmek, maksadın mahiyetine göre bir nevi cebir ister. Bu, insanların tabiati iktızasıdır. İtaat ve inkıyat derecesi ordunun kıymet ölçüsü sayılır. İnkıyat nekadar kökleşirse o kadar iyidir. İtaat ve inkıyat tabiî âdet haline gelmek lâzımdır. Ancak bu takdirde ordu tehlike zamanında vazifesini ifa edebilir.

d) Üniforma, askerlik mes'uliyetini, arkadaşlığı ve inkıyadı hatırlatan haricî alâmettir.

Hayatındaki hususiyeti söylediğimiz ordu, ayni zamanda milletin bir parçasıdır. Şüphesiz bizim bahsettiğimiz ordu, halis millî ordudur. Memleket ve millî gaye ile alâkası olmıyacak olan ücretli askerlerden mürekkep ordu, hatta gönüllü askerlerden mürekkep ordu bizce muteber değildir ve mevzubahs değildir.

Millî ordu millet birliğinin ve devlet varlığının en göze çarpan timsalidir. Ordu, harice karşı devletin varlığını temin ve icabında da-

Levent Şahverdi Arşivi

hilde büyük asayişsizliği bertaraf eder. Her ferdin, devlet içinde yerine girmek vazifesi ve her ferdin devlet için mes'uliyeti, ordu hayatında filen aşikâr bir surette görülür. Ordu, cümhuriyet aleyhine teşebbüslere karşı devlet ve hükûmetin irade ve kuvvetini tecessüm ettirir. Bu suretle herkesi devlet intizamından, devlet emniyetinden hissedar kılmak vazifesini yapar. Devlet ve hükûmet gibi ordu dahi kendisi için bir varlık değil, belki, milletin yaşamak ve varolmak iradesinin bir şeklidir. Ordunun devlete karşı en birinci vazifesi azamî kudret ve kabiliyete malik olmaya çalışmaktır. Devletin şevket ve şerefi bununla yükselir.

ORDULARIN LÜZUMU

Zamanımızda ordular büyüdü, muharebe silâh ve vasıtaları tenevvü etti, çoğaldı; fevkalâde masrafları ve fedakârlığı mucip oluyor. Bir de, insanların biribirlerile muharebe ederek boğazlaşması, biribirlerinin kanını dökmesi caiz mi?

İşte bu ve bunun gibi birtakım mülâhazalarla, orduların tahdidinden (tahdidi teslihat) ve nihayet orduların büsbütün kaldırılmasından, umumiyetle bahsolunmaktadır. Bunu işitirsiniz ve daima işiteceksiniz. Bu fikir, çok insaniyetperveranedir. Bu fikrin cihanda tatbik olunduğunu görmek cidden arzu edilir; fakat mümkün değildir. Bu imkân, daima, parlak ideal olarak kalacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu yolda bir teklifi, iptida 1800 tarihlerinde Napolyon, Avusturya ve Prusya sefirlerine teklif etmişti. Avusturya sefirinin cevabı şu idi: «Böyle bir şey Avusturya Devletinin canına minnettir. Lâkin müşkülât, bu hususta Berlin kabinesini ikna etmektedir » İşte, mesele ilelebet bu noktada kalacaktır. Her devlet, diğer devletin birinci adımı atmasını isteyecektir. Her devlet diğerlerinden şüphelenecektir ve hiçbiri bu ilk adımı atmıyacaktır; bilâkis herbiri mümkün olduğu kadar silâhını daha keskin tutmağa çalışacaktır. Çünkü, ilk adımı atacak olan devlet derhal kuvvetini, nüfuzunu, reyini, mevkiini kaybedecektir; hiçbir heyet, meselâ «*Cemiyeti Akvam Meclisi*» bunun böyle olmasına mâni olmıyacaktır. Cihanın nizamını, asayişini ve muvazenesini kuran ve tutan, kuvvettir; nitekim bir devlet içinde de keyfiyet böyledir. Bir millet nekadar medenî olursa olsun intizam ve asayişin temini için polis, jandarma ve hatta ordu mevcudiyetinden müstağni olamaz. Tabiat insanları böyle yaratmıştır.

Bundan başka dünya yüzünde mevcut devletler muharebelerle teşekkül etmiştir. Muharebe vasıtasına malik olmıyan veya muharebe vasıtası zayıf olan milletler, kavilerin zebunu, haraçgüzarı, esiri olmuşlardır.

Devletlerin tahdidi teslihattan ve milletlerin orduların lâğvından bahsettiklerini işittiğimiz

Levent Şahverdi Arşivi

halde, ayni devlet ve milletlerin esaretleri altında bulundurdukları mazlûm milletlerin serbest bırakılacaklarından bahsettiklerini işitmiyoruz. Her halde, sağlam bir devlet hayatı için ordunun lüzumuna delil aramak lüzumsuzdur. Etrafındaki devletler silâhlı oldukça, hayır, dünya yüzünde bir tek silâhlı devlet bulundukça vazifesini bilen bir devlet bütün muahedelere rağmen ve bütün muahedelerle beraber kendi emniyetini evvelemirde kendi kuvvetine istinat ettirir.

Yalnız elinde kılıç olduğu halde istiklâlini her anda müdafaaya müheyya bulunan bir millet emin olabilir.

Milletler, bütün hususiyetlerini unutarak ve karşılıklı menfaatlerini makul bir surette uydurarak bütün dünya yüzünde hakikaten insanî bir tek camia teşkil edebileceklerini düşünmek tatlı bir nazariyedir. Bu nazariye tatbik olunabildiği takdirde dahi bu muazzam camia içinde intizam ve sükûnu, hak ve adaleti tesis edecek teşkilât ve bu teşkilâtın istinat edeceği bir kuvvetin vücudu lâzımdır.

Bu teşkilât, meselâ böyle olabilir: Bütün dünya sakinlerinin farzedelim ki ayni haklar ve şartlar içinde intihap olunacak mümessilleri bir arada toplanacaklar, bir meclis kuracaklar bunlar bütün dünyaya şamil bir hükûmet teşkil edecekler. Bu hükûmet bütün dünyayı ve beşeriyeti idare edecek!

Levent Şahverdi Arşivi

Burada bir noktayı tahlil etmek lâzımdır; müşterek hükûmet, müşterek meclisin bittabi ekseriyeti tarafından teşkil olunacaktır. Acaba, bu ekseriyet hangi milletlerin mümessilleri tarafından vücuda getirilebilir.

Nisbeten gerikalmış milletlerin mümessilleri adetçe çok olsa dahi ileri gitmiş milletler mümessillerinin entrikalarından masun kalmak meharetini gösterebilecekler midir? Aksi takdirde bütün beşeriyetin birkaç milletin idaresi altına düşmesi tehlikesi yok mudur? Bu milletlerin hakikaten bütün beşeriyeti fikrî ve iktisadî ayni hayat seviyesine getirmeğe çalışacaklarına emniyet olunabilir mi? Bazı milletlerin bütün dünyayı ve birçok milletleri kendi lehlerine istismar etmelerine mâni olunabilecek mi? İnsanların müsavatperverlik ve adalet hislerinin mahiyet ve derecesi bu hususta kalplere emniyet verebilir mi?

Bu endişelere kapılmanın ne dereceye kadar haklı olduğunu anlamak için milletlerin biribirlerine karşı, hususile bazı milletlerin birçok milletlere karşı bugün takındıkları tavırlara, tatbik edegelmekte oldukları muamelelere bakmak kâfidir. Bu tavır ve muameleleri doğuran hisler, fikirler, telâkkiler, tabiatler değişecek mi? ne vakit değişecek? niçin değişecek? ve nasıl değişecek?

Beşeriyet tarihinin biribirinin üzerine yığı-

Levent Şahverdi Arşivi

lan nihayetsiz hâdiseleri bu suallere müspet cevap vermek salâhiyetini henüz doğurmamıştır. En yüksek medeniyet sahibi olmuş olan kavimler en iptidaî kavimlerden daha az mı tahripkâr ve hunhar oldular?

Meselâ: Hindistanı, Mısırı, Tunusu ve Cezayiri aşağı yukarı yüz senedenberi pençelerinde tutanların bu memleketler ahalisinin siyasî, fikrî, iktisadî harslarını kendi harsları derecesine yükseltmeği bir an düşündüklerine dair herhangi bir emare ve eser görülmüş müdür? Hayır. Fakat, aksi, yani bu insanları hayvanlaştırmak, uyuşturmak, kendi menfaatlerine gözleri kapalı köleler haline getirmek için ne yapmak mümkünse hepsini yapmaktan geri kalmadıklarına bütün beşeriyet şahittir.

Her halde, Türk vatandaşı kat'î olarak bilmelidir ki bir milletin insanlık ve medeniyet âleminde yükselmesi ve muvaffak olması yalnız ve ancak kendi kuvvetine dayanarak, hürriyet ve istiklâlini masun bulundurmasile mümkündür.

Bunun başka çare ve vasıtası yoktur.

Ordu istemiyen ve ordunun tahmil ettiği maddî, manevî fedakârlığı göze aldırmıyan bir millet, esaret zincirini kendi elile boynuna geçirir. «Ve istiklâli uğrunda ordusuna yapacağı fedakârlığın on mislini,kendini esir eden hâkim

Levent Şahverdi Arşivi

milletlerin menfaati uğruna sarfa mecbur olur.»[*]

HARP İDARESİ VE SİYASET

Harp idaresile siyaset ve siyaset ile harp idaresi, bunların ikisi birdir. Siyaset dediğimiz zaman, yalnız haricî siyaseti murat etmiyoruz. Bundan başka dahilî siyaseti, iktisadî siyaseti de düşünüyoruz. Her nevi siyaset sahnesi Millet Meclisidir. Her türlü siyasetin tatbik ve icra vasıtası hükûmettir.

Harp idaresile siyasetin faaliyet sahaları arasında bir hudut çizmek istenirse, denilebilir ki, haricî siyaset harbin idaresine takaddüm eder. Dahilî siyaset ile iktisadî siyaset harbin idaresine tâbidir. Bu fikri eyice kavrayabilmek için harbin tabiati hakkında, hiç olmazsa kısa bir tetkika lüzum vardır. Harp, düşmanı bizim arzumuzu kabule (icraya) icbar için yapılan şedit bir fiildir. Bu fiilin hedefi, düşmanı müdafaadan âciz bırakmaktır. Bu da düşmanın bütün maddî ve manevî kuvvetlerini kırarak, ezerek onu yere sermekle mümkün olur. Ancak bu halde, düşman devlet sulha icbar edilir, veyahut düşman millet teslim olur. Harbin tabiatinin iktızası budur. Harbi idare edenler, harp fiilinin hedefi istihsal edeceği dakikaya kadar,

[*] Bu son cümle Büyük Erkânıharbiye Reisi Müşür Fevzi Paşa Hazretlerinin ilâvesidir.

Levent Şahverdi Arşivi

düşman hakkında tabiatile hiçbir nevi eyilik düşünemez. Harp gibi tehlikeli işlerde, eyilik yüzünden doğacak hatalar en fena hatalardır. Harbi idare edenler bu suça düşmemek isterlerse, memleket ve milletin maddî ve manevî bütün kuvvetlerini, hiçbir yalancı vade kulak vermeksizin ciddî ve cezrî bir surette düşman aleyhine tevcih ve tatbik ederler.

Bir harbi parlak bir hedefe vardırabilmek için yüksek hükûmet işlerinde büyük bir vukuf sahibi olmak elzemdir. Işte, harp idaresile siyaset burada birleşir, ve kumandan ayni zamanda hükûmet adamı olur. Kumandan, hükûmet adamı olur; fakat kumandan kalır. Bir taraftan bütün hükûmet umurunu ihatasında ve tesirinde bulundurur, bir taraftan da eli altında bulunan vasıtalarla ne yapabileceğini bilir. Hükûmetin haricî, dahilî, iktisadî vaziyetini harbin hedefinde birleştirir. Bu hedef, siyasî maksattır, milletin ihtiyaç ve arzusudur.

Siyaset, harbin tabiatile telifi kabil olmıyan fikirler ve tesirlere asla kapılmamalıdır. Kapıldığı takdirde harp üzerinde ve harbin neticesi üzerinde muzır olur, mühlik olur. Bu sebeple, doğrudan doğruya siyaseti idare eden hükûmet adamının harbin tabiati ve sureti idaresi hakkında tamam bilgisi olmak lâzımdır. Bu hükûmet adamının, harbi idare eden kumandanla her hususta ayni fikirde bulunması, anlaşmış olması şarttır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu anlaşma noksan olursa müşkülât başlar ve zarar vukuu muhakkak olur.

Umumî siyaset ile harp idaresi bir şahısta birleştiği zaman, ahval en müsait olur. Buna tarihte misaller vardır. Iskender, Büyük Frederik, Napolyon vo Timur ayni zamanda hem başkumandan hem de siyasî kuvvetin reisi idiler. Anibal böyle değildi. O, yalnız başkumandan idi. Siyaseti idare eden Kartaca Hükûmeti idi. Kartaca Hükûmeti takip ettiği siyasetle Anibali ve ordusunu müşkül vaziyette bıraktı. Bıraktı amma bunun neticesi Kartaca Devletinin inkırazı oldu.

Gazi Mustafa Kemal de, hem başkumandan ve ayni zamanda siyasî kuvvetin reisi idi. Bunun böyle olmasında nekadar isabet bulunduğu neticelerle meydana çıkmıştır. Gazi Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisinin kendisine kanunla verdiği geniş salâhiyeti hiçbir mülâhaza ve tesire bakmaksızın azamî derecede tatbik sayesinde muvaffak olmuştur. Vatandaşlardan, fevkalâde fedakârlık istedi. O zamanki hükûmeti her nevi zayıf ve endişeli fikirlerden ve teşebbüslerden menetti. Mecliste zuhûr eden muhalefet fırkasının, harp ve mukavemet aleyhindeki fikir cereyanlarını durdurdu.

İtilâf devletlerinin aldatıcı vaitlerine ehemmiyet vermedi. Denilebilir ki, Mustafa Kemalin haiz olduğu sıfat ve salâhiyetten mahrum başka

Levent Şahverdi Arşivi

herhangi bir kumandanın maruz kalınmış olan müşkülleri, bilhassa dahilî siyasetin meş'um cereyanlarını yenebilmesi şüpheli idi. Alamanlar kendi mağlûbiyetlerini meclislerindeki muhalif politika cereyanlarına ve hükûmetlerinin bu politika cereyanına kapılarak ordu kumandanlığı ile hemfikir yürümemiş olmalarına atfederler. Düşünmelidir ki alaman ordularının başında alaman imdaratoru bulunuyordu. Demek ki imparator dahi olsa yalnız devlet reisinin başkumandan mevkiinde bulunması tasavvur olunan fenalıkları ve felâketleri bertaraf etmeğe kâfi değildir. Mesele başkumandan olan zatin bir defa bizzat kumandan denilen adam olması, orduya vasıtasız kumanda ederek yalnız gölge etmemesi ve bir de, hakkile siyasî kuvvet ve teşkilâta liyakatile, ihatasile hâkim olabilmesi lâzımdır. Kumandan mevkiine getirilen zatin bilmesi ve icap edenlere anlatabilmesi lâzım olan hakikat şudur:

Harp gibi muazzam bir mesele, nutuklarla ve ekseriyet kararile hallolunmaz, demir ve kan ile hallolunur. Bir de kumandanın gözü önünde tutacağı tek maksat, milleti ve onun istiklâlidir. Bu maksattan sora ve başka ne gelirse hepsi ikinci derecededir. Yalnız başkumandan için değil, hükûmet ricali ve millet mümessilleri ve her vatandaş için milletin ha-

Levent Şahverdi Arşivi

yatını ve istiklâlini teminden başka zaten bir vazife düşünülebilir mi?

Bu bahsi bitirebilmek için şunu da söylemek lâzımdır. Harp, yalnız ve ancak milletin hayat ve istiklâli ve memleketin masuniyeti, yalnız bu necip ve yüksek menfaatler uğrunda ihtiyar olunur. Harbe takaddüm eden siyasetin bu çok nazik hal ve mecburiyeti ihtisas ve idrak etmesi ve tam zamanında kalemi kılıçla tebdil eylemesi hayatî bir meseledir. Harp, milletin bütün varlığı ile icrasını zarurî kıldığına göre harbe iştirak edenlerin kâffesi, ona kurban olacakların kâffesi, elhasıl bütün milletin onu tensip etmesi lâzımdır. Harp, millet harbi olmalıdır.

Harbe girmek için sebepler hakikaten büyük ve kuvvetli olmalıdır. Harp, bütün milletin bütün mevcudiyetini sarabilmelidir. Harbe takaddüm eden buhran şiddetli olmalıdır. Ancak bu takdirde harp, kendi tabiatine yaklaşır; harbin hedefile siyasetin maksadı birleşir. Artık harp, siyasî şeklini kaybeder. Bundan sora siyasetin vazifesi yalnız harbe hizmet olur.

Levent Şahverdi Arşivi

ORDU MEKTEPTİR

Milleti okutmak ve terbiye etmek için Maarif Vekâletimiz uhdesine terettüp eden vazifeyi büyük gayret, dikkat ve çalışkanlıkla ifa etmektedir. Memleketin her tarafında nur ocakları, memleket evlâdının dimağlarını aydınlatmağa çalışmaktadır. Bütün bu ocakların yanında asker ocağı da, ayni vazifeyi görmektedir. Asker ocağı, teşkilâtile, millet ve hükûmetin itimadını haiz, ilim ve ahlâkça yüksek, fedakârlık fikirleri ve hassaları ile mümtaz, vazife aşkile asabî zabit heyetlerinden teşekkül eden talim heyetlerile, milletin yetişmiş gençlerini yalnız askerlik noktai nazarından değil, irfan noktai nazarından da tedris ve talim eden bir mektep, bir terbiye ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar, müsavatı öğrenirler; cesaret ve teşebbüs fikirlerini inkişaf ettirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar hep ayni toprağın evlâdı olduklarını en eyi duyarlar. Bütün vatandaşların millet ve memlekete nafi ve hadim olmak lüzumu orada en iyi an-

Levent Şahverdi Arşivi

laşılır. Vatandaşlar milletin kıymetli, kudretli ve yüksek medeniyetli olabilmek için yegâne muhafızın ordu olduğunu ve kezalik milleti dünya karşısında hürmete lâyık bir mevkide tutan yegâne vasıtanın ordu bulunduğunu en eyi ordu içinde öğrenir. Japonya ancak çarlıkta Ruslara karşı kazandığı zaferle medeniyetini Avrupalılara tasdik ettirebilmişti. İstiklâl zaferimiz olmasaydı milletimizin maddî ve bilhassa manevî mevcudiyeti bugün tarihe karışmış olacaktı.

Bir milletin yükselmesi için ilim, san'at, fikrî ve iktisadî terakkiler ne derecede mühim ise ordu da bu ehemmiyete muvazi ehemmiyette tanınmalıdır. Mazide nice yüksek medeniyetler görülmüştür ki, muhafaza ve müdafaasında kusur edildiği için istilâlar altında çiğnenmiş ve yıkılmıştır. Bir inhizamdan sora, ordunun kıymet ve lüzumu kolay anlaşılır. Mağlûbiyetten mütenebbih olan böyle bir millet, dört elle orduya sarılır. Fakat ordunun ehemmiyetini anlamak için mağlûbiyet tecrübesi geçirmeği beklememelidir. Bir millet için takdire şayan olan şudur ki, galibiyetten sora hiç gurur göstermiyerek ve düşmanı hakir görmiyerek ordusunun mükemmeliyetine çalışır ve çocuklarını askerlik vazifesini fedakârlıkla yapabilecek yüksek his ve kabiliyette yetiştirir.

Levent Şahverdi Arşivi

«Ilk günlerindenberi, yeryüzünde, milletler her şeyden ve her meziyetten evel şu suretle iki sınıfa ayrılmışlardır: Canlarını ortaya koyarak istiklâllerini silâhla müdafaa kabiliyetinde olan milletler, birinci sınıf milletler, ve siyasî mevcudiyetleri için canlarını tehlikeye atmak kabiliyetinde olmıyan milletler, madun milletler sayılmışlardır. Bir millet birinci derece milletler sırasına her şeyden evel askerlerile ve askerliği ile dahil olur.» [*]

---

[*] Bu son cümleler Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin ilâvesidir.

Levent Şahverdi Arşivi

ASKER KOŞMASI

İstiklâl savaşı gençleriyiz biz;
Tarihe koç Türkler diye şan verdik.
Yurdumuz azizdir, çiğnetemeyiz;
Uğruna bu kadar kahraman verdik.

Aç, çıplak savaştık tipide karda,
Kartallar avladık sarp kayalarda.
Sakarya önünde, Dumlupınarda
Ulu Gazimize imtihan verdik.

Soğuklar zalimdi, kışlar amansız,
Kuşlar yuvalardan düşerdi cansız;
Vuruştuk yaralı, hasta, dermansız;
Ne aman istedik, ne aman verdik.

Yıllarca ufukta yedi renk bayrak
Sallandı, bizimdir diye bu toprak;
Hepsini allara boyadı şafak,
Göklere içtiği kadar kan verdik.

Kılıç kınlarından süzüldü kanlar,
Al döndü akından kır küheylânlar,
Açtı baharımız hep erguvanlar.
Dağlara çiçekler armağan verdik.

Murat dağlarından indik aşağı
Göründü uzaktan Gediz ırmağı
Kuruldu İzmire Türkün otağı
Vatana yeniden bir vatan verdik.

Samih Rifat

Levent Şahverdi Arşivi

YÜRÜYÜŞ

—Methal—

Süngümü demir gibi ellerimle kavradım
Şanlara, zaferlere yürüdüm adım adım.
Irkım doğudan koptu dört bucakta savaştı,
Altaydan attığım ok Alp dağlarını aştı.
Her vahşi kaya tuttu bir kartalın yasını,
Sildi mağrur kanatlar silâhımın pasını.
Zulme karşı besledim ruhumda acı bir kin,
Asırlarca vuruştum yurdum ve hakkım için.
Yürüdüğüm izlere iğil de hürmetle bak,
Ecdadımın kanile yuğrulmuştur bu toprak.
Yurudumu çiğniyenin saçından süzülen kan
Kulağında küpedir yakut damlalarından,
Kalsa sınırlarımda tek bir kol, tek bir bilek
Tarih onu bir kılıç kabzasında görecek.

—Marş—

Varsa hakkın kılıçtır tutunacak bir dalı;
Yaşayacak milletler hakkını tanımalı.
Benden kurban istiyen zulüm mabetlerine
Yangınlar girmelidir buhurdanlar yerine.
Adımın biri Uğuz, biri Mustafa Kemal,
Irkımın istediği: ya ölüm, ya istiklâl.

Samih Rifat

Levent Şahverdi Arşivi

LÂHİKA

Kitabın metninde bulunan İntihap, Vergi, Askerlik bahislerinin alâkadar olduğu kanunî metinler ve izahlar.

Levent Şahverdi Arşivi

İNTİHAP

TÜRKİYEDE MEB'US İNTİHABATININ KANUNEN SURETİ CEREYANI

T. B. M. MECLİSİNİN TEŞEKKÜLU

Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanunu mahsusuna tevfikan millet tarafından müntehap meb'uslardan müteşekkildir.

MEB'US İNTİHAP ETMEK HAKKI VE İNTİHAP OLUNMAK SALÂHİYETİ

On sekiz yaşını ikmal etmiş olan her erkek Türk, meb'us intihabına ıştirak etmek hakkını; ve otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk te meb'us intihap edilmek salâhiyetini haizdirler.

KİMLER MEB'US OLAMAZ

Ancak ecnebi hizmeti resmiyesinde bulunanlar; mücazatı terhibiye veya sirkat, sahtekârlık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs cürümlerinden birile mahkûm olanlar, mahcurlar, tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunanlar, hukuku medeniyeden ıskat edilmiş olanlar ve türkçe okuyup yazmak bilmiyenler meb'us intihap olunamazlar.

Levent Şahverdi Arşivi

İNTİHAP DEVRESİNİN MÜDDETİ

Türkiye Büyük Millet Meclisinin umumî intihabatı, dört senede bir kere icra olunur; müddeti biten meb'usların tekrar intihap edilmeleri caizdir. Sabık meclis lâhik meclisin içtimaına kadar devam eder. Yeni intihabatın icrasına imkân görülmediği takdirde içtima devresinin bir sene temdidi de caizdir. Her meb'us yalnız kendini intihap eden dairenin değil umum milletin vekilidir (T. E. 9, 10 11, 12, 13).

DEVRENİN TEMDİDİ İMKÂNI

İNTİHAP DAİRELERİ

Meb'us intihabatı için Türkiye Cümhuriyeti, intihabat dairelerine ayrılır. Bu daireler bugünkü teşkilâtı idariyemize nazaran vilâyetlerdir. Her nahiye de bir şubei intihabiye addolunur (İ. M. K. I).

İNTİHAP ŞUBELERİ

ESAS DEFTERLERİ

İntihabı Meb'usan Kanunu, neşri tarihinden itibaren, her kazada alelûmum erkek nüfus miktarını havi bir *esas defteri*nin tanzimine iptidar olunduğunu kabul etmiştir (İ. M. 3); ve bu defterlerin tanzim ve hıfzı ve bu defterlerde doğum ve ölüm vukuatının tashihi, belediye ve nahiye meclisleri reislerile muhtarların derece derece vazifeleridir (İ. M. 4).

UMUMÎ İNTİHABIN BAŞLANGIÇ HAZIRLIĞI VE TARİHİ

Umumî intihabat için her intihap devresinin sonuncu (dördüncü) senesinin mayıs ayı iptidasında Türkiye Cümhuriyetinin her tarafında işbu esas defterlerinin tanzim ve tetkikine başlanır; ve haziran nihayetinde defterler musahhah olarak hazır bulunur (İ. M. 15). Bunun için

Levent Şahverdi Arşivi

mayısın birinden itibaren kazalar (İ. M. 5) belediye heyetleri, kazalardaki mahallerin; ve nahiyeler belediye heyetleri de (İ. M. 6, 7) köylerin muhtarlarile muteberandan ikişer veya üçer kişiyi celp ile mahallelerinde veya köylerinde sakin olan veya bir senedenberi yerleşen erkeklerin isim defterlerinin *sekiz* gün zarfında ve kanuna merbut nümunesi veçhile tanzimini öğretirler. Bu defterler *iki kısımdır;* bir kısmı yeni doğan erkek çocuklardan başlıyarak on sekiz yaşına kadar olanların; diğer kısmı da on sekiz yaşını bitirenlerin isimlerini ihtiva eder (3 Nisan 1339 tarih ve 320 numaralı kanun).

Yaşları nüfusta kayitli olmıyan erkek çocukların yaşlarını muteberandan hazır bulunanlar tayin ederler. (İ. M. 5, 6, 7).

TÜRKİYEDE ELYEVM İNTİHAP İKİ DERECELİDİR

Elyevm Türkiyede meb'us intihabı iki derece üzerine yapılır. Yani intihap hakkını haiz olan vatandaşlar (birinci derecede müntehip) müntehibi sanileri (ikinci derecede müntehipleri) ve bunlar da birinci müntehiplerin vekâletlerile meb'uslarını intihap ederler.

KİMLER BİRİNCİ MÜNTEHİP OLAMAZ

On sekiz yaşını bitiren erkeklerin medenî hukuktan sakıt olmuş veya ecnebi tabiiyetinde veya böyle bir iddiada bulunmuş veya iflâs edip te itibarını kanunen iade edememiş veya hacredilmiş olanlar ve fena hallerile şöhret bulmuş veya cünha ve cinayetle mahkûm olmuş bulunanlar müntehip olamazlar. Bu gibilerin işbu halleri defterlerde mülâhazat hanelerine yazılır (İ. M. 8). İşte bu kanunî mânileri olmıyan ve on sekiz yaşını ikmal etmiş olan her erkek, birinci derecede münte-

Levent Şahverdi Arşivi

FİLÎ HİZMETTE BULUNAN ASKER VE JANDARMA MENSUPLARININ İSTİSNASI

hiptir (İ.M.11,21). Ancak berrî, bahrî erkân, ümera ve zabitan ile küçük zabitan ve jandarma ümera, zabitan ve efradı; rütbei askeriyeyi haiz, üniformayı lâbis bilcümle mensubini askeriye, hizmeti askeriyede bulundukları müddetçe, ne birinci müntehip ve ne de ikinci müntehip olamazlar; mütekait ve ihtiyatlar bittabi müstesnadır.

TEFTİŞ HEYETLERİ

Mahalle ve köylerden bu esas defterleri kaza belediye meclisine geldiği günden *(9 mayıs)* itibaren kazaların büyüklüğüne göre azası dörtten ona kadar olmak üzere kazada bir «*teftiş heyeti*» teşkil olunur. Bu teftiş heyetleri belediye reislerinin riyasetleri altında, kazalarda kâmilen belediye meclisi azasından; ve vilâyetlerde de belediye azasile umumî vilâyet meclisi «*daimî encümen*»i azasının iştirakinden terekküp eder (İ. M. 10). Maahaza bu heyetlere hariçten aza almağa lüzum görülürse, teftiş heyetinin intihabı ve ekseriyeti ârasile, alınabilir.

Belediye teşkilâtında hususiyet bulunan yerlerden Ankarada, belediye meclisinin kendi arasından intihap edeceği altı zatle vilâyet daimî encümeninin dört azası teftiş heyetini teşkil ederler; İstanbulda bu heyet, belediye ve vilâyet umumî meclislerinin vazifesini gören *İstanbul Umumî Meclisi*nin kendi arasından, seçeceği zatlerden terekküp eder.

ESAS DEFTERLERİ ÜZERİNDE TETKİK VE TAHKİK YAPILMASI VE MUDDETİ

Bu teftiş heyetleri gelen defterlerin kanuna muvafık ve sehiv ve hata ve fesattan salim olduklarını 6 - 15 gün zarfında tetkik eder ve bu bapta icap eden tahkikatta bulunurlar. Bu maksatla hergün toplanırlar (İ. M. 12).

Bu on beş gün müddet bittikten sora *(takriba 29*

Levent Şahverdi Arşivi

mayıs) defterlerin birer sureti çıkarılarak hükûmet ve belediye dairelerinin duvarlarile herkesin görebileceği sair yerlere asılır ve muhafazaları için zabıtai belediyeden adamlar konur; keyfiyet, gazeteler, ilânnameler ve münadilerle ilân olunur. Bu defterler on beş gün asılı kaldıktan sora on beşinci günü akşamı *(takriba 14 haziran)* belediye reisleri marifetile kaldırılır (İ.M. 13). (1927 intihabında vaktin darlığından bu müddetler, o intihaba mahsus olmak üzere ve bir kanunla, nısfa tenzil edilmiştir).

ESAS DEFTERİNİN ASILMASI VE MÜDDETİ

ILÂNI VE MÜDDETİ

KALDIRILMASI

Bu on beş günlük ilân müddeti içinde herkim intihaba hakkı olup ta deftere ismi yazılmamış olduğunu veyahut ismi yazılması lâzım değilken yazıldığını görürse, teftiş heyetine istida ile müracaat eder. Teftiş heyeti bu bapta tetkikat yapar ve nihayet sekiz gün zarfında ekseriyetle kararını verir ve istida sahibine de kısaca ve mühürlü bir kâğıtla kararını bildirir. Eğer teftiş heyeti bu istidayi kabul etmişse defteri o yolda tashih eder. Şayet heyet istidayi reddeder ve istida sahibi de bunu kabul etmezse beş gün zarfında usulen dava edebilir. Bu davanın da sekiz gün zarfında bitirilmesi lâzımdır. Bu baptaki karar kat'îdir ve temyiz edilemez (İ. M. 14).

TEFTİŞ HEYETİNE İTİRAZ HAKKI VE BU BAPTA YAPILACAK MUAMELE

Kaza teftiş heyetleri bu esas defterlerini kaldırdıktan ve son tashihatı yaptıktan sora kazalarında on sekiz yaşından aşağı ve yukarı nekadar erkek nüfusu olduğu hakkında bir mazbata yaparlar ve derhal vilâyete gönderirler. Vilâyetteki merkez teftiş heyeti ile vilâyet meclisi idaresi

BİR İNTİHAP DAİRESİNDEN KAÇ MEB'US ÇIKACAĞININ SURETİ TESPİTİ

Levent Şahverdi Arşivi

valinin riyaseti altında toplanır ve bu mazbatalardaki isimler yekûnunu toplayarak aşağıda yazılan esasa tevfikan vilâyetten kaç meb'us çıkabileceğini tayin eder. Badehu keyfiyet vali tarafından, vilâyet gazetesine ve merkezdeki teftiş heyetine ve kaymakamlar vasıtasile de, kaza teftiş heyetlerine ve nahiye reislerine tebliğ ve ilân olunur (İ. M. 16).

Her 20,000 erkek nüfusa mukabil bir meb'us intihap olunur. Bir vilâyetin erkek nüfusu 20,000 den az olsa dahi her halde vilâyetin bir meb'us intihabına hakkı vardır. Vilâyetin erkek nüfus miktarı 20,000 den fazla ise (30,000) e kadar **1**, (30,001)den (50,000) e kadar **2**, (50,001) den (70,000) kadar 3, (70,001) den (90,000) e kadar **4**, v. s. meb'us intihap etmek hakkı olur. Bilfiil hizmette bulunan askerler ve jandarma mensupları, müntehip ve müntehap olamamakla beraber, meb'us miktarını tayin eden bu rakamlar meyanına dahil olurlar. İşte musahhah esas defterleri vilâyet merkezine geldikten ve vilâyetten çıkacak meb'us adedi taayyün ettikten sora müntehibi sani (ikinci derecede müntehip) intihabına başlanır.

MÜNTEHİBİ SANİ İNTİHABINA TAKADDÜM EDEN MUAMELE

Birinci müntehiplerden her iki yüz kişinin bir müntehibi sani intihabına hakkı vardır (4 Nisan 1339 tarih ve 320 numaralı kanun). Birinci müntehip olmağa mâni olan kanuni ahval ikinci müntehiplere de şamildir (İ. M. 22).

Nahiyelerde iki yüzden fazla birinci derecede müntehip bulunursa (300)e kadar **1**, (301) den (500)e kadar **2**, (501) den (700) e kadar **3**, v. s. şeklinde ve bu nispetler dahilinde müntehibi sani intihap olunur (İ. M. Muaddel, 23).

Levent Şahverdi Arşivi

MÜNTEHİBİ SANİLERİN İNTİHABI

Her nahiyenin müntehibi sani intihabatına kaza teftiş heyetinden ve kura ile, birer aza gönderilir ve intihap her nahiyede ayrı ayrı yapılır (İ. M. 19, 20). Bir nahiyede kayitli olan müntehibin diğer nahiyeye gelip rey vermeğe hakkı yoktur. Heyeti teftişiyeden nahiyelere giden azalar her nahiyedeki birinci müntehiplerin isimlerini havi defterle bu miktara göre arkası kaza teftiş heyetinin mührile mühürlenmiş beyaz puslaları birlikte alırlar. Bu aza nahiye merkezine gidince müntehiplerin çokluğuna göre icap ederse müntehipleri kısımlara ayırır ve teftiş heyetince tayin edilen günde veya günlerde nahiye merkezinde bulunmaları için müntehiplere haber verilir. Bu ihbarat jandarma marifetile ve kanunda muayyen usul dairesinde icra olunur. Muhtarlar bu ihbarı tebellûğ ettiklerine dair birer ilmühaber verirler (İ. M. 26, 27, 28).

NAHİYELERDE MUVAKKAT İNTİHAP HEYETLERİ

Her nahiyede, kazanın heyeti teftişiyesinden giden azanın riyaseti altında nahiye meclis reisi ve heyeti azasından mürekkep bir «muvakkat intihap heyeti» teşkil olunur.

MUNTEHİBI SANİ İNTİHABININ TARZI İCRASI

İntihap günü defterler açılır ve intihap için arkası mühürlü beyaz puslalar çıkarılır ve anahtarları biribirine uymıyan iki kilit altında muhkem ve puslaları alabilecek büyüklükte bir de sandık hazırlanır ve tensip olunan mahalde evvelâ sandık, içi boş olduğu hazır bulunanlara gösterildikten sora, çifte kilitle kilitlenir. Bir anahtarı kazadan gelen teftiş heyeti azasına ve diğer anahtarı da nahiye reisine verilir ve sandığın dört tarafından

Levent Şahverdi Arşivi

sicim geçirilerek uçları muhtarlar tarafından mühürlenir (İ. M. 29, 32). Bundan sora en uzak köy ve mahalle müntehiplerinden başlanarak arkası mühürlü beyaz puslalar müntehiplere dağıtılır ve kaç müntehibi sani intihabı lâzımgeliyorsa bu adet miktarınca müntehibi sani olarak seçecekleri adamların isimlerini yazabilecekleri ve fazla yazarlarsa baştan başlanarak muayyen miktarın kabul olunacağı ve ziyadesinin keenlemyekün tutulacağı ve muayyen miktardan daha az yazarlarsa ancak yazdıkları miktarın kabul olunacağı ve bir adamı iki üç defa yazarlarsa yalnız bir rey itibar edileceği ve yazılan isimler okunamazsa yine keenlemyekün addedileceği intihap heyeti azası tarafından müntehiplere anlatılır (İ. M. 33). Bu suretle müntehipler yazdıkları müntehibi sani puslalarını sandığa atarlar; herkesin bir pusladan ziyade atmamasına intihap heyeti dikkat eder. Puslalar sandığa atıldıktan sora intihap heyetinin kâtibi tarafından müntehipler defterine mazbata şeklinde puslaların sandığa atıldığı kaydolunur ve keyfiyet ihtiyar heyetleri tarafından imza altına alınır (İ. M. 36). İntihap bir günde tamam olmazsa sandığın pusla atılan deliği üzerine bir kâğıt konulur, etrafı mühürlenerek muhafaza altına alınır: ertesi gün mühürler muayene olunarak ve kâğıt yırtılarak intihabata başlanır (İ. M. 37).

KAZA MERKEZLERİNDE YAPILACAK MUAMELE

Kaza merkezlerinde ise dört, beş mahalle birleştirilir. Muvakkat bir intihap şubesi teşkil ve köylerde cari muamele aynen tatbik olunur (İ. M. 39).

Maruf zevattan meşru mazereti olanlar rey puslalarını mühürlü bir zarf içine koyup teftiş heyeti reisliğine yazacakları bir mektupla gönderebilirler. Bu zarf kapalı olarak sandığa atılır (İ.M. 40). Bundan

Levent Şahverdi Arşivi

sora intihap heyetinin bütün azası hazır olduğu halde sandık açılır. Evvelâ yalnız puslalar sayılır ve tekrar sandığa atılarak «şu kadar müntehip gelmiş ve şu kadar pusla atılmıştır» tarzında kısa bir mazbata tanzim olunur (İ. M. 41). Bundan maksat müntehip adedine göre puslaların miktarını kontrol etmektir. Şayet müntehip adedinden fazla pusla çıkarsa İntihap Heyeti Kanunundaki hükümlere göre mes'ul tutulur ve fazla miktar pusla, üstündeki isimler okunmaksızın imha olunur (İ. M. 42). Badehu puslalardaki isimlerin okunmasına başlanır ve en ziyade rey kazananlar ikinci derecede müntehip olurlar. Bunların ellerine intihap heyeti tarafından birer mazbata verilir. (İ. M. 43); ayrıca da intihabın yukarda yazılan şekillerde yapıldığını müş'ir ve ekseriyet kazananların isimlerini havi iki kıt'a mazbata yapılarak biri kazadan gelen memura ve diğeri de nahiye reisine verilir (İ. M. 44).

Müntehibi sani olanlar, intihap olunduklarına dair alacakları mazbataları kaza teftiş heyetlerine verir ve bu husus için kazada yapılan defterlere kaydettirirler (İ. M. 45).

MEB'US İNTİHABATI

Temmuzun birinci gününden itibaren meb'us intihabatına başlanması valiler tarafından kaymakamlar marifetile her kazanın teftiş heyetine daha haziran iptidasında ihtar ve tebliğ olunur (İ. M. 18). Muayyen günlerde her kazanın müntehibi sanileri, kaza merkezlerine gider ve teftiş heyetlerinin gösterecekleri yerde ve saatte toplanırlar.

Teftiş heyetleri mazbata ile gelen müntehibi sanilere vilâyetten kaç meb'us çıkacağını ve meb'usluk için vilâyet merkezindeki teftiş heyetine müracaatle namzetliklerini koymuş olanların isim ve hüviyetlerini tebliğ ederler. Müntehibi saniler istedikleri zatleri

Levent Şahverdi Arşivi

meb'us olarak intihapta serbesttirler (ancak bu intihapta müntehibin mensup olduğu fırkanın arzusu bittabi hâkim olur).

ASKER VE JANDARMA MENSUPLARİLE MERKEZDEN MANSUP MEMURLARIN VE BELEDİYE REİSLERİNİN BULUNDUKLARI MEVKİLERDEN MEB'US OLABİLMELERİ ŞARTLARI

Yalnız berrî, bahrî ve jandarma sunufu muhtelife erkân, ümera, zabitanından ve bilûmum mensubini askeriyeden hakkı istifayı haiz olmıyanlarla istifa ve tekaüt hakkını haiz olup ta umumî intihabatın ilânından itibaren nihayet on gün zarfında usulen istifa ve tekaütlüklerini talep etmiyenler Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığına intihap olunamazlar. Aksi takdirde bu intihap keenlemyekün addolunur (385 numaralı kanun).

Kezalik muallimin müstesna olmak üzere merkezden mansup bilûmum memurin ile müftüler, hâkimler, müddeiumumiler ve belediye reisleri müntehibi sani intihabına mübaşeretten iki ay evel istifa etmiş olmadıkça memur bulundukları intihap dairesinden meb'us intihap olunamıyacakları gibi, ordu, kolordu, fırka kumandanlarile bilûmum ahzi asker kalem ve şube reisleri, jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları dahi mahalli memuriyetlerinin dahil bulunduğu intihap dairesinden meb'us intihap edilemezler (320 numaralı kanun, 3. madde).

MEB'US İNTİHABI MUAMELESİNİN TARZI CEREYANI

Teftiş heyeti, ikinci müntehiplere, kendilerine verilen mühürlü puslalara meb'us çıkmasını arzu ettikleri zevatın isimlerini yazmalarını ve fazla isim yazarlarsa birinci isimden itibaren muayyen miktarın muteber ve mütebakisinin keenlemyekün addolunacağını ve [illegible] ancak o

meb'us olarak intihapta serbesttirler (ancak bu intihapta müntehibin mensup olduğu fırkanın arzusu bittabi hâkim olur).

ASKER VE JANDARMA MENSUPLARİLE MERKEZDEN MANSUP MEMURLARIN VE BELEDİYE REİSLERİNİN BULUNDUKLARI MEVKİLERDEN MEB'US OLABİLMELERİ ŞARTLARI

Yalnız berrî, bahrî ve jandarma sunufu muhtelife erkân, ümera, zabitanından ve bilûmum mensubini askeriyeden hakkı istifayı haiz olmıyanlarla istifa ve tekaüt hakkını haiz olup ta umumî intihabatın ilânından itibaren nihayet on gün zarfında usulen istifa ve tekaütlüklerini talep etmiyenler Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığına intihap olunamazlar. Aksi takdirde bu intihap keenlemyekün addolunur (385 numaralı kanun).

Kezalik muallimin müstesna olmak üzere merkezden mansup bilûmum memurin ile müftüler, hâkimler, müddeiumumiler ve belediye reisleri müntehibi sani intihabına mübaşeretten iki ay evel istifa etmiş olmadıkça memur bulundukları intihap dairesinden meb'us intihap olunamıyacakları gibi, ordu, kolordu, fırka kumandanlarile bilûmum ahzi asker kalem ve şube reisleri, jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları dahi mahalli memuriyetlerinin dahil bulunduğu intihap dairesinden meb'us intihap edilemezler (320 numaralı kanun, 3. madde).

MEB'US İNTİHABI MUAMELESİNİN TARZI CEREYANI

Teftiş heyeti, ikinci müntehiplere, kendilerine verilen mühürlü puslalara meb'us çıkmasını arzu ettikleri zevatın isimlerini yazmalarını ve fazla isim yazarlarsa birinci isimden itibaren muayyen miktarın muteber ve mütebakisinin keenlemyekün addolunacağını ve noksan yazarlarsa ancak o

Levent Şahverdi Arşivi

miktarın muteber olacağını ve yazılan isimler okunmazsa nazarı itibara alınmıyacağını tefhim ederler. Kezalik yukarda ikinci müntehiplerin intihabatında tarif edildiği üzere intihap sandıklarını temin ve hazıruna sandığın boş olduğunu irae ederler ve sandığı usulü dairesinde mühürliyerek müntehiplerin birden fazla pusla atmamalarına dikkat eylerler. Bu suretle puslalar sandığa atılır ve o gün sandığa rey puslası atan ikinci derece müntehipler, kazanın ikinci müntehiplerinin onda sekizinden aşağı ise sandık deliğine kâğıt konularak mühürlenir ve sandık muhafaza altına alınır ve ertesi gün intihaba devam olunur (İ. M. 46, 50). Atılan pusla adedi onda sekizi geçmek şartile tamam olduktan sora sandık açılır, evvelâ puslalar sayılır ve sora da yüksek sesle puslalar okunarak meb'us namzetlerinin kazandığı reyler toplanıp ekseriyet kazananlar tespit olunur ve teftiş heyetince mühürlü mazbatası yapılarak kaymakam marifetile vilâyet teftiş heyetine gönderilir. Namzetler nekadar rey alırlarsa bunun mazbataya derci lâzımdır (İ. M. 52).

VİLAYET MERKEZİNDE YAPILACKA MUAMELE

Bu mazbatalar vilâyet teftiş heyetine gelince merkez kaza mazbatasile birlikte cemi ve tevhit ve intihap olunanların isimleri tasnif ve az ve çok rey kazananların isimleri birer birer zikir ve kaydolunur. Müsavi rey alanlar varsa aralarında kura çekilir. Bu suretle en ziyade rey alanlar ve kendilerine kura isabet edenler meb'us olurlar. Bir zat birden ziyade intihap dairesinden meb'us olamaz. Başka yerlerden de intihap olunursa birini tercihe ve diğerlerinden istifaya mecburdur.

MEB'US OLANLAR, MUSAVİ REY ALANLAR

BİRKAÇ DAİREDEN MEB'US OLANLAR

Levent Şahverdi Arşivi

MEB'USLUK MAZBATALARININ TANZİMİ

Vilâyet heyeti teftişiyeleri valinin riyaseti altında toplanarak meb'us olanların üç kıt'a mazbatasını, aldıkları rey adedile birlikte, tanzim ederler. Bu mazbataların birer musaddak suretleri meb'us olanlara verilir. Birer sureti de her kazanın teftiş heyetlerine gönderilir (İ. M. 53) ve üçüncü musaddak sureti de Dahiliye Vekâletine takdim olunur. Dahiliye Vekâleti Millet Meclisi açılmışsa mazbatayı meclis riyasetine takdim eder. Meclis açılmamışsa açılıncıya kadar muhafaza eder (İ. M. 55, 56). Meb'uslar da Millet Meclisi açılınca mazbatalarını muvakkat reise tevdi ederler (İ. M. 54). Bunlar usulüne tevfikan tetkik ve kanunî mahzurlardan salim olanlar meclis heyeti umumiyesince tasdik olunur.

KISMÎ İNTİHAP

Meclisin dört senelik intihap devresi esnasında vefat veya istifa gibi sebeplerle münhal vukubulursa keyfiyet meclis riyaseti vasıtasile meclisin ıttılaına arzedilir ve ancak bundan soradır ki Dahiliye Vekâletinin o intihap dairesine vereceği emirle yeniden meb'us intihap olunur.

Müntehibi sanilerin bu sıfat ve salâhiyetleri dört senelik bir içtima devresi için mer'i olduğundan başka bir muameleye hacet kalmaksızın toplanıp yeni meb'usu intihap ederler. Merkezden mansup olanlarla belediye reislerinin bulundukları daireden meb'us intihap edilmeleri için müntehibi sani intihabından iki ay evel istifa etmiş olmaları şartı bu kısmî intihaplara şamil değildir (12 Nisan 1928 tarih ve 412 numaralı karar).

CEZALAR

a) İntihap işlerinde belediye idaresinin ve teftiş ve intihap heyetlerinin istediği malûmatı vermekten imtina eden alâkadarlar.

Levent Şahverdi Arşivi

b) Sahte bir isim ve sıfat takınarak veyahut kanunen intihap hakkından mahrum olduğunu gizliyerek kendisini intihap defterine yazdıranlar veya ismini mükerrer kaydettirenler.

c) Ya bizzat meb'us olmak veya bir diğerini meb'us intihap ettirmek maksadile müntehipleri korkutan veya onları teşvik için onlara para ve eşya verenler ve verilen bu parayı ve eşyayı kabul edenler ve bir zat hakkında rey vermek, verdirmek veya verdirmemek için devlet memuriyeti veya hususî bir hizmet vait veya kabul edenler.

d) Rey sandığını ve intihap evrakını gasp, sirkat ve tahrip edenler.

e) İntihap işlerinde muhtelif suretlerle sahtekârlık yapanlar . . . . . kanunda muayyen cezalara derece derece çarpılırlar.

Buraya kadar, bugün henüz cari olan İntihap Kanunundan hulâsa ettiğimiz notlarla ve Teşkilâtı Esasiye Kanunundan aynen aldığımız maddelerle izah etmek istediğimiz fikirler şunlardır:

a) Türkiye Cümhuriyetinde intihap usulü; görüldü ki iki derecelidir ve reyi âmla değildir. Kanunen matlup evsafı haiz olan Türk vatandaşı, mecliste milleti temsil edecek mümessillerini doğrudan doğruya henüz intihap hakkından mahrumdur. Bu hakkı vasıta ile kullanıyor. Bu usul cümhuriyetimiz tarafından mümkün olduğu kadar çabuk, mazinin eski ve kıymetsiz usulleri yanına gömülmek lâzımdır; artık demokrat ve medenî Türk içtimaî heyetini haksız yere gayrireşit gösteren bu iptidaî usulü devam ettirmek caiz değildir. Emsalimiz medenî devletlerde olduğu gibi bir dereceli yani doğrudan doğruya ve reyi âm ile intihap usulünün konması için tereddüde mahal yoktur; müntehibi sani intihap eden vatandaşın doğrudan doğruya meb'us

Levent Şahverdi Arşivi

intihap etmekte daha çok acemilik ve isabetsizlik göstereceği kabule şayan değildir.

b) Şuna da nazarı dikkati celbetmek münasip olur ki, devletin çok nazik ve büyük ehliyet ve fazilet istiyen işlerini görecek millet mümessillerinin seçilmesinde millete rehberlik edecek siyasî fırkaların mevcudiyet ve faaliyetlerinden kendini müstağni görebilen yeryüzünde hiçbir medenî millet yoktur. Her memlekette meb'us namzetlerinin listeleri fırkalar tarafından ortaya atılır.

Siyasî reyini istimal çağında ve vaz'ında bulunan her vatandaş tabiatile bir siyasî fırkanın azası olmak lâzımdır. Fırkalar bir fikirde bulunan vatandaşları grup halinde toplar. Fırkaların maksadı, azasını tenvir etmek ve intihaplarda onları sevk ve idare etmektir. Politika yapmak, memleketin menfaatlerile iştigal etmek demektir. Her halde medenî ve demokrat memleketlerde politika ve fırkalar lâzımdır. Fırkalar milletin siyasî kökleridir. Fırkalar kendi zemininde topladığı usare ile milleti gıdalandırır.

Levent Şahverdi Arşivi

VERGİ

TÜRKİYE CÜMHURİYETİNDE VERGİ SİSTEMİ

Türkiye Cümhuriyetinde «çok vergi sistemi» tatbik edilir. Vergilerimiz, vasıtalı vergiler, vasıtasız vergiler unvanile iki grupta toplanır. Vasıtasız vergilerimiz, irada veya kazanca ve bazan da irada matuf kıymet esasına, veraset ve intikal vergisinde de servete istinat eder. Vasıtalı vergilerimiz ise, istihlâk ve muameleler üzerine mevzudur; vasıtalı vergilerimizin bir kısmı, inhisar şeklindedir.

Vergilerimizin tesisinde arazi ve bina vergileri tahrir usulüne, diğer vasıtasız vergilerimiz de sureti umumiyede beyanname usulüne tâbidir. Vasıtalı vergilerden gerek gümrük gerek dahilî istihlâk vergilerinde, beyanname usulünün muhtelif şekilleri cereyan eder. Muameleler üzerine mevzu resimler ve harçlar ise, muamelelerin yapılması sırasında ekseriyetle pul yapıştırılması suretile alınmış olur.

Vasıtasız vergilerimizin, nispeti, umumiyetle «tek nispetli»; kazanç, veraset ve intikal vergilerinin nispetleri de ekseriyetle «artar nispetli» dir.

Vasıtasız vergilerimizin üstünde, bir şahsın muhtelif irat membalarından gelen iratlarının umumunu bir arada mükellef tutacak bir «başlıca vergi» yoktur.

Levent Şahverdi Arşivi

VERGİLERİMİZİN NEVİLERİ

A) VASITASIZ VERGİLER

ARAZİ VERGİSİ

Arazi vergisi, en eski vergilerdendir. Bu vergi muhtelif safhalar geçirmiştir.

1 — Âşar:

Vaktile arazinin mahsulünden onda biri (öşür) namile aynen vergi olarak alınırdı. Öşür Hükûmet tarafından tahsil edileceği yerden, arttırma usulü ile toptan bir para mukabilinde en ziyade para verenlere iltizama, verilirdi. Vergiyi mültezimler tahsil ederlerdi. Mahsulün bir kısmını aynen almak esasen pek haksız bir vergi usulüdür. İltizam usulü ise verginin aslındaki haksızlıkları, fenalıkları bir kat daha arttırır.

Cümhuriyet devrinde böyle ağır, ezici bir vergi devam edemezdi, kaldırıldı.

2 — Kıymet esası üzerinden alınan arazi vergisi:

Vaktile arazi, mahsulünden alınan üşürden başka kıymeti üzerinden de ikinci defa vergiye tâbidi. Âşarın kaldırılmasından sora, araziden yalnız kıymeti üzerinden bir vergi alınmağa başlanıldı. Kıymet üzerinden vergi alınırken, mahsullerin ziyana uğraması veya arazinin ekilemez bir hale gelmesi hallerinde yine arazi vergisi alınırdı. Bu tarz 1931 malî senesine kadar devam etti.

3 — Bugün tatbik olunan arazi vergisi kanununa göre, arazinin mahsulleri ziyana uğrarsa veya arazi ekilemez bir hale gelirse vergi tamamen veya kısmen tenzil olunur.

Araziden maksat, arz üzerinde hudutları, duvar, çit, yol, ağaç, su mecraları, dağ sırtları gibi sun'î veya

Levent Şahverdi Arşivi

tabiî hudutlarla hudutlandırılmış bilûmum yeryüzü-dür. Arazi hududu içerisinde bulunan kaynaklar ve göller ve dikilen şeyler arazi mefhumuna dahildir. Şehir ve kasabalarda bulunan arsalar da bu vergiye tâbidir.

Arazi vergisi nispetlerinin tatbikında, etrafı hudut-landırılmış olsun olmasın depo, imalât yeri gibi tica-ret ve san'at işlerinde kullanılmak üzere ayrıca kiraya verilen arsalar «iratlı arsa», bunların haricinde kalan arsalar da «iratsız arsa» addolunur.

VERGİDEN İSTİSNA

Bu iki türlüdür: daimî veya muvak-kat.

Daimî olarak vergiden istisna edilen-ler şu gibi arazidir:

a) Devletin, mülhak veya hususî bütçelerle idare edilen dairelerin, belediyelerin ve cemiyetlerin, ticaret kasti olmıyan, kiraya verilmiyen nümune fidanlıkları, meyvalıkları, nümune tarlaları, çiftlikleri spor sahaları, parkları, çocuk bahçeleri ve oynama mahalleri;

b) Devlet, mahallî idarelere ve belediyelere ait her türlü yollar, meydan ve pazar yerleri, umumun istifadesine bırakılmış mer'alar, harman yerleri ve Köy Kanunu mucibince köylülerin orta malları;

c) Ziraate elverişli olmıyan ve başka suretle de istifade edilemiyen taşlık, bataklık, fundalık ve çorak arazi;

d) Diğer hususî kanunlarla vergiden affolunmuş arazi, kullanılması hükûmet tarafından kanunen me-nedilmiş olan arazi ve arsalardan da memnuiyetin devamı müddetince, vergi aranmaz.

Muvakkat istisnalar:

a) Yeni yapılacak bağlar ve güllükler altı sene için;

Levent Şahverdi Arşivi

b) Yeni yapılacak meyvalıklar ve incirlikler, sekiz sene için;

c) Yeni yapılacak fidanlıklarla aşılanacak zeytinlikler, on sene için;

d) Yeni yapılacak zeytinlikler, on iki sene için;

e) Hükûmetçe muayyen bir mıntakaya yerleştirilen muhacir ve aşiretlere verilen arazi, üç sene için;

f) Hususî kanunlarına ve usullerine göre zirate elverişli bir hale getirilen arazi, üç sene için;

g) Hususî kanunlarına göre yeni yapılan ormanlar, yirmi sene, dutluklar on sene için.

Bu aflerden istifade edebilmek için, yapılan işi senesi içinde o mahallin varidat idaresine bir beyanname ile bildirmek şarttır.

ARAZİ VERGİSİNİ KİM VERİR

Arazi ve arsaların vergisini arazi ve arsaların mutasarrıfı verir. Bunların mutasarrıfı bulunmuyorsa veya yoksa vergiyi, arazi ve arsayı mutasarrıf gibi kullanan öder.

AHSULÜ ZARAR GÖREN ARAZİNİN VERGİSİ

Herhangi bir köy, kasaba veya şehrin bütün arazisinin, yahut muayyen bir mıntakanın mahsulleri sel, dolu, kuraklık, yangın, muzır böcek, bulaşık hastalıklar gibi afetler neticesile en az üçte bir derecesinde zarara uğrar ve bu, idarî tahkikatla anlaşılırsa, zararın derecesine göre o sene vergilerin tamamı veya bir kısmı affolunur. Yalnız mahsulü zarara uğrayan arazi icarlı veya bu gibi afetlere karşı sigortalı ise bu aften hariç kalır. Kum, taş veya su altında kalarak ekilemiyecek bir hale geldiği anlaşılan araziden de bu arıza devam ettiği müddetçe vergi aranmaz.

Levent Şahverdi Arşivi

MESAHA VE KIYMETLERİN TAHMİNİ

Arsaların ölçüsü metre murabbaıdır. Arazinin mesahası ise dönüm üzerinden yapılır. Dönüm 919 metre murabbaıdır.

Kıymetler biçileceği sırada mahalle veya köyün civarında bulunan arsaların alım veya satım fiatları ile mukayese suretile arsalara metre murabbaı başına ve araziye dönüm başına birer kıymet konulur. Şayet o civarda yakın zamanda alım satım olmamış ise kıymetleri biçilecek arazinin 10 senede getireceği icar veyahut hasılat kıymete esas tutulur. Bu suretle metre murabbaı veya dönüm başına kıymetten mesahasına göre arsa veya arazinin kıymeti hesap olunur.

İTİRAZ

Arazi ve arsaların biçilen kıymetleri ve yapılan ölçüleri, sahiplerine matbu kâğıtlarla bildirilir. Sahipleri bu kıymet ve ölçüleri fazla ve haksız bulurlarsa kendilerine bildirildiği tarihten itibaren on beş gün içinde itiraz ederler.

İtirazlar arzuhal ile yapılır. Arzuhaller arsa veya arazinin bulunduğu yerin malmemuruna verilir.

Bu itirazlar «istinaf komisyonu» denilen komisyonlarda tetkik edilir; karara bağlanır. Bu kararları kanuna uygun görmiyenler kararın kendilerine tebliğ edildiği günden itibaren on beş gün içinde itiraz edebilirler. Bu itirazlar Maliye Vekâletinde «Temyiz Komisyonu»nda tetkik edilir.

BASİT TAHRİR

Memleketimiz arazisi yetmiş senedenberi yer yer ve zaman zaman, muhtelif vesile ve usullerle tahrir görmektedir. Biribirinden uzak tarihlerde, yekdiğerinden farklı şartlar içinde, başka başka mikyas ve zihniyetlerle biçilen kıymetler arazi vergilerinde büyük nispetsizlikler yapmıştır.

Vakıâ kanun vergi noktasından araziyi ikiye ayır-

Levent Şahverdi Arşivi

makta ve 1340 (1924) tan sora tahrir görmemis olan-
ların vergilerine 1331 (1915) deki kıymetlerinin altı
mislini esas tutmakla nispetsizliği azaltmak istemekte-
dir. Fakat bu, altın ve kâğıt para arasındaki farkı
kısmen kaldırmakla beraber muvazene ve ahengi tut-
maktan uzaktır. Kadastrolu bir tahrir, arazinin ölçül-
mesi ve kıymetinin biçilmesi ise uzun bir iştir. Ve
çok seneler ister. Onun için Türkiye Cümhuriyeti
vergi adaletine zıt olan bu nispetsizlikleri toptan kal-
dırmak üzere iki sene evel «Basit Tahrir» Kanununu
çıkarmıştır.

Bu kanunda esas arazinin nev'ini, halini, büyük-
lüğünü ve kıymetini sahibine söyletmek, gaye de bütün
memlekette tahriri birden yapmak ve kısa zamanda
bitirmektir. Kanun şimdi 12 kazada tecrübe edilmek-
tedir. Netice beklendiği ve umulduğu gibi müspet çı-
karsa o zaman tam tatbika geçecektir.

VERGİLERİN NİSPETİ

Vergi nispeti arazi ve iratlı arsalarda kıymetlerinin binde onu, iratsız ar-
salar da binde beşidir. 1340 (1924) senesindenberi umumî tahrir görmemiş yerlerdeki arazinin vergilerine 1331 (1915) senesinde kayitli kıymetlerinin altı misli esas tutulur. O halde bu gibi arazinin vergi nispeti 1331 deki kıymetlerinin binde altmışıdır.

1331 senesinden sora ferağ, ipotek ve vadeli sa-
tışlar gibi sebeplerle tahrir görerek zamanın rayicine
göre arttırılmış olan kıymetler de bu kanun mucibince
vergilerin tayininde 1331 deki miktarlara indirilir.
1331 senesinde kayitli kıymetleri bulunmıyan veya
1331 senesinde tarla olarak kayitli iken bağ, bahçe
orman haline gelmek gibi bir sebeple halleri değişmiş
yahut kütük ve ağaçları mahvolarak tarla halini almış
olan araziye 1331 senesinden sora yeniden takdir

Levent Şahverdi Arşivi

edilmiş kıymetler altı misli arttırılmıyarak aynen vergiye esas tutulur.

İratlı arsaların vergisi evelce yani Bina Vergisi Kanunu ile değişen «Müsakkafat Kanunu» mucibince gayrisafi iratları üzerinden alınırdı. Yeni kanunda bu arsalar, sahiplerin lehine olarak, arazi vergisine sokulmuştur. Bunların diğer kanunla tayin edilmiş gayrisafi iratlarının on misli kıymetleri olarak kabul edilir. Ve vergi bunlar üzerinden takdir olunur.

Bu arazi vergisinin 18 % i vilâyet, 3 % ü idarei hususiye, 19 % u maarif, 6 % sı iane hissesidir ki mahallerine devletçe verilir.

VERGİ NASIL ÖDENİR

Arazi vergisi iki taksitte alınır. Taksit zamanları her mahallin ziraî ve iktisadî vaziyetine göre vilâyet umumî meclislerinin mütaleası alınarak Maliye Vekâletince tayin olunur.

HUSUSÎ TADİLLER

Arazinin bağ, bahçe ve saire olarak yahut bunun aksi bağ, bahçe iken bozulup tarla haline gelerek vasıf ve kıymeti değişirse, arazi sahiplerinin veya mal memurlarının müracaatleri üzerine kıymetleri yeniden biçilir.

Bir şehir, kasaba veya köyün tamamında veya bir mevkiindeki arazi ve arsaların kıymetleri, herhangi bir sebeple yüzde yirmi nispetinde artar veya eksilirse yeniden tahrir yapılır. Bundan başka herhangi bir vatandaş kendi arazi ve arsasının kıymetini, müddeti dahilinde ve usulü dairesinde, yeniden tahmin talebinde bulunabilir.

Ancak iddiasında haklı olmadığı anlaşılırsa tadil heyetinin masrafları kendisine ödettirilir. İratsız arsa, ticaret ve san'atte kullanılmağa başlanıp iratlı hale geçerse bunu iki ay içinde malmemuruna haber ver-

Levent Şahverdi Arşivi

mek lâzımdır. İratlı arsa iradını kaybederse bunu da vaktinde bildirmek sahibinin menfaati icabıdır. Üzerine bina yapılan arsaların yapıya başlandığından itibaren arazi vergisi alınmaz. Fakat yapı ikinci sene yapılmamış olursa vergi üçüncü seneden tekrar başlar.

HUSUSÎ ORMANLAR RÜSUMU

Hususî ormanların hasılatından kıymetlerinin yüzde onu nispetinde vergi alınır.

BİNA VERGİSİ

Bu verginin adı, evvelce «müsakkafat vergisi» idi. 1931 senesinde bu vergi kanunu, zamanın icap ve şartlarına uygun bir şekilde değiştirilirken adı da «Bina Vergisi» suretinde düzeltildi.

BİNA VERGİLERİ HANGİ ESASLAR ÜZERİNDEN ALINIR

Türkiyede bina vergisi dört safha geçirmiştir:

1 — Tevzi safhası:

Bu tevzi usulünde vergi şöyle alınırdı: Hükûmet her vilâyetin ne miktar vergi vermesi lâzımgeldiğini toptan tayin ederek bildirirdi. Vilâyetler bu miktarı kazalara, nahiyelere, köylere ve halka tevzi ederlerdi.

2 — Kıymet safhası:

Tevzi usulünde haksızlık ve keyfî muamele halkı bizar etmişti. Onun için hükûmet sağlam bir esasa istinat etmek istedi. Ve bu esası binaların kıymetini tahrir etmekte buldu. Böylece elde edilen kıymetlerden zaman zaman değişen 4/1000 ten 10/1000 na kadar vergi aldı.

3 — Gayrisafi irat safhası:

Kıymet üzerinden vergi almak tevzi usulüne göre

Levent Şahverdi Arşivi

daha âdildir. Fakat irat üzerinden vergi almak daha çok âdildir. Çünki, kıymet hervakit ayni iradı getirmez.

4 — Safi irat safhası:

Vergiyi safi irat üzerinden almak ise bütün usullerin en âdilidir. Bir malın uzun zaman dayanması, kıymetinin düşmemesi için bakım ve tamirine itina etmek, onun gitgide harap olarak geliri kesildikçe yerine koyabilmek için ondan alınan iratlardan her sene «itfa payı» namile kâfi bir miktar ayırmağı ihmal etmemek lâzımdır.

Mal sahibinin binasından kazancı onun iradından gayrisafi bakım ve sair masraflarla, itfa payı çıktıktan sora kalan kısımdır (safi irat).

Vergilerin kazanç ile mütenasip olması ise en esaslı bir kaidedir. Türkiye Cümhuriyeti son zamanda yaptığı yeni Bina Vergisi Kanununda safi irat esasına gitmiş ve iratların yüzde yirmisini bakım masrafı ve itfa payı olarak vergi hesabından hariç bırakmıştır.

Binaların safi iratlarını ayrı ayrı bulmak en doğrusudur. Fakat çok güç ve karışıktır. Onun için gayrisafiden böyle toptan umumî bir miktar indirmekte zaruret vardır. Yüzde yirmi nispeti de ekseriyetin lehinedir. Bugün memleketimizin üçte ikisinde bina vergileri irat esasına bağlanmıştır. Her taraftan kıymetten irada ve bundan da safi irada geçilmek işinin bir an evel başarılmasına çalışılmaktadır.

Bir de bunlardan maada ana vatanla birleşen Kars, Ardahan ve Artvinde tatbik edilen maktu vergi vardır ki bu muvakkattir. İrat üzerinden vergiye esas teşkil eden tahrir orada yapılmaktadır. Henüz memleketimizde tahrir bitmemiş olduğundan gerek tevziden ve gerek kıymetten ve gerek maktu olarak vergi veren yerler vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bina vergisi kanununa göre «bina» tabiri, inşa edildiği madde taş, demir, tahta, kerpiç veya herne olursa olsun gerek karada, gerek su üzerindeki sabit inşaatın umumuna şamildir. Her nevi binalar, ister ev, apartıman gibi ikamete, ister han, hamam, fabrika, değirmen, dükkân, rıhtım, iskele, köprü, kule gibi ticarete, san'ate veya herhangi bir surette istimale tahsis edilmiş olsun, bina vergisinden müstesna olduğuna dair bir hüküm olmadıkça, bina vergisine tâbi tutulur.

VERGİDEN İSTİSNA

Bu, iki türlüdür: Daimî veya muvakkat.

Vergiden daimî olarak istisna edilen şu gibi binalardır:

a) Devletin, mülhak ve hususî bütçelerle idare edilen dairelerin ve belediyelerin irat getirmiyecek hususlarda kullanılan binaları;

b) Karşılıklı olmak şartile sefarethane ve konsoloshaneler;

c) Yalnız dinî hizmetler için kullanılan ve umuma açık bulundurulan ibadethaneler;

d) Meccanî olmak şartile hastane, sanatoryom ve hamamlarla yetimhane ve darülâcezeler;

e) Kazanç kasti olmamak şartile umumî maarife ve umumun menfaatine hizmet eden cemiyetlerin binaları;

f) İcar edilmemek şartile çiftçinin alet ve edevat depoları, zahire ambarları, samanlıkları, arabalıkları, ağıllar, ahırlar, kümesler, kurutma mahalleri, işçi ve bekçi bina, kulübe ve barakaları, köy misafir odaları, balıkçıların kullandıkları aletlere mahsus depolar, kayıkhaneler, ve denizle göllerdeki işçi ve balıkçı kulübe ve barakaları;

Levent Şahverdi Arşivi

g) Sahiplerinin oturdukları ve senelik iratları, (25) lirayı geçmiyen binalar (bu gibi binaların senelik gelirleri altmış liraya kadar olanların yirmi beş lirası yine vergiden müstesnadır);

h) Umumun menfaati için devletçe, mahallî idarelerce ve hayır cemiyetlerince yaptırılan yahut çiftçinin ticaret kasti ile olmaksızın kendi arazileri için yaptıracakları her türlü su bentleri, sulama ve kurutma tesisleri;

i) Yangın, su taşması, zelzele ve hastalıklar, içtimalar, umumî sergiler gibi ihtiyaç ve sebeplerle muvakkat olarak yapılan binalar (ihtiyacın devamınca);

j) Diğer hususî kanunlarla affolunmuş binalar (meselâ Teşviki Sanayi Kanunu birçok sanayie ait binaların vergilerini affetmektedir).

Muvakkat bir zaman için vergiden istisnalar:

a) Yeni yapılacak binalardan, yapının bittiğinin ertesi malî seneden başlamak üzere üç sene vergi alınmaz;

b) Bu yeni yapılan binalar muhacirlerin yerleşmesi için ise beş sene, seyyar aşiretlere mahsus ise on sene vergiden affolunmuştur;

c) Mevcut binalara yapılan ilâveler de yeni yapı sayılır.

Bu vergi aflerinden istifade edebilmek için yapı bittikten sora nihayet iki ay içinde o mahallin varidat idaresine «beyanname» vermek şarttır. Hatta yapı tam bitmeden onun bir kısmından istifade edilmeğe başlanırsa, onu da vaktinde bildirmek lâzımdır. Bunlar yapılmazsa vergi istisnasından mahrum kalınır.

Af müddeti bitince; bu, yine iki ay içinde bir beyanname ile varidat idaresine bildirilir. Bu takdirde o binanın vergisi beyannamenin verildiğinin ertesi seneden itibaren alınmağa başlanır. Beyanname ve-

Levent Şahverdi Arşivi

rilmezse o zaman haber verilmiyen senelerin vergisi yüzde yirmi fazlasile alınır.

MAHVOLAN, İSTİFADE EDİLEMİYEN BİNALAR

Yanmış, yıkılmış, kullanılmıyacak derecede harap olmuş veyahut oturulması, kullanılması hususî bir kanunla menedilmiş olan binalardan artık vergi alınmaz. Fakat bunu zamanında ve usulünde bir beyanname ile hükûmete bildirmek lâzımdır.

BİNA VERGİSİ KİMDEN ALINIR

Bina vergisini sahipleri verir. Bunlar ortada olmadıkları takdirde vergi binaları işgal veya ondan istifade edenlerden alınır.

BİNA İRATLARININ TAHMİNİ VE VERGİNİN NİSPETİ

Binaların iradı tabii ve umumi olarak mahallindeki kiraların nispetine, ayni neviden bulunan binaların iradına, mevkiine, büyüklüğüne, katların ve her kattaki odaların adedine, kullanılışına, bakımlılığına, yapılışına ve saireye göre tahmin olunur. Mevsimlik olarak kullanılan binaların bu müddetteki geliri senelik sayılır; fabrika, imalâthane ve değirmenlerin tahmininde içindeki sabit imal vasıtaları da hesaba katılır. Bina ile birlikte hudutlanmış avlu, bahçe ve sair arazi irat takdirinde, binaya tâbidir. Bir çatı altında bulunup ta kullanışları ve kapıları ayrı olan bina kısımları için ayrı ayrı irat tahmin olunur. Bir bina sahipleri arasında resmen ayrılmamış ise onun iradı toptan tahmin edilir. Ve herkes hissesi nispetinde vergi verir. Hisseler ayrılmışsa o zaman iratları da ayrı ayrı takdir olunur. Bu suretle tahmin olunan iratlardan yüzde yirmisi bakım masrafı ve itfa payı olarak çıkarıldıktan sora kalan kısım «safi irat» kabul edilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bina vergisi bu safi iradın yüzde on ikisi nispe-
tindedir. Bir malın iradını tahmin için kâfi vasıtalar
bulunamazsa hakikî kıymeti biçilir ve bunun yüzde
onu safi irat sayılır. 1326 (1910) tarihli Müsakkafat
Kanunu mucibince tahmin olunan ve vergi almakta
esas tutulan gayrisafi iratlardan da — yeni bina Ver-
gisi Kanunu hükmünce tahrirler yapılıncaya kadar —
yüzde yirmi indirilir.

Daha tahriri yapılmamış olan ve kıymet esasından
vergi alınan yerlerde vergi sahiplerinin oturdukları
evlerden 7/1000, diğerlerinden 14/1000 nispetinde
vergi alınır.

Gerek gayrisafi irat ve gerek kıymet esasları üze-
rinden alınan umum vergilerin 3/100ü idarei hususi-
yeye, 15/100i maarife ve diğer 15/100i belediyeye
(eğer belediye hududu haricinde ise vilâyete) verilir.

BİNALARIN İRADINI KİMLER TAHMİN EDER

Belediye hudutları içindeki binaların
tahriri ve iratlarının tahmini beşer
kişilik komisyonlar tarafından yapılır.
Bu komisyonların reisi ile bir azası
Maliye Vekâleti, bir azası belediye
meclisi ve iki azası da tahriri yapılacak mahallerin
ihtiyar heyetleri tarafından seçilir. Köylerdeki tahriri
de yine beş kişilik komisyonlar yapar. Bunların reisi
ile bir azasını Maliye Vekâleti tayin eder, kalan üç
azadan birini ihtiyar heyeti kendi azası arasından,
ikisini de köylü, köy halkından seçer.

Mal sahipleri ile kiracılar binanın her tarafını
komisyona gösterip gezdirmeğe ve istenilen her malû-
matı vermeğe mecburdurlar. Bunu yapmıyanlardan
veya bilerek yanlış malûmat verenlerden sulh mahke-
mesi kararile yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar
hafif para cezası alınır. Her köyün veya mahallenin
tahrir ve tahmini bittikçe cetvelleri varidat kalemlerine

Levent Şahverdi Arşivi

verilir, maliyeden de bir ihbarname ile mal sahibine binasının iradı, vergi nispeti ve miktarı bildirilir.

İTİRAZ

İratların sıhhatle tahmini, vergide adaletin birinci şartıdır. Bina Vergisi Kanunu buna çok itina etmekte; tahmin komisyonlarında halka, vergiyi vereceklere daha fazla yer ve rey vermektedir. Kanun bu maksadı temin için bununla da iktifa etmemekte, iratları tahmin ve vergileri takdir edilen mal sahiplerine itiraz etmek, haklarını araştırmak için kolaylıklar göstermektedir. Komisyonların tahminlerine mal sahipleri kendilerine tebliğ edildikten on beş gün içinde itiraz edebilirler.

Vaktinde ve usulünde yapılmış itirazları tahmin komisyonları bir ay içinde tetkik eder, lüzum görürse binayı tekrar gezer, şikâyetçiyi yahut vekilini dinler kararını verir. Bu son karara aradan 30 gün geçmeden, mal sahibinin tekrar itiraza hakkı vardır. Bu itiraz «istinaf komisyonu» denilen diğer bir komisyonda tetkik olunur. İstinaf komisyonları vilâyet ve kaza merkezlerinde toplanır; mahallin en büyük mülkiye memurunun yahut vekilinin reisliği altında en büyük mal memurundan, belediye ve ticaret odasının seçecekleri iki azadan teşekkül eder. İstinaf komisyonlarının kararlarına karşı itirazlara, merkezdeki temyiz komisyonunda bakılır. Bu komisyonun reisini Adliye Vekâleti, azasından birini İktisat, diğerini Maliye Vekâletleri seçer. Tahmin ve kararlara, hazinenin hakkını korumak için, maliye memurları da ayni müddet ve usulde itiraz edebilirler.

TAHRİRİN YENİDEN YAPILMASI

Bu kanun mucibince yapılacak umumî tahririn her on senede bir tekrarı mecburidir. Fakat bir şehir, kasaba veya köyün tamamında, yahut bir kısmındaki binaların iradı herhangi bir sebeple yüzde

Levent Şahverdi Arşivi

on beş nispetinde artar veya eksilirse mal sahiplerinin veya malmemurlarının talepleri üzerine, on senenin bitmesi beklenmiyerek o mahallin yeniden tahriri yapılır. Bundan başka herhangi bir mal sahibi de tek başına yeniden tahmin isteyebilir. Fakat talebinin muhik olmadığı komisyonların son kararlarile anlaşılırsa bunun için yapılan masraflar kendisine ödettirilir.

Yeniden tahrir için müracaatlerin usul ve müddetleri vardır.

HAYVANLAR VERGİSİ

Bu verginin adı evelce «sayım vergisi» idi. 1931 senesinde değiştirildi. Türkiyede bilûmum davarlar, develer, sığır ve mandalar, at, iğdiş, katır, eşek ve domuzlar hayvanlar vergisine tâbidir. Vergi hayvan başına alınır.

Malî sene girdikten sora, yani haziran ayından itibaren ecnebi memleketlerden Türkiyeye ithal edilecek hayvanlardan o sene için hayvanlar vergisi alınmaz.

VERGİDEN İSTİSNALAR

Şu gibi hayvanlardan vergi alınmaz:

a) Nisan ayının başında daha yaşını bitirmemiş davarlar,

b) Nisan başında iki yaşını bitirmemiş sığır, manda ve develer,

c) Nisan iptidasında üç yaşını bitirmemiş at ve eşekler,

d) Eylûl ayının on altıncı günü altı aylık olmamış domuzlar,

e) Hükûmetçe tayin olunacak şartlar altında memlekete dahil ve hariçten tedarik edilen resmî vesikalı damızlıklar,

f) Nakliyatta kullanıldıkları için kazanç vergisi veren hayvanlar,

Levent Şahverdi Arşivi

g) Ordu, jandarmanın hayvanlarile kanunen hayvana binmek hakkına malik zabit ve efradın binekleri,

h) Hususî kanunlarla vergiden affedilmiş olan hayvanlar.

HAYVANLAR VERGİSİNİ KİM VERİR

Hayvanlar vergisini hayvan sahipleri verir. Hayvan kimin elinde bulunursa sahibi hükmündedir.

VERGİYE TABİ HAYVANLARIN TAYİNİ

Hayvan sahipleri her sene nisan ayının birinci gününden itibaren, 15 inci gününe kadar bulundukları mahalle veya köy ihtiyar meclisine müracaatle, domuzdan maada, hayvanların adedini, nev'ini, nekadarının erkek ve nekadarının dişi olduğunu, vergi idarelerinden gönderilen, bunun için basılmış defterlere kaydettirmeğe ve kaydin hizasını imzalamağa mecburdurlar. Hayvanlarını bu suretle kaydettirenlere, yoklama zamanında, yoklamaya memur edilmiş şahıslara gösterilmek üzere bir «kayit ilmühaberi» verilir. Bu ilmühaberlere pul yapıştırılmaz. İhtiyar heyetleri kayit defterlerini tasdik ederler ve kayit müddeti bittikten nihayet bir hafta içinde o mahallin en büyük mülkiye memuruna verirler. Domuzlar için kayit müddeti eylûl iptidasından başlar ve on beş gün sürer. Domuzlara ait defterler de iki gün içinde vergi idaresine teslim olunur. Geçici hayvanlar nerede bulunurlarsa orada kaydedilir.

Kayit defterlerinin vergi idarelerine verilmesinden sora «yoklama» işi başlar. Yoklama, kaydedilen hayvanların adedini kontrol etmek demektir. Yoklama işini, yoklma memurları yapar. Bu memurları mahallinin en büyük mülkiye memurile maliye memuru birlikte tefrik ederler. Yoklama mayısın on beşinci günü akşamına kadar devam eder. Domuzların yok-

Levent Şahverdi Arşivi

lama müddeti eylûlün on beşine kadardır. Yoklama memurları, hayvanların bulunabilecekleri yerleri arastırırlar ve kayitlerin doğru olup olmadığını hayvan sahiplerinin ellerindeki kayit ilmühaberlerile karşılaştırarak tayin ederler. Yoklaması yapılan hayvanların kayit ilmühaberleri alınır, onun yerine «yoklama ilmühaberi» verilir. Yoklama esnasında evvelce kaydettirilmemiş hayvan görülürse bunlar kaçak addedilir. Ve vergisi üç ve temmuzun onuna kadar kaydettirilmezse beş misli zam ile tahakkuk ettirilir.

HAYVANLARIN NAKLİ

Kayit ve yoklama müddetleri içinde hayvanların bir yerden diğer yere nakli serbest değildir. Kayit müddeti içinde hayvanlarını bir daha dönmemek üzere bulundukları köyden diğer köye götürmek istiyenler, evvelâ kayit ilmühaberi almağa ve gidecekleri köye varınca o ilmühaberi ihtiyar heyetine vize ettirmeğe mecburdurlar Yoklama müddeti içinde hayvanlarını bir köyden diğer köye gönderecek olanların da, yoklama memurlarına müracaatle kayit ilmühaberlerini yoklama ilmühaberlerile değiştirmeleri, yoklama yaptıramazlarsa ihtiyar meclisinden vesika almaları lâzımdır.

HAYVANLAR VERGİSİ MİKTARLARI

Hayvanlar vergisi, hayvan başına aşağıda hizalarında, yazılı miktarda alınır:

Hayvanların Nev'i	Vergi Miktarı	
Koyun ve kıl keçi	50	Kuruş
Tiftik keçi	40	»
Deve	200	»
Manda	150	»
Sığır	90	»
At, kısrak, iğdiş, katır	125	»
Eşek	50	»
Domuz	300	»

Levent Şahverdi Arşivi

VERGİNİN TAHAKKUKU

Hayvanların vergileri, hayvanların kayitli bulundukları kaza vergi idarelerince tahakkuk ettirilir. Tahakkuk ettirilen vergi, ihbarname ile hayvan sahiplerine tebliğ olunur. Hayvan sahipleri ihbarnamelerin tebliğinden itibaren, on beş gün içinde vergilere ve varsa ceza miktarlarına itiraz komisyonu nezdinde itiraz etmek hakkını haizdirler; her kazada bir itiraz komisyonu vardır. İtiraz komisyonu kararları dahi tebliğ tarihinden itibaren bir ay zarfında temyiz edilebilir. Temyiz taleplerini Maliye Vekâletinde Kazanç Temyiz Komisyonu tetkik eder ve karara bağlar.

HAYVANLAR VERGİSİNİN ÖDENMESİ

Bu resim iki müsavi taksit ile ödenir. Birinci taksit müddati, dava ve develer için haziranın; sığır, manda, at ve eşek için eylûlün; domuzlar için teşrinievelin ilk haftasıdır. İkinci taksitler birer ay soradır.

KAZANÇ VERGİSİ

Bu verginin adı, uzun seneler « temettü vergisi » olarak devam etmiştir. 1926 senesinde Temettü Vergisi Kanunu ilga edilmiş, onun yerine Kazanç Vergisi Kanunu kabul edilmiştir.

Türkiyede kazanç vergisi muhtelif safhalar geçirmiştir.

1) Türkiyede kazançlar üzerine vergi alınmağa Tanzimattan evel 1825 tarihlerinde başlandığı kabul edilebilir. O zaman bunun ismi « İhtisap Resmi » idi. Tanzimattan sora bu vergi kaldırıldı. Kazanç vergisi arazi, bina vergilerile birlikte tahrire müsteniden alınmağa başlanıldı. Bu hal rubu asır devam etti, mütea-

Levent Şahverdi Arşivi

kıben kazanç vergisi arazi ve bina vergilerinden ayrıldı. Ve fakat tahrire istinat ederek rubu asırdan fazla yine bu tarzda devam etti.

2) Bu vergi ikinci safhada komisyonlar vasıtasile kazanç erbabının senelik kazançlarının takdiri şeklinde oldu. Bu usul de rubu asır kadar sürdü.

3) Meşrutiyetin ilânından evel kazanç vergisinde «zahirî karine» usulüne girildi. Bu usul bir müddet sora ıslah edildi ve bir kısım şirketler beyanname usulüne alındı.

4) Bugünkü Kazanç Vergisi Kanunu 1926 senesinde kabul edildi. Beyanname usulü genişletildi ve zahirî karine usulüne tâbi olanlar daraltıldı.

Kazanç Vergisi Kanununda, kazançların, hakikî miktarını aramak ve çabuk elde edebilecek müspet neticeleri vergiye tâbi tutmak için beyanname usulü kabul edilmiş olmakla beraber, zahirî karineler ve alâmetlere müracaat lüzumundan da büsbütün ayrılmak mümkün olamamıştır.

1926 tarihli Kazanç Vergisi Kanununun 1927 senesinde tadile uğramış, muhtelif maddelerine tadiller ve ilâveler yapılmıştır. Mevcut kanunun, günün ihtiyaçlarına tekabül etmediği anlaşılarak hükûmetçe yeni bir Kazanç Vergisi Kanunu projesi hazırlanmış ve Millet Meclisinde muhtelif encümenlerde müzakeresi bitmiştir.

KAZANÇ VERGİSİNE TÂBİ KAZANÇLAR

Kazanç Vergisi Kanununa göre:

1) Ticaret ve sanayi erbabının kazançları,

2) Meslekler icrasından meydana çıkan kazançlar,

3) Memurların, müstahdemlerin ve işçilerin kazançları, vergiye tâbidir.

Levent Şahverdi Arşivi

KAZANÇ VERGİSİNİN MÜSTESNALARI

Aşağıda yazılı hakikî ve hükmî şahıslar kazanç vergisinden müstesnadırlar:

1 — Müellifler, mütercimler, gece ve çırak mektepleri muallimleri,

2 — Mahsulâtı arziyelerini dükkân açmaksızın satan çiftçiler ve bunların istihsal ve nakil vasıtaları,

3 — Avlarını satan avcılar, balıkçılar, bunların istihsal ve nakil vasıtaları (avcının malını alıp satanlar vergi verecektir),

4 — Kendi hayvanları ve bunların mahsullerini ve mamulâtını dükkân açmaksızın satanlar ve bunların istihsal ve nakil vasıtaları,

5 — Ziraatte çalışan rençperler, ortaklaşa çalışan balıkçı tayfaları, çobanlar, hususî evlerde ev işlerini gören hizmetçiler,

6 — Bağcılar, bahçıvanlar (alıp satanlar vergi ile mükelleftir),

7 — Ticarî mahiyette olmıyan kooperatifler,

8 — İster millî olsun ister beynelmilel mahiyette bulunsun memleket dahilinde açılıp bir seneden aşağı muvakkat bir zamana munhasır olan sergiler, panayırlar ve buralarda eşya satanlar (ecnebiler mütekabiliyet esasına tâbidir),

9 — Evleri içinde amele kullanmaksızın tezgâh kurup mensucat dokuyanlar,

10 — Nüfusu 5000 den aşağı olan yerlerde san'at icra eden kadın ebeler, hastabakıcılar,

11 — Yaşı 18 den aşağı 65 ten yukarı olanlar,

12 — İki gözü âma ve meflûç veya el veya ayağının ikisinden veya yalnız birinden mahrum işçi, müstahdemler, seyyar satıcılar,

13 — Hususî akıl hastalıkları hastaneleri, hususî verem sanatoryomları, hususî ilk tedrisat mektepleri, devletçe umumun menfaatine yaradığına karar verilen cemiyetler,

Levent Şahverdi Arşivi

14 — Ticaret maksadını haiz olmıyan her nevi cemiyetler ile siyasî fırkaların duhuliye, aidat ve teberruları,

15 — Munhasıran devlete ait müessese ve fabrikalar,

16 — Hususî kanunlar ile veya devletle mukavelelerine müsteniden istisnaları kabul edilenler,

17 — Devletler arasında cari teamüllere ve devletler hukuku kaidelerine tevfikan sefirler ve ecnebi mümessilleri ve konsolosluklarla bunların yanlarında çalışan ve yerli tebaadan olmıyan müstahdemleri (mütekabil muamele şartile).

RUHSAT VEYA UNVAN TEZKERESİ

Ruhsat veya unvan tezkeresi müesseselerin kendi işlerini gördürmek için yanlarında kullandıkları memur ve müstahdemlerden başka kazanç vergisine tâbi hakikî ve hükmî her şahıs bir unvan veya ruhsat tezkeresi almağa mecburdur. Tezkeresiz ticaret ve san'at icrası memnudur.

Tezkereler için bir harç verilir ki miktari 25 kuruştan 5 liraya kadar değişir. Bu tezkerelerin hükmü bir malî sene için muteberdir. Her sene yenisi alınır.

KAZANÇLARI İÇİN BEYANNAME VERENLER

Kazanç Vergisi Kanununa göre beyanname usulüne tâbi mükellefler, üç nev'e ayrılır:

1) Senelik kazançlarını beyanname ile bildirenler ve beyannamelerine bilânçolarını ve kâr ve zarar hesabının cetvelini raptetmek mecburiyetinde olanlar (şirketler ve şirketler gibi beyanname vermeği tercih eden mükellefler).

2) Senelik muamelelerini ve masraflarını beyannamelerinde bildirmeğe mecbur olanlar (serbest meslekler ashabı gibi).

3) Senelik satış ve muamele yekûnlarını beyannamelerinde yazarak bu satış ve muameleleri üzerinden kazanç emsal cetveline nazaran gayri afi kazançları

Levent Şahverdi Arşivi

bulunarak vergileri bu gayrisafi kazançlar üzerinden hesap edilenler (müteahhitler, eczaneler, ve mütedavil sermaye ile iş gören şahıslardan ikraz ve istikraz ve banka muamelâtile iştigal edenler gibi).

Yukarda üç fıkrada da yazılı olanlardan maada senelik icarı 500 lira ve daha fazla olan yerlerde ticaret ve san'at icra edenler ve senelik kirası bin lira ve daha fazla olan hamamları ve adi su değirmenlerini işletenler de kazançları için beyanname vermek mecburiyetindedirler. Bu nevi mükellefler eğer mütedavil sermaye ile iş görenlerden ise 3 üncü fıkrada yazılı şekilde, mütedavil sermaye ile iş görenlerden değillerse 2 inci fıkrada yazılı şekilde beyannamelerini verirler.

1,2,3 üncü fıkralara dahil olan mükelleflere birinci kısım mükellef denilir. Bu nevi mükelleflerden birinci ve ikinci fıkradakiler (safi kazançları) ve üçüncü fıkradakiler de (gayrisafi kazançları) üzerinden vergi verirler.

Kazançları zahirî karineye göre tayin edilenler, küçük ticaret ve san'at erbabıdır. Bu nevi mükellefler de oturdukları mahallerin icar bedeli zahirî karine olarak ele alınır. İcar bedelleri, alâkadarların her sene kânunusani ayı içinde vereceklerî icar bedeli beyannamelerine istinaden «icar bedeli takdir komisyonları» tarafından tayin edilir. İcar bedeli beyannamesini vermiyenlerin vergilerine 15 % zammolunur.

İcar bedelinin komisyonca tetkik ve tayininde, ticaret evinin mevkii, şerefi ve ehemmiyeti ve o seneye mahsus ticarî haller, iktisadî tesirler nazarı dikkate alınır. Benzeri ticaret evlerinin kiraları ile mukayese yapılır. Bunlara göre beyannamede gösterilen icar ya kabul edilir veyahut arttırılır veya indirilir.

Kazanç Kanununda bu nevi mükelleflere ikinci kısım mükellef denilir. Bu nevi mükellefler arzu ederlerse beyannameye tâbi tutulmağı tercih edebilirler.

Levent Şahverdi Arşivi

MEMURLAR, MÜSTAHDEMLER VE İŞÇİLERİN VERGİSİ

Bu mükelleflerin vergileri iki suretle tayin olunur.

1) Eğer bunlar birinci kısım mükellefler nezdinde çalışıyorlarsa vergileri her ay kendilerine tediyat yapılırken, istihdam edenler tarafından kesilir ve ertesi ay içinde bordro ile malsandığına teslim olunur.

2) Eğer bunlar ikinci kısım mükellefler nezdinde veya seyyar bir halde çalışıyorlarsa kendilerine bir komisyon tarafından (günde gayrisafi kazanç) takdir olunur ve vergisi bu gayrisafi gündelik kazancın, iştigallerinin nev'ine göre muayyen misiller ile darbedilmesi suretile tayin olunur.

Devlet, vilâyet ve belediye memurları ile resmî müesseselerde çalışan memur ve müstahdemler için bordro verilmez. Bunların vergilerini muhasipler tediye sırasında keserler.

RESEN TAYİN

Kazançlarını beyanname ile bildirmek mecburiyetinde olan mükelleflerle, birinci kısım mükellefler nezdinde çalışan memur ve müstahdemler için aylık bordro verilmediği takdirde, bunlara ait kazanç miktarları vergi tahakkuk memurları tarafından resen ve emsaline göre tarh ve tayin olunur.

KAZANÇ VERGİSİ NİSPETLERİ

Kazanç vergisi menşeleri itibarile şu kısımlara ayrılır:

1 — Safi kazançlar üzerinden vergiye tâbi şirketler, müesseseler, serbest sanayi erbabı.

Bunların vergi nispetleri safi kazançları üzerinden «artar vergi» olarak alınır.

	5000	liraya	kadar	olan kısımdan	12 %
5001 —	10000	»	»	» »	15 %
10001 —	20000	»	»	» »	20 %
20001 —	50000	»	»	» »	25 %
50001	liradan fazlasından				30 %

Levent Şahverdi Arşivi

2 — Gayrisafi kazançları üzerinden vergiye tâbi tutulan ticaret erbabı. Bunlar için her sene komisyonlar tarafından gayrisafi kazanç nispetleri tayin edilir. Ve bu miktarlar vergiye esas tutularak, artar vergi suretile vergileri alınır.

Nispetler şöyledir:

3000	liraya kadar olan kıymetten	7 %
3001 — 10000	„ „ „ „	8 %
10001 — 20000	„ „ „ „	10 %
20001 — 50000	„ „ „ „	12 %
50001	liradan fazlasından	15 %

3 — Safi veya gayrisafi kazançlar üzerinden vergiye tâbi müesseseler nezdinde bulunan memurlar ve müstahdemler. Bunla ın vergi nispetleri şehrî yüz liraya kadar olan kısımdan 7% ve 100 liradan fazlasından 9% .

(Umumî ve hususî ve mülhak bütçelerle idare edilen daire ve müesseselerden fikrî ve bedenî hizmetler mukabilinde maaş, ücret, tahsisat, hakkı huzur, tazminat yevmiye, ikramiye ve ihbariye alanların vergi nispeti şöyledir:

100 liraya kadar	5 %
101 liradan 200 liraya kadar kısmı için	6 %
201 „ 300 „ „ „ „	7 %
301 „ 400 „ „ „ „	8 %
401 „ yukarısı için	9 %

4 — Ticaretanelerin tahmin olunan icarları üzerinden zahirî karine usulü ile vergiye tâbi ticaretaneler.

Bunların vergileri ticaretanelerinin senelik icarları üzerinden olmak üzere aşağıdaki kısımlara ayrılır:

a) Her nevi vesaiti nakliye ikametine mahsus kayıkhane, ahır, arabalık, garaj ve emsalini işletenlerle hizmetçi ve amele tedarik eden idarehaneler ashabı, çanak, çömlek satıcılarla satılık ekmek çıkarmayıp munhasıran pişiricilikle iştigal eden fırıncılar tebeyyün eden kiralarının 35% i .

Levent Şahverdi Arşivi

b) Her nevi tamirci, tenekeci, aşçı, kahveci, çilingir, doğramacı, berber gibi küçük san'at erbabı kiralarının 45 % i.

c) Bakkal, kasap, sebzeci, meyvacı, kömürcü gibi emtia satan küçük erbabı ticaret ve pansiyoncular kiralarının 55 % i.

d) Seyyar kara ve deniz vasıtaları ve bu vasıtalar müstahdemleri, takdir edilecek günlük gayrisafi kazançlarının 17 misli vergiye tâbidir.

Seyyar satıcılar, san'atkârlar, simsarlar dahi ayni miktar üzerinden vergiye tâbi tutulur.

e) Ticaretanelerinin icarları üzerinden kazanç vergisine tâbi tutulan ticaretanelerde çalışan seyyar tezgâhtar ve emsali işçilerden takdir edilecek gayrisafi günlük iştigallerinin nev'ine göre kazançlarının 9 veya 17 misli vergi olarak alınır.

İTİRAZ Gerek birinci ve gerek ikinci kısım vergi verenlere konulan vergiler matbu kâğıtlarla kendilerine bildirilir. Birinci kısım vergi verenler yanında çalışanların vergileri kendilerini istihdam edenlere bildirilir. Mükellefler bu vergileri fazla ve haksız buldukları takdirde kendilerine bildirildiği tarihten başlıyarak resmî tatil günleri hariç olmak üzere 30 gün içinde itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, itiraz komisyonunda tetkik edilerek bir karara bağlanır. Bu karara mükellef kanaat etmez ve kanuna uygun bulmazsa kezalik kendisine bildirildiği tarihten itibaren sekiz gün içinde temyizen tetkikini istiyebilir.

İtiraz arzuhalleri daima mahallinin en büyük malmemuruna makbuz mukabilinde verilir. Temyiz itirazları Maliye Vekâletinde müteşekkil temyiz komisyonunda tetkik olunur.

İlk tetkik neticesinde tahakkuk eden vergiler tah-

Levent Şahverdi Arşivi

sil kabiliyetini alır. Temyiz itirazı verginin tahsilini tehir etmez.

VERGİNİN TEDİYE ZAMANLARI

Birinci kısım vergi verenlerden tahakkuk eden vergilerinin yarısı malî senenin ikinci ayı olan temmuz ayı içinde, ikinci taksiti malî senenin altıncı ayı olan ikinciteşrin içinde.

İkinci kısım mükelleflerin vergilerinin ilk taksiti malî senenin ilk ayı olan haziranda,

İkinci taksiti de ikinciteşrin içinde tahsil olunur. Taksitlerini vaktinde vermiyenlerin vergisi 10 % ilâvesile alınır.

Birinci kısım vergi verenler yanında çalışan memur ve müstahdemlerin vergileri her ay nihayetinde aldıkları ücretlerden müesseselerce kesilerek ertesi ayın on beşine kadar mahallî malsandıklarına yatırılır. Müddetinde yatırılmıyan vergiler 10 % fazlasile müesseseden alınır.

MADENLER RÜSUMU

Madenler iki türlü resme tâbidir:

1 — Resmi nispî: Kuyu ve mağara hafrile imlâ olunan madenlerin hasılatı gayrisafiyesinden yüzde birden beşe kadar.

Yığınlar halinde bulunan maadinin hasılatı gayrisafiyesinden yüzde ondan yirmiye kadar vergi alınır.

2 — Resmi mukarrer: Madenin müstevi sathının beher ceribinden senede alınan on kuruştur.

VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ

Memleketimizde veraset ve intikal muameleleri ötedenberi harca tâbi bulunmakta idi. Bu harç gayri-

Levent Şahverdi Arşivi

menkulâttan intikal muamelelerinin tapu idarelerince yapılması ve tescili sırasında, menkulâttan da tereke tahriri halinde alınırdı. 1926 senesinde intikallerin ivaz mukabili veya ivazsız olanlarına göre ikiye ayrılarak, ivaz mukabili olan intikaller tapu harcı kanunu mevzuunda bırakılmış, ivazsız olan intikaller de, ister gayrimenkulâta, ister menkulâta taallûk etsin veraset ve intikal vergisi unvanı altında ihdas edilen artar nispetli vergiye tâbi tutulmuştur.

Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa göre, hakikî veya hükmî bir şahıstan, diğer hakikî veya hükmî bir şahsa,

1) Veraset ve vasiyet yolu ile veya herhangi bir tarzda bedelsiz ve ivazsız olarak intikal eden menkul ve gayrimenkul mallardan,

2) Veraset ve vasiyet yolu ile intikal eden intifa haklarından,

3) Veraset ve vasiyet yolu ile intikal eden ve kanunlarına göre tescile tâbi bulunan bütün haklar ve menfaatlerden, veraset vergisi alınır.

VERGİDEN İSTİSNALAR

Şu gibi intikaller vergiden müstesnadır:

a) Umumî, mülhak ve hususî bütçelerle idare edilen devlet müesseselerile belediyelere ve köylerin manevî şahsiyetlerine ait intikaller,

b) Umumun menfaatine hizmet eden cemiyetlere, umuma mahsus ibadethanelere, meccanî hastanelere, darülâceze ve yetimhanelere ait intikaller,

c) Veraset suretile intikal eden bütün ev eşyası,

d) Ana ve baba, karı ve koca ile fürua intikal eden menkul mallarda herbiri üç yüz lirayı geçmiyen mirasçı hisseleri,

e) Akraba ve ahbaplar arasında alınıp verilen, resmî bir daire tarafından tescili âdet olmıyan menkul hediyeler,

Levent Şahverdi Arşivi

f) Karşılıklı olmak şartile yabancı hükûmetlerin sefirlerile sefarethaneleri memurlarına ve bunların ailelerine ait intikaller,

g) Harpte veya eşkıya musademelerinde, manevra ve talimler esnasında, yahut bu alarda aldıkları yaralar neticesinde ölen asker ve jandarma efradının ve vazife başında ölen polislerin füruuna, ana ve babasına kalan bütün malları,

h) Türk Tayyare Cemiyeti piyango ikramiyeleri,

i) Bütün sadakalar.

BEYANNAME Kendilerine mal intikal edenler, icap eden malûmatı havi olarak hükûmete bir beyanname vermekle mükelleftirler.

Veraset veya vasiyet tarikile mal sahibi olanların, bu malları Türkiyede vefat eden bir kimseden tevarüs etmiş ise, vefat tarihinden itibaren, ecnebi memleketlerde vefat eden kimselerden intikal etmiş ise vefatlarına muttali oldukları tarihten itibaren dört ay içinde bu beyannameyi vermeleri lâzımdır.

Bedelsiz herhangi bir suretle servete sahip olanlar beyannamelerini bu servetlere sahip oldukları tarihten itibaren bir ay zarfında verirler. Beyannameler ölüm vukuunda, ölenin varisleri tarafından verilir. Varisler ayrı ayrı veya cümlesi birleşerek bir beyanname verebilirler.

Beyanname ölenin ikametgâhının bulunduğu yerin vergi idaresine verilir. Ölümden başka bir suretle bilâbedel herhangi bir servete malik olanlar, beyannamelerini kendilerinin oturduğu mahallin vergi idaresine verirler.

İNTİKAL EDEN MALLARIN KIYMETLERİNİN TAKDİRİ Veraset tarikile intikal eden menkul malların kıymetleri her kaza ve vilâyet merkezinde ticaret odalarınca, ticaret odaları bulunmıyan yerlerde belediye meclislerince kendi azası arasından yahut hariçten seçecekleri üç kişilik bir heyet

Levent Şahverdi Arşivi

tarafından takdir olununr. Bu heyetler her mali sene başında yeniden seçilir.

Ancak tereke yapılır veya defter tutma, yahut resmî tasfiye talepleri olursa mahkemece menkul mallara tayin edilecek kıymetler vergiye esas tutulur. Gayrimenkul malların vergileri, bina ve arazi vergilerine esas olan kıymetlere göre hesap edilir.

VERGİNİN SURETİ HESABI

Bu vergi intikal eden malın kıymetine ve karabet derecesine göre kanunda tespit edilmiş olan nispetlar üzerinden alınır. Bir fikir vermek için bazı misaller sayalım.

Meselâ:

Bir evlât babasından 100 liralık bir mal tevarüs etse bunun yüzde bir nispetinde bir miktarını, yani bir lirasını vergi olarak verir. Kalan miras 10,000 liralıksa bunun ilk 500 lirası için yüzde bir, 501 liradan 2500 liraya kadar miktarı için yüzde iki ve gerikalan 2501 liradan on bin liraya kadar kısmı için dahi yüzde üç verilir. Şu hesaba göre tevarüs edilen on bin lira için verilecek vergi miktarı:

İlk 500 lirası için	$\frac{1}{100}$	den	5 lira
501 liradan 2500 liraya kadar 2000 lira için	$\frac{2}{100}$	den	40 »
2501 liradan 10,000 liraya kadar 7500 lira için	$\frac{3}{100}$	den	225 »
			270 » tutar.

Varis baba olursa bu 10,000 liranın vergisi; ilk beş yüz lirası için 1,5 % tur. 501 liradan 2500 liraya kadar 2000 lirası için 3 % ve 2501 liradan on bin liraya kadar kalan 7500 lira için 4 % tür.

Levent Şahverdi Arşivi

İTİRAZ

Vergi idaresi tarafından tahakkuk ettirilen vergi miktarı vergiyi verecek-lere bildirilir. Vergi verecekler, bildirilen miktarı yüksek ve haksız bulurlarsa kendilerine bildirildiği tarihten itibaren 15 gün zarfında itiraz edebilirler. İtiraz edilen vergiler neticeye kadar tahsil olunmaz.

VERGİNİN TEDİYESİ

Gayrimenkul intikalinde vergi üç sene zarfında ve müsavi taksitlerle tahsil olunur.

Bir taksit vaktinde tediye olunmazsa verginin bir seneliği def'aten alınır.

Naklolunabilen malların vergileri, tahakkuku ile beraber alınır.

TAHSİLÂT İŞLERİ

Vasıtasız vergilerin, kanunlarında yazılı taksit ve tediye müddetleri zarfında ödenmemesi halinde bunla-rın tahsilleri «Tahsili Emval Kanunu» ile temin olunur. Tahsili Emval Kanunu vasıtalı vergilere ait kanunlarla, bu nevi vergilere ve bir kısım Devlet matlubatına da teşmil edilmiştir. Bu itibarla Tahsili Emval Kanunu, Devletin gerek vargi ve gerek sair cihetlerden olan matlubatını tahsil için «İcra Kanunu» mahiyetindedir. Vergi hasılatında icraî muameleler, «ihtarname» tan-zim ve ilânile başlar. İhtarname borçlu olan mükellef-lerin isimlerini ve borçlarının miktarlarını ihtiva eden bir cetveldir. Bu cetvel iki nüsha olarak hazırlanır, bir nüshası halkın göreceği umumî yere diğer nüsha-sı da vergi idaresinin kapısına asılır. İhtarnamenin asıldığı günde, tahsil şubesi olan mahallerde mükel-leflere ayrıca sarı renkli bir «ihtar varakası» da gönde-rilir.

Levent Şahverdi Arşivi

İhtarnamelerin asıldığı günü takip eden günden itibaren on gün zarfında vergi borcunun verilmesi mecburidir. Bu müddet zarfında yine vergi borcu verilmiyecek olursa, mahallinin tahsilât komisyonunca «haciz ve satış kararı» verilerek mükellefin haczi kabil olan emvali haczedilir ve satılır ve vergisi de tahsil olunur.

Haciz muamelesi, menkul mallardan başlar. Ve haczedildiği günün ertesi günü bu mallar satılır. Kirada olan binaların vergisi vaktinde verilmiyecek olursa bunların kiraları haczolunur. Memur ve müstahdemlere ait vergiler de bunların maaşları ve ücretleri kanunun tayin ettiği nispette haczedilir. Haciz sahibinin oturduğu gayrimenkulâta taallûk ediyorsa, bırakılır, eğer ihtiyacından fazla ise satılır. Gayrimenkulâtın satılması hususî merasime ve muameleye tâbidir.

Vergilerini tediyeden imtina eden ve görünüyorda menkul ve geyrimenkul emvali bulunmıyan ve fakat nakit serveti olduğu mahallinin ihtiyar meclislerinin mazbatası ve tahkikatla sabit olanlar, hapsedilmek suretile vergilerini tediyeye icbar edilirler. Hapis vergi memurlarının talebi, tahsilât komisyonunun kararı ve en büyük mülkiye memurunun tasvibile tatbik olunur. Hapis müddeti bir aydır.

Ekserî vergi kanunlarında, tahakkuk ettiği tarihten itibaren, beş sene zarfında tahsil edilmiyen vergilerin müruruzamana uğraması veya kayitlerinin silinmesi kabul edilmiştir.

VASITASIZ VERGİLER TAHSİLÂTINDAN MAHALLÎ İDARELERE AİT HİSSELER

Memleketimizde «mahallî idareler» yani, vilâyet idarei hususiyeleri ve belediyeler, Devlet vergileri tahsilâtından ayrılan ve bu idarelere verilen hisselerle baş-

Levent Şahverdi Arşivi

lıca masraflarını korurlar. Bu idarelerin doğrudan doğ. ruya kendileri tarafından tarh ve tahsil edilen ikinci derece ehemmiyeti haiz başkaca varidatları da vardır. Yalnız arazi vergisi tahsilâtından Ziraat Bankasına da hisse ayrılır.

Vasıtasız vergilere ait tahsilâttan:

1) Arazi vergisinin,

18% i vilâyete, 3% ü idarei hususiyeye % 19 u maarife, 6% Ziraat Bankasına ayrılır.

2) Bina vergisinin,

% 3 ü idarei hususiyeye, 15% i maarife, 15% i belediyelere (eğer binalar belediye hududu haricinde ise belediye hududu haricindeki binaların hissesi vilâyete) verilir.

3) Hayvanlar vergisinin,

Mali sene girdikten sora ecnebi memleketlerinden getirilen hayvanlardan da o sene için vergi alınmaz.

Tahsil olunan hayvan vergilerinde;

Koyun, keçi, eşekten;

3 % ü Vilâyet
4 % ü İdarei hususiye
25 % i Maarif

Tiftik keçilerinden:

3 % ü Vilâyet
4 % ü İdarei hususiye
21 % i Maarif

Deveden:

5 % i Vilâyet
2 % si İdarei hususiye
32 % si Maarif

Mandadan:

4 % ü Vilâyet
2 % si İdarei hususiye
32 % si Maarif

Levent Şahverdi Arşivi

İnek, öküzden:

5 % i Vilâyet
2 % si İdarei hususiye
32 % si Maarif

At, kısrak, idiş ve katırdan:

5 % i Vilâyet
3 % ü İdarei hususiye
32 % si Maarif

Domuzdan:

4 % ü Vilâyet
1 % i İdarei hususiye
28% i Maarif

hissesi ayrılarak verilir.

4) Kazanç vergisinin,

3% ü Vilâyete, 2% si idarei hususiyelere, 28% i maarife, %3 ü belediyelere verilir.

Yukarda yazılı dört vergiden bir ay zarfında yapılan tahsilât, ertesi ayın bidayetinde alâkadar idarelere verilmek lâzımgelir.

B VASITALI VERGİLER

GÜMRÜK RESİMLERİ

Gümrük hattından geçerek Türkiyeye giren eşyanın kâffesinden Gümrük Tarife Kanunu mucibince gümrük resmi alınır. Gümrük hattı deniz ile hudut teşkil eden nehirler sahillerinden ve Türkiyeyi komşu devletler arazisinden ayıran kara hudutlarından ibarettir.

Gümrük Tarife Kanunu, iki tarzda resim alınmasını âmirdir:

a) Gümrük Tarife Kanununa merbut tarife mucibince,

Levent Şahverdi Arşivi

b) Bazı eşyanın kıymetleri üzerinden.

Gümrük tarifesi; eşyayı, hayvanat, nebatat, madeniyat, kimyevî cisimler ve tıbbî eczalar olmak üzere dört büyük kısımda tasnif eylemiştir. Bu eşya için mevzu resimler, eşyanın kıymetleri ve mahiyetleri ve sıkletleri nazarı itibara alınarak beher yüz kilosu için tayin kılınmıştır. Sıklet üzerine resmi tayin kılınmıyan eşya için adet, hacim esas tutulmuştur.

Tarifede mezkûr olmıyan eşya, yeni bir kanun ile tarifeye ithal olununcıya kadar kıymetleri üzerinden yüzde kırk nispetinde resme tâbi tutulur.

UMUMÎ TARİFEDE RESİM MİKTARLARI TAYİN EDİLİRKEN

a) Himaye edilecekler,
b) Himayeye muhtaç olmıyanlar,
c) Muaf tutulması lâzımgelenler,
d) İthali menedilmesi veya o derecede resme tâbi tutulması lâzımgelenler,

ehemmiyetle ele alınmış ve bu noktadan resim miktarları sıfırdan başlıyarak yüzde yüze kadar tayin kılınmıştır. Bu tahavvülün gayesi milli iktisat ve istihsalâtı himaye etmektir. Umumî tarifedeki takribî ve vasatî resim haddi 22 % dir.

TARİFEDE TENZİLÂT

Kendilerile ticaret muahedesi aktedilmiş olan devletler muvaredatı için kabul edilmiş olan tenzilât dairesinde gümrük resmi alınır. Tenzilâtlı tarifeden istifada etmek için menşe şehadetnamesi ibrazı mecburidir.

BEYANNAME

Türkiyeye ithal edilecek eşya için, alâkadarların imzasını havi müfredatlı bir beyannamenin ithalât gümrüğüne verilmesi mecburidir. Ancak yolcuların beraberindeki resme tâbi ve gayritâbi zatî eşya ile kıymetsiz nümunelik eşyadan ve ticarete mahsus olmıyarak posta veya sair nakliye

Levent Şahverdi Arşivi

vasıtalarile gelecek zatî eşya için beyanname talep edilmez. Ashabının şifahî ifadeleri kâfidir. Şukadar ki resmi elli lirayı tecavüz ederse bu kabîl eşya için beyanname tanzimi lâzımdır.

Beyanname, ithal edilmek istenilen eşyanın gümrük resminin tediyesini mutazammın bir taahhütnamedir.

MUAYENE

Gümrüğe gelen eşya, muayeneye tâbidir. Reisicümhurun zatı ve ikametgâhı için celbedilen eşya ve devletçe getirtilen esliha, mühimmat ve kanunen gümrük resminden muaf bulunan sefirlere ve sefarethanelere ait eşya ve kuriyelerin beraberlerindeki resmî evrakı havi mühürlü kaplar muayene olunmaz.

TARİFE TATBİKATINDA İHTİLÂF OLURSA

Eşyanın tarifeye tatbikında hasıl olan ihtilâf, gümrük idaresince iktisat vekili tarafından tayin olunan üç eksperden müteşekkil daimî heyete tevdi olunur. Eksperler heyetinin verdiği kararlar kat'idir. Bu kararlar üzerine artık mahkemeye gidilemez.

TEDİYE

Gümrük resminin peşin tediyesi lâzımdır. Resim verilmedikçe eşyanın memlekete ithaline müsaade edilemez. Yalnız iktisadî faaliyetlere ve fevkalâde ihtiyaçlara yarıyacak eşyaya ait resimlerin kısmen veya tamamen üç ay müddetle teciline maliye vekili mezundur. Bu tecilden istifade edecek eşyanın nevileri İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur.

RESMİN KALDIRILDIĞI BAZI HALLER

Gümrük resmi prensip itibarile eşyanın ithali sırasında alınmakla beraber aşağıdaki vaziyetler hususî hükümlere tâbidir.

a) Transit eşya:

Bir ecnebi memleketten gelip Türkiyeden geçerek

Levent Şahverdi Arşivi

diğer ecnebi memleketine giden eşyaya transit eşyası denilir. Bu eşya da nizamnamesinde tayin olunan surette muayeneye tâbidir.

b) Kabulü muvakkat:

Az veya çok bir ameliye gördükten sora en çok bir sene zarfında tekrar ihraç olunacak eşyanın, muvakkat kabul usulüne tevfikan, ithaline İcra Vekilleri Heyeti kararile müsaade edilebilir. Bu eşyanın listesi her sene bütçesine raptedilir.

c) Antrepo:

Antrepoya giren eşya memlekete ithal edilmiş addedilemez. Bu eşya, beyannamelerinin salâhiyettar gümrüğe ita ile tescil ettirildiği zaman cari olan rüsuma tâbidir.

Aksi takdirde eşyanın antrepodan çıktığı gün cari olan usul ve rüsuma tabiiyeti icap eder.

d) Tamir ve boyanma için memleket haricine çıkarıldıktan sora getirilen eşya:

Bu eşyadan a, b, d fıkralarında yazılı usule tâbi olanlar teminata raptedilir.

İHRACAT İhracat emtiası gümrük resmine tâbi değildir. Bu eşyanın usulü dairesinde beyannamesi tanzim ve gümrükçe muayene ve muamelesi ifa olunduktan sora ihracına müsaade edilir. Yolcuların beraberinde bulunan zatî eşya ile kıymetsiz nümunelik eşya için beyanname istenilmez. Sahiplerinin şifahî ifadesile iktifa olunur.

CEZALAR Gümrük resminin temini ve gümrük kaçakçılığının men'i için Kaçakçılık Kanunu yapılmıştır. Gümrük Kanununda ve Kaçakçılık Kanununda tatbik olunacak cezalar hadisat üzerine tadat ve beyan olunmuştur. Beyanname verilmemesi kaçakçılığa teşebbüs ve gümrük muamelesinin

Levent Şahverdi Arşivi

yaptırılmaması kaçakçılıktır. Kaçırılmağa teşebbüs veya kaçırıldığı sabit olan eşya musadere ve kaçakçıdan o eşyanın gümrük resmi ile beraber sair resimler miktarınca naktî ceza alınır. Kaçırılan eşya saklanır veya istihlâk edilip te derdest ve musaderesi kabil olmazsa sahibi rüsumdan maada bedelini de tediyeye mecburdur.

Kaçakçılık fiilleri mahkemede intaç ve karara bağlanır.

Gümrük resmi için teminat eşyadır.

KAÇAKÇILIK HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

Kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki hükümlere göre, aşağıda isimleri yazılı şahıslar kaçakçılığı ihbara mecburdurlar:

1) Devlet ve devlet müesseselerinin memur ve müstahdemleri,

2) Mahallî idarelerin müesseselerinin memur ve müstahdemleri,

3) Mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar heyeti azaları, mahalle, kır ve orman bekçileri ve köy koruyucuları (Bu fıkrada yazılı olanlar kaçakçılığı men ve takip ile mükellef olan memurların bulunmadığı yerlerde o vazifeyi ifa ile de mükelleftirler).

Aşağıda isimleri yazılı şahıslar, kaçakçılığı men ve takip ile mükelleftirler:

1) Vali, kaymakam ve nahiye müdürleri,

2) Bilûmum gümrük memurları,

3) Doğrudan doğruya Devlet tarafından idare edilen inhisarların bilûmum memurları,

4) Emniyet müdürü, merkez memuru, komiser ve muavini ve zabıta memurları,

5) Jandarma kumandanı, jandarma zabit ve efradı,

Levent Şahverdi Arşivi

6) Hudut ve sahillerde Gümrük muhafaza memurları (Askerî ve sivil).

Kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki 1918 numaralı kanunda kaçak vukuatı karşısında ne surette hareket edileceği, zabıt ve musadere evrakının nasıl tutulacağı, ve kaçakçılık faillerinin muhakemeleri usulü, kaçakçılığı ihbar edenlere veya bu uğurda hizmeti olanlara verilecek ikramiyeler hakkında hususî hükümler vardır.

MUHAFAZA TEŞKİLÂTI

Hudutlarda gümrük resmine ve inhisara tâbi eşyanın kaçakçılığına mahal verilmemek üzere askerî usul ve merasim ile yetiştirilmiş muhafaza teşkilâtı vardır. Bu teşkilât sivil ve askerlerden terekküp eder. Muhafaza teşkilâtı, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine merbut bir kumandanlık emrindedir.

ARZİYE VE SAİRE RESMİ

Arziye resmi: Gümrüğe tarihi duhulünden itibaren bir hafta zarfında kaldırılmıyan ithalât eşyasından sekizinci, ihracat eşyasından üçüncü, aktarma ve transit eşyasından on beşinci, ticareti dahiliye eşyasından mahreç gümrüğünce üçüncü ve mevrit gümrüğünce sekizinci günden itibaren gayrisafi sıkleti üzerinden beher elli kilogram için yevmî 25 para resim alınır.

Ancak bu ücret hiçbir vakit malın kıymetinin yarısını geçemez.

Antrepo ücreti: Hükûmete ait antrepolara ithal olunan eşyadan alınır. Eşyadan alınacak ücret mevkiin icabatına göre İcra Vekilleri Heyeti kararile tayin olunur. İcra Vekilleri Heyetince tespit olunan ücretler berveçhiatidir:

Hükûmetçe tesis olunan veya tesis ve küşat edilecek olan antrepolara konulacak eşyanın beher gayrisafi tonilâtosundan ayda 100 kuruş arziye ücreti alınır.

Levent Şahverdi Arşivi

(Ton veya küsüratı için alınacak ücret, eşyanın kilo itibarile miktarına ve antrepoda kaldığı gün adedine göre hesap olunur).

Vezin ücreti: İthalât eşyasından kap başına 10 para ve dökme halinde bulunan eşyadan tonilâto başına 20 paradır. Bu ücret adet veya hacim üzerine gümrük resmi verilenlerden alınmaz. Yalnız vezne tâbi olanlardan alınır.

Damga, mühür masarifi, hamaliye ücreti ve eşyanın muayenesi için kapların açılıp kapanmasına ve gümrük muamelâtının ifasına ait masarif tarifei mahsuslarına tâbidir.

Hamaliye ücreti ve zurufun açılıp kapanması ve saire için icap eden masraflara ait tarifeler her gümrük idaresi için İktisat Vekâletince memur edilecek bir zatın riyaseti altında mahallî ticaret odasından ve belediyesinden ve ticaret odası bulunmıyan yerlerde belediyelerden müntehap azadan ve gümrük idaresinin bir memurundan müteşekkil komisyon marifetile tanzim ve İktisat Vekâletince tasdikten sora tatbik olunur.

MUAMELE VERGİSİ

Bu vergi:

a) Muharrik kuvvetler kullanan sınaî müessese-lerin [1] senede on bin lira ciroluktan fazla mamulâtından,

b) Ecnebi memleketlerden ithal edilen maddelerden,

---

[1] Teşvikı Sanayi Kanunu sınaî müesseseyi şu suretle tarif eder: Daimî veya muayyen zamanlarda içinde makine veya aletler veya tezgâhlar ianesile herhangi bir madde veya kudretin evsaf veya eşkâli kısmen veya tamamen değiştirilip kıymetlendirmek suretile imalât vücuda getirilen ve bu maksada tahsis edilen yerler

Levent Şahverdi Arşivi

c) Sigorta şirketlerinin, bankaların, bankerlerin yaptıkları muameleler için prim, kumüsyon, faiz, iskonto ve aciyo gibi herne nam ile olursa olsun aldıkları paralardan alınır.

VERGİDEN İSTİSNALAR

Aşağıda yazılı madde ve muameleler vergiden müstesnadır:

a) İmali, ithali, ihracı, alım ve satımı veya bunlardan yalnız biri devlet inhisarında bulunan maddeler,

b) Metre murabbaı 25 liradan yukarı kıymetli şark halıları,

c) Şeker,

d) Yerli mahsulleri işliyen tasirhaneler, tasir fabrikaları ve prina fabrikaları,

e) İptidai maddeleri ne olursa olsun ip ve iplik fabrikaları,

f) Kuru yemişleri, hububatı ve diğer nebati ve hayvanî mahsulleri kabuk ve çöplerinden, pamuğu çekirdeğinden ayıran ve temizliyen müesseseler,

g) Tarife Kanunu ve sair kanunlarla gümrük resminden affedilmiş olan maddeler,

h) Umumiyetle matbaa mamulâtı,

i) Sefarethanelerle siyasî memurların Tarife Kanunu mucibince gümrük resmi alınmıyan eşyası,

j) Demire ait imal ve tamir müesseseleri,

k) Memleketimizde yapılıp ecnebi memleketlere çıkarılacak maddeler,

l) Eleksiz un fabrikaları ile ekmek, tuğla, kiremit, hezar fabrikaları,

m) Tarife Kanunu veya sair hususi kanunlarla gümrük resmi vermeden ithal edilen madde ve malların memleketimiz dahilinde yapılan eşleri ve benzerleri,

n) Mükerrer sigorta primleri,

o) Hayat sigorta primleri,

Levent Şahverdi Arşivi

p) Her nevi maden cevherlerile yıkanmış veya yıkanmamış madenkömürleri, kok ve briket (çıkarma, temizleme, eritme, tasfiye ve imal için),

r) Trikotaj, mücevherat, ıtriyat, tabiî veya sun'î ipek mensucat ve çorap fabrikaları hariç olmak üzere muharrik kuvvetleri beş beygire kadar (beş beygir dahil) olan müesseseler.

VERGİNİN NİSPETİ

Sınaî müesseseler mamulâtının muamele vergisi, onların satış kıymetinden iptidaî maddeler payı olarak bir miktar indirildikten sora kalan kısmın 6 % sıdır. Her san'at şubesi mamulâtı için satış kıymetlerinden indirilecek iptidaî maddeler payı her sene Bütçe Kanununa bağlı bir cetvelde gösterilir.

Cetvelde yazılı olmıyan mamulâtın satış kıymetinden ancak 20 % indirilir.

İthal edilen maddelerin muamele vergisi, onların orijinal fatura kıymetlerine nakliye, sigorta ve gümrükten çıkarılıncıya kadarki bütün masraf ve resimler ilâve edilerek bulunacak kıymetlerin 6 % sıdır. Sigorta şirketleri, bankalar ve bankerlerden alınan muamele vergisi ise, aldıkları paraların yüzde iki buçuğudur.

VERGİ NASIL TAHAKKUK ETTİRİLİR

Sınaî müesseseler her ay içinde peşin veya veresiye sattıkları veya satılmak üzere kumüsyoncuya, yahut kendi şubelerine gönderdikleri malların nev'ini, miktarını, satış fiatlarını iptidaî maddeler payını bildiren bir beyannameyi ertesi ayın nihayet 15 inci günü akşamına kadar varidat idaresine vermeğe mecburdurlar. Sınaî müessesenin deposuna gönderilen eşya satılmadıkça, vergi muamelesi görmez. Fakat bunların da miktar ve nevilerinin beyannamede gösterilmesi lâzımdır.

Memleket haricine çıkarılacak maddelerden mua-

Levent Şahverdi Arşivi

mele vergisi son kanunla kaldırılmıştır. Mamulâtını yalnız harice çıkaran müesseseler için vergi muamelesi de yapılmaz. Fakat, yaptıklarını hem dahilde satan, hem de harice gönderen müesseseler ihraç edecekleri mallar için bir nakliye tezkeresi almaları ve bundan nihayet altı ay içinde malları tamamen çıkardıklarına dair gümrük vesikasını mal idaresine göstermeleri lâzımdır. Bunu yapmazlarsa o malların fabrikadan çıkarıldığı zamanda tahakkuk ettirilmiş olan vergileri kendilerinden birden alınır. Hariçten mal getirenler de bunların nevilerini, hallerini, orijinal faturadaki kıymetlerini, masraflarını, resimlerini bildiren bir beyanname verirler. Sigorta şirketleri banka ve bankerler aylık muamelelerini nihayet ertesi ayın onuna kadar bildirirler.

İTIRAZ

Verilen beyannamelerin doğruluğuna varidat memurluğunca kanaat gelmezse bunun tahkikı ticaret odası yahut belediye tarafından seçilmiş üç kişilik heyete havale edilir. Kanunun «ehli vukuf» dediği bu heyet on günde kararını verir. Ve varidat idaresine yazar. Ehli vukufun kararına 7 gün içinde hem mal sahibi, hem malmemuru itiraz edebilir. İtirazlar mahallin en büyük mülkiye memurunun veya vekilinin reisliği altında biri en büyük malmemurunca, ikisi ticaret odasınca, birisi de belediyece seçilmiş beş kişilik bir komisyonda beş gün içinde tetkik edilir. İtiraz komisyonlarının kararları da temyiz olunabilir.

VERGI NASIL ÖDENİR

Sigorta şirketleri, banka ve bankerler her ayın vergilerini ertesi ayın nihayet 15 inci gününe kadar mal sandığına yatırmağa mecburdurlar.

Sınaî müesseseler her ay için tahakkuk etmiş ver-

Levent Şahverdi Arşivi

gilerini ertesi aydan itibaren üç müsavi taksitte üç ayda öderler. Veresiye sattıkları eşyanın vergileri için ödenme müddeti ayrıca üç ay daha geriye atılabilir. İthal eşyasının vergileri banka teminatına bağlanarak üç müsavi taksitte alınır. İlk taksit malın gümrükten çıkarılmasından bir ay sora istenir.

CEZA Beyannameleri vaktinde, usulünde vermemiş, yanlış, doldurmuş, defterleri tutmamış, malını saklamış, kıymetlerini az bildirmiş, borcunu zamanında ödememiş olanlar derece derece cezaya çarpılırlar.

DAHİLÎ İSTİHLÂK VERGİSİ

I

EĞLENCE VE HUSUSÎ İSTİHLÂK VERGİSİ

Bu vergiye tâbi olan müesseseler şunlardır:

a) Bar,

b) Dans yerleri, alkollü içki kullanılan çalgılı yerler,

c) Birahane, meyhane, alkollü içki kullanılan lokanta, büfe, pastane ve mümasil yerler,

d) Tiyatro, sinema, sirkler ve duhuliye ile girilen ve içerisinde alkollü içki kullanılmıyan mümasili yerler,

e) Tren ve vapurlardaki büfeler,

f) Duhuliye ile girilen çalgılı yerler.

Aşağıda yazılı müesseseler vergiden muaftır:

a) Dans dersanesi olduğu hükûmetçe tasdik edilen ve içinde konsomasyon olmıyan yerler,

b) Maliye ve Maarif Vekâletlerince terbiyevî hiz-

Levent Şahverdi Arşivi

metleri kabul edilecek tiyatro, konser ve çocuk sinemaları,

c) At koşuları ve spor yerleri duhuliyeleri,

d) Umumî merkezleri tarafından en az on beş gün evel Maliye Vekâletine haber verilmek şartile umumun menfaatine hizmet eden cemiyetlerle belediye idarelerinde bulunan darülâceze tarafından tertip olunacak balo ve müsamereler.

Verginin matrahı:

a, b, c, fıkralarında yazılı yerler için bina vergisine matrah olan gayrisafi irattır. a fıkrasındaki yerler için bu gayrisafi iradın yüzde yüzü, b fıkrasında yazılı yerler için yüzde yetmiş beşi, c fıkrasında yazılı yerler için de yüzde ellisi vergi olarak alınır.

d, e fıkralarında yazılı yerler için duhuliye ve istihlâk bedellerinin % onu, f fıkrasında yazılı yerler için ise duhuliye bedelinin yüzde yirmisi vergi olarak alınır.

Vergi *a, b, c* fıkralarında yazılı yerler için senelik olarak tahakkuk eder ve dört müsavi taksitte alınır. *d* fıkrasındaki yerler için bilet satıldıkça resim tahakkuk eder. Ve pul yapıştırma suretile cibayet olunur. *e* fıkrasındaki yerler için de, bu müesseselerin tutacakları musaddak defterde tahakkuk ettirilir ve aylık olarak tahsil edilir. Vergi tahsilâtında Tahsili Emval Kanunu tatbik olunur.

II

ŞEKER VE PETROL İSTİHLÂK VERGİSİ

1718 numaralı Dahilî İstihlâk Vergisi Kanunu mucibince,

1) Türkiye dahilinde istihsal edilecek şekerin

Levent Şahverdi Arşivi

beher kilosundan 1930 malî senesi zarfında 4 kuruş, 1931 senesinde 5 kuruş, 1932 senesinde 6 kuruş, 1933 senesile ondan sonraki senelerde 7 kuruş istihlâk vergisi alınır. Bu verginin 1934 malî senesinden itibaren kilo başına 8 kuruşa çıkarılması Millet Meclisine arzedilmiştir.

2) Türkiye dahilinde çıkarılacak veya hariçten ithal edilecek ham petrolları tasfiye ederek lâmbada yanan petrol haline getiren müesseselerin istihsal edecekleri petrolun beher kilosundan sekiz kuruş istihlâk vergisi alınır.

Gerek şeker, gerek petrol istihlâk vergisi, bunları istihsal eden fabrikalardan satış vukuunu müteakıp tahsil olunur.

1718 numaralı kanuna zeyledilen 1871 numaralı kanunla kaçağa karşı şiddetli tedbirler alınmıştır.

ELEKTRİK VE HAVAGAZI İSTİHLÂK VERGİSİ

1871 numaralı kanunun 2 inci maddesile elektrik ve havagazı istihlâk vergisine bugünkü şekil verilmiştir.

Bu kanuna göre:

Umumî elektrik ve havagazı tesisatı bulunan mahallerde, müstakillen sınaî müesseselerde kullanılanlar müstesna olmak üzere, tenvir, teshin, ütü, vantilâtör, banyo ve sair suretlerle vukubulacak elektrik ve havagazı sarfiyatı, elektrik ve havagazı istihsal eden müesseselerin aylık sarfiyat faturaları üzerinden 5% istihlâk vergisine tâbidir.

Bu vergi, elektrik ve havagazı müesseseleri tarafından aylık sarfiyat faturalarına zammedilmek suretile

Levent Şahverdi Arşivi

müşterilerden tahsil ve on beş gün zarfında alâkadar malsandıklarına teslim olunur. Müesseseler bu verginin tahsilile mükellef ve mes'uldürler.

OYUN ALETLERİ RESMİ

Kahvehane ve gazinolarda bulunan bilârdolardan senevî 500 kuruş ve tavla, dama, satranç tahtalarının beherinden senevî 300 kuruş maktu olarak vergi alınır. Resme tâbi olan bu aletlere kontrolu temin için pirinçten birer levha yapıştırılır.

KARA VE DENİZ AV VERGİLERİ

Kara ve deniz av vergileri teşkilât mevcut olan yerlerde balık müdiriyeti veya memuriyeti ve hasılatı cüz'î olan yerlerde gümrük memurları tarafından cibayet olunur. İstanbulda hususî teşkilât ve bir müdiriyet vardır.

Türkiye dahilinde bilûmum deniz, göl, dalyan ve derelerden avlanan ve istihsal olunan balık ve balıkyağlarından 12% nispetinde vergi alınır.

Resme tâbi mevaddı nakletmek için tezkere almak mecburidir. Balık avcılığı yapan ve deniz mahsulâtını avlıyacak her ferdin ruhsatiye tezkeresi alması mecburidir. Bu tezkerenin harcı 100 kuruştur. Madrabazlar için hususî tarife vardır.

İstanbulda balık müzayede ile satılır. Müzayede neticesinde satılan malın bedeli idarece ashabına verilir ve bilâhare müşteriden sekiz ve yirmi bir gün vadeler ile tahsil olunur. Bu maksatla İstanbul Balık Müdiriyeti emrine mütedavil sermaye verilmiştir.

Orman ve korularda avcılık edenler, av tezkeresi

Levent Şahverdi Arşivi

almak mecburiyetindedir. Bu tezkerenin harcı İstanbulda 400, diğer vilâyetlerde 200, kazalarda 100 kuruştur.

Türkiye dahilinde avlanan ve kürkünden istifade edilen samur, tilki, sincap, sansar ve emsali hayvanların pöstekileri mahallî rayiç üzerinden tayin kılınacak fiatlara istinaden 12% resme tâbidir. Bunların da nakli, nakliye tezkeresi ile olur.

NAKLİYAT VERGİSİ

Bu vergi muayyen tarifeli vesaiti nakliye ile seyahat eden yolculardan alınır. İki kısımdır:

1 — Her nevi demiryolları ile devlet veya şirket ve eşhas uhdelerinde bulunan umuma mahsus vapurlarla seyahat eden yolculardan birinci mevkide, nakliye ücretinin yüzde onu, ikinci mevkide yüzde yedi buçuğu ve üçüncü mevkilerde de nakliye ücretinin yüzde beşidir.

2 — Tramvay, tünel, büyük şehirlerle köyler arasında rabıtayı muhafaza eden ve üzerlerinde yevmî müteaddit trenler tahrik olunan demiryollar ve ayni mahiyette vapur yolcularından da nakliye ücretinin birinci mevkide 5 %, ikinci ve üçüncü mevkilerde 2,5 % resim alınır.

Nakliyat vergisinin makineli kara nakliye vasıtalarına da teşmili hakkında Millet Meclisine yeni bir kanun lâyihası verilmiştir.

SEFİNELER RÜSUMU

Liman idarelerince bilûmum merakibi bahriye ve sefinelerden tarifesi mucibince resim alınır. Bu resim, m ururiye, şehriye, mesaha, safra resimlerile senedi bahri,

Levent Şahverdi Arşivi

ilân ve ferağ ve intikal harçları ve vizesiz ve tezkere-sini yenilemeksizin seyrisefer eden sefinelerden, şehrî rüsumu vaktinde vermiyenlerden, alınacak cezaları ihtiva eder. Bunlardan maada, ticarî sefinelere ait kronometrelerin bilmukayese hatalarının tayini, harita ve mesaha ve pusula tashihi, pusula vaz'ı ücretlerile tüccar gemileri kaptan ve çarkçılarına ve tayfalarına ve kılavuzlarına verilen şehadetname ve tezkere harçla-rı da bu meyandadır.

DAMGA RESMİ

Damga resmi, Damga Kanununda yazılı ve ihticaç için ibraz olunabilecek evrak, senetler ile ilânlardan alınır

Damga resmi iki kısımdır:

a) Maktu resim,

b) Nispî resim.

Maktu resim, senetlerle ilânların nevi ve mahi-yetlerine, nispî resim de evrak ve senetlerde yazılı meblâğ ve kıymete göre istifa olunur.

Maktu resim, maktu resim tarifesi mucibince alı-nır. Bu tarife 10 paradan 50 liraya kadar resim tayin eylemektedir.

Nispî resim, Damga Kanununda nispî resme tâbi olduğu tasrih edilen veya tasrih edilmeyip te muayyen meblâğı havi ve ihticaca salih olan bilcümle evrak, senetler ve sairenin natık olduğu veyahut bunlarda münderic rakamların hasıl edeceği meblâğın beher bin kuruşu için iki kuruş üzerinden alınır. Kanunda sayılan bazı evrakın nispî resimleri binde bir ve binde yarım ve binde on para üzerinden alınmaktadır. Duhuliye ile girilen yerlerin resimleri bilet bedelinin yüzde beşinden yüzde on beşine kadar tahavvül eder.

Levent Şahverdi Arşivi

Damga resmi, sureti umumiyede, damgapulu vaz'ı suretile alınır. Damga Kanununun kabul eylediği ahvalde matbu damga vaz'ı ve makbuz itası suretile de alınabilir.

Damgapulu bayiler marifetile satılır. Bayilere satıkları pulun yüzde beşi bey'iye olarak verilir. Damgapulu bayii olmak üzere mezuniyet ve bey'iye ruhsatnamesi almak zaruridir. Ruhsatnameler vilâyet merkezlerinde 200 ve kazalarda 150, nahiyelerde 50 kuruş mukabilinde verilir.

Damga resmi ve cezası, alâkadar tarafından rıza ile verilmiyecek olursa sulh mahkemesine müracaat edilir. Damga resmi ifa edilmemiş bulunan evrak ve saire için damga resminden maada 25 kuruştan aşağı olmamak üzere resmin beş misli naktî ceza alınır.

TAPU HARÇ VE KAYDİYELERİ

Tapu sicilline kayit ve tescil dolayısile alınacak harç ve kaydiyeler 16 Mayıs 1929 tarihli Tapu Harçları Kanunu mucibince hesap ve tahsil olunur. Tapu harcı ve kaydiyesi tapu idarelerince tahakkuk ettirilir ve malsandıklarınca makbuz mukabilinde tahsil edilir. Harç verilmeden tapu sicilline hiçbir kayit muamelesi yapılamaz.

Tapu harç ve kaydiyelerinin tarifesi ve bunların ne suretle hesap edileceği hususî kanununda yazılıdır.

MAHKEME HARÇLARI VE KAYDİYELERİ

Mahkeme harçları ve kaydiyeleri unvanı altında toplanılan varidat:

a) Mahkeme harçlarına,

b) İcra harçlarına,

Levent Şahverdi Arşivi

ait olmak üzere iki kısımda toplanır.

Mahkeme harçları da:

1) Sulh mahkemelerine,
2) Asliye mahkemelerine,
3) Temyiz mahkemelerine,

Ait olarak ayrı ayrı tarifelere ve hükümlere bağlanmıştır.

Beher kısma ait harç miktarları ve bunların ne suretle hesap edilecekleri harç kanunlarında yazılıdır.

HAYVAN SAĞLIK ZABITASI RESMİ

Hariçten Türkiyeye ithal olunacak her cins hayvanlardan hayvan başına, mevat, ve müstahzaratı hayvaniyeden sıkletleri üzerinden 2 Şubat 1340 (1924) tarihli kanuna merbut tarife mucibince gümrükler baytar memurları tarafından tahakkuk ettirilerek cibayet olunur. Baytarlar tarafından vaki sıhhî muayene memleketimizde hayvan hastalıklarının zuhûr ve istilâsına mâni olmak gayesine matuftur. Resim, bu muayene neticesi olarak alınmaktadır.

C. INHİSARLAR

Devlet bütçesinde malî inhisarlar unvanı altında toplanan inhisarlar, Tütün ve saire, Tuz, İspirto ve İspirtolu İçkiler, Kibrit ve Çakmak, Rovelver, Fişek, Mevaddı İnfilâkıye, Av Saçması, Oyun Kâğıdı İnhisarından ibarettir. Bu inhisarlardan Oyun Kâğıdı İnhisarından maadası şahsiyeti hükmiyeyi haiz inhisar idareleri tarafından ve doğrudan devletçe idare edilen inhisar şeklinde idare edilmektedir. Oyun Kâğıdı İnhisarının işletilmesi, Hilâliahmer Cemiyetine terkedilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu inhisarların işletilmesinden hasıl olan safi varidat, devlet bütçesine inhisarlar hasılatı olarak kaydedilir.

TÜTÜN VE SAİRE

a) Türkiye dahilinde sarfedilmek için tütün mubayaa ve satışı,

b) Türkiye dahilinde kıyılmış tütün, yaprak sigarası, sigara, enfiye ve ağız tütünü ile herne suretle olursa olsun alelûmun tütün imali,

Devlet inhisarı altındadır.

Ecnebi yaprak tütünlerinin Türkiyeye ithali memnudur. Ecnebi yaprak sigarası, sigara, kıyılmış tütün, enfiye ve ağız tütünü ithali ve satışı inhisar idaresinin tayin edeceği fiatla ve inhisar hakkı verilmek şartile caizdir.

İnhisar, dahilî sarfiyata mahsustur. İhracat serbesttir. İnhisar için muayyen bir resim yoktur. İnhisar idaresi mubayaa ettiği tütünleri muayyen fiatlarla satar. İnhisar hasılatı içinde dahildir.

Türkiyede tütün zeriyatı inhisar idaresinin kontrolu altındadır. Heryerde tütün ekilemez. Tütünün istihsali, nakli ve muhafazası idarenin keza murakabesi altında cereyan eder. Satış için bey'iye tezkeresi almak lâzımdır.

Tütün İnhisarı, inhisar idarelerinin en mühimmi ve hasılatlısıdır. Bu idarenin muamelâtı Muhasebei Umumiye Kanununa tâbi değildir.

TUZ

Türkiyede deniz, göl, kayatuzu istihsali, satışı, devlet inhisarı altındadır. Tuzun memlehalarda kanunî satış fiatı 6 kuruştur. Memleha haricindeki satış fiatı

Levent Şahverdi Arşivi

serbesttir. Nakliye masrafının azlığı veya çokluğu dolayısile perakende tuz fiatları ayni değildir. Tuz inhisar İdaresi ihtikâra mahal kalmaması için Türkiyenin her tarafında tuz ambarları tesis eylemektedir.

En mühim tuz memlehası İzmirde Çamaltındadır. Burada deniz tuzu istihsal olunur. Bundan sora mühim memleha Anadolu ortasında Koçhisar memlehasıdır.

Türkiyede kayatuzu mebzulen mevcuttur. Mevcut kayatuzu membalarından en zengini «Sekili» ocaklarıdır. En nefîs kayatuzu «Hacıbektaş» ta çıkar ve ecnebi memleketlere ihraç olunur. Ecnebiye gönderilen tuzun fiatı takriben 3 liradır.

Bu idarenin muhasebesi Muhasebei Umumiye Kanunu dairesinde cereyan eder.

İSPİRTO VE İSPİRTOLU İÇKİLER

Türkiye dahilinde bilûmum ispirtolar ve ispirtolu içkiler (şarap, bira ve her nevi likör dahil) imal veyahut hariçten celp ve ithali ve dahilde satışı devlet inhisarı altındadır. Bu inhisar idaresi Tütün İnhisarı gibi idare edilmektedir. İnhisarın tesisi ile takip olunan gayeler:

a) Varidat cibayet eylemek,

b) Memlekette ispirto sanayiini tesis için fabrikalar açmak,

c) Halka temiz ve hilesiz meşrubat ihzar etmek,

d) Şarapçılığı ıslah ve ihya eylemek şekillerinde hulâsa edilebilir.

Şarabın İnhisar Kanununda münderiç şerait dairesinde imal ve ihracı serbesttir. Dahilde satışı inhisar altındadır.

Kapalı şişe ile ispirtolu meşrubat satan bayilere

Levent Şahverdi Arşivi

10% a kadar bey'iye verilir. Bayiler ruhsat almak mecburiyetindedir.

Kadehle müskirat satan müesseseler, senevî icarlarının 10% nu kadar bey'iye re.mi verirler.

Satış fiatları İcra Vekillerince tespit edilmiştir.

KİBRİT VE ÇAKMAK

İşlenmiş kibrit ile alev, kıvılcım ve hararet çıkararak herhangi bir maddeyi tutuşturmak için kullanılan çakmak ve sun'î çakmaktaşlarının işletilmesi yani bunların :

a) İmali, b) İthali, c) İhracı, d) Satışı,

devletin inhisarı altındadır; kav veya fitil ile kullanılan mekanizmasız adi çakmaklar inhisara dahil değildir.

Bu inhisarın 1Temmuz 1930 tarihinden itibaren işletilmesi yirmi beş sene müddetle bir şirkete devredilmiştir. Bir kutu kibritin fiatı yüz paradır; her kutuda elli kibrit bulunur.

Eğer şirket lüks kibritler çıkaracak olursa bunların fiatı hükûmetin tasvibile tayin olunur. Kibritten başka bu inhisara dahil olan diğer maddelerin mevcut fiatlarını şirket kendi kendine üç mislinden fazla tezyit edemez; daha fazla fiat tayini İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine bağlıdır.

İşbu inhisarı işletmek hakkının kendisine verdiği menfaatlere mukabil şirket her sene iki taksitte hükûmete bir milyon yedi yüz elli bin türk lirasını maktuan vermeğe mecburdur; şayet memleket dahilinde kibrit istihlâki 25 bin sandıktan fazla olursa işbu maktu bedelden başka her fazla sandık için hükûmete 30 türk lirası verir. Şirket Türkiye hudutları dahilinde herzaman halkın istihlâkine kâfi altı aylık stok bulundurmakla mükelleftir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şirket B. M. M. nin mukaveleyi tasdik ettiği 15 Haziran 1930 tarihinden itibaren iki sene zarfında faaliyete geçmek şartile İstanbul vilâyeti dahilinde memleketin istihlâkine kâfi kibrit yapabilecek büyük lükte bir fabrika yapmakla mükelleftir.

Bu fabrika inhisar müddetinin hitamında hükûmete bilâbedel kalacaktır.

ROVELVER, FİŞEK, MEVADDI İNFİLAKIYE VE AV SAÇMASI

Bu inhisarların işletilmeleri, 1926 ve 1927 senelerindenberi nısıf sermayeleri hazineye ait bulunan hususî şirketler tarafından idare edilmekte idi. Bu inhisar şirketleri taahhütlerini ifa edemediklerinden hükûmet 1932 senesi başlangıcından itibaren bu inhisarları da, diğer malî inhisarlar gibi doğrudan doğruya idare etmeğe başladı ve hususî bir idare tesis etti.

Bu grupa dahil olan inhisar mevaddının imali, ithali ve satışı devlet inhisarı altındadır.

DEVLET BÜTÇESİNDEKİ SAİR VARİDAT

Devlet bütçesinde yukarda yazılan vasıtasız ve vasıtalı vergiler, inhisarlardan maada, sair varidat membaları da vardır. Bu varidat devlet tarafından idare edilen müesseselerden (Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi, Darphane gibi); umumî müesseselerden ve şirketlerden devlet hissesi olarak alınan mebaliğden (Fenerler İdaresi, Mükerrer Sigorta Sandığı, Cümhuriyet Merkez Bankası gibi); bazı müteferrik varidattan ve fevkalâde hasılattan terekküp eder.

Levent Şahverdi Arşivi

İKTİSADİ BUHRAN VERGİLERİ

1931 malî senesinin ortalarında, muhtelif sebepler ve tesirler altında zuhûr eden varidat noksanını telâfi etmek üzere hükûmet «iktisadî buhran vergisi» unvanı altında, muvakkat mahiyette, müstakil vergi veya mevcut vergilere kesir halinde zam yapmak suretile bazı membalara müracaat lüzum ve zaruretini hisseylemiştir. Bunlardan bir kısmı tatbik edilmekte bir kısmı da Millet Meclisinde henüz proje halinde bulunmaktadır. Müracaat edilen membalar şunlardır:

1) Alelûmum memur ve müstahdemlerin maaş ve ücretlerinden kendilerine sair suretlerle yapılan tediyelerden % 10 dan başlamak üzere artar nispetli yeni bir vergi,

2) Bina vergilerine % 50 zam, (meskenlerde bu miktarın nısfı),

3) Muamele vergisinin (% 6 dan % 10) çıkarılması,

4) Şeker istihlâk vergisine kilo başına 2 kuruş zam,

5) Bilûmum maaşlı, ücretli memur ve müstahdemlerin maaş ve ücretlerinden, başkaca % 10 kesilmesini emreyleyen muvazene vergisi.

YOL VERGİSİ

VERGİNİN HUSUSİYETLERİ

Türkiyede yol vergisi diğer vergilere benzememek noktasından iki hususiyet gösterir.

1 — Yol vergisinden başka hiçbir vergi muayyen hizmet için tarh ve tevzi olunmaz. Diğer bütün vergilerin vücuda getireceği umumî varidat devletin mükel-

Levent Şahverdi Arşivi

lef hizmetlerine, bu hizmetlerin yaşanılan zamanlardaki ehemmiyetlerine göre umumî masraf bütçesile tevzi olunur.

Yol vergisinin Nafıa Vekâleti hesabına ayrılan kısmı ise bilâkis yalnız şose ve köprülere sarfolunur.

2 — Yol vergisinden başka her vergi vatandaşın haline, servetine ve şahsî vaziyetine göre az veya çok olur. Yol vergisi ise Şose ve Köprüler Kanununda tarif edilen yaşta ve evsaftaki erkek vatandaşlardan her sene müsavi bir miktarda tahsil edilir. Bunun sebebi şudur:

Yol vergisinin aslı, kanunla evsafı muayyen her erkek vatandaşın senede muayyen bir müddet vatan yollarının yapılmasında ve bakımında filen çalışmasından ibarettir (askerlik hizmeti gibi). Yol hizmetini filen yapmıyanlar muayyen bir para verirler.

ŞOSE VE KÖPRÜLER KANUNUMUZUN YOL VERGİSİNE DAİR ESASLARI

1 — Mükellefiyet: 18-60 yaş arasındaki her erkek vatandaş senede vasatî kuvveti haiz bir amelenin yollarda çalışarak 6 günde yapabileceği iş miktarına müsavi bir iş yapmak veyahut buna mukabil dört lira vermekle mükelleftir.

Fakat bu miktar, icabına göre vilâyet umumî meclisleri kararile, altı liraya kadar çıkarılabilir. Arttırılan her bir lira ve küsuru için bir günlük çalışma hesap edilir.

2 — Muaflar: Silâh altındaki asker ve jandarmalardan, tahsilde bulunanlardan ve malûl fakirlerle hayatta beş çocuğu olanlardan bu vergi alınmaz. Bunlardan başka bizim tebaamızdan yol vergisi almıyan devletler tebaalarından da bu vergi alınmaz.

3 — Yoklama: Kanunî evsafı haiz mükellefler her sene şubat, mart ve nisan aylarında yoklanır. Buna göre defterler yapılır. Bu defterler yapılırken her

Levent Şahverdi Arşivi

vatandaşın yol hizmetini çalışarak mı yoksa para vererek mi yapacağı, ifadesile tespit olunur.

4 — Para verenler: Evvelâ yoklama zamanında para vereceğini söyliyenlerin soradan sözlerinden dönmeleri kabul edilmez. Bunlardan yol vergisi para olarak «Tahsili Emval Kanunu» na müracaatle tahsil olunur.

5 — Filen çalışacaklar: Vücutlarile çalışarak yol hizmetini yapacakların bidayeten kabul edenlerinden soradan yol inşaatına gelmiyenler mükellefiyetlerini para ile ödemeğe mecbur tutulurlar. Muayyen bir müddet içinde bunu da vermiyenlerden yol vergisi yarım misli fazlasile ve para olarak «Tahsili Emval Kanunu» ile tahsil olunur.

Yol hizmetini çalışarak ödemeği kabul edenler evlerinin bulunduğu yerden nihayet on saat uzaktaki yol işlerine kadar bizzat gidip çalışmağa mecburdurlar. Yerlerine başkasını gönderemezler. Yol mükellefleri bu mesafede yol işi yoksa nafıa işlerinde de çalıştırılırlar. Çalışma zamanları, yol işlerinin icabına göre vilâyet umum meclislerince tayin olunur.

6 — Maaşlıların mükellefiyeti: Alelûmum devlet ve vilâyet ve belediyelerle devlete ait müessesat ve imtiyazlı ve ruhsatlı şirketlerden maaş veya ücret alan memur ve müstahdemlerin yol mükellefiyetini çalışarak ödemeleri kabul edilmeyip bunlar yol borçlarını para ile ödemiye mecburdurlar. Bu gibiler borçlarını vilâyet umumî meclislerinin tespit edecekleri aylarda ve iki müsavi taksitte verirler.

YOL VERGİSİNİN TAHSİLİ VE TAKSİMİ

1 — Toplanan Yol vergisine yol parası denir. Bu paranın yüzde on beşi millî şose ve köprülerin inşası için Nafıa Vekâleti hesabına Ziraat Bankalarında toplanır. Üst tarafı vilâyet hususî bütçelerinin varidatını teşkil eder ve vilâyetin diğer hizmet-

Levent Şahverdi Arşivi

leri arasında vilâyet yollarının yapılması, bakımı ve tutumu için de sarfolunur.

2 — Yol borçlarını çalışmak suretile ödemeği kabul eden mükellefler tamamen vilâyetlere bırakılır. Bunlar vilâyet yollarında vilâyet umum meclisleri tarafından yapılan ve Nafıa Vekâleti tarafından tetkik edilen iş programlarına göre vilâyet mühendislikleri tarafından yollarda çalıştırılır.

3 — Vilâyetlerin yol bütçeleri vilâyet umumî meclislerince vilâyetlerin ihtiyacına göre tertip olunur. Bu bütçeler Nafıa Vekâleti tarafından tetkik ve tasdik olunduktan sora tatbik olunur.

4 — Vatanın millî şoselerile mühim ve büyük köprülerinin vücuda getirilmesini Şose ve Köprüler Kanunile Nafıa Vekâleti deruhde etmiştir. Yukarda zikredilen yol parasının yüzde on beşile ayrıca devlet bütçesinden ayrılan para bu işlere tahsis olunmuştur. Bu tahsisatlarla yapılacak şose ve köprülerin yapılışında fennin son terakki esaslarının tatbikını «Şose ve Köprüler Kanunu» emreder.

Levent Şahverdi Arşivi

D. MAHALLÎ İDARE VE BELEDİYE VERGİLERİ

VİLÂYET BÜTÇESİ VE HUSUSÎ MUHASEBE

Her vilâyetin hususî bir bütçesi vardır.

Vilâyet bütçesinin varidat kısmı şunlardan ibarettir:

1. Vergi zamları:

Devlet vergilerinden bazılarına "Vilâyet hissesi", "Hususî İdare hissesi" ve "Maarif hissesi" olarak birtakım zamlar yapılmıştır [1].

2. Yol vergisi [2].

3. Zephiye resmi:

Modern mezbahası olmayan şehirlerde, belediyelerce kasaplık hayvanlardan alınan zephiye resminin yarısı vilâyete aittir.

4. İskele resmi:

Vilâyetlerce tesis ve inşa edilen iskelelerden, daimî encümen kararile tayin olunan nispette, iskele resmi alınır.

5. Taş ve tuğla ocakları resmi:

Taş, kireç, kil ve kum ocakları açmak ve işletmek için, tuğla, kiremit, çanak ve çömlek yapmak için vilâyete müracaat ederek müsaade almak lâzımdır. Ocak sahiplerinden beş ile yüz lira arasında bir ruhsatname harcı alındığı gibi çıkarılan taş ve kumların safi hasılatından yüzde 5 nispetinde de bir vergi alınır.

---

[1] Devlet vergilerinden vilâyetler için ne nispette hisseler ayrıldığı yukarda gösterilmiştir. Sf. 239 - 241

[2] 264 - 266 ıncı sahifelere bakınız.

Levent Şahverdi Arşivi

6. Mülk ve akarların gelirleri:

Hususî idarenin mülk ve akarlarının gelirleri de vilâyetin varidat membalarından biridir.

BELEDİYENİN VARİDATI[*] Belediyeler başlıca gelirlerini şu menbalardan alırlar:

1. Devlet vergilerinden belediyeye geçen hisseler:

Belediye hududu içinde tahsil olunan bina vergisinin yüzde 15 i ve kazanç vergisinin yüzde 3 ü belediyeye terkedilmiştir.

2. Tanzifat vergisi:

Sokakların temizlenmesine ve çöplerin kaldırılmasına mukabil bina sahiplerinden alınır.

Verginin tahakkukuna binaların "muharrer kıymeti„ esas tutulur. Bu vergi şehirlerde bulunan her evden alınır. Verginin kanunda yazılı miktar ve nispetlari:

Muharrer kıymeti	1	kuruştan	5,000	kuruşa kadar olan evlerden	ayda	2,5	kuruş
„	5,001	„	10,000	„	„	5	„
„	10,001	„	20,000	„	„	7,5	„
„	20.001	„	30,000	„	„	10	„
„	30,001	„	40,000	„	„	12,5	„
„	40,001	„	50,000	„	„	15	„
„	50,001	„	100,001	„	„	17,5	„
„	100,001	„	200,000	„	„	20	„
„	200,001	„	300,000	„	„	22,5	„
„	300,001	„	500,000	„	„	25	„

Dükkân, mağaza, otel ve hamam gibi binalardan biraz daha fazla vergi alınır. Binalar boş kaldıkları müddetçe bu vergiye tâbi değildirler.

3. Tenvirat vergisi:

Şehrin aydınlanmış mahallerindeki evlerden, tanzifat vergisinin yarısını geçmemek üzere tenvirat vergisi alınır. Dükkân ve mağaza gibi akarlardan tanzifat vergisi miktarında tenvirat vergisi alınır.

4. İnşaat ruhsatiye resmi:

Belediyelere bir varidat temininden ziyade inşaa-

[*] Belediyeler hakkında malûmat II. K. Sf. 151

Levent Şahverdi Arşivi

tın fen ve usule muvafık olarak yapılmasını temin için konmuş bir vergidir.

5. Eğlence yerleri resmi:

Bu vergi sinema, tiyatro, karagöz, balo, konser mahalli gibi eğlence yerlerini açanlarla işletenlerden alınır. Nispeti: Gayrisafi varidatının % 10 nu geçmemek şartile tayin olunur.

6. Numara resmi:

Araba, otomobil, kamyon gibi nakil vasıtalarına ve hamallara belediyelerce birer numara verilir. Bunun için de bir vergi alınır.

7. Tente, siper ve saçak resmi:

Dükkâncıların dükkânlarının önüne gerdikleri tentelerden de belediye senelik bir vergi alır.

8. Pazar resmi:

Pazar yerlerindeki satıcılar meydanları işgal ederler ve giderken bazı süprüntüler bırakırlar. Buna mukabil satıcıların herbirinden işgal ettikleri yere göre gündelik bir vergi alınır.

9. Levha ve ilân resmi:

Bilûmum dükkânlarla ticaret ve san'at müessese-lerinin kapılarına veya kapılarının üstüne sahiplerinin ismini ve ne işle meşgul olduklarını gösterir türkçe bir levha asılması mecburîdir. Belediyeler bu suretle asılacak levhalarla her nevi ilânlardan belediye meclisince tanzim edilecek tarifeye göre bir vergi alırlar.

10. Ölçü ve ölçüler resmi:

Terazi, kantar, baskül, gibi ölçü vasıtalarının ve dirhemlerinin belediyeye damgalattırılması lâzımdır. Bu iş için belediye bunların sahiplerinden bir vergi

Levent Şahverdi Arşivi

alır. Her sene yapılan muayene neticesinde vurulacak damga için de bu verginin yarısı alınır.

11. Kira konturatoları resmi:

Kiraya verilen evler için tanzim edilecek konturatolarda yazılı kira bedelinin yekûnu üzerinden belediye namına azamî yüzde iki resim alınır.

12. Kantar resmi:

Müracaat ve talep üzerine belediye kantarı ile tartılan veya ölçeğile ölçülen eşyanın beher yüz kilosundan iki kuruş vergi alınır ve tartının neticesini gösterir bir vesika verilir.

13. İhtisap resmi:

Çok eski senelerdenberi belediyelerce alınan bir vergidir. Deve, manda, beygir, merkep ve sığırın alım ve satımından alınır. Nispeti satış bedelinin yüzde iki buçuğudur. Belediye hududu dahilinde satılan koyun ve keçilerin herbiri için birer kuruş alınır.

14. Tellâliye resmi:

Menkul ve gayrimenkul malların ve eşyanın açık müzayede ile satışına ve münakasalar yapılmasına belediyeler delâlet ederler. Müzayede neticesinde takarrür eden bedel üzerinden, belediye azamî yüzde iki buçuk ve resmî dairelerce yapılan münakasalardan binde iki buçuk nispetinde resim alır.

15. Kara nakil vasıtaları resmi:

Karada gezen nakil vasıtalarından, numara resminden başka, aylık bir resim daha alınır. Bunlara «belediye kara nakil vasıtaları resmi» derler.

Kara nakil vasıtaları resminin kanunda yazılı nispetleri şunlardır. Bu nispetler azamîdir. Belediye meclisleri alınacak vergileri bu hat dahilinde tespit ederler:

Levent Şahverdi Arşivi

Araba ve hayvanlar:

Çift hayvanlı kira binek arabaları	ayda	Kuruş
Tek » » » »	»	100
Manda ve öküz nakliye »	»	50
Çift hayvanlı yük arabaları	»	25
Tek hayvanlı yük »	»	75
Yük ve binek kira hayvanları	»	25
Merkep	»	10
	»	2,5

Hükûmete ait araba ve hayvanlarla beygir kullanmak mecburiyetinde olan zabitlerden ve memurlardan vergi alınmaz. Çiftçilere ait araba ve hayvanlardan da bu vergi alınmaz.

Otomobil ve kamyonlardan, motörlerinin kuvvetine göre ayda iki liradan beş liraya kadar ve velosipetlerden ayda 25 kuruş alınır.

16. Süs ve av köpekleri resmi:

Belediye hududu dahilinde beslenecek süs köpekleri için 10 lira ve av köpekleri için 5 lira azamî resim alınır.

17. Mezbaha (zephiye) resmi:

Belediyeler belediye dahilinde kesilen hayvanlardan zephiye resmi alırlar.

Koyun ve keçiden	15	Kuruş
Kuzu ve oğlaktan	7,5	„
Danadan	30	„
Sığır ve domuzdan	45	„
Deve ve mandadan	75	„

Bu verginin yarısı vilâyetin hususî idaresine, yarısı da belediyeye aittir.

Modern mezbaha tesis etmiş olan belediyeler, belediye meclislerinin takdir edeceği miktarda mezbaha resmi alırlar.

18. Oktruva resmi:

Bir şehirde sarf ve istihlâk edilmek üzere hariçten gelen şeylere de oktruva denilen bir duhuliye vergisi konabilir. Bunun için mahallî belediyesince bir tarife ve talimatname yapılması ve tarife ile talimatnamenin

Levent Şahverdi Arşivi

umumî meclis veya encümence tasdik edilmesi lâzımdır.

Oktruva vergisine tâbi tutulan eşyadan, belediye hududu içinde imal olunan mümasillerinden de oktruva vergisi alınır.

19. Şerefiye resmi:

Bir şehirde yeni caddeler açılması veya meydanlıklar ihdas edilmesi gibi sebeplerden dolayı o civardaki arsaların, evlerin ve dükkânların kıymetleri kendiliklerinden yükselir. Fakat mal sahipleri bu iş için para koymuş veyahut emek sarfetmiş değillerdir. İşte bunun için, belediye meclisinin kararile, bu gibi mahallere bir kıymet takdir olunur; yeni ve eski kıymetin arasındaki farkın yüzde yirmisi mal sahiplerinden tahsil olunur. Mal sahiplerine bir kolaylık olmak üzere bu verginin tediyesi beş senede yapılmak üzere taksitlere bağlanır.

20. Yeni yapılan kaldırım ve lâğımlardan bina sahiplerinin hisselerine düşen masraflar:

Belediye tarafından bir sokakta yeni bir kaldırım veya lâğım yaptırılmış ise, bu iş bittikten sonra, ihtiyar edilmiş olan masraf o sokakta bulunan binaların cephelerine nispetle taksim olunur. Bu masrafın yarısı mal sahiplerinden tahsil olunur. Mal sahiplerine bir kolaylık olmak üzere bu vergi de taksitlere bağlanır.

21. Şirketlerin kâr hisseleri:

Umumî hizmetlerin ifası için şehir ve kasabalarda tesis edilmiş olan şirketlerin, mukavelelerine tevfikan hükûmete vermeğe mecbur oldukları menafi hisseleri de belediyelere bırakılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

ASKERLİK

ASKERE GİRMEDEN EVEL VE GİRDİKTEN SORA ASKERLİK MUAMELELERİNE DAİR KISA BİLGİLER [1]

ASKERLİK ÇAĞI

Türkiye Cümhuriyetinde askerlik çağına giren her vatandaş askerlik yapmağa mecburdur.

Askerlik çağı, yirmi yaşına bastığı senenin kânunusanisi birinden başlar ve kırk altı yaşına kadar devam eder.

Yirmi altı sene süren bu askerlik çağında evvelâ «*muvazzaf*» ve sora «*ihtiyat*» olmak üzere iki çeşit askerlik yapılır.

MUVAZZAFLIK MÜDDETİ

Yoklamada, vücudun yapılışına, sıhhatine ve kabiliyetine bakılarak ayrılacağı sınıflara göre, bir buçuk, iki, iki buçuk, üç senedir.

Piyade sınıfında bir buçuk sene, süvari, topçu sınıflarında ve fennî kıtaatta iki; jandarmada iki buçuk, bahriyede üç sene muvazzaflık yapılır.

---

[1] Askerlik Mükellefiyeti Kanunundan. Bu metin, Millî Müdafaa Vekilliği Müsteşarlığınca tetkik ve ikmal edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Muvazzaflık hizmetini bitirenler ihtiyat sınıfına geçer ve kırk altı yaşından sora da askerlik çağından çıkar.

KISA HİZMETLİ ASKER

Daha az muvazzaflık hizmeti yapacaklara *«kısa hizmetli»* asker denir. Bunlar, 6:12 ay hizmet yaparlar.

Kısa hizmetliye şunlar ayrılır: Mektep mezunları, kardeşleri askerde olanlar, kendi malı olan hayvanile askere girmek isteyenler, elinde tayyare pilot şehadetnamesi olanlar ve sakat efrat.

İHTİYAT ZABİTLİĞİ

İhtiyat zabiti olmak için en aşağı lise veya muadili mekteplerden mezun olmak lâzımdır. Sakatlık ihtiyat zabiti olmağa mâni değildir. Bu mekteplerden mezun olanlar ellerindeki askerî ehliyetnamelerin derecesine göre aşağıdaki cetvelde gösterilen müddetlerle hizmet yaparlar. Ortamekteplerde gösterilen askerî tedrisata iştirakle muvaffakıyet gösterenlere orta ehliyetname, lise ve muadillerinde tam ehliyetname ve daha yüksek mekteplerde yüksek ehliyetname verilir.

İhtiyat zabiti olmak için nerelerde kaç ay hizmet edileceği kısaca 275 inci sahifedeki cetvelde gösterilmiştir.

İhtiyat zabit mektebinde muvaffakıyet gösterenler zabit vekili nasbolunurlar ve Millî Müdafaa Vekâletince tayin edildikleri kıt'alarda cetvelde gösterildiği veçhile 6 ay takım kumandanlığında (kıt'ası bulunmıyan sınıflarda sınıf ve mesleklerine ait işlerde) istihdamdan sora muvaffakıyet gösterenler mülâzimlikle muvaffakıyet göstermiyenler ilâveten üç ay daha istihdamı müteakıp yine liyakat gösteremezse zabit vekilliği ile terhis olunurlar.

İhtiyat zabiti yetişecek derecede tahsil görmüş olanların bedeli naktileri kabul edilemiyeceği gibi

Levent Şahverdi Arşivi

As. ehliyetname	Sınıflarına mahsus hazırlık kıt'asında, sefinede talim ve terbiye müddeti Ay	Sınıflarına mahsus Mp. sefine ve müessesesinde tahsil müddeti Ay	Zabit Vekilliği ile hizmet müddeti Ay	YEKÛN Ay
Lise ve muadili ve daha yüksek mekteplerden mezun olup ta as. ehliyetnamesi olmıyanlar.	6	6	6	18
Ayni mekteplerden mezun ve as. orta ehliyetnamesi olup ta as. tam ehliyetnamesi olmıyanlar.	4	6	6	16
Ayni mekteplerden mezun as. orta ve tam ehliyetnamesi olanlar.	2	6	6	14
Yüksek mektepler mezunlarından yüksek ehliyetnamesi olanlar.	—	6	6	12

Levent Şahverdi Arşivi

tahsil derecesini gizliyenler ele geçtiklerinde askerlik yapmış olsalar dahi bu hizmetleri sayılmıyarak yeniden ihtiyat zabiti yetişecekler gibi muameleye tâbi tutulurlar.

Hazırlık kıt'alarında ve ihtiyat zabit mekteplerinde zabit olmağa liyakati tasdik edilmiyenlere sakat dahi olsalar sınıflarına mahsus muvazzaflık hizmeti tam olarak yaptırılır. İhtiyat zabit mektebini ikmal ile imtihanda muvaffak olamıyanların bu hizmeti çavuşlukla yaptırılır. İhtiyat zabiti yetişmek üzere hizmet görenlerden devlet memurluğundan ayrılıp gelmiş olanlar zabit vekilliği tevcih edilinciye kadar memurluğunda almış olduğu maaşın üçte birini alırlar ve memuriyetlerile irtibatları baki kalır. Hazırlık kıt'asında ve mektepte muvaffak olamıyanların bu maaşları kesilir. Memur değilseler hazırlık kıt'asında nefer maaşı, mektepte, Harbiye son sınıf talebe maaşı ve zabit vekilliğinde bunun maaşını alırlar.

İhtiyat zabiti olmıyarak kısa hizmet yapacaklardan;

Babası veya dul annesi olup ta iki kardeşi askerde ölenler on iki ay;

Babası veya dul annesi olup ta üç ve daha ziyade kardeşi askerde ölenler altı ay;

En yakın piyade kıt'asında kısa hizmet yaparlar.

Elinde binicilik vesikası olarak kendi malı beygir ve bir eyer takımile müracaat edenler istedikleri süvari kıt'asında 12 ay kısa hizmet görürler. Bunlar, beş sene hayvanını ve eyer takımını muhafaza etmez ve zayi olur da yerine almazsa muvazzaflık hizmetini tamamlamağa mecburdurlar

Pilot şehadetnamesi olanlar tayyare sınıfında 12 ay hizmet görürler.

Levent Şahverdi Arşivi

GONÜLLÜ ASKERLİK

Askerlik çağına girmeden, 18 yaşını bitirenler isterlerse yalnız jandarma ve bahriye sınıflarile gedikli küçük zabite kabul olunur ve bu sınıfların hizmetlerini tam olarak yaparlar ve terhis olununca kendi yaşıtları ihtiyata geçinceye kadar «*ruhsatlı efrat*» ismini taşırlar.

Ruhsatlı efrat ihtiyata geçinceye kadar seferberlik olmadıkça muvazzaf hizmet için askere çağrılmazlar.

İhtiyat zabiti olmadan kısa hizmet yapanlar da ruhsatlı efrat ismini alır ve onlar gibi muamele olunurlar.

ASKERLİK ÇAĞININ MUHTELİF DEVRELERİ VE YOKLAMA DEVRELERİ

Yoklama, muvazzaf, ihtiyat diye üç devreye ayrılır.

Yoklama devri, 10 aydır. Her sene kânunusani birinden haziranın sonuna kadar olan 6 aylığa «*ilk yoklama zamanı*» ve temmuzun birinden teşrinievelin sonuna kadar geçen 4 aylık müddet için de bitmek üzere «*son yoklama zamanı*» denir.

İlk yoklama, asker kütüğüne yazılmak için mahalle ve köylerde yapılır. Son yoklama, asker olacakları ayırmak için kaza merkezinde yapılır.

İlk yoklama zamanında şu işler olur:

Askerlik çağına girenlerin isimli cetveli her mahalle ve köye asılır. Askerlik şube reisi ile nüfus memuru birlikte yoklamaya başlar.

Cetvelde ismini gören, yoklama memuruna gider; nüfus hüviyet cüzdanını gösterir. Sağlamlığı, okuyup yazması, tahsilinin derecesi ve san'ati hakkında vereceği malûmat hüviyet cüzdanına yazılır.

Çağda olup ta cetvelde ismini görmiyenler yoklama memuruna kendini gösterip anlatmağa; yoklama zamanında köyünde ve mahallesinde bulunmıyanlar da yazı

Levent Şahverdi Arşivi

ile veya başka birile yukardaki malûmatı nüfus hüviyet cüzdanile birlikte yoklama memuruna göndermeğe mecburdurlar.

Nüfus hüviyet cüzdanı olmıyanlara veya üzerinde askerlik malûmatı yazacak yeri bulunmıyan eski nüfus kâğıdı taşıyanlara, yeni nüfus cüzdanı alıncaya kadar askerî cüzdan veya vesika verilir.

Temmuzun birine kadar ilk yoklamasını yaptırmıyanlardan 10 lira ceza alınır.

Son yoklama: Kaza merkezlerinde askerlik meclislerinde yapılır.

Bu yoklamanın hangi gün başlıyacağını bildiren isimli davet puslaları her köy ve mahalle ihtiyar heyetlerine gönderilir. Heyetler, puslada ismi yazılı olanlar mevcut ise kendilerine, değilseler ana, baba, kardeş veya hısımlarına haber verirler ve puslada yazılı mevcutları beraberine alıp kazanın askerlik meclisine götürmeğe ve gelemiyenleri neden beraber getirmediğini meclise anlatmağa mecburdurlar.

Meclise gelince, herkes hüviyet cüzdanlarını verir; meclis, gelenlerin cüzdana uygun olup olmadığını soruşturur; varsa, yanlışlık düzeltilir. Sora meclisteki hekimler muayeneye başlar; askerliğe elverişli olup olmadığına, kısa hizmet şartlarını haiz olup olmadığına göre muayene olanların askerliğine karar verilir. Kararlar hüviyet cüzdanına yazılır.

Hekim muayenesinden geçenler; sağlam, sakat, muvakkat çürük, daimî çürük diye dört kısma ayrılır. Sağlamlarla sakatlar asker edilir.

Sağlamlar kıt'alarda, sakatlar geri hizmetlerde vazife görür.

Muvakkat çürüklerle muayenede vücutları askere yarayacak surette büyümemiş olanlar ve hastalığı vakitle geçeceği anlaşılanlar veya sair mazereti olanlar

Levent Şahverdi Arşivi

ertesi seneye bırakılır. Bunların bu hali beş sene uzarsa daimî çürük yapılırlar.

Daimî çürükler askerlikten çıkarılır.

Bu iş bitince askere alınacaklara numara çektirilir. Askere gitmesi sırası bu numara sıralarına göre yapılır. Hekim muayenesine kanaat etmiyenler, gidip gelme masarifi kendisine ait olmak üzere yakın askerî hastanede tekrar kendisini muayene ettirir.

Son yoklama yapılırken kazası haricinde bulunanlar bulunduğu kazanın askerlik meclisine, yabancı memlekette iseler hükûmetimizin sefaret ve konsoloshanelerine hüviyet cüzdanları ve tahsil derecesini gösteren şehadetnamelerile bizzat giderek kendilerini yoklama ettirmeğe ve gidemiyecek derece hasta veya mahpus olur veyahut mektepte okumakta bulunurlarsa hastalar, musaddak raporlarını; mektepliler ve mahpuslar musaddak vesikalarını göndermeğe mecburdurlar. Son yoklama sırasında bu söylenilenleri yapanlar veya ahvali hakkında mahallinden sorulanlar da numara çekildikten sora cevap gelenler mükerrer birinci numara ile asker edilirler. Yani, kazasında birinci numarayı çekenlerin toptan sırasına girip askere giderler. Mahpusta bulunanlar ile raporlu askerler ertesi seneye terkedilir. Eğer askere çağrılma zamanına kadar mahpustan çıkacağı veya eyileşecekleri anlaşılanlar ertesi seneye bırakılmazlar. Dereceleri muayyen mektepte okuyanlar 29 yaşına kadar ertesi seneye bırakılır. Bu yaşa kadar tahsilini bitirmemiş olanlar, iki sene üstüste sınıftan dönenler, orta bir mektebi bitirip te diğer bir orta mektebe girenler veya yüksek bir mektebi bitirip te diğer yüksek bir mektebe girenler, darülfünunun bir şubesini bitirip diğer bir şubesine girenler ertesi seneye bırakılmazlar. Son yoklama ve

Levent Şahverdi Arşivi

numara çekilmesi bitinceye kadar bu söylenilenleri yapmıyanlara *«yoklama kaçağı»* derler. Yakalanmaları için isimleri hükûmete verilir. Yoklama kaçakları, arkadaşları askere getirilmezden evel gelir veya ele geçirilirse 15 lira cezaya çarpılır ve numarasız asker edilirler. Eğer ilk yoklamaya da gelmemişse bu ceza iki misli alınır.

Yaşıtları askere gittikten sora ele geçerlerse ne kadar gün geciktise muvazzaf müddetinden başka bu geçen müddetin iki misli ayrıca ceza olarak hizmet görür. Böyle ceza ile hizmet göreceklere ancak mahallin idare heyetleri karar verir. Askerlik şubeleri bu kararı almadan cezalı diye sevkedemezler.

Yirmi yaşına girdiği halde ilk yoklamasının ve 20 yaşını bitirdiği halde son yoklamasının yapıldığını ve kendi yaşlarındaki efrat askere çağrıldığı halde muvazzaf hizmetini yaptığını, ruhsatlı olduğunu veya ertesi seneye bırakıldığını ve askerlikten çıkarıldığını hüviyet cüzdanlarına kaydettirmemiş olanların, kaydettirinceye kadar, bir yerden diğer bir yere gitmelerine, hükûmet işlerine veya herhangi bir müesseseye girmelerine izin verilmez; girmiş olanlar işten çıkarılarak askerlik şubelerine teslim olunurlar ve bunları işe almış olanlar cezaya çarpılır.

BEDEL VERECEKLER

Son yoklama gördükten sora istiyenler askere gitmek için şube merkezinde toplanma gününe kadar (toplanma günü hariç) mavazzaf hizmeti için bir veya iki taksitte bedeli naktî verebilir. Bedel parası (250) liradır. İdarei hususiyelere ait hisse de (21) liradır. Bir taksitte bedel vermek istiyenlerin toplanma gününe kadar ve iki taksitte bedel vermek istiyenlerin nısıf miktarını

Levent Şahverdi Arşivi

toplanma gününe kadar ve ikinci taksiti de toplanma gününden itibaren altı ay içinde vermeleri lâzımdır. İkinci taksiti zamanında vermiyenlerin ayrıldıkları esas sınıfta muvazzaf hizmetleri tamamlattırılır. Ve bedelleri geriverilmez. Bedel verenler kendi mahallerinde bulunan veya yol masrafı kendileri tarafından verilmek şartile istedikleri yerde bulunan piyade alaylarında altı ay talim yapmağa borçludurlar.

Bedel verenlerden (hastalık, mahpusluk ve yolların kapanması) gibi kendi elinde olmıyan bir sebep olmaksızın talime gelmiyenlerin talimleri (12) ay yaptırılır.

Birlikte sevke tâbi olduğu esas sınıf arkadaşlarının terhisine kadar talime gelmiyenlerin muvazzaf hizmetleri esas sınıfları kıt'alarında gördürülür. Ve bedelleri geriverilmez. İhtiyat zabiti yetiştirilmek şeraitini haiz olanlardan bedel alınmadığı gibi cezalı efrattan da cezalarını görmedikçe bedeli naktî alınmaz.

MUHACİR VE MÜLTECİLER

Geldikleri senenin kânunusanisinde 22 yaşını bitirmiş olanlar muvazzaf hizmet yaparlar. Bitirenler ihtiyata geçer. Muvazzaf hizmet yapacaklar geldikleri tarihten iki sene sora bu hizmeti yaparlar. 9 Ağustos 1929 tarihinden sora gelenler ayni şeraite tâbi olup hükûmetin göstereceği mahalde otururlsa muvazzaf hizmetlerini 6 sene ve bu müddet içinde nüfusa kayıtlarını isteyip te Hükûmetin gösterdiği yerde oturmak arzu etmiyenler yalnız iki sene sora yaparlar (seferberlikte askerî hizmetleri tehir olunmaz). Geldikleri tarihten itibaren altı ay içinde nüfus kütüklerine yazılmıyanlar işbu haklarından istifade edemez.

Levent Şahverdi Arşivi

ASKERE ÇAĞIRMA

Hükûmetten verilecek çağrılma emri gazetelerle veya diğer vasıtalarla 15 gün evel ilân edilir. Bir taraftan askerlik şubelerince askere geleceklerin çektikleri numara sırasile isimleri yazılı cetveller ve hangi gün şube merkezinde toplanılacağı köy ve mahallelerin ihtiyar meclislerine gönderilir. Çağrılanlar nerede bulunursa bulunsun bu suretle askere çağrılmış sayılır. İhtiyar meclisleri cetveldekileri çağırır ve istenilen günde hazır olmalarını söyler. Mevcut olmıyanların nerede bulunduklarını isimlerinin karşısına yazar, istenilen günde ihtiyar heyetleri mevcutları beraberine alarak polis memuruna veya jandarma kumandanına teslim eder ve beraber askerlik şubelerine götürürler. Hiç mazereti olmadığı halde gelmiyenlere «*bakaya*» denir. Yakalanmak için isimleri hükûmete verilir. Bakayalar yaşıtlarının sevkından nekadar sora ele geçmişse hem muvazzaflık hizmetini hem de geciktiği günlerin iki misli ceza hizmeti yapar. Bunlardan muayene neticesi daimî çürük olduğu anlaşılanlardan 25 liradan 100 liraya kadar ceza alınır. Hastalık, mevkufluk veya mahpusluk gibi bir sebeple gelmedikleri hekim raporu ile veya tahkikatla anlaşılanların sevkı, nihayet bir ay için geciktirilir. Bu zaman bitip te gelmiyenlerin yeniden rapor veya şehadetname alarak göndermeleri lâzımdır. Bir aydan ziyade bu sebeple askere gitmesi gecikmiş olanların sevkı, gelecek sevk kafilesine bırakılır. Bunlar askere gidince emsallerinin terhisinden sora muvazzaflık müddetlerini bitirmek için askerde kalmağa mecburdurlar. Toplanma zamanında kendisi şubesi haricinde bulunanlar o mahallin şubesine gitmeğe mecburdurlar. Başka bir emir verilmemişse bunlar askerliklerini asıl şubelerinin göstereceği mahallerde yapmak üzere yollanırlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir doğumlu efradın bir kısmının silâh altına çağrılmasına lüzum görülmezse bunlara *artık asker* denir ve bunlar lüzumunda ancak altı ay hizmet yapar.

TERHİS Muvazzaflık müddetini bitirip terhis edilecek efrat nerede oturacaklarsa terhislerinden en son üç ay içinde oranın şubesine gidip cüzdanlarını göstermeğe mecburdur. Bu müddet içinde müracaat etmiyenlerden 5 lira ceza alınır. Bu suretle şubeye gelenlerin isimleri ihtiyat defterine geçirilir.

İHTİYATLARIN ÇAĞRILMASI, HAREKET TARZI GELMİYENLERİN CEZASI İhtiyat, ruhsatlı ve artık efrat seferberlik, asayiş, talim manevrası sebeplerile çağrılır. Talim ve manevraya gelenler nihayet bir buçuk ay kalırlar. Bunlardan artık efrat, altı ay ve evelce 6 aydan noksan hizmet gören efrat, 6 ayı tamamlamak üzere hizmet görürler. Davette, gelmiyenler emsallerinin iki misli hizmet yaptıktan başka kendilerinden 30 liradan 100 liraya kadar ceza alınır.

Seferberlik için çağrılan ihtiyat efradı ve ruhsatlı efradın çağrılması için yapılacak ilân saatinden başlıyarak, en çok 24 saat zarfında şube merkezinde, yabancı memleketler sefaret ve konsoloshanelerinde bulunmak üzere yola çıkmağa mecburdurlar. Bu saatten sora gelenler bakaya asker muamelesine uğrar. Bakaya kalanlardan 7 güne kadar gelenler veya ele geçenler 4 aydan iki seneye kadar; ve üç aya kadar gelenler veya ele geçenler iki seneden 10 seneye kadar hapsolunur ve bu hapis cezalarını emsalleri kadar askerlik yaptıktan sora görürler. Emsalleri kadar hizmet etmek ve cezalarını istihdamlarından sora görmek üzere sevk olunanlardan seferberlik müddetince misafirhanelerden, yollardan, müstahdem oldukları kıt'a ve müesse-

Levent Şahverdi Arşivi

selerden kaçanların evvelce mahkûm oldukları ceza iki misline çıkarılır. Seferberlikte çağrılıp ta mazeretsiz üç aydan fazla gelmiyenler ölüme mahkûm olur.

ASKERE GİDENLERİN MUHTAÇ AİLELERİNE YARDIM

45 günden fazla askere gidenlerin memleketlerinde bıraktıkları yalnız kendi besliyeceği ailesi, muavenete muhtaç ise, askere gitmiyenler tarafından yardım yapılır.

CEZALARINA İTİRAZ EDECEKLER

Muhtelif sebeplerle cezalı olan efrat bu cezaları kanunsuz görürse itiraz edebilir. Bu itirazlar Millî Müdafaa Vekâletince tetkik edilerek reddedilirse Devlet Şûrasına müracaat edilir. Devlet Şûrasının kararları kat'îdir.

Askerlik çağında bulunanlardan şubeleri ve memleketleri haricine gidecek olanlar, gidecekleri mahalleri köy veya mahalle ihtiyar heyetlerine veya şubelerine bildirmeğe, memleket dahilinde bulunanlar 15 günden fazla kalacaklarsa bulundukları mahallin askerlik şubesi ve ecnebi memleketlerde konsolosluğa müracaatle, kayitlerini yaptırmağa ve yolculuğunda sorulduğu zaman askerî ve nüfus hüviyet cüzdanlarını göstermeğe mecburdurlar.

İZİNLİ VE TEBDİLHAVALI EFRAT

Senede bir ayı geçmemek üzere piyadede bir, jandarmada iki, bahriyede iki buçuk, diğer sınıflarda bir buçuk ay izin alanların işbu izin müddetleri ve muvazzaflık hizmetinde iken tebdilhavaya gidenlerin tebdilhava müddetlerinden üç ay ve silâh altına alınacak ihtiyat efradının izin ve tebdilhavada geçen müddetleri, hizmetlerinden sayılır. Cezalı efratla, hizmeti altı aydan noksan olan efrada izin verilmez.

Levent Şahverdi Arşivi

YAŞLARINI DEĞİŞTİRENLER

Askerlik çağına girdikten sora değişen yaşlar, kabul olunmaz. Yaşları büyük olduğu halde nüfusa küçük olarak yazdırdıkları anlaşılanlar mahkemelerde yaşları düzelttirilerek düzelen yaşlarına göre yaşıtları son yoklama görmemiş olanlardan 15 lira cezayinaktî alındıktan sora numarasız asker edilir. Yaşıtları sevkedilenler, muvazzaf hizmetinden başka, ceza hizmetine de tâbi tutulur.

SAKLILAR

Askerlik çağında olup ta nüfus kütüklerine isimlerini, yaşlarını yazdırmamış bulunanların isimleri nüfus kütüklerine yazdırılır. Yaşıtları sevkedilmemiş olanlar numarasız asker edilir. Yaşıtları sevkedilenler muvazzaf hizmetinden başka ayrıca iki sene hizmet görür.

HİLE VE DESİSE KULLANANLAR

Askerlikten kurtulmak maksadile hile ve desise yapanlar divanı harp ere verilerek hizmetinden başka sınıfına ait hizmetin iki mislini de ceza olarak ayrıca yapar. Bu hususta, kendilerine yardım edenler asker ise divanı harplere, asker değilse, mahkemeye verilerek cezalandırılır.

FIRAR EDENLER

Birden ziyade askerden kaçıp ta firarlığı 6 aydan fazla devam edenlerin tarla ve evleri haczolunur; ele geçtiklerinde ayrıca altı aydan üç seneye kadar hapis cezası görürler ve yeniden asker edilirler.

Levent Şahverdi Arşivi

İNDEKS

Kitabın yalnız metin kısmına aittir

Abluka, 144
Adalet, 29, 124, 137, 144, 145 154, 180
Adam Smit, 146
Adem, 131
Adliye kuvveti, 4
Afrika, 8
Ahlâk, 8, 11, 12, 14, 29, 51, 54, 59, 102, 104, 105, 111
Aile, 96, 105, 169
Akdeniz, 9
Alp, 169
Alî İktisat Meclisi, 47
Almanlar, 15, 185
Allah, 32, 62, 75, 91
Alman Kanunu Esasisi, 133
Almanya, 133, 159
Amele, 48, 99
Amelenin ihtiyarlığı ve kazalara karşı sigorta kanunu, 103
Amerika, 14, 117, 131, 132
Amme, 46, 89, 90, 162, 164
Anadolu, 9
An'ane, 8, 22, 63, 77, 112
Anarşi, 53
Anibal, 184
Araplar, 12
Acemler, 12
Aristokrasi, 25, 96
Arkadaşlık, 175
Artar vergi, 102, 146, 153, 154, 155, 156, 158
Asayiş, 55, 78, 139
Asker ocağı, 187
Asker, 5, 189
Askerden kaçanlar, 95
Askerden kaçmağa sebebiyet verenler, 95
Askerî casusluk, 95
Askerî hizmet, 97
Askerî idare, 94
Askerî Liseler, 88
Askerlik vazifeleri, 113, 166, 175
Asya, 8, 20
Aşiretler, 100
Ata korkusu, 68
Avrupa, 8, 20, 59, 188
Avukatlık, 72
Avusturya, 133, 178
Ayin hürriyeti, 74
Aza (İstiklâl Mahkemesi), 95

Bağlılık (Solidarité), 101
Başkalarının hürriyet hududu, 68
Başkumandan, 41, 170, 185
Başvekil, 32
Bedenî çalışma, 108
Belediye intihapları, 137
Bolşevik nazariyesi, 46
Boy (kabile), 10
Bölük, 169
Bütçe, 103, 115
Büyücülük, 74

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük Erkânıharbiye Reisi, 170
Büyük Frederik, 184
Büyük Millet Meclisi, 6, 35, 40, 43, 94, 95, 184
Büyük sanayi, 100

Cemaat hakkı, 90
Cemiyet, 11, 12, 14, 17, 47, 50 50, 86, 87, 88, 92, 94, 99, 101, 108, 161
Cemiyet teşkili hürriyeti, 86, 87, 90, 92
Cemiyeti Akvam Meclisi, 178
Cemiyetler Kanunu, 87
Cenubî Amerika, 14
Cenubî Avustralya, 134
Cepane, 94
Ceza Kanunu, 85
Cezayir, 181
Cibayet, 143
Cinsiyet, 87
Cinsiyet farkı, 182
Cismanî ihtiyaçlar, 105
Contribution, 163
Cümhuriyet, 8, 25, 27, 31, 36, 41, 43, 44, 54, 70, 85, 91, 92, 94

Çalışma Kanunu, 106
Çalışmak hürriyeti, 21, 90
Çar, 26, 33
Çekoslovakya, 133
Çelebilik, 74
Çerkezlik fikri, 1ó
Çiftçi Sandıkları Kanunu, 103
Çok vergi, 149, 152

Dahilî siyaset, 182
Damga pulu, 140
Danimarka, 133
Darülfünunlar, 4
Demiryolları, 55
Demokrasi, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 37, 42, 45, 46, 54, 61, 80, 91, 113, 114, 116, 117, 120, 122, 127, 129, 131, 136, 139
Demokrasi prensipi, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 136
Demokrasinin evsafı farikası, 45
Demokrasiye muhalif asrî cereyanlar, 45
Deniz kuvveti, 174
Derebeyler, 162
Dervişlik, 74
Devlet, 3, 4, 5, 6, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 32, 33, 35, 38, 39, 43, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 67, 69, 87, 88, 91, 93, 97, 98, 99, 105, 111, 113, 116, 120, 121, 123, 139, 150, 151, 161, 162, 163, 164, 169, 170, 177
Devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkı, 96
Devlet reisi, 32, 121
Devletçiler, 54, 56
Devletin hâkimiyeti, 22 ,23
Devletin zarurî vazifeleri, 56
Devleti temsil, 135

Levent Şahverdi Arşivi

Diktatörlük, 46
Dil, 7, 8, 13, 15, 102
Din, 12, 33, 73, 75, 94, 97
Din hürriyeti, 75
Divanıharp, 93, 94
Doğrudan hükûmet tarzı, 114, 115, 116, 117, 123
Doğruluk, 110
Doktor, 48, 72
Donanma, 4, 5
Dumlupınar, 190

Efkârı umumiye, 51, 80, 81, 82, 84, 89
Ekalliyet, 46
Ekseriyet prensipi, 124, 125
El (Medine), 10
Emîr, 24
Emniyet, 5, 32, 50, 139
Engizisyon, 77
Esaret, 69
Esnaf heyetleri, 100
Ev, 11

Faaliyet hürriyeti, 5 8
Fakirlere Bakar Cemiyeti, 98
Falcılık, 74
Fayda, 108
Feodalite sistemi, 162
Ferağ, 28
Ferdin hakkı, 87, 89, 90, 91
Ferdin mes'uliyet duygusu, 104
Ferdî hak, 89, 90, 91
Ferdî hürriyet, 18, 20, 46, 65, 67, 70, 87, 88, 90, 96
Ferdî hürriyeti tahdit, 67, 68
Ferdî mesai ve faaliyet, 61
Ferdî mes'uliyet, 96, 104
Ferdî mülkiyet, 71, 72
Ferdiyetçi, 53, 54, 56
Fert imtiyazı, 96
Fevzi Paşa, 182
Fikir cemiyetleri, 83
Fikir hürriyeti, 83
Fikir mücadelesi, 127
Fikir teşkilâtı, 6, 82, 83
Fikirlerin intişarı, 79, 84
Fikrî hayat, 3, 18, 73, 105
Fikrî ihtiyaçlar, 99, 105
Fikrî inkişaflar, 4
Fikrî işler, 12, 53, 100
Fikrî terbiye, 31, 78, 84
Finlandiya, 132
Fiziyokrat, 149
Fırka, 125, 126, 159
Fırka (Askerî), 169
Fransa, 130, 159
Fransız, 14, 15

Garbî Avustralya, 134
Gaye, 68
Gayrimenkul servet, 139, 140
Gazete, 82, 83, 84, 85, 94
Gazetecilik, 79, 84
Gazi Mustafa Kemal, 184, 190, 191
Gediz, 190
Geri kalmış milletler, 180

Levent Şahverdi Arşivi

Girit, 9
Gramofon, 79
Grevler, 47
Grup, 124
Gümrük, 72, 140, 144, 156

Hafi cemiyetler, 88
Hak, 49, 50, 65, 75, 91, 96, 113, 128, 129
Hak davası, 65
Hakikî mümessil, 34
Hakimiyet, 6, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 46, 54
Hakimiyeti milliye, 22, 28, 32, 34, 39
Hakkı kaza, 35
Hakkı telif, 72
Halife, 33, 40, 74, 91
Halk, 32, 48, 82, 83, 84, 85, 118, 119, 120
Halk cümhuriyeti, 33
Halkçılık, 22
Halk hakimiyeti, 46
Halk hükûmeti, 48
Halkın ret (Veto) hakkı, 117
Halk mümessilleri, 162
Hanedan, 37, 40, 42, 43
Harbi umumî, 36, 38
Haricî hayat, 112
Haricî siyaset, 52, 182
Harp, 92, 93, 114 ,156, 167, 182, 185, 186
Harp idaresi, 183, 184
Harp san'ati, 175
Hars (Kültür), 17, 70 ,102
Harsî varislik, 101
Hassasiyet, 38
Hastaneler, 98
Hasta ve ihtiyar yoksullara mecburî yardım kanunu, 103
Hatıra mirası, 17
Hava filosu, 4, 166, 174
Hayvanî gıdalar, 99
Hazar, 168, 170, 174
Hazine, 142, 145, 148, 162
Her nevi hürriyetleri masun bulundurmak, 52
Heyet, 4, 7
Hükümler, 34
Hibe, 140
Hilâfet, 26, 40, 43
Hilâli Ahmer, 86, 98
Himayei Etfal, 1, 86. 98
Hindistan, 181
Hıristiyan, 16
Hıyanet, 41, 45, 77
Hıyaneti Vataniye, 94, 95
Hoşgörmeklik, 75, 77
Hukuk kaideleri, 50
Hukuk müeyyideleri, 51
Hukuku amme, 23
Hukuku düvel, 23
Hukuku esasiye, 23, 28
Hukuku siyasiye, 96
Hurafeler, 63
Hususî menfaat, 57, 58
Huzur, 5, 50

Levent Şahverdi Arşivi

Hükümdar, 25, 33, 122, 126
Hükümdarlık (Monarşi), 24, 32, 33, 34
Hükûmet, 1, 3, 4, 5, 6, 21, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 37, 38, 41, 43, 46, 47, 52, 72, 78, 80, 81, 84, 87, 88, 90, 91, 116, 117, 118, 129 ,177, 182
Hükûmete itimat, 31
Hükûmeti meşruta, 24
Hükûmeti mutlaka, 24
Hükûmet sistemi, 46
Hükûmet prensipi, 29
Hür fikir, 76
Hürriyet, 18, 21, 32, 34, 53, 57. 62, 67, 75, 76, 77, 78, 84, 91, 92, 93, 97, 98
Hürriyetin kutsiyeti, 135
Hürriyetin muhtelif şekilleri. 70

İcra memurları, 51
İcra salâhiyeti, 35
İcra Vekilleri Heyeti, 35, 89, 92, 94
İçtima, 40, 78
İçtimaatı umumiye, 78
İçtima hürriyeti, 78, 79, 80, 90,
İçtimaî bağ, 101, 102
İçtimaî bakım teşkilâtı, 98
İçtimaî borç, 204
İçtimaî camia, 16
İçtimaî hayat, 7, 105, 162, 164
İçtimaî heyet, 51, 87, 109, 126, 130, 141
İçtimaî hıfzıssıhha, 85
İçtimaî hürriyet, 73
İçtimaî insan, 59
İçtimaî işler, 56
İçtimaî kuvvet, 25
İçtimaî menfaat, 10 9
İçtimaî muavenet işleri, 53
İçtimaî mücadele, 126
İçtimaî müessese, 84
İçtimaî müsavat, 96, 98
İçtimaî nizam, 11, 78, 96, 98
İçtimaî sigorta, 99
İçtimaî teminler, 103
İçtimaî teşekkül, 65
İçtimaî vazife, 97, 109
İçtimaî ve medenî hürriyet, 67
İçtimaî yardım, 97, 98
İçtimaî yardım müesseseleri,102
İdam, 51
İdare, 21, 36
İdarî işler, 100
İdarî saha, 36
İdarî tahkikat, 141
İdeal, 31, 177
İhbar ve şikâyet hakkı, 89
İhtilâlci siyasî sendikalizm nazariyesi, 46
İhtiyarlık, 99
İhtiyat aza (İstiklâl Mahkemesi), 95
İkametgâh masuniyeti, 92
İki dereceli intihap, 129

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci müntehip, 129
İktidar mevkii, 47, 159
İktisadî alâkalar, 5
İktisat, 144
İktisadî faaliyet, 144, 168
İktisadî hayat, 3, 18, 131
İktisadî işler ,57
İktisadî menfaat, 13 7
İktisadî müsavat, 96, 137
İktisadî nizam, 56
İktisadî siyaset, 182
İktisadî teşekkül, 6
İktisat, 5, 47, 141, 144, 157
İktisatçılar, 138
İlâhî hak, 64, 65
İlâhî hukuka istinat, 27
İlâhî idare, 91
İlâhî irade, 65
İleri gitmiş milletler, 180
İlga, 42
İlim, 101
İlim müesseseleri, 4
İlk tedrisat, 88
İmparator, 24
İmtiyazlar, 96
İngilizler, 14, 15
İngiltere, 130, 132, 159
İnhisar, 72, 140
İnkılâp, 15, 22, 37
İnsan cemiyeti, 9
İnsanî camia, 179
İnsanî his, 13, 17
İnsaniyet âlemi, 13
İnsan kütlesi, 123
İnsanlar tarihi, 7
İnsanlık, 50, 80, 105
İntihap, 1, 32 33, 36, 47, 80, 95, 97, 113, 114, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 136
İntihap dairesi, 122, 125, 127
İntihap hakkı, 6, 97, 130
İntihap olunmak, 136, 137
İntihap sandığı, 137
İntizam, 50
İptidaî insan, 106
İptidaî kavimler, 99
İptidaî müesseseler, 116
İrade, 6, 17, 21, 22, 32, 48, 53, 106, 120, 127
İranlılar, 15
İrat, 140, 145, 152, 153, 158, 160, 162, 163
İrat dereceleri, 158
İrat vergisi, 141, 148
İrtica, 74
İskender, 184
İslâm dini, 12
İslâm memleketleri, 131
İsmet Paşa, 189
İspanya, 15, 130
İstibdat, 16, 27, 37, 38, 46, 69
İstihlâk vergileri, 140, 144
İstihsal, 59
İstikamet, 110
İstikbal, 11, 44
İstiklâl, 4, 39, 42, 43, 45, 87, 179

Levent Şahverdi Arşivi

İstiklâl Mahkemeleri Kanunu, 94, 95
İstiklâl zaferi, 188
İstimlâk, 72
İsveç, 133
İsviçre, 115, 117
İsyan, 40, 41, 92, 94
İş bölümü, 99, 100, 101, 131
İşgal, 45
İşin ahlâkî kıymeti, 11
İş kanunu, 103
İşkence, 37
İşsizlik, 99
İştirak, 54
İtaat, 176
İtalya, 126, 130
İtilâf devletleri, 40, 186
İtimat, 31, 41
İzmihlâl, 39
İzmir, 190

Irk, 14, 16, 97, 102
Islahat teşebbüsü, 36

Jandarma, 4, 51, 139, 178
Japonya, 188

Kadın, 130, 131, 132
Kadınlar Birliği, 86
Kadının hakları, 136
Kadının menfaati, 136
Kadının vazifesi, 136
Kafkasya, 9
Kahraman, 38
Kaide, 57
Kantonlar, 115
Kanun, 4 5, 22 24, 51, 55, 90, 91, 93, 96, 103, 116, 119
Kanun teklif etmek hakkı, 89
Kanuna riayet, 95
Kanunî hak, 96
Kanunî kayitler, 72
Kanunî vasıta, 96
Kanunlardan şikâyet, 8 9
Kanun lâyihası, 119
Kanunu Esasî, 37
Kara kuvveti, 174
Kararname (Örfî idare), 93
Kartaca, 184
Kavim, 15
Kavmiyet, 87
Kaydiye, 140
Kazaî vazife, 132
Kazanç vergisi, 148
Keşifler, 13
Ketumiyet, 110
Kitap neşretmek, 85, 89
Kitap tab'ı, 83
Kıral, 24, 162
Kırmızı derili, 14
Kıymet, 17
Klüpler, 86, 88
Kollektivizm, 61
Kolordu, 169
Komünizm, 61
Kontrol, 81, 122
Korku, 63
Köylüler, 99

Levent Şahverdi Arşivi

Kudret, 27
Kumanda, 41
Kumandan, 170, 171, 172, 183
Kurunu vusta, 162
Kuvinslant, 134
Kuvvet, 17, 50
Kültür, 7
Kürtlük fikri, 16

Lâik, 8
Lâik hükûmet, 33
Lâtin memleketleri, 131
Lâübalilik, 32
Lâzlık fikri, 16
Liderler, 33
Limanler, 4
Liyakat, 43
Loğusa kadınlar, 98
Lozan, 42

Maarif, 53
Maarif Vekâleti, 88, 187
Madun 175, 176
Mafevk, 175, 176
Mağribiler, 15
Mahallî idareler, 6, 98
Mahdut rey, 129
Mahkemeler, 51, 96
Maliyeciler, 138
Malî hayat, 151
Malî mükellefiyet, 162, 163
Manda, 39
Masuniyet, 11, 92, 93, 94
Maşerî irade, 28
Maşerî vicdan, 12
Matbaa açmak, 85
Matbaalar kanunu, 85
Matbuat, 82, 83, 89
Matbuat hürriyeti, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 90, 92
Matbuat kanunu, 85
Matrah, 145
Meb'uslar, 6, 32, 124, 125, 127
Mecburî mükellefiyet, 162
Meclis, 24, 28, 33, 35, 47, 89, 93, 119, 127
Mecmualar, 83
Medeniyet, 11, 40, 43, 57, 99
Medenî Bilgiler, 3
Medenî haklar, 90
Medenî hayat, 6, 81
Medenî his, 13
Medenî milletler, 13, 43, 44
Medenî Türk milleti, 16
Medenî zihniyet, 17
Mefkûre, 7
Mektep çocukları için mekteplerde bakkallar kanunu, 103
Mektepler, 4, 11
Memedeki çocuklar, 98
Memleketi müdafaa, 55
Memleketin istiklâli, 21
Memleketin masuniyeti, 185
Memleket meclisi, 115
Memleket reisi, 116
Memurlar, 63, 97, 98, 121
Menafii umumiye, 82

Levent Şahverdi Arşivi

Menfaatlerin temsili nazariyesi, 46, 47
Menfi zihniyet, 130
Menkul servet, 139
Menşe birliği, 16
Meskenin taarruzdan masuniyeti, 71
Meslek, 47, 55
Meslek fazileti, 110
Meslek intihabı, 109
Mes'uliyet, 57, 101, 171
Mes'uliyet hissi, 68
Meşrutiyet, 24
Meşrutiyet idaresi, 37
Mezopotamya, 9
Millet, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 80, 82, 90, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 148, 183, 189
Millet harbi, 182
Milletin hukukunu silâhla müdafaa etmek, 52
Milletin vekilleri, 28, 32
Millet meclisi, 6, 11, 22, 42, 43, 47, 182
Millî ahlâk, 11, 16
Millî an'ane, 16
Millî bağlar, 12
Millî devlet, 162
Millî felâket, 37
Millî fikir, 16
Millî gayret, 137
Millî hakimiyet, 80, 113, 122, 128, 129
Millî heyecan, 11, 12, 16
Millî his, 11, 12, 13, 16, 55, 169
Millî hükûmet, 41, 42, 83
Millî idare, 116
Millî irade, 32, 35, 114
Millî maksatlar, 67
Millî meclis, 115
Millî mevcudiyet, 5
Millî mücadele, 40
Millî Müdafaa Vekâleti, 88, 170
Millî ordu, 41, 176
Millî sây, 137
Millî seciye, 141
Millî servet, 108
Millî şuur, 162
Millî terbiye, 12, 69, 84
Millî vicdan, 161
Milliyet prensipi, 18
Miras, 96
Mısır, 9, 181
Muallimlik, 72
Muamele vergisi, 140
Muasır milletler, 19
Muhalefet, 94
Muhammet, 13
Muhabere, 15, 174, 178
Muharebe malzemesi, 174
Muharebe silâh ve vasıtaları, 174, 177, 178

Levent Şahverdi Arşivi

Muharebe zamanı, 16 8
Muhasım, 38
Muhtaçlar, 98
Mukadderat, 66
Mukavele fikri, 28
Murahhas, 42
Musevî, 16
Muslihane, 26
Mutlak, 50
Mutlakıyet, 27
Muzafferiyet, 42
Muzır neşriyat, 85
Mücerret, 23
Müdafaa, 55
Müddeiumumî (İstiklâl mahkemesi), 95
Müessesatı ilmiye, 88
Müessesatı tedrisiye, 88
Müeyyideler, 51
Mühimmat, 174
Mükellefler, 141, 142, 147, 149, 152, 156
Mükellefiyet, 43, 49, 97, 148
Müktesep karakterler, 18
Mümessil, 35, 121, 123
Mümessiller heyeti, 114
Münakaşa, 81
Müntehap, 32, 35, 122
Müntehap meclis, 31, 115
Müntehip, 126, 129
Müraselât hürriyeti, 92
Müsavat, 46, 49, 95, 96, 97, 124
Müsavatperver, 30, 48, 54
Müsavat prensipi, 137
Müstahdem, 98
Müstakil, 19, 35
Müstakil hüviyet, 19
Müstakil yaşamak, 21
Müstebit, 26, 27
Müstevliler, 45
Müşterek ahlâk, 16
Müşterek arzu, 17, 123
Müşterek dil, 16
Müşterek fikir, 123
Müşterek hayat, 163
Müşterek his, 161
Müşterek hukuk, 16
Müşterek hükûmet, 180
Müşterek hürriyet, 18
Müşterek mazi, 17
Müşterek menfaat, 56, 57, 59, 67, 128
Müşterek şahsiyet, 28
Müşterek tarih, 16
Müşterek teşkilât, 88
Müşterek varlık, 163, 164
Mütareke, 39
Mütekâmil devlet, 117
Mütenasip vergiler, 153
Mütenevvi vergi, 149
Müterakki vergiler, 153
Müttehit cümhuriyet, 27

Nafıa işleri, 53
Nakliye vasıtaları, 55
Naktî muavenet, 162
Napolyon, 15, 178, 184

Levent Şahverdi Arşivi

Nazariyatçılar, 46
Nazariye, 129
Nebatî gıdalar, 99
Nefse emniyet, 171
Nefsin ferağati, 11
Neşriyat, 81, 82, 83, 94
Nihaî fayda, 160
Nispî temsil, 124, 125, 126
Nispetli vergiler, 153
Nizamname, 93
Norveç, 133
Nuvel Gal, 134

Oligarşi, 25, 34
Ordu, 4, 5, 11, 167, 169, 170, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 187
Ordu kumandanı, 170, 182
Ordu müfettişi, 170
Ordunun vazifesi, 177
Orlean, 136
Ortaasya, 9
Orta İtalya, 9

Örfî idare, 92, 93, 94
Öz (Aşiret), 10

Padişah, 24, 40
Para, 56
Peygamber, 91
Piyade, 169
Piyanko, 140
Plébicite, 115
Polis, 4, 178
Politika, 38, 173
Polonya, 133
Prens, 24
Prensip, 18, 22, 45, 46
Propaganda, 16, 46
Prusya, 178

Radyo, 79
Referendum, 117, 118, 119
Reis (İstiklâl mahkemesi), 95
Reisicümhur, 32, 35, 116, 170
Rekabet, 56
Reşit, 74
Rey, 30, 125, 126, 128, 129, 137
Riyaset, 33
Roma, 9
Rus, 188
Rusya, 9, 96, 132

Sabiler, 128
Sağlık Koruma Kanunu, 103
Sakarya, 190
Sakatlar, 98
Salâhiyet, 32, 40, 49, 52
Saltanat, 32, 33, 40, 42, 43
Samih Rifat, 190, 191
San'at, 47, 54, 100
San'atkâr, 48
Sari Hastalıklara Karşı Koruma Kanunu, 103
Sefahat, 42
Seferî ordular, 170

Levent Şahverdi Arşivi

Selâmet, 11, 44
Semi-Direct, 117
Sen Pol, 131
Serbest rekabet, 56
Serbest tenkit ve münakaşa sahası, 82
Servet, 55, 102, 105, 106, 140, 145, 153, 160, 163
Servetin tedavülü, 149
Servet membaı, 152
Sevr Muahedesi, 42
Seyahat ve ikamet hak ve hürriyeti, 71
Sigorta kasaları, 99
Sigorta şirketi, 139,
Silâh, 94, 174
Sinema, 79
Sistem, 29
Siyaset, 33, 182, 184
Siyasî adamlar, 97
Siyasî camia, 16
Siyasî casusluk, 95
Siyasî cemiyet, 10, 87
Siyasî fikirler, 83
Siyasî fırka, 6, 33
Siyasî gruplar, 83
Siyasî haklar, 30, 89, 90, 91, 97, 130, 131, 132
Siyasî heyet, 7 155
Siyasî hürriyet, 29, 54
Siyasî iktidar, 136
Siyasî intihap, 90
Siyasî işler, 53, 100
Siyasî kuvvet, 23, 25, 35, 47
Siyasî mevcudiyet, 198
Siyasî mücadele, 28
Siyasî nizam, 78
Siyasî nüfuz, 21
Siyasî nümayiş, 74
Siyasî terbiye, 69, 81, 84
Siyasî teşebbüs, 89
Siyasî teşekkül, 15, 66
Siyasî vazife, 131
Sıhhat, 55
Sıhhiye işleri, 53
Sıhhî nizamlar, 72
Sınaat, 4
Sınaî teşebbüs, 139
Sınıf, 102
Sınıf farkları, 96
Sıvas kongresi, 40
Sop (Klan), 10
Sosiyalistlik, 61, 155
Sulh, 24
Sulh konferansı, 42
Sulh müzakeresi, 42
Sultan, 33
Süfrajet, 132
Süvari, 169

Şah, 24
Şahıs masuniyeti, 92
Şahsî hak, 64
Şahsî hürriyet, 46, 56, 71
Şebeke, 50
Şeyhlik, 74
Şikâyet hakkı, 89
Şimali Amerika Birleşmiş Cüm-

Levent Şahverdi Arşivi

huriyetleri, 133
Şimalî Amerikalılar, 14
Şimalî Avrupa, 130, 132
Şimendiferler, 4
Şirket hürriyeti, 92
Şirketler, 54, 56, 92
Şümul, 18

Taarruz, 41, 42
Taassup, 76, 77
Taassupsuzluk, 75, 76, 77, 78
Tabiat, 62
Tabiatin kanunları, 62
Tabiî hak, 65, 78, 87, 91
Tabur, 169
Taç, 37
Tahdidi teslihat, 177
Tahsil, 55, 88
Tahsisatı mesture, 83
Taht, 3 7
Taksimi kuva, 35
Talih eseri servetler, 140
Talim, 187
Tam temsilî hükûmet, 118
Tarifeli vergiler, 153
Tarih vesikaları, 8
Tarihî karabet, 14
Tarikat, 74
Tart, 42
Tasmanya, 134
Tatil, 93
Tayyare Cemiyeti, 86
Tayyare filoları, 5
Tazminat, 102
Teberru, 140
Tecelli, 32
Tecezzi, 28
Tedris, 82, 187
Tedris hürriyeti, 86, 87, 90
Tekaüt sandıkları, 99
Tekâmülün gayesi, 102
Tekke, 74
Tek nispetli vergi, 146, 153, 154, 159
Tek vergi, 149, 150, 151, 152
Telefon, 55
Telgraf, 55, 79
Temsil, 46, 124, 125
Temsilî hükûmet, 22, 80, 114, 115, 117, 120, 121
Temsilî rejim, 121, 122
Tenkit, 80
Tenkit hürriveti, 81, 82
Teokratik, 33
Terakki, 11, 19, 100
Terbiye, 55, 88, 102, 187
Tesanüt, 16, 59, 162
Teşebbüs fikri, 111
Teşebbüs hissi, 68
Teşkilâtı Esasiye, 34, 70, 78, 87, 88, 91, 93, 95
Teşriî heyet, 155
Teşriî meclis, 121
Teşriî salâhiyet, 35
Teşri salâhiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisinde tecelli eder, 34
Tetebbü, 106

Levent Şahverdi Arşivi

Tetkik, 106
Tevhidi Tedrisat Kanunu, 88
Tevkif, 41
Tevziî vergiler, 152
Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyeti, 72
Ticaret, 4, 53
Ticarî teşebbüs, 139
Timur, 184
Tiyatro, 79
Tolerance, 75
Topçu, 169
Toprak, 15
Tunus, 181
Tüccar, 48
Türbe, 74
Türbedarlık, 74
Türk cümhuriyeti, 7, 15, 33, 44, 47, 85
Türk Devletinin esas teşkilâtı, 34
Türk dili, 8
Türk gençliği, 44
Türk içtimaî heyeti, 19
Türk istiklâli, 44
Türkeli, 8, 20
Türkiye, 36, 7., 88
Türkiye Büyük millet meclisi, 34, 89
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, 41
Türkiyede Cümhuriyet, 36
Türk kadını, 136
Türk kavmi, 9, 10
Türk milleti, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 27, 35, 37, 38, 42
Türk milletinin teşekkülündeki amiller, 7
Türk milliyetçiliği, 19
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 86
Türk vatandaşı, 97, 181
Türk vatanı, 8, 44
Türk yurdu, 8
Türklerin menşei, teşekkülleri tarzı, 9

Ucuz Evler Yapılması Kanunu, 103
Umran, 44
Umumî adap, 74, 87
Umumî harp, 117, 130
Umumî hayat, 85, 131
Umumî hizmetler, 132, 137
Umumî intizam, 86
Umumî maksatlar, 67
Umumî masraflar, 56, 59, 68, 72, 127, 129
Umumî müesseseler, 59
Umumî refah, 48
Umumî tedrisa 86
Umumî vazife, 131
Umumun iyiliği, 81
(Utulité finale) nazariyesi, 157

Ülûhiyet, 12, 65, 91
Ümit, 17
Ümmet riyaseti, 12
Üniforma, 176

Levent Şahverdi Arşivi

Vahdet, 35
Vahdeti kuva, 35
Varidat, 24, 162
Vasıta, 57
Vasıtalı vergiler, 141, 142, 143, 144, 145, 155
Vasıtasız vergiler, 140, 142, 143, 145
Vatan, 4, 9, 44, 45, 92, 111
Vatan haini, 94
Vatandaş, 4, 5, 6, 24, 29, 33, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59,68, 80, 81, 88, 89, 90, 96, 97, 98, 113, 114, 116, 118 119, 122, 123, 127, 128, 129, 166, 188
Vatandaşa karşı devletin vazifeleri, 52
Vatandaşların hakları, 86
Vatan muhabbeti, 55, 129
Vazife, 3, 5, 6, 35, 43, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 111, 113, 128, 129, 132, 150
Vefat, 99
Vekiller, 31, 32, 121
Veraset, 33, 122, 140
Vergi, 1, 5, 24, 97, 102, 113, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 154, 158, 160, 161, 162, 163
Vergi borcu, 147
Vergi mükellefiyeti, 162
Vergi sistemi, 149
Vergi vazetmek salâhiyeti, 159
Vergi vermek, 113
Vergide kolaylık, 147
Vergide muayyeniyet kaidesi, 147
Vergide tasarruf ve iktisat, 147
Verginin cibayeti, 148
Verginin tahsili, 148
Verginin tarifi, 138
Veto hakkı, 118
Vicdan, 12, 13, 17
Vicdan hürriyeti, 17, 73, 75
Viyomink, 133

Yardım, 50
Yardım Cemiyetleri Kurulması Kanunu, 103
Yarı doğrudan hükûmet, 114, 117
Yarı temsilî hükûmet, 119
Yaşamak hakkı, 49
Yaşamak hakkına riayet, 49
Yaşamak hürriyeti, 21
29 Teşrinievel 1923, 46
23 Nisan 1920, 40
Yollar, 4, 55
Yunan hükûmetleri, 15

Levent Şahverdi Arşivi

Yunanistan, 9
Yunan milliyeti, 15
Yurt birliği, 1, 13
Yükselen kıymetler, 150

Zabıta, 88
Zadegân, 25
Zafer, 17
Zanaat, 53, 55
Zaviye, 74
Ziraat, 4, 53
Zümre, 27, 34, 47

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

F. 50 kuruş

Levent Şahverdi Arşivi